

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BODRUM YARIMADASI

halikarnassos

VE YAKIN ÇEVRESİ

- PEDESA • MADNAsA • SİDE/SİBDA • OURANİON • MYNDOS • KADIKALEŞİ • TERMERA • ASPAT KALEŞİ
- TELMİSSOS • SYANGELA/THEANGELA • ARKONNESOS • KARYANDA
- BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ • BODRUM MAUSOLLEİON ANIT MÜZESİ
- İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ • İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ
- BRITISH MUSEUM • ALTES MUSEUM

halikarnassos

BODRUM YARIMADASI
VE YAKIN ÇEVRESİ

BÖLÜM I HALİKARNASSOS 🏛️ 12-141

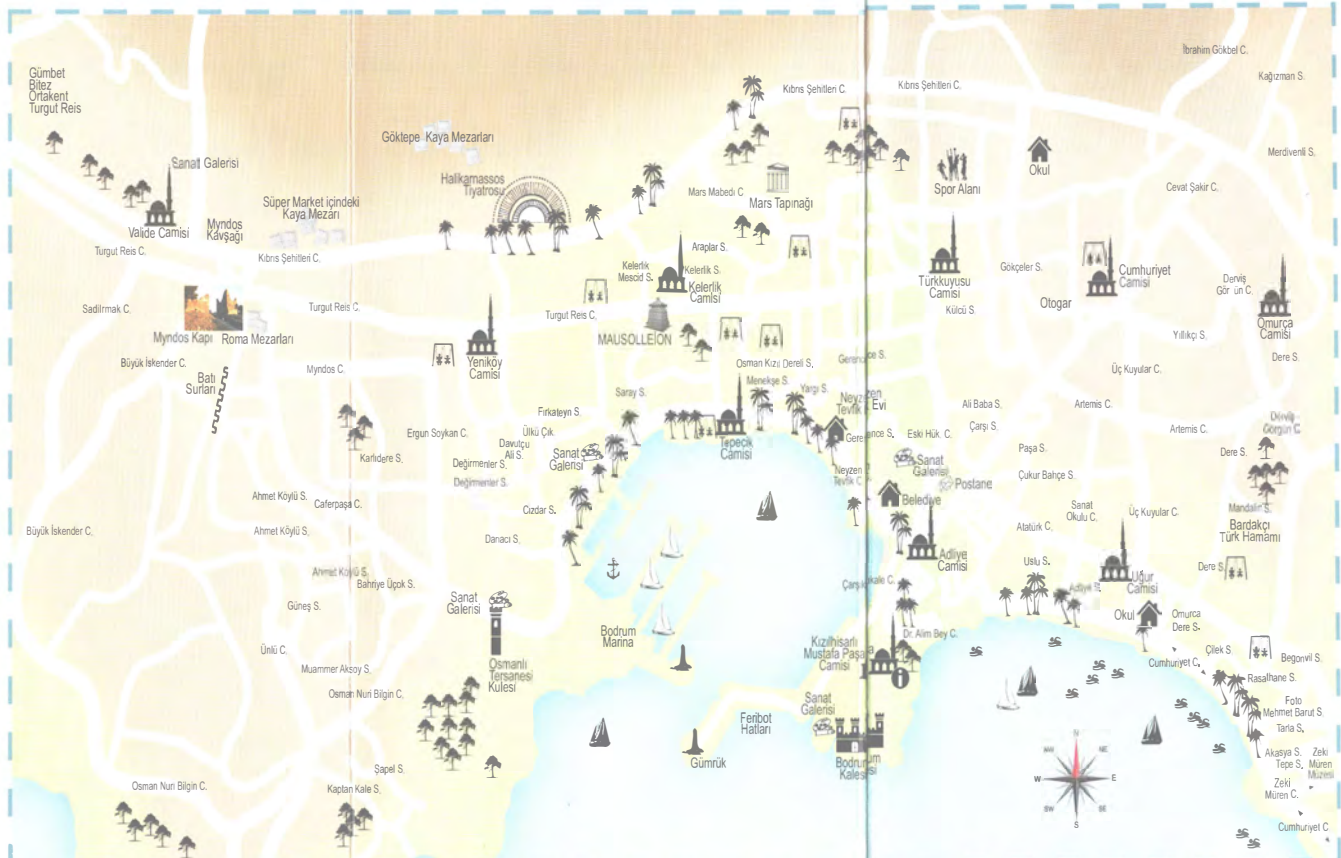
BÖLÜM I/1	38-49
BÖLÜM I/2	50-53
BÖLÜM I/3	54-77
BÖLÜM I/4	78-81
BÖLÜM I/5	82-89
BÖLÜM I/6	90-141

BÖLÜM II 🏛️ 142-179

BODRUM
YARIMADASI'NDAKİ
DİĞER ANTİK
YERLEŞİMLER VE
TARİHİ KALINTILAR

BÖLÜM III 🏛️ 180-191 MÜZELERDE HALİKARNASSOS

BÖLÜM IV 🏛️ 192-209 REHBER BİLGİLER

BODRUM YARIMADASI halikarnassos VE YAKIN ÇEVRESİ

- PEDESA • MADNASE • SİDE /SİBDA • OURANİON
- MYNDOS • KADIKALESİ • TERMERA • ASPAT KALESİ
- TELMİSSOS • SYANGELA / THEANGELA
- ARKONNESOS • KARYANDA

- BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ
- BODRUM MAUSOLLEİON ANIT MÜZESİ
- İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ
- İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ
- BRITISH MUSEUM
- ALTES MUSEUM

URANUS | FOTOĞRAF | YAYIN | YAPIM
GEZİ REHBERİ

BODRUM YARIMADASI halikarnassos VE YAKIN ÇEVRESİ

·PEDESA·MADNASHA·SİDE·SİBDA·OURANİON·MYNDOS
·KADIKALESİ·TERMERA·ASPAT·KALESİ·TELMİSSOS
·SYANGELA / THEANGELA·ARKONNESOS·KARYANDA
·BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ
·BODRUM MAUSOLLEION ANIT MÜZESİ
·İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ
·İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ
·BRITISH MUSEUM
·ALTES MUSEUM

URANUS

FOTOĞRAF | YAYIN | YAPIM • İstanbul

Ankara Caddesi, Çağaloğlu Yokuşu, No: 17, Evren Han, Kat: 2/40,
34112, Eminönü/Fatih, İstanbul-Türkiye
T: 0212 528 01 58 • www.uranus.com.tr • info@uranus.com.tr

Editör

Erdal Yazıcı

Metin

Umut M. Doğan, Arkeolog
Sema Gülsün Doğan, Sanat Tarihçisi

Fotoğraf

© Erdal Yazıcı / URANUS | FOTOĞRAF | YAYIN | YAPIM

Tasarım, Kapak ve Sayfa İllüstrasyonları

Vahit Akça

Baskı / Cilt

Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Baha İş Merkezi A Blok Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77 • Sertifika No: 12027

1. Baskı

Nisan 2018

ISBN: 978-605-5940-39-3
Yayıncı Sertifika No: 17956

Ön Kapak

Mausolleion

Arka Kapak

Bodrum Kalesi, Tiyatro ve Aspat Kalesi

ANTİK KENTLER • 6

BODRUM YARIMADASI halikarnassos VE YAKIN ÇEVRESİ

kitabının metni ve fotoğrafları izinsiz olarak kullanılamaz;
mekanik ve elektronik ortamlarda -fotokopi dahil- kaydedilemez;
yayınlanamaz, iletilemez. Metin ve fotoğraflardan alıntı yapılabilmesi
ancak -tanıtım amaçlı- normal ölçülerde ve kurallara uygun şekilde
kaynak belirtilerek olasıdır. Metin ve fotoğrafların telif hakları
URANUS | FOTOĞRAF | YAYIN | YAPIM ile Erdal Yazıcı'ya aittir.

BODRUM YARIMADASI
halikarnassos
VE YAKIN ÇEVRESİ

BÖLÜM I 🏰 12-141

HALİKARNASSOS

BÖLÜM I/1 38-49

BÖLÜM I/2 50-53

BÖLÜM I/3 54-77

BÖLÜM I/4 78-81

BÖLÜM I/5 82-89

BÖLÜM I/6 90-141

BÖLÜM II 🏰 142-179

BODRUM
YARIMADASI'NDAKİ
DİĞER ANTİK
YERLEŞİMLER VE TARİHİ
KALINTILAR

BÖLÜM III 🏰 180-191

MÜZELERDE
HALİKARNASSOS

BÖLÜM IV 🏰 192-209

REHBER BİLGİLER

■ ÖNSÖZ	8	■ YERİ TESPİT EDİLEMEYEN YAPILAR	77
■ HALİKARNASSOS VE YAKIN ÇEVRESİNDE ZAMAN DİZİNİ	10	• KÜTÜPHANE	77
		• BOULEUTERION	77
 BÖLÜM I			
■ HALİKARNASSOS	12	BÖLÜM I/4	78
■ COĞRAFİ YAPI	14	■ GÖKTEPE YAMACINDAKİ YAPILAR	78
■ TARİHSEL SÜREÇ	17	■ ANTİK TİYATRO	79
		■ GÖKTEPE KAYA MEZARLARI	81
BÖLÜM I/1	38		
■ ANTİK KENTİN MİRASI	39	BÖLÜM I/5	82
■ KENTİN ADI	43	■ BODRUM ŞEHİR MERKEZİNİN BATISINDAKİ YAPILAR	82
■ HALİKARNASSOS'DA GEZİ ROTASI	44	■ MYNDOS KAPISI	83
		■ MYNDOS KAPISI ÖNÜNDEKİ ROMA MEZARLARI	84
BÖLÜM I/2	50	■ SALMAKİS NYMPHAİONU VE HERMES-APHRODİT TAPINAĞI	85
■ ZAPHYRON		■ SALMAKİS İLE HERMAFRODİT'İN AŞKI	86
YARIMADASI'NDAKİ YAPILAR	51	■ KAPLAN KALESİ	87
■ MAUSOLLOS'UN SARAYI	51	■ AKBERRAK SİTESİ KAYA MEZARLARI	87
■ GİZLİ LİMAN	52	■ HALİKARNASSOS SURLARI	88
■ APOLLON KUTSAL ALANI	53		
■ ANDRON YAPISI	53	BÖLÜM I/6	90
		■ BODRUM İLÇE MERKEZİ'NDEKİ ORTAÇAĞ-YAKINÇAĞ YAPILARI VE MÜZELER	90
BÖLÜM I/3	54	■ BODRUM KALESİ	91
■ LİMAN ÇEVRESİ VE TURGUT REİS CADDESİ ÜZERİNDE GÖRÜLEBİLECEK KALINTILAR	54	■ SAINT JEAN ŞÖVALYELERİ	94
■ DÜNYA'NIN YEDİ HARİKASI İÇİNDE BİR ANIT: MAUSOLLEİON	55	■ BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ	96
■ KENT AGORASI	74	■ KIZILHİSARLI CAMİSİ	132
■ GYMNASİON/ DORİK STOA	74	■ TEPECİK CAMİSİ	133
■ ARES KUTSAL ALANI	75		
■ DEMETER KUTSAL ALANI	76		
■ KORSAN SALİH'İN KULE EVİ VE ANTİK KENTİN MYLASA KAPISI	76		
■ ANTİK STADİON	76		

■ ADLİYE CAMİSİ	133
■ OSMANLI TERSANESİ VE TÜRBE	134
■ SALDIR ŞEYH TÜRBEŞİ	135
■ YEL DEĞİRMENLERİ	135
■ SARNIÇLAR	137
■ CEVAT ŞAKİR KABAAĞAÇLI (HALİKARNAS BALIKÇISI)	138
■ NEYZEN TEVFİK	140
■ ZEKİ MÜREN MÜZESİ	141

BÖLÜM II

■ BODRUM YARIMADASI'NDAKİ DİĞER ANTİK YERLEŞİMLER VE TARİHİ KALINTILAR	142
■ YARIMADANIN SEKİZ LELEG YERLEŞİMİ VE ÇEVRESİNDEKİLER	144
■ PEDESA	145
■ MADNASA	150
■ SİDE / SİBDA	154
■ YALIKAVAK'A AÇILAN HÜZÜNLÜ BİR PENCERE: SANDIMA KÖYÜ	156
■ YALIKAVAK KAYA MEZARLARI	157
■ OURANİON	158
■ MYNDOS	160
■ KADIKALESİ	164
■ TURGUTREİS'TEKİ RUM ORTODOKS KİLİSESİ	165
■ TERMERA	166
■ ASPAT KALESİ (STROBİLOS ANTİK KENTİ)	167

■ TELMISSOS	170
■ SYANGELA / THEANGELA	172
■ ARKONNESOS (KARAADA)	177
■ KARYANDA	177
■ ORTAKENT'TEKİ KULE EV VE YELDEĞİRMENLERİ	178

BÖLÜM III

■ MÜZELERDE HALİKARNASSOS	180
■ İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ	182
■ İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ	184
■ ALTES MUSEUM	185
■ BRITISH MUSEUM	186

BÖLÜM IV

■ REHBER BİLGİLER HALİKARNASSOS VE ÇEVRESİ HAKKINDA PRATİK BİLGİLER	192
■ YER	194
■ İKLİM	195
■ KONAKLAMA	195
■ YEME İÇME / EĞLENCE	195
■ ULAŞIM	196
■ BODRUM YARIMADASI FESTİVALLERİ	196
■ YAKIN ÇEVRE GEZİSİ / KARIA YOLU	197
■ YAZARLARDAN TEŞEKKÜR	200
■ EDITÖRDEN	200
■ SÖZLÜK	201
■ KAYNAKÇA	206
■ DİZİN	208

ÖNSÖZ

Ön Asya kültürlerinin yazıldığı Anadolu defterinde Bodrum Yarımadası, Avrupa'ya geçişten hemen önce konulmuş bir virgül gibidir. Öncesinde Anadolu vardır, bir sonrasında ise Avrupa'nın kültürü. O yüzden yarımada, Asya ile Avrupa kültürlerinin sentez olduğu bir coğrafyadır. Anadolu'da kökleri kim bilir kaç bin yıl önceye inen Lelegler'in de yurdu Bodrum'dur, batıdaki haçlı Hristiyanlığının simgesi olmuş Saint Jean Şövalyeleri'nin de.

Yüzünü tereddütsüz bir şekilde Batı'ya dönmüş olan Bodrum Yarımadası, Anadolu'nun kadim geçmişini de inkâr etmeyecek kadar özünde barındırır. Sahip olduğu konumun hakkını verircesine uygarlık kalıntılarıyla yoğrulmuştur. Tarihin en erken evrelerinde başlayan insan etkisi, neredeyse hiç ara vermeksizin bugüne kadar yaşamıştır bu topraklarda. Öyle ki, tüm Dünya'da adını kayıtlara "*harika*" olarak yazdırmayı başaramış yedi anıttan biri bu topraklardadır. Kuşkusuz bu tesadüf değildir. Verimli toprakları, yaşanabilir doğası ve sahip olduğu konumu ile Bodrum Yarımadası görkemli anıtların, güçlü uygarlıkların merkezi olmayı her zaman hak etmiştir.

Karia Uygarlığı'na başkentlik yapan Bodrum'da seyahat etmek, sıradan bir tur gezisi olmayacaktır. Bodrum'da gezmek insanın içindeki keşfetme arzusunu kamçılar. İnsanın içindeki araştırma, sorgulama ve merak etme düşüncesini hep canlı tutar.

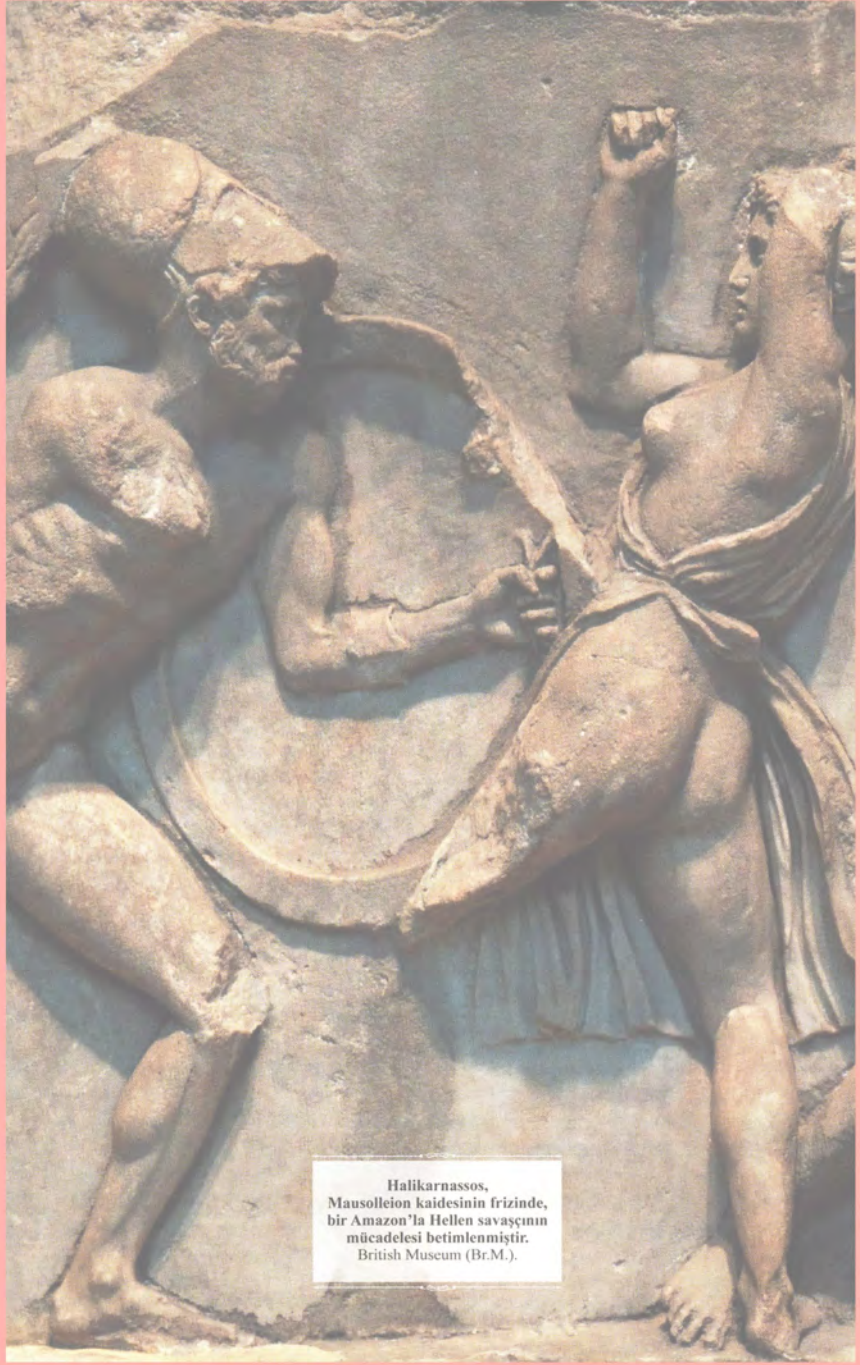
Tarihin sır dolu odasına açılan birçok kapısı olan Bodrum aynı zamanda, insan yüreğini kıpır kıpır eden bir doğanın da sahibidir. Yarımada'nın boynuna bir süs gibi takılı duran Bodrum Kalesi'nin duvarlarına dokunarak gezmek, burçlarından Ege'nin masmavi sularına bakmak bile apayrı bir keyiftir. Öyle ki, kitabın hazırlanması sürecinde, bir gün içerisinde belki iki, belki üç defa kale gezisine ayırdık zamanımızı. İlçe merkezindeki kent kalabalığından sıkıldığımız an ayaklarımızın bizi kaleye doğru sürüklediğini fark ettik. Önceleri, sürekli bizimle karşılaşan kaledeki müze görevlilerinin bu durumu garip karşılayacağını sandık. Ancak anladık ki, kaleye hayran olup sık sık gelenler o kadar çoktu ki, oradaki görevliler buna alışmışlardı.

Elinizdeki kitap ile dünya ölçeğinde bir eğlence merkezi, bir tatil yörenesi olan Bodrum'un diğer yüzüne ışık tutmaya çalıştık. Bu ışığın altında Bodrum tarihi ve kültürü aydınlanıyor. Bodrum'da tarih ve kültür, doğa ve turizm ile iç içe girmiş durumda. Bu nedenle kente tatil yapmak için gelenler Bodrum Kalesi'ni, Lelegler'in ünlü kenti Pedesa'yı, Myndos'u ve elinizdeki kitapta anlatılan daha nice kültür varlığını da ziyaret ederek gezilerine zenginlik katacaktır. Aynı şekilde yarımada boyunca karşılaşılan harikulade koylarda denize girip, her yaşa hitap eden farklı eğlence mekânlarında doyasya eğlenerek dönmek Bodrum anılarını unutulmaz kılacaktır.

Sadece yarımada ile sınırlı olmak zorunda değildir Bodrum gezileri. Zira konumu gereği Bodrum, çok yakın bir çevrede yer alan onlarca farklı turistik ve kültürel mekânın da tam merkezinde yer alır. Turgutreis kıyılarında durup denize bakanların, ellerini uzatınca tutacakmış gibi yakın hissettiği Ege Adaları'na günübirlik tur yapmak işten bile değil. Aynı şekilde, kısa bir feribot seferinden sonra Marmaris Yarımadası, eşine az rastlanır güzellikte egzotik bir kimliğe sahip olan antik Knidos kentiyle sizi bekliyor olacaktır.

Hem başlangıç bölümünde hem de sonunda okuyucunun ilgisine sunulmuş olan harita ve planlar ile gezginlere en ideal gezi planını sunmuş olan bu kitap Bodrum'u Dünya kültür mirasının başlıca ev sahiplerinden biri olarak gören bir ekip tarafından hazırlandı. Kitabın en iyi haliyle okuyucuya ulaşması için aylarca süren arazi ve kütüphane çalışmaları yapıldı. Kaleme alınan metinde, ne kütüphane raflarını dolduran yüzlerce kitaptan elenerek elde edilen bilimsel bilgilerin en ufak bir zerrisinden vazgeçildi ne de teknik bilginin kaba çizgileri okuyucuya yansıtıldı. Sade bir dille anlatılan Bodrum tarihi ve kültürel mirası okuyucuya bir öykü tadında sunuldu. Metinde anlatılanların öyküsü de bilgisi de son derece nitelikli fotoğraflarla süslendi.

Bu kitap, Bodrum koylarındaki denizin dinginliğinde ya da dağ eteklerinden çam kokuları eşliğinde esen ılık bir rüzgâr tadında okunsun istedik. Gezgin bu tadı alabildiyse ne mutlu bize.

Halikarnassos,
Mausolleion kaidesinin frizinde,
bir Amazon'la Hellen savaşının
mücadelesi betimlenmiştir.
British Museum (Br.M.).

HALIKARNASSOS VE YAKIN ÇEVRESİNDE ZAMAN DİZİNİ

MÖ.

14.-12. bin / Avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşamını sürdüren bir grup insan topluluğu Gökova Körfezi'nin kuzey kıyısındaki Çınar Mağaraları'nda mevsimlik yerleşim oluşturdu.

6.-5. bin / Henüz tam olarak yerleşik düzene geçmemiş topluluklar Bodrum Yarımadası'nın kuzeydoğusundaki Beşparmak Dağları'nda barınaklarda ritüel işaretleri bıraktılar.

5.bin / Bir ya da birkaç kabile Bodrum'a bağlı Gündoğan Köyü sınırları içinde yer alan Peynirçiçeği Mağarası'nda kısa süreli yerleşim gerçekleştirdi.

4.-3. bin / Bodrum merkezindeki Zaphyron burnu üzerinde ve Müsgebi'de Tunç Çağı yerleşimleri kuruldu.

2. bin / Müsgebi'de, Gökçebel'de (Dirmil) ve Yarımada çevresindeki birçok noktada Anadolu

kıyılarında Myken kültürünün yayıldığını gösteren mezarlar oluşturuldu.

9.-7. yy. / Yarımada'nın belirli bölgelerinde ve çevresinde Protogeometrik ve Geometrik Dönem buluntuları veren mezarlar yaygınlaştı.

6. yy. / Halikarnassos, diğer beş Dor kentiyle birlikte Dor Hexapolis denilen birliği kurdu.

5. yy. / Halikarnassos, Dor Hexapolis'inden çıkarıldı ve bu yüzyıl süresince bir İon kenti olarak varlığını sürdürdü. Persler tüm Batı Anadolu ve Karia kentlerine seferler düzenledi.

450 / Halikarnassos, Delos Deniz Birliği'ne katıldı.

4. yy. / Persler'e bağlı Karia Satraplığı kuruldu. Hekatomnoslar iktidarı başladı.

377 / Mausollos iktidara geldi ve Karia Başkenti olarak Halikarnassos'u seçti.

353 / Mausollos öldü, yerine karısı ve kız kardeşi olan Artemisia geçti.

334 / Büyük İskender'in seferi ile beraber Halikarnassos ve çevresinde de Hellenistik Çağ başladı.

188 / Apamea Antlaşması gereği Halikarnassos ve çevresi Rodos Devleti'ne geçti.

167 / Karia kentleri Rodos'a isyan edip bağımsızlıklarını kazandı.

129 / Karia kentleri de diğer bölge kentleri gibi Roma Devleti'nin hâkimiyetini kabul etti.

27 / Octavianus'un Augustus unvanıyla Roma Devleti'nin başına geçmesiyle Roma İmparatorluğu kuruldu. Anadolu'da Pax Romana adı verilen barış dönemi başladı.

MS.

1. yy. / Augustus'un kurduğu yeni yönetim modeline göre, çevredeki birçok kent Halikarnassos Conventusu'na bağlandı.

3. yy. / Anadolu kentlerinde yapılan yeni yönetsel düzenleme ile Batı Anadolu'nun güney kesiminde Frigya-Karia Eyaleti kuruldu, Halikarnassos da bu eyalete bağlandı.

284-305 / Tüm imparatorluk, Dioecesis denilen on iki farklı idari bölüme (piskoposluğa) ayrıldı. Bu düzenlemede, Halikarnassos ve çevresindeki kentler artık Karia Eyaleti'ne bağlı birer piskoposluktu.

395 / İmparatorluk, Doğu Roma ve Batı

Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayrıldı. Halikarnassos, tüm Anadolu kentleri gibi, başkenti Constantinopolis olan Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlandı.

12. yy. / Halikarnassos ve çevresinde Türkmen akınları arttı.

1261 / Halikarnassos çevresinde Türkler tarafından Menteşe Beyliği kuruldu.

1413 / Osmanlı sultanı Çelebi Mehmet, Saint Jean (Rodos) Şövalyeleri'nin Halikarnassos'ta kale kurmalarına izin verdi.

15. yy. / Bodrum Yarımadası'na hâkim olan Saint Jean (Rodos) Şövalyeleri Halikarnassos kentinin adını Mesy olarak değiştirdi. Zaphyron Burnu üzerinde Aziz Petrus anısına büyük bir kale inşa ettiler.

1522 / Osmanlı Sultanı Kanuni Sultan Süleyman Rodos'a sefer düzenledi. Bu seferle birlikte Halikarnassos kenti Türkler'in eline geçti; adı Bodrum olarak değiştirildi.

18. yy. / Kaptan-ı Derya Kızılhisarlı Mustafa Paşa önderliğindeki bir ekip tarafından Bodrum Tersanesi kuruldu.

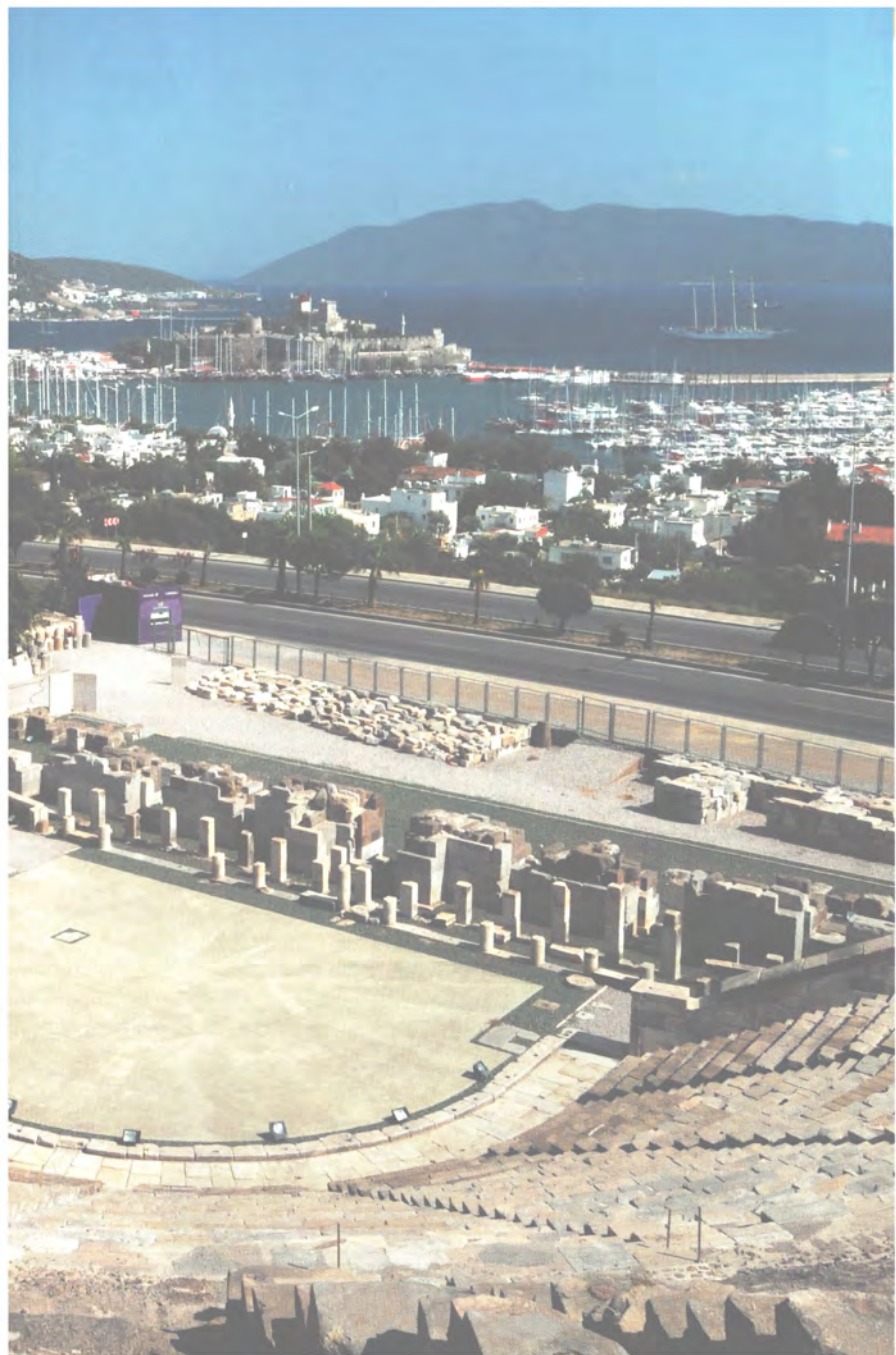
1867 / İdari teşkilatlanma çalışmaları ile Bodrum, bir kaza merkezi kimliği kazandı.

b ö l ü m

I

HALİKARNASSOS

Fotoğraf: Halikarnassos Tiyatrosu, Bodrum ve kalesi.

Bodrum Yarımadası güney kıyıları ve Karaada.

COĞRAFİ YAPI

*Engin doruklar
ve dingin deniz
ile süslenmiş
doğa*

Antik Çağ'da Halikarnassos Kenti'nin beşiği olan Bodrum Yarımadası, Karia Bölgesi sınırları içinde

kalıyordu. Bu bölge, kuzey ve güneyde iki akarsuyun çizdiği hatla sınırlıydı. Karia Bölgesi'nin kuzey sınırını Maiandros Irmağı (Büyük Menderes) oluştururken, güney sınırını ise Dalaman Ovası'nı sulayan İndos Deresi (Dalaman Çayı -Kocaçay) oluştuyordu. Batısında Ege Denizi yer alan Karia Bölgesi, doğuda Salbakos (Babadağ)

Yarımadanın kuzey bölümü.

ve güneydoğuda ise Acıpayam-Kızılhisar ovaları ile sınırlıydı. Bu sınır, günümüz coğrafyasına göre Aydın ilinin güney bölümünü, Muğla ilinin Fethiye dışındaki tüm sınırlarını ve Denizli'nin güneybatı bölümünü içine alır.

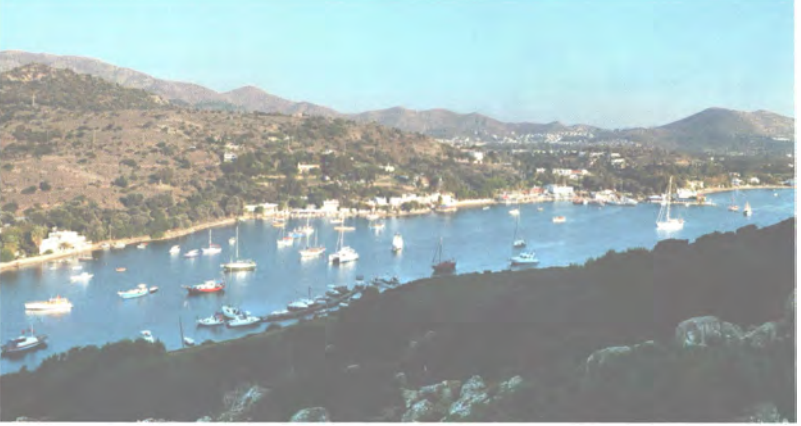
Halikarnassos ve çevresindeki diğer yerleşimlerle Bodrum Yarımadası, bölgenin denize açılan limanıydı adeta. Yarımadaya yakın Kos, Rodos, Kalymnos, Nysiros gibi Ege Denizi Oniki Adaları'nın bazıları Karia

Bölgesi'nin denizdeki batı sınırını çizen kara parçalarıydı.

Yarımada kıyıları, denize dik uzanan karasal yapıların oluşturduğu girinti ve çıkıntılardan oluşur. Bu coğrafi yapı Karia kıyılarında, Antik Çağ'da denizcilik açısından

Bodrum Kalesi ve modern yerleşimi.

Myndos kalıntılarının görüldüğü Gümüşlük Koyu.

çok önemli işlevlere sahip birçok körfez, koy ve yarımada'nın oluşmasına neden olmuştur. Güneyde, deniz içine ince bir sırt gibi uzanan Bodrum ve Datça yarımada'ları ile Gökova (Antik Kerameikos) ve Güllük (Antik Mandalian) körfezleri bunun en güzel örnekleridir. Bu girintiler sayesinde oluşan sakin deniz atmosferi, Ege Adaları ve kıtalar arasında süren yoğun deniz trafiğinde Karia kıyılarını doğal bir sığınak yapmıştır.

Yarımada doğuda, denize paralel uzanan büyük bir dağ kütlesi ile sınırlıdır. Muğla il merkezinden kuzeye doğru uzanan bu kütle Menteşe Dağları'dır. Yer yer akarsu vadilerinin böldüğü yüksek platolara sahip

olan bu kütleyle ait birçok irili ufaklı dağ ve tepe kıyıya doğru uzanır. Dağ kümeleri arasında kalan ve küçük akarsuların beslediği verimli düzlüklerin başında Sarıçay (Antik Kybersos) ile sulanan Milas Ovası sayılabilir.

Günümüzde Muğla iline bağlı bir ilçe olan Bodrum'un doğu ve kuzeydoğusunda Milas İlçesi yer alır; kuzeybatı, batı ve güneyi ise Ege Denizi ile çevrilidir. İlçenin yer aldığı yarımada'nın kuzeyinde Güllük Körfezi, güneyinde ise Gökova Körfezi birer doğa harikası olarak coğrafyayı süsler. Bölgenin jeolojik temelini konglomera, kumtaşı ve şeyl düzeyler oluşturur. Parlak alacalı, kıvılcı, mor ve kahverengi tonlarındaki bu düzeyler gelişkin şist tabakalar oluşturur. Güllük Formasyonu ile temsil edilen,

Side / Sibda antik yerleşimi.

Theangela yerleşiminin doğusuna bakış.

Bodrum Yarımadası kuzey kıyıları.

Bodrum Yarımadası'nın bu en alt jeolojik katmanları Üst Permiyen-Alt Triyas döneme tarihlenir. Üst tabakalarda ise, Pazardağı Formasyonu ile temsil edilen ve Üst Miyosen'e tarihlenen volkanik kütleler ile kireçtaşı tabakalar yer alır. Üst Miyosen devirde bölgede aktif olan volkanik etkinlikler sırasıyla tuf yatakları, volkan külü tabakaları, andezit, latit gibi kayalar tabakalar olarak günümüze iz bırakmıştır.

Bodrum ilçe sınırları içinde kalker ağırlıklı toprakların oluşturduğu geniş ovalara iç kesimlerde rastlanır. Akarsuların taşıdığı alüvyonların beslediği Bitez Ovası, Akçaalan Ovası ve Karaova gibi başlıca ovalar, çeşitli yükseltilerle bölünür.

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan, 879 m. rakımlı Yaran Dağı ve onun batı uzantısında yer alan 690 m. yüksekliğe sahip Pazar Dağı, yarımadaının en belirgin engebe alanlarını oluşturur.

Bodrum'dan Milas'a giden karayolu, bölgenin bitki örtüsünü adeta ikiye ayırır. Belirgin bir şekilde ayırt edilebilen bu farklılık yolun batısında çalılık fundalık ve dikenli otlar olarak karşımıza çıkarken karayolunun doğusunda ise iğne yapraklı kızılçam, meşe, palamut, yabani çilek, mersin ve sandal ağaçları yoğunluk kazanır. Yarımadaının genelinde coğrafyanın % 55'ini orman sahası, % 21,6'sını da tarım arazileri oluşturmaktadır.

Akdeniz ikliminin hâkim olduğu yörede, Menteşe Dağları'nın yarattığı yüksek platonun doğusuna doğru gidildikçe karasal iklim özelliklerinin de kendisini hissettirmeye başladığı görülür.

Side / Sidba yerleşiminden Göltekbükü kıyıları.

TARİHSEL SÜREÇ

Prehistorik Çağlar

*Dip tarihten
bugüne
kültürel
süreklilik*

Antik
Çağlar'da çok
önemli kültürlere
ev sahipliği
yapan Bodrum
Yarımadası ve
yakın çevresindeki
kültürel izlerin kökü

çok erken dönemlere iner. Bölgenin bilinen en erken buluntuları, yarımada'nın doğu ucundaki bazı yerleşimlerde ortaya çıkarıldı. Antik Çağ'da adına Kerme Körfezi denilen Gökova Körfezi'nin kuzey kıyısındaki yamaç üzerinde yer alan üç adet küçük mağarada (Çınar Mağaraları), 1963 yılında incelemeler yapan D. C. Biernoff, mağaraların önündeki yamaçta bazı buluntular tespit etti. Araştırmacıya göre bu bulgular, chert veya amorf silikadan özel olarak yontularak biçimlendirilmiş birer prehistorik aletti ve Paleolitik Dönem'e (G.Ö. [Günümüzden Önce] 2 milyon - 10 bin) aitti. Ancak ne yazık ki bilim dünyası ilerleyen zamanlarda bu mağaralar ve orada çıkan bulgular üzerinde detaylı çalışmalar yapamadı. Bu nedenle sözü edilen tekil bulguların Paleolitik Dönem'e mi yoksa insanlığın ilk üretime geçiş evresini simgeleyen daha geç bir

döneme mi (Mezolitik Dönem: G.Ö. 12-10 bin) tarihlendirilmesi gerektiği konusunda kesin bilgilere ulaşılamadı.

Latmos bölgesinde, Kerdenlik Mağarası'nda görülen resimler.

Bodrum Yarımadası'nın hemen kuzeyindeki Beşparmak Dağları'nda keşfedilen kaya resimleri, bölgenin tarihöncesi kültürleri hakkında son derece önemli bilgiler sunar. Antik Çağ'da adına

Latmos denilen ve bugünkü coğrafi yapıya göre, Milas ile Didim ilçeleri arasında uzanan Beşparmak Dağları'nın yüksek kesimlerindeki birçok kaya sığınağına işlenmiş olan yüzün üzerinde kaya resmi, biliminsanlarınca MÖ. 6. -5. binyıllara tarihlenir. Bu, Batı Anadolu kronolojisine göre Neolitik Dönem'e denk geliyordu. Beşparmak Dağı'ndaki kaya resimlerini yapan Neolitik Çağ insanların nerede yaşadıklarını henüz bilmiyoruz. Belki de yerleşik yaşama geçmemiş olan, avcı-toplayıcı bir kültürün eseriymiş bu resimler.

Geçici barınaklarda yaşayarak avcı-toplayıcı kültürü sürdüren toplulukların bölgede, Kalkolitik Dönem'in sonlarına kadar varolduğu anlaşılmaktadır. Bunu kanıtlayan en belirgin veriler Peynirçiçeği Mağarası'nda tespit edildi. Bodrum'a bağlı Gündoğan Köyü sınırları içinde yer alan Peynirçiçeği

Kaya resimlerinin görüldüğü Latmos bölgesi.

Mağarası, Gündoğan karayolu kavşağının yaklaşık 200 m. güneyindeki kayalık alanda yer alır. 1992 yılında Bodrum Müzesi uzmanları tarafından keşfedilen mağarada, 1993-1994 yılında kısa süreli sondaj çalışmaları yapıldı. 2.5 m. yüksekliğindeki geniş bir girişe sahip olan mağaranın, yaklaşık 15 x 13 m. ölçülere sahip ilk galerisi kültür katmanlarını barındırır.

İlk Tunç Çağı ile birlikte, tüm Anadolu'da olduğu gibi Bodrum Yarımadası ve çevresinde de nüfusla birlikte yerleşim kültürü hızla artmaya başladı. Yarımada üzerinde az sayıda da olsa İlk Tunç Çağı yerleşim alanı saptandı. Bunlardan biri Antik Halikarnassos şehrinin kurulduğu bugünkü Bodrum ilçe merkezindedir. Bu bilgiyi İngiliz arkeolog D.H. French'in yaptığı araştırmalardan öğreniyoruz, ancak bu bilginin izine ulaşmak bugün ne yazık ki mümkün değil.

Bodrum ilçe merkezinin hemen batısında yer alan Müsgebi Köyü de bölgenin en önemli Tunç Çağı buluntu merkezleri arasında yer alır. Gökova Körfezi'nin kuzeybatı kesimindeki küçük bir koy içinde yer alan Müsgebi tarihini birçok döneminde yerleşime sahne olmuştur. 1960'lı yıllarda tesadüfen bazı İlk Tunç Çağı buluntularına rastlanılan köyde, bu dönemdeki yerleşim merkezinin köyün kuzeyinden geçen derenin getirdiği yoğun alüvyon tabakasının altında kaldığı düşünülmektedir.

Hem yarımada üzerindeki hem de yakın çevresindeki İlk Tunç Çağı buluntu merkezlerinin bilim dünyasına sunduğu veriler, bölgenin bu dönemde hem Ege Adaları ile hem de Anadolu'nun geniş bir bölümü ile kültürel bağlantı içinde olduğunu kanıtlar.

MÖ. 2. binli yıllar

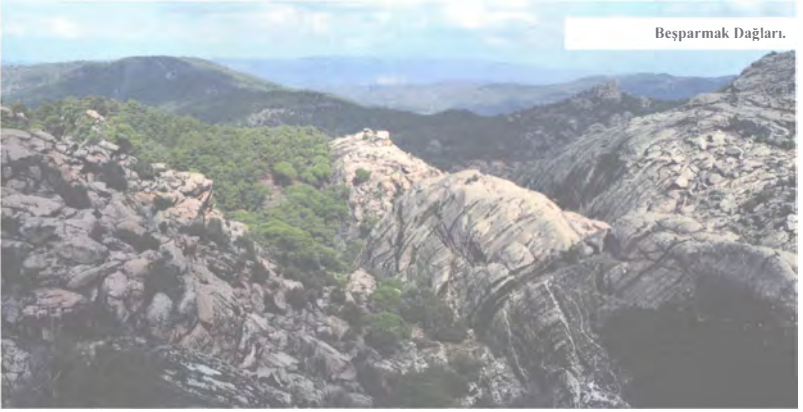

Beşparmak Dağları eteklerinde bir kaya oluşumu içindeki Hitit-Luwi diliyle çizilmiş hiyeroglif yazıt.

Orta ve Geç Tunç Çağı'nı oluşturan MÖ. 2. binyıl, Anadolu'da Hititler'in siyasi birlik sağlayıp büyük bir imparatorluk kurduğu dönemdir. Bu dönemde Bodrum Yarımadası'nın kültürel yapısı konusundaki bilgiler, birkaç merkezden ele geçen arkeolojik bulgulara ve

onlarla uyum içindeki tarihsel bazı bilgilere dayanır. Yarımada üzerinde dağılan Geç Tunç Çağı buluntu merkezleri, bu dönemde yarımada'nın kıyıya yakın bölümlerinin de kullanılabilir bir coğrafya olarak tercih edilmeye başladığını gösterir.

Bodrum ilçe merkezinin kuzeydoğusundaki Çömlekçi Köyü'nde ve güneybatısındaki Müsgebi'de (Ortakent) 1960'lı yıllarda, Y. Boysal tarafından yürütülen bilimsel kazılarda ortaya çıkarılan dikdörtgen ve oval planlı, kubbeli mezarlar bilim dünyasında çok önemli keşifler olarak çığır açtı. Aynı bölgede yakın zamanda Bodrum Müzesi uzmanları'nca yürütülen nekropol kazılarında da benzer mezarlar tespit edildi. Dromoslu mezar anıtı geleneğine sahip olan bu

Beşparmak Dağları.

mezar tiplerinin ve buluntularının en yakın benzerleri, Ege'nin karşı kıyısındaki Myken şehirlerinden biliniyordu.

Bodrum'a bağlı Gökçebel (Dirmil) Köyü'ndeki Hellenistik Kale'nin eteklerinde ortaya çıkarılan ve buluntuları itibariyle Myken kültürüyle ilişkilendirilen mezarlar da oldukça ilgi uyandırıcı verilere sahiptir. Özellikle bu mezarlardan birinde tespit edilen yaşlı bir erkek ve onun ayakları dibine hoker (ana kamındaki cenin) pozisyonunda gömülü olarak bulunan genç bir kız mezarı oldukça ilgi uyandırdı. Bilim dünyası bu iki gömüyü, **“bölgeye hâkim bey ile onun için kurban edilmiş kadın”** diye yorumladı.

Akhalar'ın kurduğu Myken Uygarlığı, Geç Tunç Çağı'nda Doğu Akdeniz'in en önemli deniz gücüyü. Merkezi her ne kadar Kıta Yunanistan ve Adalar olsa da Myken Uygarlığı'nın siyasi, sosyal ve kültürel etkileri çok uzaklarda, Doğu Akdeniz'in neredeyse tüm kıyı coğrafyasında kendini hissettirmeyi başardı. Batı Anadolu sahillerinde koloni kentler kurdular. Bodrum Yarımadası'nın kıyı kesiminde bunu kanıtlayacak birçok buluntu merkezi tespit

edildi. Ama araştırmalar, Myken kültür etkisinin kıyı şeridi ile sınırlı kalmayıp iç bölgelere kadar yayıldığını ortaya koydu. Bunun bölgedeki en önemli kanıtlarından biri Yatağan ilçe merkezi yakınlarındaki Taşavlu Mevkii'nde ele geçen seramiklerdir.

Akhalar ve onların büyük uygarlığı, Hitit yazılı metinlerinde sıklıkla söz edilen bir ismi akıllara getirmektedir: Ahhiyawa Ülkesi... Hititlerle aynı dönemde, Batı Anadolu'daki büyük krallıklarından biri olan Ahhiyawa Ülkesi, birçok bilim insanı tarafından Myken Uygarlığı ile eşleştirilir. Ahhiyawa adının, Grek metinlerinde söz edilen Akhalar ile olan etimolojik benzerliği bu tezinin haklı olabileceğini düşündürmektedir.

Hem, MÖ. 14. -13. yy'a ait Hitit kral yıllıklarındaki anlatımlar hem de Bodrum Yarımadası'nda ele geçen Myken kültür unsurları, MÖ. 2. binde Bodrum Yarımadası'nın Ahhiyawa Ülkesi sınırları içinde kaldığını ortaya koyuyor. Son yıllarda, Bodrum Kalesi'nin kurulu olduğu Zaphyron Yarımadası üzerinde yürütülen arkeolojik kazılarda ele geçen boyalı Myken seramikleri de teoriyi iyice güçlendiren yeni bulgular olarak kayıtlardaki yerini aldı.

Demir Çağı'na Geçiş; Anadolu'da yeni halklar, yeni kültürler

MÖ. 1100'lerden itibaren tüm Doğu Akdeniz coğrafyası büyük göç hareketleriyle çalkalandı. Tarih, bu büyük halk göçlerini **“Ege Göçleri”** adıyla yazdı tozlu sayfalarına. Yaklaşık olarak 12. yy. sonlarında başladığı tahmin edilen **“Ege Göçleri”** birkaç yüzyıl sürdü. Göçlerle beraber Anadolu, Adalar ve Kıta Yunanistan'daki sosyo-kültürel yapı baştan aşağı köklü bir değişikliğe sahne oldu. Bu göçlerin hemen öncesinde Anadolu'nun merkezi imparatorluğu Hititler ve Yunanistan'ın güçlü kent devletlerinden oluşan Myken Medeniyeti insanı şaşırtacak bir hızla çöktü ve tarih sahnesinden çekildi.

Başta Herodotos olmak üzere birçok antik kaynak, **“Ege Göçleri”** ile birlikte Avrupa içlerinden gelen savaşçı Dor Kavmi'nin Kıta Yunanistan'daki yerleşik halkları göçe zorladığını anlatır. Bu anlatımlara göre Kıta Yunanistan'daki öz yurtlarından kopan Aioller, Batı Anadolu sahillerinin kuzey bölümüne, İonlar ise orta bölümüne yerleşip yerli halklarla kaynaştılar ve kendi adlarıyla anılan bölgelerde birçok kent devleti kurdular. Göçlerle birlikte Kıta Yunanistan'a gelen Dorlar'dan bir grup halk ise Adalar ve Güneybatı Anadolu kıyılarına ulaştılar. Bugün bilim dünyası Dor göçlerinin, **“Ege Göçleri”** silsilesinin en son halkasını oluşturduğunu ve MÖ. 900'lerden önce olamayacağını kabul eder. Hem antik kaynakların hem de arkeolojik verilerin ortaya koyduğu bir başka gerçek ise, günümüz coğrafyası ile Aydın-Muğla illerini kapsayan kıyı bölgelerine gelen Dor halk göçerlerinin güçlü bir yerel kültürle karşılaştığıdır. Bu yerel kültür, en az MÖ. 2. bin yılı başlarından beri bölgede yaşayan bir halkın, Karlar'ın kültürüydü. Öyle ki,

Dorlar'ın göç ettiği bu coğrafya, yerelde kendi gücünü hissettiren kadim Kar halkının adıyla anıldı; bu coğrafyaya **“Karia Bölgesi”** denildi.

Güneybatı Anadolu'daki yerli kültürlerle karışan Dorlar'ın, Bodrum Yarımadası'nda önemli kentler kurduğundan söz edilir. Bunların başında kuşkusuz ki Halikarnassos gelir. Herodotos, Strabon ve Pausanias gibi önemli tarihi kaynaklar Halikarnassos kentinin bir Dor şehri olduğunu anlatır. Bir **“Hellen soylu kent kurucusu”** efsanesine dayanan bu kuruluş öykülerine göre Halikarnassos ve Karia Bölgesi'nin diğer önemli şehirlerini, Yunanistan'ın Peloponnesos Yarımadası'ndaki Troizen kentinden yola çıkan Anthes isimli bir kahramanın öncülüğündeki kolonistler kurmuştur.

Yazıtı bir stel, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi. (B.S.A.M.)

Güney Ege Topraklarının Kadim Halkı: Karialılar

Karia'da Alabanda Tiyatrosu.

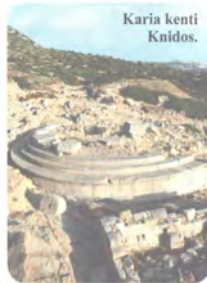
Bir Karia vatandaşı olan Herodotos, Karlar'ın eskiden Kral Minos'un emrinde deniz savaşlarına katılarak büyük başarılarla imza attıklarını söyler ve onların savaşçı geleneğine vurgu yaparçasına şöyle der: "Minos devrinde deniz fetihleriyle birçok yere yayılarak soyların en kalabalık ve en ünlüsü konumuna gelen Karialılar üç şeyi buldular ve Yunan halkları bu üç şeyi onlardan öğrendi. Bunlardan birincisi savaş başlığının üzerine sorguç takmak, diğeri savaş kalkanlarının üzerine işaretler kazımak ve bir diğeri de savaşta kullanılan kalkanlara bir kulp eklemektir."

Her ne kadar Herodotos, geleneksel "Hellen soylu kent kurucuları" efsanelerine dayanarak Karlar'ın köklerini "Kar" isimli bir efsanevi öndere bağlasa da modern bilim bunu kabul etmez. Dilbilimsel analizler Kar ve Karia kelimelerinin Hellence ile açıklanamadığını, Luvi dilinden türediğini kabul eder. Luvice, Batı Anadolu'nun Tunç Çağı halklarının kullandığı dildir. Karia kelimesi, Luvi dilinde ve ondan türeyen Antik Karca'da "Dağ başı, doruk, dağlık alan" ya da

"başlık, sorguçlu miğfer başlığı" gibi anlamlara gelen "Karka" kelimesinden türemiştir. Karia ismi, "Karka" kelimesinin Hellen diline uydurulmuş biçiminden başka bir şey değildir. MÖ. 6.-4. yy. 'larda, Pers Egemenliği dönemindeki Karca yazıtlarda bölge adına "Karka" diye rastlanması, yerli halkın geleneksel adını kullanmadaki ısrarının bir göstergesidir. Öte yandan, Hitit çivi yazılı tabletlerde ve onlarla eş zamanlı Mısır metinlerinde adına rastlanan Karkisa halkının da, Antik Çağ'ın Karia halkının atalarını ifade ettiği önerilir.

Herodotos Karialılar'ın kökeni konusunda, o dönemde yaşanan ciddi bir tartışmayı da sayfalarına taşır. Kendisine ulaşan geleneksel anlatıma göre, Karia halkının Adalar'dan Anadolu kıyılarına göç ettiği söylene de Karia halkının bunu kesinlikle reddettiğini söyleyen Herodotos, onların kendilerini bu coğrafyanın yerlisi olarak kabul ettiğini belirgin bir şekilde ortaya koyar.

Homeros'un, Troia Savaşı'nı anlattığı güçlü destanı İlyad'ın satır aralarında, Anadolu'dan Troia kentini savunmaya gelen gönüllü halklar

Karia kenti
Knidos.

arasında Karialılar'ın da adı geçer. Bu savaş gücü yüksek halk, MÖ. 7. yy'da Mısır ordusunun en önemli paralı askerleri arasında anılır.

Yarımadanın Yerli Halkı: Lelegler

Leleg mezar anıtı (Gebekilise).

Syangela.

Lelegler, Bodrum Yarımadası'nda yapılan arkeolojik araştırmalarda ve bölgeyle ilgili tarihi kaynaklarda sıklıkla karşılaşılan bir isimdir. Bu halkın Anadolu, Adalar ve Yunanistan kıtasının adı bilinen en eski halkları olduğu, klasik kaynaklarda anlatılır. Hellence yazılı antik kaynaklar dışında hiçbir Eskiçağ metninde Lelegler'den söz edilmez.

Öyle anlaşıyor ki Lelegler, Tunç Çağları sürecinde Anadolu'nun batı yarısında yaygın olarak var olduğu bilinen Luwi dili ve kültürünün Demir Çağı'ndaki ardıllarıydı. Ege Göçleri'yle birlikte değişen kültürel yapının bir sonucu olarak Demir Çağı'nda Luwi halkı yazılı kültürünü yitirdi. Birçok yerde dahi yerel ve kırsal temelli bir yaşam biçimini hâkim oldu. Karia'nın, Luwi kültürünü miras alan, olasılıkla Karca konuşan, bu kırsal kültürlü Demir Çağı halkı Hellen kaynaklarında Lelegler adıyla tanımlandı.

Birçok kaynakta, Kariatılarla birlikte anılan ve aynı soydan geldikleri söylenen Lelegler'e dair en çok ize rastlanan coğrafyalardan biri Bodrum Yarımadası'dır. Leleg halkı, yarımada

üzerinde yer alan Pedesa, Syangela, Side, Madnasa, Termara, Telmissos, Myndos, Ouranion gibi kentlerin sahibi olarak anılır. Bu yerleşimlerin bazılarında bulunan arkeolojik kazılarda bulunan verilerin, bölgedeki Dor göçlerinden önceye, MÖ. 10. yy'a tarihleniyor olması Lelegler'in bölgedeki yerli halklar arasında olduğunun en önemli kanıtları arasında sayılır.

Myndos.

Arkaik Dönem: Lydialılar ve Persler

MÖ. 6. yy'da Halikarnassos, İasos (Kıyıkışlacık), Knidos (Datça), Kos ile Rodos Adası'nda yer alan Lyndos ve Kamiros kentleri bir araya gelerek bir Dor Birliği oluşturdular. Altı kentin birliğinden oluşan ve adına **"Dor Hexapolis"** denilen bu federasyon her yıl Knidos'daki Triopion kutsal alanında bir araya gelip büyük bir festival düzenliyordu. Halikarnassoslu bir gencin, Triopion Festivali sonucunda yaptığı hata, Halikarnassos kentinin Dor Birliği'nden çıkarılmasına neden oldu. Tarihçi Herodotos'un yaşadığı yıllarda gerçekleştiği anlaşılan bu olaydan sonra Halikarnassos MÖ. 5. yy. süresince bir İon kenti olarak anıldı. Herodotos'un, tarih kitabında kullanılan dilin İon lehçesi olması da bu sürecin bir parçası olmalıdır.

MÖ. 546 yılında Lydialılar'ın başkenti olan Sardes, Persler tarafından işgal edildikten sonra Persler, Lydia Krallığı'nın bakiyesi olan Batı Anadolu topraklarına hâkim oldu ve böylece Anadolu'da yepyeni bir dönem başladı: Pers Hâkimiyeti...

Batı Anadolu'nun kıyı kesimlerinde yayılan bağımsız kent devletleri Pers işgaline uğramaya başladı. Persler, egemenliği kesin olarak sağlamak üzere Komutan Mazares önderliğindeki orduyla Sardes'ten yola çıkarak, Batı Anadolu kentlerinin hemen hemen tümüne savaş açtılar. Bu şiddet ikliminden Karia kentleri

Lydia'nın başkenti Sardes. Salihli, Manisa.

Pers krallarının sarayından kabartmalar. Persepolis. Şiraz, İran.

de payını aldı ve tüm Karia yağmalandı. Herodotos, Mazares'in ölümünün ardında bölgeye yeniden sefer yapan Harpagos isimli Pers komutanının, hiçbir direniş gösteremeyen Karialılar'ı kolayca köleleştirdiğini anlatır.

Anadolu'daki Pers hâkimiyeti, Batı Anadolu kentlerinde büyük bir huzursuzluk yarattı. Çok geçmeden, İonia kentleri gizli bir birlik kurarak Pers işgaline karşı ayaklandılar. Bu ayaklanmaya Halikarnassos ve diğer birçok Karia şehri de destek verdi. **"İonia İsyanı"** olarak bilinen bu ayaklanmayı Pers ordusu acımasızca bastırdığında tarihler MÖ. 494 yılını gösteriyordu.

İonlar'ın isyanı kanlı bir şekilde bastırıldıktan kısa bir süre sonra Karia Bölgesi'nde halk, Pers hâkimiyetine karşı büyük bir kalkışmanın hazırlıklarını yapmaya başladı. Herodotos'un satırlarında Karialılar'ın bu şanlı direnişi tüm

Persepolis. Şiraz, İran.

detaylarıyla anlatılır: Pers komutan Daurises önderliğindeki ordu, ayaklanan Karia şehirlerinin üzerine yürümeye başlayınca Karialılar, acil bir toplantı düzenleyip savaş stratejilerini tartıştılar. Piksodaros isimli bir genç, Pers ordusunu en kısa

Persepolis. Şiraz, İran.

yoldan engelleyecek, ilginç bir formül sundu halkına. Bodrum Yarımadası'ndaki Leleg kentlerinden biri olan Kindye'den gelen bu genç, Leleg halkının savaşçı ruhunu yansıtıyordu adeta. Ama kalabalık, o gencin stratejisini uygulamadı. Marsyas Deresi (Çine Çayı) yakınlarında Pers ordusu ile karşılaşan Karia halkı topyekûn bir güçle uzun bir müddet direnmeyi başardı. Ama ne yazık ki, Leleg gencinin doğru taktiğini uygulamayan Karialılar büyük bir yenilgi yaşayarak yaklaşık on bin kişiyi savaş meydanında bıraktılar. Sağ kalan on binler, bölgenin en önemli kült merkezlerinden birine, Labraunda'daki Zeus Tapınağı'na sığındı. Çünkü Karia halkına göre Zeus Labraundos, orduları koruyan bir tanrıydı. Büyük bir yılgınlık içindeki Karialılar önemli bir kararın arifesindeydiler; ya Persler'in kalabalık ve acımasız ordularına teslim olacaklar ya da ata yurtları olan bu toprakları terk edip kaçacaklardı.

Tüm bu karanlık düşünceleri aydınlatan, Miletoslular oldu. İonia isyanında yanlarında olan Karia halkını bu zor gününde yalnız bırakmak istemeyen Miletoslular,

Kindye yerleşiminden Bodrum Yarımadası.

müttefiklerini de yanlarına alarak Karia Bölgesi'ne geldiler. Karialılar ve dostları ilk hamlede yine kayıplar verdilerse de yılmadılar. Karia kentlerinin üzerine doğru yürüyen Pers ordusuna karşı, Pedesos Kenti'ne giden yol üzerindeki dağlık alanda pusu kurdular. Persler'in geçişi sırasında kanlı bir baskınla tüm orduyu bozguna uğrattılar. Mylasa'lı İbanollis oğlu Herakleides'in yönettiği bu pusudan, binlerce askerle beraber Pers ordusunun şanlı komutanı Daurises de sağ çıkamadı.

O gün Pers istilasını önleyen Karialılar kısa bir süre sonra ne yazık ki güçlü Pers Krallığı'nın hâkimiyetinden kaçamadı.

Persler'in, 480 yıllarında Kıta Yunanistan'a yaptıkları ikinci seferde Karialılar altmış gemi ile Pers ordusuna destek verdiler. Herodotos, bu donanma içinde yer alan, Karialı bir kadın komutandan övgü dolu kelimelerle söz eder. Halikarnassos'la birlikte daha birçok bölge kentinin donanmasını kumanda eden bu genç kadının adı *Lygdamis kızı Artemisia*'dir. Artemisia, Halikarnassos ve ona bağlı olan Kos, Nisyros ve Kalydnos kentlerinin yöneticisiydi aynı zamanda.

MÖ. 450 yılında, Yunanistan'daki bazı önemli kent devletlerinin kurduğu *Delos Birliği*'ne Halikarnassos ve diğer bazı Karia kentleri de üye oldu. Bu üyelik, Artemisia'nın, Pers baskısı karşısında daha özgür kalmasını sağladı. Ancak on yıl sonra Karialılar Delos Birliği'nden ayrıldılar. Bu sürecin ardından Karia kentleri yeniden Pers kontrolüne girdiler. Artemisia'nın ölümünden sonra, MÖ. 5. yy'ın ikinci yarısında Halikarnassos'u önce oğlu Pisyndalis, ardından da onun oğlu II. Lygdamis yönetti. Persler'in de desteklediği Lygdamis döneminde uygulanan baskıcı politikalar Karialılar'ı yıldırılmaya yetti. Öyle ki Tarihın Babası, Halikarnassoslu Herodotos bile bu tiran döneminde anavatanını terk edip Samos'a (Sisam Adası) yerleşmek zorunda kaldı.

Karia'nın en parlak dönemi: Hekatomnoslar'ın iktidarı

MÖ. 4. yy. Karia Bölgesi'nin ve özellikle de Bodrum Yarımadası'nın siyasi kimliğinde önemli değişimlerin yaşandığı bir dönem oldu. O güne kadar yerel bazı tiranların yönettiği Karia kentlerinde siyasi bütünlüğe giden yollar açıldı. Bu dönemde Persler, Karia Satraplığı'nı kurdular ve bölgenin tümünü yönetecek bir satrap (vali) tayin ettiler.

Hekatomnos'un en büyük oğlu Mausollos'a ait heykelin kopyası. Allard Pierson Museum, Amsterdam.

Mausollos'un karısı Artemisia heykeli. British Museum (Br.M.).

Mausollos Sarayı kalıntıları. Bodrum Kalesi.

Mausolleion'dan Bir
Amazon savaşı.
British Museum. (Br.M.)

Satraplık merkezi Mylasa (Milas) şehriydi. Persler'in desteği ile bölgenin ilk satrabı ise yine Kariyalı bir isim, Kindyalı Hyssaldomos oldu. Bu isimle birlikte Karia Bölgesi'nin siyasi yaşamında **"Hekatomnidler Sülalesi"** dönemi başlamış oldu.

Hyssaldomos'un ölümünden sonra yerine oğlu Hekatomnos iktidara geçti.

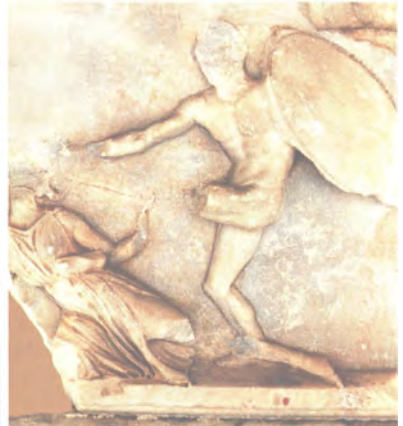
Mausolleion maketi. Mausolleion Anıt Müzesi. Bodrum.
(B.M.A.M.)

Halikarnassos, Mausolleion'dan aslan heykeli. (İst.A.M.)

Hyssaldomos ve oğlu Hekatomnos döneminde bölge, Mylasa (Milas) şehrinden idare edildi. MÖ. 377 yılında Hekatomnos'un ölümü, Karia'nın kaderini değiştirecek yepyeni bir dönemin başlangıcıydı aslında. Artık Karia Satraplığı, tarihe adını altın harflerle yazdıracak olan büyük bir isme, Mausollos'a emanetti. Hekatomnos'un en büyük oğlu olan Mausollos'un ilk icraatı satraplık merkezini daha stratejik olduğunu düşündüğü kıyıda bir şehre, Halikarnassos'a taşımak oldu.

Altmış yıllık iktidarı döneminde Mausollos çok önemli başarılarla imza attı. Satraplığın merkezi olan Halikarnassos,

Mausolleion'dan Amazon Frizi köşe parçası. (B.M.A.M.)

Mausolleion'un alçı kopya kabartma frizi. (B.M.A.M.)

Mausolleion'dan Amazon Frizi köşe parçası. (B.M.A.M.)

Antik Çağ'ın standartlarına uygun bir polis olarak düzenlendi ve çağının en güçlü şehirlerinden biri haline getirildi. Bir Pers satrabı olmasına rağmen dirayetli yönetim anlayışı ile bağımsız bir yönetici kimliği sergileyen Mausollos, Bodrum Yarımadası'ndaki birçok Leleg kentini başkente bağladı.

Dönemin en önemli mimarlarını, heykeltıraşlarını ülkesine davet etti ve başkenti anıtlarla süsledi. 7 kilometre uzunluğundaki surlarla başkenti koruma altına alan Mausollos, kral sarayı, askeri liman, ticaret limanı ve daha birçok kamu binası ile Halikarnassos'u hem bölgenin hem de tüm antik dünyanın en gözde şehirlerinden biri haline getirmeyi başardı.

Myndos Kapısı. Halikarnassos Bodrum.

Mausollos'un imar faaliyetlerinden biri de kendisi için yapımını başlattığı anıt mezardır. Kendi adıyla, **"Mausolleion"** diye anılan bu anıt mezar öylesine ihtişamlıydı ki Dünya'nın Yedi Harikası'ndan biri kabul edildi. Bu anıt sayesinde hem mezar anıtının hem de Mausollos'un ünü çağlar boyu konuşuldu. Öyle ki MS. 2. yy'da yaşamış olan Samosata'lı (Samsat) şair Lykianos'un **"Ölü Diyalogları"** isimli metninde Mausollos, Ksanthos valisi Diogenes'e karşı şöyle dile getirilir: **"Ben yakışıklı, boylu poslu ve savaş gibiydin. Ama hepsinden öte, üzerinde başka hiçbir ölünün sahip olmadığı türde, en iyi kalite mermerden, en gerçekçi biçimde yontulmuş, at ve insan heykelleriyle en güzel şekilde süslenmiş, dev bir anıtım var Halikarnassos'ta. Mağrur oluşum işte bundandır."**

Karia tarihinin gelmiş geçmiş en şanlı yöneticisi olarak kabul edilen Mausollos'un büyük imar faaliyetleri sadece Halikarnassos ile sınırlı kalmadı. Başta ata yurdu Mylasa olmak üzere, Latmos Herakleiası, Kaunos, İasos gibi birçok Karia kentinde çalışmalara imza attı, bu şehirleri korunaklı

Kraliçe Ada portresi. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi. (B.S.A.M.)

surlarla çevirdi. Öte yandan, bir İon şehri olan Erythrai'de (Çeşme-İldırı) bulunan yazıttan anlaşıldığı kadarıyla bu kudretli tiran, bazı İon kentlerinin gelişmesine de katkıda bulundu.

MÖ. 353 yılı, Karia'nın büyük satrabi Mausollos'un hayata gözlerini kapattığı tarih oldu. Onun başlattığı büyük atılımı sürdürme kararlılığı, karısı ve aynı zamanda kız kardeşi olan Artemisia ile devam etti. Kariyalılar gözü kara ve güçlü kadın yöneticilere tarihte de rastlamıştı. Daha bir yüzyıl önce, aynı isimde bir kraliçenin başarıyla yönettiği Halikarnassos'ta, satrap koltuğunda bu sefer Hekatomnos soyundan bir Artemisia oturuyordu. Karia satrabının bir kadın olmasını kendileri için avantaj zanneden Rodoslular'ın bölgeye saldırması karşısında Artemisia'nın gösterdiği cesaret ve kazandığı başarı onun gücünü tüm antik dünya önünde bir kez daha kanıtladı.

İki-üç yıl gibi kısa bir süre devam eden Artemisia iktidarı da başarılarla dolu geçti. Mausollos'un başlattığı Mausolleion anıt mezarı Artemisia döneminde tamamlandı. Kendisi ve ölen eşi için tasarlanan Mausolleion'un yapımında dönemin en başarılı mimarları, en gözde plastik sanatçıları görev yaptı. Bu, tarihin en büyük organizasyonlarından biriydi aslında!

MÖ. 351 yılında Artemisia'nın hayatını kaybetmesi, şanlı Hekatomnoslar döneminin de yavaş yavaş sona yaklaştığının habercisiydi. Artemisia'dan sonra Karia satraptlığına, kardeşi İdrieus getirildi. İdrieus, diğer kardeşlerinin geleneğine uyarak küçük kız kardeşi Ada ile evlendi ve satraplık koltuğunu MÖ. 344 yılında ölünceye dek onunla paylaştı. Artık Karia yeniden bir kadın tarafından yönetilecekti. Ada'nın üç yıl süren yönetimi, saray kavgaları ile kesintiye uğradı. Hekatomnoslar ailesinin en küçük ferdi olan Piksodoros, ablası Ada'yı entrikalarla tahttan indirdi ve Alinda kentine sürgün etti.

Piksodoros, kızını bir Pers soylusuyla evlendirerek, beş yıllık iktidarının bir bölümünü Orhontapates isimli bir Persli ile paylaştı. Piksodoros'un ölümünden sonra ise Karia satraptlığını damadı Orhontapates ile kızı II. Ada yönetti.

Hellenistik Çağ: Büyük İskender ve halefleri

Büyük İskender portresi. (İst.A.M.)

MÖ. 4. yy'n ikinci yarısında Anadolu Yarımadası ve dolayısıyla Karia Bölgesi'nde yeni bir ışık doğdu. Bu ışığın kaynağı, Makedonyalı bir kral olan

III. Aleksandros'tu; yani bilinen adıyla Büyük İskender.

Halikarnassos'tan kabartmalı stel. Hellenistik Dönem. MÖ. 2. yy. Altes Museum, Berlin.

“İskender
Lahdi”
frizi
üzerinde
Büyük
İskender
betimlemesi.
(İst.A.M.)

Halikarnassos Tiyatrosu.

MÖ. 334'te başladığı Doğu seferinde, Büyük İskender'in orduları Anadolu'yu baştan sona kat ederek geçti. Makedon ordularının tozu dumana katarak ilerlediği tüm topraklarda, iki yüz yıllık Pers hâkimiyeti tek tek sona eriyor, kentler özgürleşiyordu.

Artık Anadolu arkeolojisinde adına **Hellenistik Dönem** denilen, kültürü, sanatı ve siyasal yaşamı ile yepyeni bir çağ başlıyordu.

Büyük İskender'in komutanları Ptolemaios ve Assandros'un Karia kentleri üzerine yaptığı sefer sonucunda Halikarnassos kenti ele geçirildi ve Orhontapates ile II. Ada tahttan indirildi. Büyük İskender, Alinda kentine sürgün edilmiş olan Hekatomnos'un kızı Ada'nın uğradığı haksızlığı ortadan kaldırmaya karar verdi ve onu yeniden bölgenin tek yöneticisi olarak görevlendirdi.

MÖ. 323 yılında, doğu coğrafyasına yaptığı büyük seferini henüz tamamlamadan, genç yaşta ölen İskender'den sonra komutanları arasından çok kanlı hâkimiyet kavgaları başladı. Hellenistik Dönem içindeki bu uzun süreç **Diodokhlar (halefler) devri** diye anılır. Büyük İskender'in halefleri olan en yakın komutanları, onun fethettiği geniş coğrafyada kendi otoritelerini kurmak uğruna birbiriyle savaşıyordu. Büyük İskender'in ölümünden kısa bir süre sonra, onun fethettiği coğrafya, dört komutanı arasında pay edildi. Bodrum Yarımadası

ve Karia kentlerinin hemen hepsi, merkezi Mısır'da olan Ptolemaioslar Devleti'nin toprağı oldu. İskender'in en yakın dostlarından biri olan komutan Ptolemaios ve onun ardılları tarafından yönetilen bu devlet MÖ. 188 yılına kadar Karia Bölgesi'ne egemen oldu.

Diodoklar devrinde kurulan Hellenistik İmparatorluklardan biri de Suriye ve daha doğudaki topraklara hâkim olan Seleukos Krallığı'ydı. Seleukoslar, MÖ. 191 yılında sınırlarını genişletmek arzusuyla Yunanistan'a sefer düzenledi. Ancak, Roma Devleti tarafından mağlup edilen Seleukos orduları Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldı. Anadolu'daki Pergamon (Bergama) Krallığı ile ittifak yapan Roma orduları, Manisa yakınlarında gerçekleşen büyük bir savaş ile Seleukos güçlerine unutulmayacak bir yenilgi yaşattılar. Tarihe Magnesia Savaşı olarak geçen bu çatışmanın ardından MÖ. 188 yılında imzalanan Apameia Anlaşması, Batı Anadolu'nun büyük bir bölümünü Pergamon Krallığı'na bırakıyordu. Bu anlaşmaya göre Büyük Menderes Irmağı'nın güneyinde kalan tüm Anadolu topraklarının yeni sahibi ise Roma'nın diğer müttefiki olan Rodos Devleti oldu. Bu da Halikarnassos ve çevresinin Rodos Devleti'nin kontrolüne girmesi demekti.

MÖ. 167 yılında Kariyalılar, Mylasa şehrinin önderliğinde Rodos Devleti'ne karşı isyan başlattı. İsyan büyüyünce Roma Devleti, Karia Bölgesi'nin yönetimini Rodoslular'dan geri aldı. Yaklaşık yirmi bir yıl sonra Karia kentleri yeniden bağımsızlıklarına kavuşmuş oldu.

Roma Dönemi

Pergamon Krallığı'nın son hükümdarı III. Attalos, ölümünün hemen öncesinde çok önemli bir karara imza attı. MÖ. 133 yılındaki bu karar ile kral, kendi egemenliğindeki tüm toprakları Roma halkına vasiyet ediyordu. Pergamon

Pergamon Traianus Tapınağı. Bergama.

Krallığı'nın hâkimiyeti altında kalan Lydia, Phrygia, Mysia Bölgeleri ile Batı Anadolu'nun kıyı şehirlerinin çok önemli bir bölümü meclis kararı ile Roma Devleti'ne bırakıldı. MÖ. 129 yılında Karia şehirlerinin de Roma egemenliğini tanınmasının ardından Batı Anadolu tümüyle, Roma'nın Küçük Asia Eyaleti oldu. Bu süreç, Anadolu topraklarında yeni bir dönemin ilk adımıydı. Anadolu Uygarlıkları'nda, birkaç yüzyıl sürecek olan Roma Dönemi böylece başlamış oldu. Bir cumhuriyet rejimi ile yönetilen Roma Devleti'nin Anadolu'daki ilk yüzyılı büyük kargaşaları, isyanları ve yıkımları da beraberinde getirdi. Pergamon Krallığı'na ait toprakların Roma devletine verilmesine karşı çıkan Aristonikos isimli Pergamonlu bir prensin başlattığı büyük köle ayaklanması (MÖ. 113-129) Batı Anadolu kentlerini kasıp kavurmuş, birçok kentin büyük mali sıkıntı içine düşmesine sebep olmuştu.

Roma Eyalet senatosu, bu mali krizi çözmek için kentlere ağır vergiler getirdi. Ancak bu uygulama Anadolu kentlerinde yaşayan halklar arasında huzursuzluğa sebep oldu. Tüm bu iç karışıklıkları iyi değerlendiren Pontos Kralı VI. Mithridates, sınırlarını Karadeniz'den tüm Anadolu topraklarına doğru genişletme gayreti içine girdi. MÖ. 89 yılında Mithridates, ordularını Batı Anadolu'ya yöneltti. Roma senatosunun mali baskılarından yılmış olan birçok kent Mithridates'in ordusunu bir kurtarıcı edasıyla karşıladı. MÖ. 88 yılında Küçük Asia Eyaleti'nin başkentinde karargâhını kurmuş olan VI. Mithridates, nefret duyguları beslediği Romalı yurttaşlara çok acımasız davrandı. Antik kaynaklar, Pontus kralının kadın, erkek, çocuk demeden tam 80 bin Romalıyı katlettiğini bildirir. Bu katliam öylesine büyük ve kanlıydı ki tapınaklara sığınarak yaşam hakkını savunmaya çalışanların bile gözünün yaşına bakılmadı.

Roma yönetimi, Küçük Asia Eyaletini işgal eden VI. Mithridates'in üzerine Romalı diktatör Sulla'nın komutasında bir ordu

Erkek portresi, Roma Dönemi. Mılas Müzesi.

göndermeye karar verdi. Birkaç farklı noktada savaşların sürdüğü MÖ. 85 yılında Sulla'nın komutanlarından L. Licinius Lucullus Ege Denizi üzerinden Anadolu'ya girerek Küçük Asia'daki Mithridates kuvvetlerini yenilgiye uğratmayı başardı. Yapılan antlaşma gereği VI.

Mithridates Küçük Asia'da işgal ettiği tüm topraklardan çekilmeyi kabul etti. Sulla MÖ. 85- 83 yılları arasında Küçük Asia'nın yönetimini yeniden düzenledi. Mithridates'i destekleyen tüm kentler ağır vergi yükü altına sokularak cezalandırıldı. Ayrıca tüm bu kentler Roma ordusu tarafından yağmalanarak tahrip edildi. Öte yandan

Roma imparatoru Claudius ve Britanya kabartması. Aphrodisias Müzesi.

Rahip heykeli, Roma Dönemi. Halikarnassos. (İz. A. M.)

Mithridates'e karşı Roma'nın yanında yer almış olan kentler de ödüllendirilerek bağımsızlık statüsü verildi. Sulla'nın bu yeni idari düzenlemesinde Halikarnassos, Küçük Asia eyaletinin yönetim merkezlerinden biri olmayı başardı.

MÖ. 44 yılında, Roma Devlet başkanı Caisar'ın (Sezar), yeğeni Brütüs'ün de içinde olduğu bir suikast sonucu öldürülmesi devletin hâkim olduğu tüm coğrafyada büyük infiale neden oldu.

Bodrum Kalesi, Liman Kulesi altında (Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi) sergilenen Romalı devlet adamı heykeli. MS. 2.yy.

Stratonikeia'da bulunmuş Romalı devlet adamı heykeli. MS. 1. yy. (B.S.A.M.)

Asklepios rahibi. Geç Roma Dönemi. (B.S.A.M.)

hızlanmaya başlayan yeni imar ve şehirleşme süreci 2. yy'da iyice arttı. Özellikle 3. yy'ın başlarındaki Traianus (MS. 98-117) ve Hadrianus (MS. 117-138) yönetimleri sırasında İmparatorluğun birçok yerinde olduğu gibi Anadolu'da da görkemli yapılar ve sanat eserleri artmış, imparatorluğun refahı sanata da yansımıştır.

MS. 3. yy'da Anadolu kentlerinde yapılan yeni yönetsel düzenleme ile Batı Anadolu'nun güney kesiminde yeni bir eyalet oluşturuldu.

Caisar'ın katillerinden Cassius'un Myndos şehrini ele geçirip buraya saklanması Bodrum Yarımadası kentleri için büyük bir tehlike yarattı. Cassius'a karşı Roma donanma gücünün başlattığı çatışmalar süresince Halikarnassos Kalesi önemli bir deniz üssü olarak kullanıldı ve çok yıprandı.

MÖ. 27 yılında Augustus'un yönetime getirilmesinin ardından Roma Devleti bir İmparatorluk statüsü kazandı. Augustus'la beraber, Cumhuriyet döneminin son yüzyılında her yeri kasıp kavuran isyan ve karışıklıklar son buldu. Augustus Dönemi'nde başlayan **Pax Romana (Roma Barışı)** ile Karia kentleri de yeniden toparlanmaya ve mamur birer şehir olmaya başladılar. Artık tüm Anadolu gibi Bodrum Yarımadası şehirleri de İmparatorluğa bağlı, Asya Eyaleti'nin birer kentiydi. Her kent, kendi yönetiminde bağımsız ama dış ilişkilerinde İmparatorluğun kontrolündeydi.

Augustus, eyalet içinde yargı merkezleri (conventuslar) kurdu. Yönetimi de kolaylaştıran bu merkezlerden biri de çevresindeki tüm şehirleri kapsayan Halikarnassos Conventusu'ydu.

MS. 1. yy'ın sonlarına doğru, imparatorluğun gücüyle orantılı olarak

Küçük Asia Eyaleti'nin sınırlarını küçülterek kurulan bu yeni eyalet Frigya-Karia Eyaleti'ydı. Roma imparatoru tarafından atanan bir proconsül (vali) tarafından yönetilen bu eyalet, bugünkü coğrafi dağılıma göre Aydın, Muğla illeri ile Denizli'nin batı kesimini içine alıyordu.

MS. 3. yy. Roma İmparatorluğu için çok önemli bir dönüm noktası oldu. Bu yüzyıl devlet idaresinden askeri yapıya, ekonomiden düşünce sistemine kadar bütün Roma yaşam biçiminde çöküşün başlamasına tanıklık etti. İmparatorluk, dış istilalar, iç savaşlar ve kontrolden çıkmış ekonomi dolayısıyla neredeyse yıkılmanın eşiğine geldi. İmparatorluk genelinde yaşanan mali problemler, tüm Anadolu kentlerinde hissediliyordu. Artan fiyatlar, vergi yükü altında ezilen halk, durma noktasına gelen kamu yatırımları

Bodrum'da, Myndos Kapısı yakınında görülen Roma Dönemi mezarları.

imparatorluk kentlerinin ışıltılı yapısını yavaş yavaş söndürüyordu. Bu, “**Üçüncü Yüzyıl Krizi**” olarak adlandırılan, tarihin en karamsar ekonomik çöküşlerinden biriydi. “**Üçüncü Yüzyıl Krizi**”nden çıkış yolunu İmparator Diocletianus buldu. İmparator, tahtta oturduğu MS. 284-305 yılları arasında, devletin idari ve ekonomik yapısında köklü değişikliklere imza attı. Bir yandan yeniden düzenlenen vergi sistemi ile imparatorluğun gittikçe zayıflayan ekonomik yapısını toparlamaya çalışan Diocletianus, diğer yandan da eyaletlerin yönetimlerini kontrol altına alacak olan monarşik bir yönetim sistemi ortaya koydu. Tüm imparatorluk, **Dioecesis** denilen on iki farklı idari bölüme (piskoposluğa) ayrıldı. Her bir idari bölümün başına atanmış bir valinin yer aldığı Diocesis sistemi İmparator Iustianus Dönemi’ne kadar bazı değişikliklerle kullanılmaya devam etti. Bu düzenlemede, Antik Çağ’ın Karia Bölgesi artık Karia Eyaleti olarak anılıyordu.

Doğu Roma (Bizans) Dönemi

Roma İmparatoru I. Theodosius Magnus MS. 395 yılında, ölüm yatağında, tarihe yön verecek çok önemli bir vasiyette bulundu. Vasiyetinde, Roma İmparatorluğu’nu iki oğlu arasında paylaşıyordu. Bu vasiyetle birlikte Roma İmparatorluğu fiili olarak ikiye bölündü: Doğu Roma ve Batı Roma İmparatorluğu.

Tüm Anadolu ile birlikte Karia kentleri de artık Doğu Roma İmparatorluğu’na bağlıydı. Bu yeni idari ve siyasi yapı ile birlikte, tarih kayıtlarına **Bizans Dönemi** olarak geçen yeni bir tarihsel süreç de başlamış oldu.

I. Theodosios’un, Hristiyanlığı Doğu Roma İmparatorluğu’nun resmi dini olarak kabul ettiği yeni dönemde, Karia’nın en güçlü kentlerinden biri olan Halikarnassos, piskoposluk merkezi oldu. Bu merkez, tüm diğer Karia şehirleri ile beraber Afrodiasias Metropolitliği’ne bağlıydı.

1

3

Halikarnassos’tan mozaikler:

1- Mozaik portre. (Br.M.)

2- Erken Bizans Mozaiği.

MS. 5.yy. (B.S.A.M.)

3- Ortasında korkutan maskeli figür olan geometrik motifli taban mozaiği. (Br.M.)

MS. 7. yy’dan itibaren önce İran Yaylası’ndan Anadolu’nun iç kısımlarına kadar uzanan Sasani akınları ve bunun hemen ardından da Emevi Hükümdarı Muaviye’nin hem deniz hem de kara yolu ile Doğu Roma İmparatorluğu’nun sınırlarına yaptığı saldırılar tüm Anadolu’da büyük bir huzursuzluğun oluşmasına yol açtı. Anadolu kentlerini huzursuz eden Arap Akınları 9. ve 10. yy’larda da devam etti. 1071’den itibaren ise Anadolu’nun batı kıyılarına kadar sokulmayı başaran bir başka güç ortaya çıktı: Türkler... Obalar halinde örgütlenen savaşçı Türkler, Anadolu’ya

girmelerinin ardından her geçen gün Doğu Roma kentlerine doğru ilerlediler. İmparatorluk, özellikle Türkler’in tehdit ettiği sınır kalelerini güçlendirme yoluna gitti. Türkler’in bu ilerleyişinin önünü kesen olay, Haçlı Seferleri oldu. MS. 11. yy. sonlarına doğru Türkler’in kontrolüne geçen Halikarnassos, Birinci Haçlı Seferleri (1096-1099) ile yeniden Doğu Roma İmparatorluğu’na bağlandı.

Beçin Kalesi. Milas.

Türk Akınları ve Menteşe Beyliği

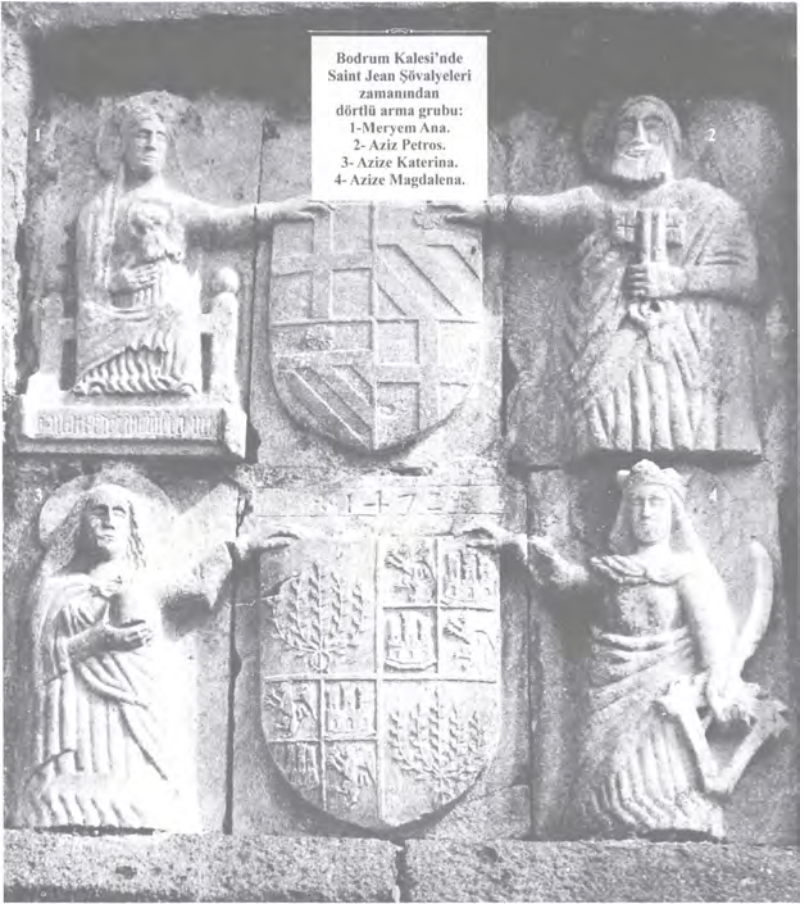
13. yy'ın ortalarında Doğu Roma İmparatorluğu'nun, başkent Constantinopolis merkezinde yeniden örgütlenmeye başlaması Batı Anadolu kentlerini ikinci plana atmıştı. Bu durum sınır boylarında yerleşmeye çalışan Türkmen grupların çalışmalarını kolaylaştırdı. 1243 Köseadağ Savaşı ile Anadolu'ya giren Moğol güçlerinin Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nu çökertmiş olması da bölgesel Türk güçlerinin kendi otoritelerini kurmalarının önünü açtı.

Menteşe Bey önderliğindeki bir grup Türkmen 1261 yılından itibaren Muğla, Milas, Bodrum Yarımadası ve çevresine saldırılar düzenleyerek bu bölgeyi ele geçirdiler. Buralar, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Türklere kesin olarak verdiği ilk topraklardı.

Menteşe Bey'in fetihleri sonucunda, onun adını taşıyan Menteşe Beyliği resmen kurulmuş oldu. 1282 yılında bir süre Tralleis (Aydın) ve Nysa (Sultanhisar) gibi, Antik Karia'nın kuzeyinde kalan bazı şehirleri de hâkimiyeti altına almayı başaran Menteşe Beyliği kısa zaman içinde güneybatı Anadolu'da iyice yerleşti. Başkenti, Milas yakınlarındaki Beçin Kalesi olan beylik zamanla sınırlarını doğuda Acıpayam ve Tavas'ı, güneydoğuda Finike, Kaş ve Elmalı'yı, kuzeyde ise Bozdoğan ve Çine'yi içine alacak kadar büyüttümei başardı.

Menteşe Beyliği, Beçin'de yer alan Bizans kalesini onarıp büyüttü ve verimli Milas Ovası'na hâkim yüksek bir kayalık üzerinde konumlanan bu görkemli kaleyi kendisine idari merkez yaptı. Halikarnassos Kenti'ne de bir kale inşa eden Beylik, burayı deniz gücünün merkezi olarak kullandı.

Saint Jean (Rodos) Şövalyeleri'nin hâkimiyet yılları

1402 yılında, Güney Kafkasya'dan Anadolu topraklarına giren Timur Ordusu, Ankara Savaşı sonucunda Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'i esir aldı. Yıldırım Bayezid'in esareti ile Osmanlı Devleti'nde 11 yıl boyunca sürecektir olan siyasi bir boşluk doğdu. Fetret Devri denilen bu dönemde, Bayezid'in oğulları arasında taht kavgaları yaşandı.

1413 yılında Osmanlı tahtına geçen Çelebi Mehmet, kendisinden yerleşmek için toprak isteyen Saint Jean (Rodos) Şövalyeleri'ni geri çevirmedi; Halikarnassos'ta bir kale yapıp toprak sahibi olmalarına izin verdi. Menteşe Beyliği'nin o dönemdeki son temsilcisi olan İsa Bey, Osmanlı sultanının bu kararına şiddetle karşı çıktı. İsa Bey, Saint Jean

Bodrum Kalesi.

Şövalyeleri'ne karşı savaş açtıysa da başarı kazanamadı ve yenik düştü.

15. yy'ın başlarında St. Jean Şövalyeleri, tüm Halikarnassos kentine hâkim oldu ve bu şehre *Mesy* adını verdiler. Kentin limanında yer alan Zaphyron burnu üzerindeki Türk Kalesi'nin yerine çok büyük bir kale inşa ettiler. Kökleri itibariyle Hristiyan itikadına son derece bağlı olan St. Jean Şövalyeleri, bu yeni kalelerini Aziz Petrus'a ithaf ettiler.

Osmanlı Sultanı II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet) 1480 yılında büyük bir deniz gücü ile Rodos'a sefer düzenledi. Amacı bu adada yer alan ve St. Jean Şövalyeleri tarafından yönetilen devleti ele geçirmektir. Bodrum Kalesi'ni ele geçirme hedefi de bu seferin bir parçasıydı. Ancak, kumandan Mesih Paşa önderliğindeki Osmanlı Donanması, St. Jean Şövalyeleri'nin güçlü kalelerini aşmakta başarılı olamadı.

Bodrum Yarımadası batı yanında yer alan Kos Adası'ndaki St. Jean Şövalyeleri kalesi.

Osmanlı Dönemi

1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman, Rodos Adası ve ona bağlı topraklar üzerine yeni bir sefer düzenledi. Osmanlı, güçlü donanması ile bu sefer Rodos Devleti'ni çöktürmekte kararlıydı. Nitekim öyle de oldu, Rodos ve ona bağlı olan Halikarnassos ve çevresi de Osmanlı toprağı oldu.

Osmanlı hâkimiyeti altındaki Bodrum Yarımadası ve yakın çevresi şehirleri, yeni siyasi yapının bir uzantısı olarak zamanla yepyeni kimlikler kazandı. Antik Çağ'ın Halikarnassos, Mylasa gibi görkemli birçok kenti zamanla önemini yitirip küçük

Bodrum'da Osmanlı Tersanesi'ni çeviren surlar.

birer nahiyyeye dönüştüler. Halikarnassos Kalesi'ne eklenen birkaç küçük yapı dışında, kale geliştirilemedi ve zamanla önemini yitirdi. Evliya Çelebi'nin anlatımlarından, 17. yy'da bile Bodrum'daki yerleşimin kale içinde yer alan yüz kadar konutla sınırlı olduğu anlaşılır.

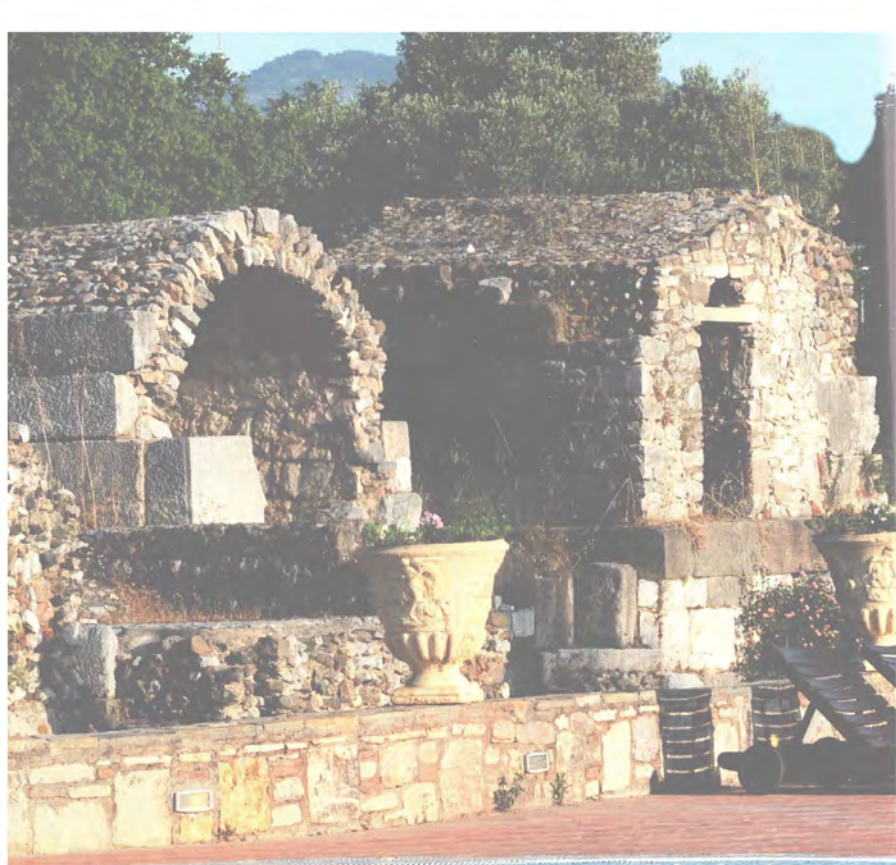
16. yy. Osmanlı denizcisi Piri Reis, Bodrum Kalesi'nden ve onun önündeki **“geniş ve güzel”** diye tanımladığı limanından söz eder. Evliya Çelebi ise 1671 yılında gezdiği Bodrum'u **“Kethüda yeri ve serdarı olmayan, İstanköy Sancağı'na bağlı bir nahiye”** diye anlatır.

Osmanlı yapısı, Adliye Camisi.

Türk Kuyusu Camisi yanındaki Osmanlı Çeşmesi, Bodrum.

I/1

ANTİK KENTİN
MİRASI

ANTİK KENTİN MİRASI

Karia'nın ve Mausollos'un başşehri

Karia Bölgesi'nin bir dönem merkezliğini yapan, ışıltılı tarihi ile çağlar boyu adından övgüyle ve ilklerle bahsettiren antik Halikarnassos kenti, Muğla İline bağlı Bodrum İlçe Merkezi'ndedir.

Bodrum Kalesi.

Halikarnassos kentinin kuruluş tarihine ilişkin bilgiler, son yıllarda ortaya çıkarılan arkeolojik veriler ışığında daha sağlam temellere oturtulabildi. Kentin, en önemli merkezlerinden biri olan ve Ortaçağ'da Rodos Şövalyeleri'nin yaptığı anıtsal bir kale ile süslenen küçük yarımada da yürütülen son dönem arkeolojik kazılar, bu alandaki en erken katmanların Myken dönemine ait olduğunu ortaya koydu. Bu en erken bulgular bizi, tarihsel olarak MÖ. 11. yy. sonu ile 10. yy'a götürür. Halikarnassos'un en erken katmanlarına ulaşılan bu yarımada, Myken Uygarlığı döneminde kullanılan Linear B yazıtlarında adı geçen **Zaphyron** adlı yer olmalıdır. Myken kayıtlarındaki bu isim, kentin bilinen en eski adıdır.

Roma Dönemi'ne ait bir yazılı kaynakta Halikarnassosluların, İmparator Tiberius'a ithaf edilecek bir tapınak

için kendi kentlerinin en uygun yer olacağını ısrarla dile getirdikleri anlaşılr. Halikarnassosluların, bu ısrarlarının sebebi olarak bu kentin 1200 yıldır deprem görmemiş olmasını gerekçe göstermeleri dikkat çekicidir. Roma Çağı yazıtındaki bu bilgi bile kentin kuruluşu için önerilen tarihi destekler niteliktedir. Öte yandan, Antik dünyanın ünlü coğrafyacısı Strabon'un, Halikarnassos Kenti'nin kuruluşuna ilişkin verdiği bilgiler de araştırmacıları aynı sonuca çıkarır. Strabon, kentin kurulduğu dönemin, Atina Kralı Kodros'un ölümünden sonra olduğunu bildirir. Kodros'un ölüm tarihi olarak araştırmacıların MÖ. 11. yy. başlarını işaret etmesi, Halikarnassos'un kuruluşunun MÖ. 11. yy'ın ilk yarısına inemeyeceğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Antik kaynaklarda kentin kurucu lideri olarak Peloponnessoslu Anthes'in adı geçer. Kente **"Hellenli"** kimliği vermeyi hedefleyen kurgusal anlatıma göre, efsanevi lider Anthes öncülüğündeki Dor kolonistler, Troia Savaşı'nın ardından, Peloponnessos'taki Troizen şehriden kalkıp Anadolu'ya göç ettiler ve Halikarnassos şehrini kurdular.

Önceleri Dor Birliği'nin üyesi olan ancak sonradan bu birlikten çıkarıldığı bilinen Halikarnassos kentinin klasik anlamda görkemli bir şehre dönüşmeye başladığı dönem Hekatomnidler sülalesi tarafından yönetildiği M.Ö. 4. yy'dır. Özellikle Mausollos döneminde, yönetim merkezi ilan edilen Halikarnassos hızla büyüdü. Kent, Hellenistik ve Roma dönemlerinde de bulunduğu coğrafi özelliğin gücü sonucunda gelişimini sürdürmeyi başardı.

Antik Çağ'da kentin iki önemli mahallesi olduğu bilinmektedir. Birer akropol olma özelliği de gösteren bu mahallelerden

Bodrum Kalesi. Arkada "Kaplan Kalesi"nin yer aldığı tepe.

biri doğu kıyıdaki Zaphyron diğeri ise batı kenarda, bir iç kale şeklinde yer alan Salmakis'tir.

Bugün, imar yoğunluğu nedeniyle modern dönem yapılarının altında kalan antik yerleşime dair kalıntılar ne yazık ki son derece azdır. Ama eldeki kalıntılar bile, Mausollos döneminden itibaren kentin belirli bir planlama içinde geliştiğini gösterir. Halikarnassos ile çağdaş Rodos, Kos, Priene, Miletos, Knidos gibi birçok Ege kentinde olduğu gibi burada da kentin ızgara plana (hippodamik plan) göre düzenlendiği anlaşılmaktadır. Mausollos'un kentinde her biri 36,4 x 54,6 m ölçülerinde, düzenli olarak devam eden yapı adacıkları, birbirini dikey ve yatay kesen caddelerle ayrılıyordu. Kentin iki ayrı noktasında yer alan Ares Kutsal Alanı ve Mausolleion için yapılmış

Tiyatrodan Bodrum görünümü.

olan terasların aynı ölçülerde olması ve yönlerinin benzerliği de ızgara sistemindeki kent planının kanıtıdır. ızgara planlı kent tasarımı bize hatırlatan bir başka kalıntı ise, bugünkü Turgut Reis Caddesi altında kalan antik caddedir. Mylasa Kapısı ve Myndos Kapısı arasında uzanan bu caddenin, 15 m. genişliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde Bodrum ilçe merkezinde, özellikle marinanın kuzey yanındaki sokaklarda görülen yolların birbirine dik uzanması bu antik geleneğin bugüne yansımalarından başka bir şey değildir. M.Ö. 4. yy'da oluşturulmuş olan kent planı üzerinde Antik Çağ boyunca gelişen Halikarnassos kenti, Bodrum Kalesi'nin yer aldığı Zaphyron Yarımadası ile batıdaki Salmakis (Bardakçı) Koyu arasındaki limanın kuzeyinde yayılıyordu. Kuzeye doğru giderek yükselen Göktepe Yamacı'nın kıyıya yakın etekleri kentin ana merkeziydi.

Halikarnassos'un başlıca kamu yapılarının yoğunlaştığı limanın hemen kuzeyinde Mausolleion anıtı yükseliyordu. Bu anıtın doğusunda ise kalıntıları günümüze ulaşamayan agora (pazar yeri) yer alıyordu. Batı surlarına yakın bir alanda kalıntılara ulaşan anıtsal Salmakis Nymphaionu ile kentin doğu kanadını oluşturan bugünkü Bodrum Kalesi'nin bulunduğu alanda izleri tespit edilen Kral Mausollos'un Sarayı, Zeus Akraios'a adanmış küçük andron yapısı, Apollon Tapınağı ve Mausollos'un Gizli Liman'ı gibi önemli yapılar, kentin kalbinin liman çevresinde attığına şüphe bırakmamaktadır.

Liman çevresi kadar, kuzeydeki Göktepe eteklerinin de Antik Çağ'da önemli kamu binalarıyla süslendiğini gösteren izler vardır. Bunlardan en iyi korunmuş olanı, tepenin kıyıya yaklaştığı kesimde yer alan tiyatro yapısıdır. Kentin doğu kesiminde, yine Göktepe Yamaçları'nda yer alan bir başka önemli antik yapı ise Tanrı Ares (Mars) için yapılmış olan kutsal alandır.

Halikarnassos Tiyatrosu.

Göktepe'nin güneydoğu eteklerindeki Türk Kuyusu Mahallesi'nde kalıntılara rastlanan stoa yapısı ile az daha doğudaki sanayi sitesi içinde tespit edilen antik stadion da Halikarnassos Kenti'nin yayılım alanına işaret eden izlerdir.

Kentin günlük yaşamının en önemli mimari parçası olan konutlar hakkında elimizdeki bilgiler son derece azdır. Buna rağmen antik şehircilik geleneği, Halikarnassosluların kullandığı konutların surlara yakın bölgelerde yoğunlaşmış olabileceğini akla getirmektedir. Mausolleion terası yakınlarında açığa çıkarılan iki konut yapısı, konumları gereği ünik (tek, eşi olmayan) birer örnektir. Kazılarla kısmen açığa çıkarılan mozaik süslemeli konutlardan biri Geç Hellenistik Dönem'e, diğeri ise MS. 5. yy'a tarihlenir. Şehrin sivil mimarisine ışık tutan bir başka kalıntı ise, Salmakis Çeşmesi yakınlarında izlerine rastlanan Roma Dönemi villasıdır.

Kentin mezarlık alanı genel olarak sur hattının dışındaydı. Myndos Kapısı'nın hemen yanında açığa çıkarılan tonozlu mezarlar sur dışı nekropolün en belirgin

Turgutreis yolu üzerindeki bir süpermarket içinde bulunan -Halikarnassos nekropolünün parçası- kaya mezarı.

kanıtları olarak durmaktadır. Ancak tiyatronun kuzeyindeki yamaçlarda yer alan kaya mezarları, kentte sur içi mezar geleneğinin de var olduğunu gösterir. Tiyatronun batısındaki yamaçlarda yer alan ve bugün Carrefoursa Alışveriş Merkezi'nin (eski Gima Süpermarket) içinde görülebilen kaya mezarları da sur içi gömü uygulamasının birer örneğidir.

Halikarnassos'un sahip olduğu geniş nekropol alanının bir parçası olan ilginç bir lahit mezar 1989 yılında Göktepe yamaçlarının güneydoğu kesiminde tespit edildi. Bu mezar Karia Prensesi Ada'ya aitti. Mezar buluntuları bugün Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ndeki özel bir salonda sergilenmektedir.

Kentin Antik Çağ'dan günümüze ulaşan kalıntılarından biri de surlardır. Surlara ait kalıntılara çeşitli bölgelerde yer yer rastlamak olasıdır. Halk arasında Sulu Hasan Tepesi olarak anılan yüksek bölgede tespit edilen rektagonal duvar işçiliğine

Myndos Kapısı.

sahip, kare planlı kule ve modern Bodrum ilçe merkezinin batı kesiminde yer alan Myndos Kapısı, Mausollos Dönemi sur sisteminin en iyi kalıntılarıdır.

Günümüze ulaşabilen Myndos Kapısı dışında Antik Çağ'da şehre girişi sağlayan kapılar hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. 19. yy. kent planında, kentin kuzey bölümündeki Çevrimkaya Mevkii ve kuzey düzlüğünde surları kesen iki kapının varlığından söz edilse bile buna dair günümüze gelebilen hiçbir iz mevcut değildir. Antik kaynaklardan bilinen Mylasa Kapısı'nın yeri için önerilen alan bugünkü pazaryerinin 50 m. kadar doğusudur. Bu alan, kentin batı kesiminde bugün halen ayakta olan Myndos Kapısı'nın doğu aksını karşılar. Bu durum kent planlaması için gayet uygundur. Izgara planlı kentin düzgün bir hat üzerinde uzanan ana caddesi batıdaki Myndos ve doğudaki Mylasa kapıları arasında uzanıyor olmalıydı. İhtişamlı Mausolleion'un hemen önünden geçen bu ana cadde bugünkü Turgutreis Caddesi ile hemen hemen aynı hat üzerinde uzanıyordu.

Antik Çağ'dan Ortaçağ'a geçiş sürecinde kentin planlamasında ciddi bir farklılaşma oldu. Antik Çağ'da limanın kuzeyindeki yamaç üzerinde geniş bir sahaya yayılan kent, Antik Çağ'ın sonlarından itibaren, ilk kurulduğu Zaphyron Burnu üzerine çekildi. 15. yy'da bu burun üzerine yapılan güçlü kale, Halikarnassos'un kalbi oldu. Menteşe Beyliği ve Erken Osmanlı Dönemi'nde Bodrum şehri önemi yitirdi, küçük bir nahiye olmanın ötesine geçemedi. Kentin kaderi ancak 18. yy'da değişmeye başladı. 1775 yılında Çeşme tersanesinde yaşanan felaket ve aynı yüzyılda Osmanlı denizciliğinde başlayan atılımlar Bodrum'un kaderini değiştirdi. Gemi yapımına hız veren Osmanlı İmparatorluğu, tahrip olan Çeşme tersanesinin yerine Bodrum'da yeni bir tersane yapılmasına karar verdi. Kaptan-ı Derya Kızılhisarlı

Mustafa Paşa bu işle görevlendirilmişti. Onun Bodrum'a gelmesiyle beraber kentte belirgin düzeyde bir hareketlilik başlamış, imar çalışmaları hız kazanmıştı. İskele Meydanı'nda Kızılhisarlı Mustafa Paşa tarafından yaptırılan cami bugün görülmeye değer bir anıt olarak halâ ayakta. Diğer taraftan Kızılhisarlı Mustafa Paşa'nın kâhyası tarafından yaptırılan Tepecik Camisi, Türksuyu Camisi, Kızılhisarlı Mustafa Paşa'nın oğlu ve meslektaşı olan Cafer Paşa tarafından Tepecik Camisi'nin karşısına yapılan hamam ile bugüne ulaşmayan medrese ve Kale Sokak içindeki Hacımollaoğlu Hanı gibi yapılar da bu dönemde başlayan büyük imar atılımlarının birer parçasıdır. Osmanlı Devleti'nin 1867 idari teşkilatlanma çalışmaları ile Bodrum, bir kaza merkezi kimliği kazandı. Rodos Şövalyeleri'nden kalan Bodrum Kalesi ise 19. yy'da esaslı bir onarımdan geçirilerek kentin hapishanesi olarak kullanıldı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Fransız donanmasının saldırısına uğrayan Bodrum'da, kale başta olmak üzere birçok tarihi bina hasar gördü. Savaş sonrasında ise Bodrum, İtalyanlar tarafından işgal edildi. 11 Mart 1919'da Bodrum'a giren İtalyan İşgal ordusu 1921 yılında kenti terk etti.

Antik Çağlar'dan buyana hem Anadolu içlerinden hem de Ege'nin karşı yakasından gelen birçok halk Bodrum'a yerleşti, yarımadanın sakinlerini oluşturdu. Bu kozmopolit yaşam geleneğinin izleri bugün büyük ölçüde silinse de halâ Bodrum sokaklarında kendini gösterir.

Bodrum modern yerleşimi.

KENTİN ADI

Halikarnassos'tan Bodrum'a tarihin izinde

Yerleşimin simgesi, Bodrum Kalesi ve liman.

İlk kurulduğu dönemde adının Zaphyron olduğu bilinen kente Antik Çağ boyunca Halikarnassos adı verildi. Bu isim, Grekçe yazılmış kaynaklarda *Ἀλικαρνασσός*, Latince'de ise Halikarnassus şeklinde çıkar karşımıza. Bilge Umar bu ismin Grekçe ile açıklanamayacağını ve kökeninin eski Anadolu dili olan Luwice'de aranması gerektiğini iddia eder. Ona göre Halikarnassos adı, Luwi dilinde *“Deniz kıyısının kutsal pınarı”* anlamına gelen *Alikuwaarnaassa* kelimesinin Grekçe'ye dönüşmüş halidir. Bodrum'da yer alan ve mitolojik anlatılara da konu olan Salmakis (Bardakçı) Koyu'ndaki su kaynağı, Luwi dilindeki bu ismin kaynağı olarak açıklanır.

15. yy'da Saint Jean Şövalyeleri, Halikarnassos'u ele geçirdiler ve iç limanın

hemen doğusundaki burun üzerine güçlü bir kale yaptılar. Bu dönemde kentin adı *Mesy* olarak anıldı. Saint Jean Şövalyeleri'nin kurduğu görkemli kale Hristiyanlığın büyük önderlerinden biri olan Aziz Petrus'a ithaf edildi. Böylece kale, sadece bir savunma merkezi olmanın çok ötesinde kutsal bir kimlik kazandı. Artık orası, Aziz Petrus'un kutsal alanı yani *Petrium*'du. Kalenin kutsal adı olan Petrium, Türklerin eline geçtikten sonra Türk diline uydurularak Bodrum'a dönüştü. Petrium'dan kaynaklanan Bodrum ismi, tüm ilçenin Türkçe'deki adı oldu.

Bodrum Kalesi.

HALİKARNASSOS'DA GEZİ ROTASI

Bodrum Sokaklarında bakmak ve görmek arasında saklanan miras; Halikarnassos'un izinde bir gün

Bodrum.

Türkiye'nin en tanınmış tatil yörelerinden biridir Bodrum. Yaz ayları başta olmak üzere tüm yıl boyunca yaşamın doludizgin akıp geçtiği bir kenttir. Eski anlatımlardan kulaklarda kalan küçük, şirin ve yeşil Bodrum tasvirini yakalamak olası değildir. Özellikle geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla artan düzensiz yapılaşma, kültürel ve çevresel mirasın yaşayabilmesi konusunda oldukça acı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Yaşanan imar keşmekeşliği antik kentin parıltılı ışığını kent belleğinden büyük ölçüde silip götürmüştür. Bu çaresizlik, her ne kadar görkemli Halikarnassos'un izlerini büyük ölçüde saklasa da, arkeologların gayretiyle gün ışığı görebilmiş anıtlar ile övgü dolu sözlerle kenti anlatan tarihi kaynakların tasvirleri gezginlere Bodrum sokaklarında keyifli bir gezi olanağı sağlar.

Bu kente gelenler, düzenlenmiş gezi parkurlarıyla bir **“Halikarnassos Örenyeri”** göremeyeceklerdir, ama Bodrum, sokak ve caddelerinde gezenlere tarihi mirastan parçalar sunmak konusunda

oldukça cömert sayılabilir. Modern şehrin tüm karmaşasına rağmen Bodrum'da ziyaretçiler, Antik Çağ'dan Saint Jean Şövalyeleri'ne, Osmanlı'dan bugüne yaşayan bir tarih platosuna girer adeta. Eğer kentin tarihsel çerçevesi ve antik kaynaklarda söylenen sözleri aklınızın bir köşesine yazılıysa, keyifli bir kent turu sizi bekliyor demektir.

Bodrum'da geziye, tarihin başladığı yerde, Zaphyron Yarımadası'ndan başlanmalıdır. Eskiden küçük bir ada iken zaman içinde kuzey kıyısının dolması ile bir yarımadaya dönüşen bu küçük burun, günümüzde de Bodrum kültür yaşamının merkezidir. Yarımadanın ucunda, Bodrum'un denizi seyreyleyen gözü olan kalenin her bir odasını dolduran müzesi, sosyal etkinlik alanlarıyla Zaphyron, bir kültür-sanat yarımadasıdır.

Zaphyron Yarımadası'nı görkemli duvarlarıyla süsleyen ve adına kaynaklarda Bodrum Kalesi, Saint Jean Şövalyeleri Kalesi, Rodos Şövalyeleri Kalesi ya da Aziz Petrus Kalesi olarak rastlanılan kale, Bodrum gezginlerinin ilk durağı olmalıdır. Modern Bodrum'u, Halikarnassos'tan bugüne kalmış bazı kalıntıları ve Ege Denizi'nin harikulade bir tabloyu andıran güzelliğini bir anda ve de bir arada görebilmenin en güzel yolu Bodrum Kalesi'dir. Kale sayesinde hem güne hem de geziye keyifli bir başlangıç yapılabilir.

Bodrum Limanı ve kale.

Bodrum Kalesi'nde bir giriş kapısı.

Kale burçlarından etrafı izlerken, Bodrum'da olmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak, adını her yana yazdırmış Kral Mausollos'u her an yanınızda hissedeceksiniz. Mausollos'un o kadim kentinin topografyasını kafanızda canlandırmaya çalışın. Kuzeyde Göktepe sırtlarını aşan upuzun surların izlerini takip etmeye çalışın. Surların hemen dışındaki nekropolde, bir mezar anıtına konulmak üzere olan bir Halikarnassoslu'nun cenaze törenini hayal edin; ağlayanlar, üzülenler, dua edenler, hem Olymposlu hem de Persli tanrılara... Ve bir yandan da kulağınıza çalınan başkaca antik sesler; Göktepe'nin aşağı eteklerindeki tiyatroda Dionysos ayini için hazırlıklar yapan gençlerin esrik danslarla söylediği tiratlar... Bodrum Kalesi'nden kenti izlerken, denizden esip gelen ılık rüzgâr size bu sesleri getirecektir!

Eğer, kalenin güney duvarlarına doğru geçerseniz, Ege'nin masmavi sularında çağlar boyu süregiden deniz savaşlarının çığlıklarını, Artemisia'nın kale surlarının altında kaldığı düşünülen Gizli Liman'dan çıkarak Rodoslu denizcileri alt eden kadın zekâsını anımsayabilirsiniz.

Bodrum Kalesi içinde başlanılan gezide ilk önce, kale sınırları içinde kaldığı anlaşılan Mausollos Sarayı'na ait kalıntılar görülebilir. Ardından saray kalıntılarının biraz ilerisinde bulunmuş olan bir yazıt ve bazı mimari parçalarla lokalizasyonu yapılan Klasik Dönem Apollon Tapınağı'nın yeri konusunda değerlendirmeler yapılabilir.

Antik kentin izlerinin sürülmeye başlanacağı Bodrum sokaklarına çıkmadan önce kale içindeki eşsiz Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi ziyaret edilebilir, ya da içinde gezilen yerlerin buluntuları daha anlaşılır olsun diye müze ziyaretini kent gezisinden sonraya bırakabilirsiniz. Kaleden çıkıp, kent sokaklarına girildiğinde, Halikarnassos'un izlerini sürmeye liman çevresinden başlamak gerek. Burada başlayan yolculukta, kentin doğu yarısındaki kalıntıları görmek için Turgut Reis Caddesi, ana güzergâhı belirler.

Limana yakın bir hat üzerinde devam eden Turgut Reis Caddesi üzerindeki en önemli yapı kuşkusuz ki Mausolleion Anıt Müzesi'dir. Yüksek duvarlarla caddeden saklanan bu örenyerinde bir zamanlar *Dünya'nın Yedi Harikası*'ndan biri olan

Bodrum, Mausolleion Örenyeri.

Bodrum, Mausolleion Örenyeri içindeki müzede -bilgilendirme panolarının yanı sıra- Mausolleion'a ait kabartmalı frizler ve mimari parçalar sergilenmektedir.

Mausolleion Mezar Anıtı tüm ihtişamıyla yükseliyordu. Bilet gişesinden geçip örenyerine girdiğinizde sağ tarafta, yürüme kotundan aşağıda Mausolleion'un ana kayaya oyulmuş olan mezar odası ve önündeki basamaklar görülür. Etrafta ise bu anıta ilişkili bazı mimari elemanlar ve farklı dönemlerden kalıntılar dikkati çeker. Ancak Mausolleion Örenyeri'nde geziye, sol tarafta yer alan kapalı Müze Galerisi'nden başlamakta yarar vardır. Galerideki bilgi notları, çizimler ve Mausolleion'un antik görkemini anlatan maketler incelendikten sonra alandaki kalıntıları incelemeye sıra gelir. Bu sayede, alanda sizi bekleyen **“hüzünlü boşluğa”** anlam yüklemek daha kolay olacaktır.

Buluntular, pazar yerinin (agora) Mausolleion anıtına yakın bir yerlerde olduğunu söyler. Mausolleion'dan Turgut Reis Caddesi'ne çıkıp doğu yönde 130 m. kadar yürüyünce, limana doğru dik bir hat ile uzanan Hamam Sokak görülecektir. Bu dikey uzanan cadde, Antik Çağ'ın ızgara biçimli kent planını akıllara getirir. Sokağın başlangıcında, yer yer yapılaşmaya açılmış, bahçe şeklinde büyükle bir ada mevcuttur. Limana açılan sokağın yaslandığı bu geniş adanın kentin agora düzlüğü olabileceği akla yakındır. Antik Çağ'da birbiriyle sıkı sıkıya ilişkili olan iki yapı liman ve agorayı birbirine bağlayan cadde, bugünkü Hamam Sokak altında olabilir. Bu cadde limana yanan

gemilerdeki ticari malları pazara, yani agoraya ulaştırıyor olmalıdır.

Turgut Reis Caddesi'nin dar yollarından doğuya doğru devam edildiğinde, az ileride kuzeye dönen Davut Sokak'a girilip biraz ilerlenince Halikarnassos'tan kalmış olan başka izlerle karşılaşmak mümkündür. Davut Sokak'ın Mars Mabedi Caddesi ile birleştiği yerde, özel mülkiyete ait bir evin bahçesinde yapılan kazılarla gün yüzüne çıkmış bazı kalıntılar görülür. Yolum hemen kenarından görülebilen dörtgen planlı bu yapı kalıntıları Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait konutların temelleridir. Konutların yer aldığı parselin hemen kuzeybatısında yer alan imara açılmamış geniş alandaki sütunları görmemek mümkün değildir. Doğu-batı doğrultuda dizili sütun tamburları araştırma kaynaklarında sözü edilen Dorik Stoa'nın izleridir. Stoa'nın hemen 50 m. kadar kuzeyindeki çalılıklar arasında, Hagia Mariana Kilisesi'ne ait kalıntılar arasında ise aynı alanda yer alan Ares (Mars) Tapınağı'nın izlerini görmek mümkündür. Ancak belirtmek gerekir ki, kilisenin kalıntılarını barındıran bu çalılıkların yanına kadar gitmek, burada yer alan bir konut ve konutu koruyan köpekler nedeniyle her zaman güvenli olmayabilir!

Halikarnassos'un doğu kanadındaki gezi rotasını sürdürmek için tekrar Turgut Reis Caddesi'ne inip, caddede doğuya doğru yürümeye devam edilmelidir. Az ileride limana doğru inen Gerence Sokak yer alır. Sokağın doğu yanındaki parsellerin büyük bir bölümünde Antik Çağ'da Demeter Kutsal Alanı yer alıyordu. Ancak bu alanda olduğu belgelerle kanıtlanan kutsal alanla ilgili yüzeyde herhangi bir şey görmek mümkün değildir. Bu nedenle ziyaretçilerin Gerence Sokak'ta dolaşırken Demeter Kutsal Alanı'nı ne yazık ki hayal etmekten başka şansları yok!

Turgut Reis Caddesi'nde doğuya doğru devam edildiğinde, yolun sonlanmaya

Korsan Salih Kulesi. Bodrum.

başlayacağı noktada dörtgen planlı bir kule-ev kalıntısı karşılar ziyaretçileri. Halk arasında **“Korsan Salih Kulesi”** adıyla bilinen bu yapı kentin doğu surlarının geçtiği bölgededir. Antik kente doğudan girişi sağlayan Mylasa Kapısı'nın Turgut Reis Caddesi'nin batı ucunda olduğu düşünüldüğünde Korsan Salih Kulesi'nin Mylasa Kapısı'nın bir parçası olabileceği ya da aynı alana kurulmuş olduğu akla gelmektedir.

Turgut Reis Caddesi'nin doğu ucunda, kentin sanayi sitesi yer alır. Sanayi sitesine girip araba tamir sesleri arasında sitenin en

kuzeydoğu köşesine gidildiğinde kabaca işlenmiş polygonal bloklarla örülü yüksekçe bir duvar görülür. Hemen üstündeki modern yolu taşıyan bu teras duvarı, Antik Çağ'da bu bölgede yer aldığı bilinen stadion ile ilişkisi olabilecek tek kalıntıdır.

Kentin kuzey ve batı kesimindeki kalıntıların izini sürmek için Göktepe eteklerinde yer alan ve Gümbet-Yalıkavak-Turgutreis yönüne giden ana yola çıkmak gerekir. Ana yolda ilerlerken ilk karşılaşılabilecek yapı antik tiyatrodur. Bodrum ilçe merkezinin kuzeyindeki Göktepe yükseltilerinde eteklerinde, yamacın modern şehir yapılarıyla buluşmaya başladığı ana yol kenarında kentin silüetinde bir inci gibi parlayan antik tiyatro ziyaretçilerine kollarını açmış, beklemektedir. Karayolunun hemen kenarındaki tiyatro, kazıları tamamlanmış bir kalıntıdır.

Tiyatronun bulunduğu yamaçların üst kotlarında kaya mezarları vardır. Tiyatronun yakınındaki kaya mezarlarına kısa yürüyüşle çıkılabilir. Turgutreis yönüne uzanan yoldan bir süre daha gidildiğinde yolun sağında, Göktepe eteklerinde kurulu onlarca yapı arasında Carrefoursa Alışveriş Merkezi vardır. Binanın kuruluşu sırasında açığa çıkan kaya mezarları görülmeye değer. Tiyatronun üstlerinde yer alan kaya mezarlarının bir uzantısı olan bu mezarlardan iki tanesi mağazanın otoparkında, bir tanesi ise mağaza içinde yer alır. Bu mezarlar, Göktepe yamaçlarındaki kaya mezar grubunun birer parçasıdır aslında.

Halikarnassos Tiyatrosu.

Bodrum-Turgutreis Karayolu'nda Gümbet Kavşağı'na gelindiğinde, güneybatı yönüne giden Gümbet yoluna değil de güneydeki yola girip modern kent mezarlığının arkasına geçildiğinde,

Halikarnassos'un batı girişi olan Myndos Kapısı'na ulaşılır. MÖ. 4. yy. işçiliğinin başarılı bir örneği olan bu kapı, antik şehrin bitip nekropolün başladığı noktadır. Kapının hemen batısından itibaren sur dışında, Hellenistik- Roma Dönemi nekropolünden bazı mezar yapılarının kazılarla gün ışığına çıkarıldığı görülür.

Bodrum ilçe merkezi sokaklarında Halikarnassos kentinin izlerini sürerken, sizi zamanın değişik bölümlerine taşıyacak bambaşka kültür öğelerine de rastlamak mümkündür. Örneğin, Bodrum Kalesi'nin hemen kuzey yanında, kalenin koruması altına alınmış gibi duran güzel bir Osmanlı yapısı Kızılhisarlı Mustafa Paşa Camisi bunlardan biridir. 18. yy. yapısı olan bu cami, ilçenin en eski ve anıtsal Türk Dönemi yapılarından biridir. İskele kıyısında oluşunun sebebi, herhalde banisinin bir Osmanlı Kaptan-ı Deryası olan Mustafa Paşa olmasıdır.

Osmanlı denizcilerinden bu kente yadigar kalan bir başka eser de Tepecik Camisi'dir. Limanın kuzey kenarında, Mausolleion'un doğusundan limana uzanan Hamam Sokak'ın marina ile birleştiği uçta yer alan bu cami 1735 tarihli. Yaptıran ise, kentte önemli görevlerde bulunan Osmanlı denizcisi Kızılhisarlı Mustafa Paşa'nın kâhyası Hasan Ağa'dır.

Hasan Ağa'nın büyük emeklerle kentin silüetini süslediği bir başka Osmanlı bakiyesi de Türk Kuyusu Camisi'dir. Yapı, Turgut Reis Caddesi'nin batı ucunda Türk Kuyusu caddesiyle birleştiği yerde, birçok konut ve otelin arasında sıkışmış durumdadır.

Bodrum limanı, kentin boynuna asılmış bir gerdanlık gibidir. Bu gerdanlığın ortasını ve iki ucunu birer elmas süsler. Bu süslerden ortadaki Mausolleion, doğu uçtaki Bodrum Kalesi'dir. Gerdanlığın batı ucundaki süs ise Osmanlı denizcilik tarihinden bugüne ayna tutan tersane yapısı ve Doğusu'ndaki Kaplan Kalesi'dir. Marina boyunca uzanan

Osmanlı Dönemi yapısı Türk Kuyusu Camisi.

Türk Kuyusu Camisi yanındaki Osmanlı Çeşmesi. Bodrum.

Neyzen Tefvik Caddesi takip edilerek Osmanlı Tersanesi'ne ulaşılabilir. Burası Myndos Kapısı'nın da yaklaşık 200 m. güneybatısında yer alır. Milta Marina'nın batı yanında yüzyıllardır kenti izleyen bir mahcup anıttır Osmanlı Tersanesi. Kentin denizcilik tarihine vurulmuş bir mühürdür adeta. Bugün askeri garnizon içinde kalmış olan Kaplan Kalesi ise kentin antik sur sisteminin parçası olan bir burçtur. Burcun kalıntıları, Milta Marina içinden ya da Osmanlı Tersanesi'nin yer aldığı tepe üzerinden görmek mümkündür.

Tersaneden günümüze kalan izleri gördükten sonra, Neyzen Tefvik Caddesi'nden batıya doğru devam edin. Yol sizi birkaç kilometre sonra Bodrum'un simgesi olan tarihi yel değirmenlerinin sıralandığı tepenin üstüne kadar götürecektir. Tepenin eteklerinden başlayan Haremlan Sokak yoluna girip de tepeye doğru birkaç yüz metre ilerleyince şirin görüntüsü ile masal diyarından bir kareyi anımsatan yedi adet yuvarlak kulübe biçimli yel değirmeni sizi bekliyor olacak. Değirmenleri inceleyip, fotoğrafınızı çektikten sonra, sırtınızı bir değirmenin duvarına dayayıp denizin renk coşkuluğunun sunduğu eşsiz manzarada hayallere dalmak artık size kalmış.

Bodrum'a gelip de Türk Sanat Müziği'nin gelmiş geçmiş en büyük ustalarından biri Zeki Müren'i anmadan geçmek olmaz. Hayatının son dönemini burada geçiren **"Sanat Güneşi"**, adına düzenlenmiş bir sanat müzesi ile Bodrum İlçesi'nde yaşıyor. Marinanın kıyısı boyunca uzanan Neyzen Tefvik Caddesi'nin doğu ucuna kadar gidip buradan, kuzeye yönelen Cevat Şakir Caddesi'ne girilir. Biraz ilerleyince, batı yönde devam eden bir başka caddeye, Cumhuriyet Caddesi'ne girip, devam edin. Yol sizi, Kumbahçe Mahallesi'ne kadar götürür. Cumhuriyet Caddesi'ni kesen Telgrafçı Kemal Sokak'tan denize doğru indiğinizde Zeki Müren Sanat Müzesi sizi karşılayacaktır.

Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) portresi.

Bodrum adıyla, Halikarnassos Antik Kenti'yle özdeşleşmiş isimlerden biri de Cevat Şakir Kabaağaçlı'dır. Türk Halkı onu, eserlerinde kullandığı mahlasıyla yani Halikarnas Balıkcısı ismiyle tanıdı.

Türk düşün yaşamının ve edebiyatının en önemli çınarlarından biri olan Halikarnas Balıkcısı'nın mezarı, adına kurulmuş bir müze ile yan yanadır. Bodrum ilçe merkezinin batısında, Gümbet'teki bir türbe ile aynı alanda yer alan müzeye gitmek için, Bodrum ilçe merkezinden Turgut Reis'e giden yol takip edilir. Gümbet kavşağından sola (güneye) sapan cadde yaklaşık 500 m. takip edildikten sonra sola dönen Saldır Şeyh Sokağı Halikarnas Balıkcısı Müzesi'ne çıkar.

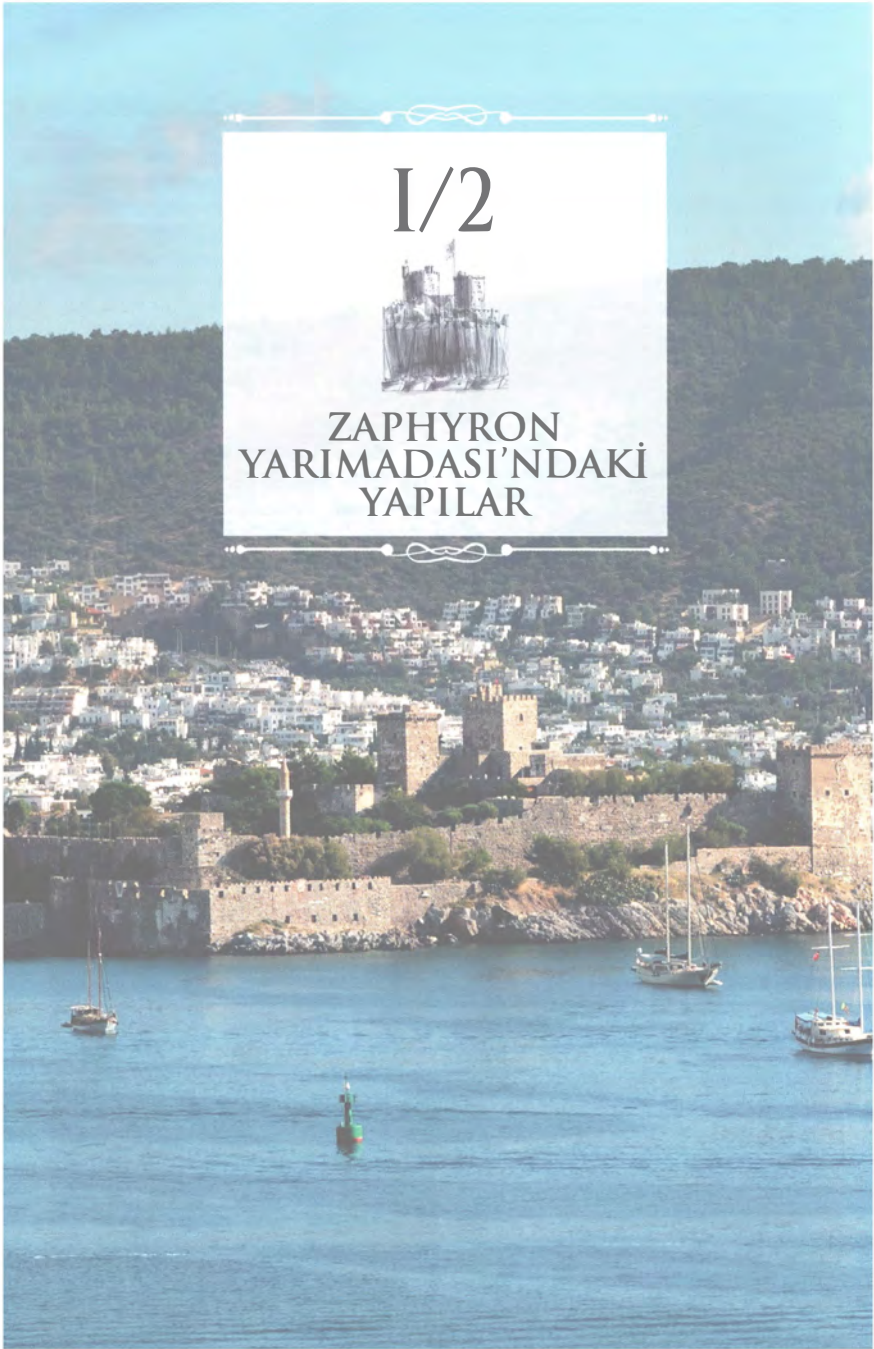

Bodrum Kalesi önünde sergilenen Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) büstü.

I/2

ZAPHYRON
YARIMADASI'NDAKİ
YAPILAR

ZAPHYRON YARIMADASI'NDAKİ YAPILAR

Bodrum kalesinin bir inci gibi süslediği Zaphyron Yarımadası kentin en erken kültür katmanlarının tespit edildiği yerdir. Bugün Bodrum sosyal yaşamının da en canlı yeri olan bu yarımada üzerindeki Bodrum Kalesi içinde Mausollos Sarayı, Apollon Tapınağı, Klasik Dönem Andron yapısı tespit edildi. Kentin, tarihi kaynaklarda sözü edilen Gizli Liman'ı ise kale eteklerinde bir yerlere konumlandırılır.

Mausollos'un Sarayı

Vitruvius, Zaphyron Yarımadası üzerinde Mausollos'un görkemli bir sarayının olduğunu anlatır. Yazarın verdiği bilgiye göre sarayın planını bizzat Mausollos

çizmiştir. Belli ki Vitruvius'un yaşadığı Roma Dönemi'nde bile bu saray eski görkemini halâ koruyordu. Antik Çağ'ın ünlü mimarı, sarayın son derece güzel bir görüntü veren, cam gibi parlak bir duvar sıvasına sahip olduğunu ve sarayın inşasında Prokonnesos'tan (Marmara Adası) getirilen kaliteli mermerler kullanıldığını anlatır. Vitruvius'un sözünü ettiği bir başka dikkat çekici husus ise, sarayın yapımında kullanılan yoğun tuğla işçiliğidir. Bu, MÖ. 5.-4. yy'larda yapılan görkemli Pers saraylarını akla getirir. Belli ki Mausollos, kendi sarayının inşasında Pers saraylarının ihtişamından da esinlenmişti. Saray teraslar üzerinde yükseliyordu. Alt ve üst terasların önünde ise Hellenistik Dönem saraylarından bilinen sütunlarla çevrili bir portikolu alan vardı. Bu haliyle saray eşsiz bir kent manzarasına sahip olmalıydı.

Ortaçağ'da yapılan Bodrum Kalesi bu görkemli antik sarayın üzerine kuruludur. Kale içinde yapılan arkeolojik kazılarda MÖ. 4. yy'a ait bazı yapı kalıntılarına rastlandı. Kale içinde, şapel / cami yapısının hemen arkasındaki alanda ortaya çıkarılan 11 x 13 m. ölçülerinde büyük bir teras ve bununla ilişkilendirilmiş merdivenler bilim dünyasının dikkatini buraya çekmeyi başardı. Yeşil andezitten kesme taş bloklarla inşa edilmiş olan teras temellerinin işçiliği Mausollos döneminin mimari tekniğiyle benzerlik taşıyordu. Yapılan uzun incelemeler sonunda arkeologlar bu teras ve basamakların Mausollos'un sarayına ait olduğuna karar verdiler. Kazılarda bulunan basamaklar, Mausollos'un dâhiyane bir tasarımıyla kurdurduğu Gizli Liman'a ulaşıyor olmalıydı.

Mausollos Sarayı kalıntıları. Bodrum Kalesi.

Gizli Liman

Vitruvius'un eşsiz eserinin farklı sayfalarından bugüne ışık tutan bir diğer bilgi de Halikarnassos kentindeki Gizli Liman yapısı hakkındadır. Mausollos'un şehrin görkemine kattığı yapılardan biri olan limanın daha çok deniz saldırılarına karşı kullanılan gizli bir sığınak olduğu anlaşılr.

Tarihi kaynaklara konu olan bu Gizli Liman'ın yeri bilinmiyor. Bu limanın stratejik bir konumda yer alan Halikarnassos'a denizden gelecek olan saldırıların hedefinden uzak bir noktada yer alması gerekiyordu. Kentin son dönem kazı heyeti başkanı olan P. Pedersen'e göre, Gizli Liman için en uygun alan Zaphyron Yarımadası'nın altıydı. Bugün üzerinde Bodrum Kalesi olan bu küçük yarımada'nın güneyindeki koy, Gizli Liman'ın ağıydı. Ancak günümüzde bu bilgileri kanıtlayacak herhangi bir maddi veriye sahip değiliz ne yazık ki!

Limanın, Mausollos'un ölümünden sonra da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Özellikle, Mausollos'un ölümünden sonra Karia Satraplığı'nın başına geçen eşi ve kardeşi Artemisia döneminde bu liman hayati bir görev üstlendi. Artemisia hakkında anlatılan şu öykü, Gizli Liman'ın kullanımı için güzel bir örnektir: Gücü tüm Akdeniz coğrafyasına nam salmış olan Mausollos'un ölümü ile Halikarnassos gibi önemli bir merkeze göz diken Rodoslular, hiç zaman kaybetmeden savaş hazırlıklarına başladılar. Saldıracakları toprakların yeni yöneticisinin bir kadın olması Rodoslular'ın kendilerine olan güvenlerini oldukça artırmıştı. Güçlü bir donanma ile Ege sularına açılan Rodoslular'dan haberdar olan Artemisia, tüm deniz gücünü Gizli Liman'a sakladı. Halikarnassos'a yaklaşan Rodoslular, kendilerine direnecek bir ordu görmeyince, gönül rahatlığıyla karaya ayakbastılar ve kenti işgal ettiler. Rodos askerleri, Halikarnassos kentinin sokaklarında rahat rahat dolaşırken, Artemisia donanmasını bir anda Gizli Liman'dan çıkarıp Rodos gemilerini kolayca ele geçirdi. Silahsız ve savunmasız kalan tüm işgal askerleri tutuklandı. Ele geçirilen Rodos bandıralı

gemilere binen Halikarnassoslu askerler, Artemisia'nın önderliğinde Rodos Adası'na doğru hızla yol almaya başladılar. Tüm olan bitenden habersiz, limanında askerlerinin zafer haberleriyle dönüşünü bekleyen Rodoslular, yaklaşan gemileri görür görmez kent kapılarını açtılar. Limana yaklaşan gemilerden ansızın inmeye başlayan Halikarnassoslu askerleri gören halk ve muhafızlar dört bir yana kaçışmaya başladı. Böylece, Mausollos'un harikulade bir zekâyla oluşturduğu Gizli Liman'ı başarıyla kullanan Artemisia Rodos Kenti'ni ele geçirmiş oldu.

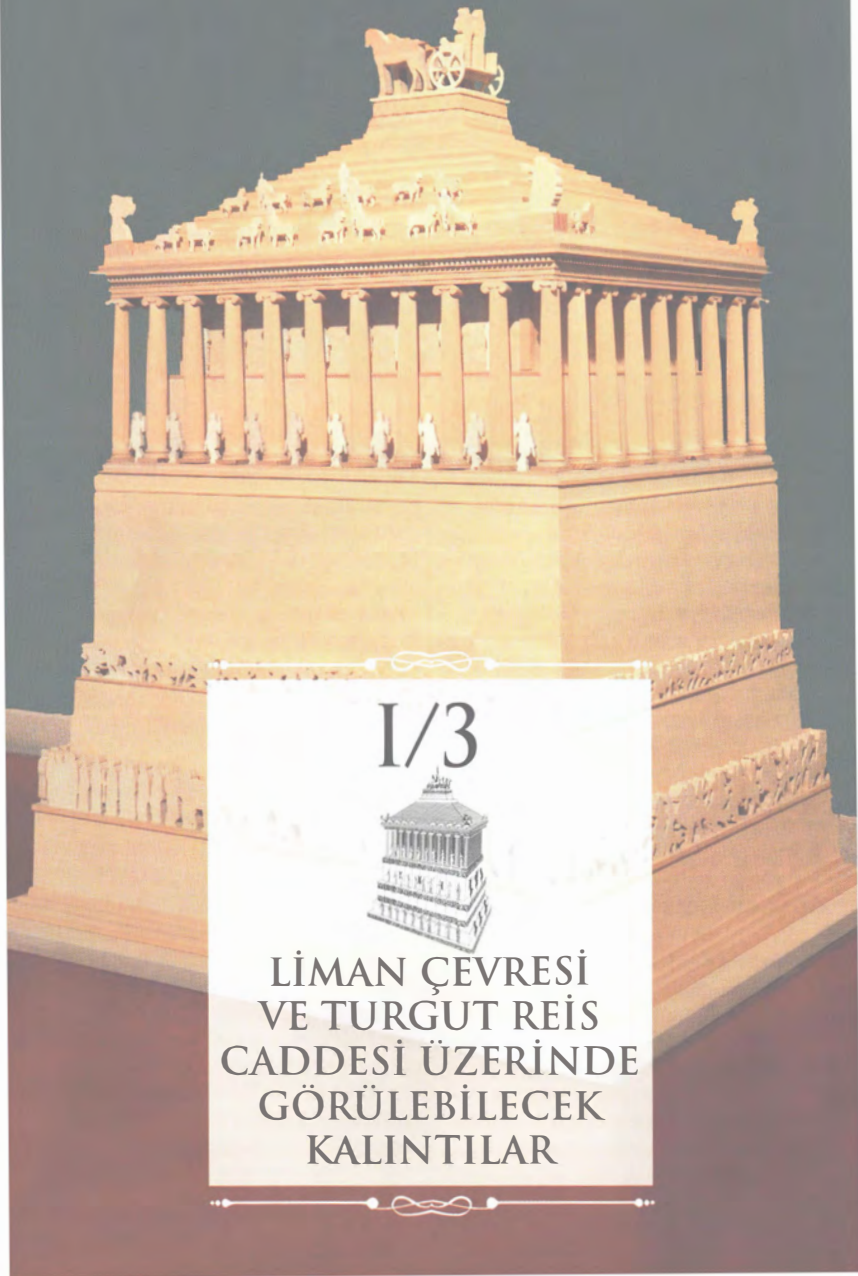
Apollon Kutsal Alanı

Bodrum Kalesi içinde sürdürülen kazılarda ele geçen Erken Klasik Dönem'e ait bazı mimari parçalar ile yazıtlar, antik kaynaklarda da sözü edilen Apollon Tapınağı'nın kalenin altında kaldığını düşündürmüştür. Mausollos Sarayı'nın hemen üst tarafı, Apollon Kutsal Alanı'nın lokalizasyonu için önerilir. Kazılarda bulunan, Apollon Kutsal Alanı'nın sınırlarına

dair bir kitabe parçası ile tunçtan yapılmış bir heykele ait yazıtlı kaide, Apollon Tapınağı'nın varlığı konusunda şüphe bırakmaz. Kale içinde, Mausollos Sarayı'nın lokalize edildiği yerin hemen kuzey tarafında, kale içindeki cam batığı salonu ile aynı terasta yapılan kazılarda ele geçen yazıtlar, Apollon Kutsal Alanı'nın kaplamalı bir avlusu ve bir altarı olduğundan söz etmektedir.

Andron Yapısı

Bodrum Kalesi kazılarında bulunan Grekçe bir yazıtta şöyle der: ***“Pyron oğlu Melas, Zeus Akraios'a içindeki hediyelerle birlikte bir andron adadı.”*** Zeus Akraios, Olympos'un baş tanrısı Zeus'un Karia Bölgesi'nde yaygın olarak inanılan bir versiyonudur. Yazıt, Melas isimli Halikarnassos vatandaşının bu yerel tanrının onuruna bir kutsal ev yaptırdığından söz ediyor. MÖ. 4. yy'a tarihlenen bu yazıt, Bodrum kalesi altında kalmış olan kutsal mekânın (andron) elimizdeki tek kanıtıdır.

I/3

LİMAN ÇEVRESİ
VE TURGUT REİS
CADDESİ ÜZERİNDE
GÖRÜLEBİLECEK
KALINTILAR

DÜNYA'NIN YEDİ HARİKASI İÇİNDE BİR ANIT: MAUSOLLEİON

Bodrum, Mausolleion Örenyeri.

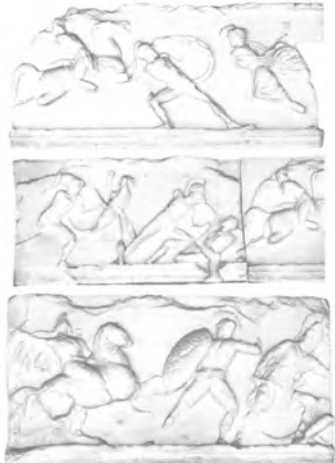
Bodrum'un en işlek yerlerinden biri olan Turgut Reis Caddesi'nin hemen güney yanında, etrafı çevrilmiş küçük bir örenyeri dikkatleri çeker. İlk bakıldığında boş bir parsel gibi görünen bu alanda bir zamanlar tarihin en ihtişamlı anıtlarından biri yükseliyordu. Bu anıt, Halikarnassos'un kudretli tiranı Mausollos ile karısı Artemisia anısına inşa edilmiş olan mezar yapısı yani Mausolleion'dur.

Caddeden güneydeki limana doğru açılan Hamam Sokak ile Saray Sokak arasındaki ada içinde kalan çukurlukta bugün, Dünya'nın Yedi Harikası'ndan biri olan Mausolleion'un kalıntılarının sergilendiği açık hava müzesi vardır. Alanda, en son Danimarkalı bilim heyeti tarafından yapılmış olan arkeolojik kazılar 1977 yılında tamamlandı ve 1982 yılında burası bir müzeye dönüştürüldü. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet veren Mausolleion Anıt Müzesi iki ana bölümden oluşur. Girişin sağında Mausolleion anıtından bugüne kalan izlerin yer aldığı örenyeri, solunda ise küçük bir galeri ve bir odadan oluşan sergi alanı vardır. Sergi alanında, Mausolleion anıtına ait bazı kalıntılar ve

Mausolleion Örenyeri içindeki Müze Galerisi.

eserler ziyaretçiye sunulmaktadır. Giriş galerisinde Mausolleion'a ait çizimler ve bilgi panoları yer alır. Panoların üstünde, orijinalleri İngiltere'de olan Mausolleion kabartmalarının alçı kopyaları bir friz sırası şeklinde dizilidir. Galeri içinde ayrıca anıt mezara ait bazı mimari yapı elemanları ile friz kabartmalarına ait iki orijinal parça ziyaretçiye sunulmuştur.

Örenyerinde sergilenen, Mausolleion'a ait, -orijinali British Museum'da olan- Amazon kabartma frizi alçı kopyası.

Mausolleion Örenyeri içindeki müze.

Sergi alanının ikinci bölümünü oluşturan küçük odada ise Mausolleion'un bilim dünyasına kabul edilen son rekonstrüksiyonuna dayanarak yapılmış bir maketi ile mezar anıtının temenosunu tasvir eden bir başka maket sergilenir. Odada ayrıca Mausolleion'a ait teknik bilgilerin yer aldığı bilgi panoları tüm duvarları süsler. Bunlar arasında özellikle, anıtın görünümüne dair 19. yy'dan bu yana yapılmış birçok farklı bilimsel öneri çizimleri dikkat çekicidir. Oda içinde yer alan iki küçük vitrinde ise Mausolleion Örenyeri'nde yapılan son dönem kazılarında bulunmuş olan bazı küçük parçalar sergilenir.

Mausolleion Mezar Anıtı

Mausolleion, adını Karia'nın MÖ. 4. yy'daki yöneticisi Mausollos'tan alır ve *“Mausollos'un anıt mezarı”* anlamına gelir. Modern dillerde, önemli kişilerin onuruna yapılmış mezar anıtları için kullanılan *mozole* kelimesinin de kaynağıdır.

Mausolleion Örenyeri.

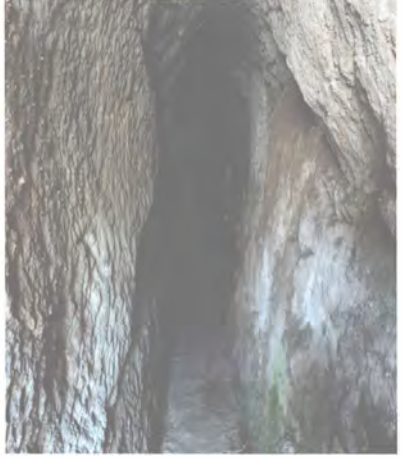

Örenyeri içindeki müzede sergilenen -bilim çevrelerince kabul gören- Mausolleion mezar anıtının maketi.

Anıtın yapımına Mausollos'un Karia satrabi olduğu MÖ. 4.yy'ın ilk yarısında başlandı. Onun ölümünden sonra, yönetimi alan karısı ve kız kardeşi Artemisia döneminde de Mausolleion'un inşası aynı hızla devam etti. Ancak bu ihtişamlı anıtın tümüyle bitmiş halini ne yazık ki Artemisia da göremedi. Mausolleion'un inşasında görevli heykeltıraş ve mimarlar, Artemisia'nın ölümünden sonra da çalışmalarını büyük bir azimle sürdürüp, kendi olanakları ile bu görkemli yapıyı tamamladılar.

Mausolleion Örenyeri.

Mausolleion Örenyeri'ndeki yer altı koridoru.

Mausolleion'un uzun inşa süreci ve anıtsal mimarisi hakkındaki en kesin bilgileri Plinius bugüne taşıdı. Roma Dönemi'nin bu ünlü yazarı, *Naturalis Historia* isimli eserinde, Mausolleion'un Antik Çağ'da, Dünya'nın Yedi Harikası'ndan biri olarak anıldığını da anlatır.

Mausolleion Örenyeri'ndeki yeraltı odası.

Satrap Mausollos ve karısı için yapılan anıt mezar hakkında bize kesin bilgiler sunan bir başka antik kaynak ise Mimar Vitruvius'un yazdıklarıdır. Ondan öğrendiğimize göre, bu ihtişamlı anıtın mimarı Pytheas'tı. Dönemin en tanınmış mimarlarından biri olan Pytheas, aynı zamanda Priene Athena Tapınağı'nı da yapan kişiydi ve adı MÖ. 4. yy'nin birçok önemli anıtıyla birlikte anılıyordu.

Antik Çağ'da üzerine en çok övgü dolu söz söylenen yapılardan biri olduğu kuşku duyulmayan Mausolleion'dan bugüne çok az kalıntı ulaşmıştır. Bu nedenle yapının orijinalde nasıl görüldüğüne dair ortaya atılan birçok bilimsel tez, antik kaynaklardaki betimlere ve az sayıdaki kalıntıya dayanır. Böyle olunca da bilim dünyasında bugüne kadar birçok farklı canlandırma çizimi denendi. Ancak yakın zamana kadar sürdürülen kazılar ve yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda, günümüzde bilim dünyasında kabul gören bir mimari canlandırma yapılabiliyor artık.

MAUSOLLEION

Mausolleion'un Yapıldığı Kutsal Alan

Bilimsel araştırmalar gösteriyor ki Halikarnassos'lular, Mausollos'un anıt mezarını inşa etmek için önce geniş bir alanda teras oluşturdular. Yamaç eğiminin terasla düzleştirildiği bu alan 242,5 x 105m. ölçülerinde, çok büyük bir topografyayı kapsıyordu. Bu geniş alanın, anıtsal bir mimariye izin verecek şekilde düzleştirilmesi için çok sayıda yeşilimsi tuf taşı kullanıldı. Teraslama işleminin ardından tüm alan çevrilerek mezar anıtı için bir temenos oluşturuldu. Temenosun doğuya bakan kısa kenarında, basamaklarla çıkılan bir propylon ile kutsal alana giriliyordu. Mezar anıtı ise temenosun kuzeydoğu köşesine yakın bir yerde yükseliyordu. Mausolleion için yapılmış olan terasın zemin kotunu gösteren bazı bloklar, örenyerinin kuzeydoğu köşesine yakın bölgelerde görülebilmektedir.

Bu kadar geniş bir temenosa niçin gerek duyulmuştu? Bu soru bilim dünyasını uzun yıllar meşgul etti. Kazılarda ele geçen bulgular, böylesine geniş bir terasın fonksiyonel kullanımını açıklayacak yeterliliğe sahip değildi. Bu durumda akıllara bir tek şey geliyordu: Mezar anıtını çevreleyen bu geniş kutsal alan, mezar sahipleri onuruna düzenlenen kalabalık

katıllımlı törenler, cenaze alayları ve törensel atletizm gösterileri için kullanılmış olmalıydı. Dönemin ritüelleri gereği Satrap Mausollos yakılarak defnedildi. Yüzlerce kiloluk odunun biriktirilmesiyle yapılan cenaze yakma merasimi bu avluda yapılmış olmalıydı. Geniş avlu hem yakma işlemini kolaylaştırmış hem de bu hüzünlü töreni izleyen yüzlerce kentlinin alanda birikmesine olanak sağlamıştı. Temenos alanının genişliğinin sebebi için önerilen bir başka teori de, alanda Pers kültürüne uygun olarak büyük bir kral av parkının yapılmasının planlandığı yönündedir.

Mausolleion'un Mimari Yapısı

Karia Satrabı Mausollos ve karısı / kız kardeşi Artemisia için yapılan ihtişamlı mezar anıtı mimari açıdan dört ana bölümden oluşuyordu: Ana kayaya işlenmiş olan mezar odası, üç kademeli yüksek bir kaide, kaide üstünde yükselen sütunlu bir gövde ve pramidal bir şekilde yukarı doğru daralan basamakların oluşturduğu çatı.

Mezar Odası ve Mezar Girişi

Günümüzde örenyerini ziyaret edenler tarihin bu görkemli anıtının sadece ilk bölümünü, basamaklarla inilen, ana kayada açılmış olan mezar odasının alt yarısını görebiliyorlar. Mezar odası, Antik Çağ'da oluşturulan teras zemininin altındaydı. Teras kotundan aşağı doğru inen 9 m. genişliğindeki 11 basamaklı merdivenler sayesinde mezar odası girişine ulaşıyordu. Tamamen ana kayanın kesilmesiyle yapılmış olan mezar odası **bir dromos, küçük bir ön oda ve asıl odadan** oluşuyordu. Tüm bu mekânların yan duvarları, ana kayada yapılan düzeltmelerle oluşturulmuştu.

Mausolleion Örenyeri.

Mezar odasının batı yanında, aşağı doğru inen 11 basamağın bittiği yerde küçük bir avludan sonra başlayan dromosun üstü beşik tonoz şeklinde örülmüştü. Dromosun sonunda beyaz mermerden yapılmış bir çift kanatlı bir kapı yer alıyordu. Bu çift kapı, mezar hediyelerinin konulduğu küçük ön odaya açılıyordu. Ön odadan geçen asıl gömü odası 6,25 x 6,80 m. ölçülerinde, kareye yakın bir plana sahipti. Ön odadan ve asıl gömü odasına geçişi sağlayan kapı açıklığının Antik Çağ'da kapatılmadığı düşünülüyor. Asıl gömü odasının ana kayaya oyularak yapılan duvarları yeşil tüf taşındandı. Hem ön odada hem de asıl gömü odasında üst örtünün bindirme tonoz şeklinde örül olduğu anlaşılmıştır. Oldukça büyük olan asıl odada Mausollos'un yakılan cesedinden kalmış küllerinin saklandığı küçük bir vazo korunuyordu. Bu alanda yapılan kazılarda ele geçmiş olan beyaz mermerden bir lahit ve kapağına ait parçalar ise mezarın ikinci sahibi olan Artemisia'nın cesedinin yakılmadan, bir lahit içinde odaya konulduğunu akıllara getirmektedir. Bodrum Kalesi'nin inşası için anıttan çok sayıda blok taşınmış olan Rodos Şövalyeleri'nin 1522 tarihli raporlarında bu lahitten söz edilmektedir. Raporda lahdin **“sağlam ve soyulmamış”** olarak görüldüğü ancak alana ikinci defa gelindiğinde açılıp soyulmuş bir şekilde tespit edildiği anlatılmaktadır!

Mezar odası ve koridorun altında ana kayaya oyulmuş bir kanalizasyon sistemi vardır. Bugün de izleri görülebilen bu kanal, yağmur sularının mezar odasını basmasını engellemek için yapılmış bir mühendislik başarısıdır. Söz konusu kanal, yaklaşık 45 x 25 cm. ölçülerindeki bronz bir

ızgara ile kapatılıyordu. Bu ızgara sayesinde kanalizasyon sularının süzülmesi sağlanıyor, yağmur suyunun taşıdığı atıklarla sistemin tıkanması engellenmiş oluyordu. Bu bronz ızgaranın, kazılarda bulunan küçük bir parçası günümüzde, British Museum'da korunmaktadır.

Mezar odasının hemen önünde, basamaklarla inilen alanda mezar alayının bir ziyafet töreni yaptığını gösteren kalıntılara ulaşıldı. Bu alanda yapılan kazılarda çok sayıda hayvan kemiğine rastlandı. Koyun, keçi, dana, öküz, tavuk, güvercin ve kaz kemikleri ile ele geçen yumurta kalıntıları, ölü gömme töreninde yapılan cenaze yemeğinin izliydi. Kazılardan anlaşılan bir başka ilginç gerçek ise cenaze yemeği yenilip mezar terk edildikten sonra, mezar odasına inen basamakların önüne bloklarla bir duvar örülüp mezar girişinin taş ve toprak ile teras düzlemine kadar doldurulmuş olmasıydı. Belli ki mezarın talan edilmesinin önüne böyle geçilmek istenmişti.

Bugün Mausolleion örenyerini gezenler, anıtın mezar odasının genel planını ve mezar odasına inen basamakları orijinal yerinde görebilmektedir. Çevre düzenlemesi sırasında yapılan taş teras örgüleri nedeniyle mezar odasının yer aldığı ana kaya görülememektedir.

Mausolleion, mezar odası girişi.

Mezar Anıtı Kaidesi

Teras zemininden aşağıda yer alan mezar odasının üstünde, teras kotundan itibaren yükselen yüksek bir kaide yer alıyordu. Bu kaide yükseldikçe dışa çıkıntı yapan üç kademededen oluşuyordu. Bu devasa podyum beyaz mermerden levhalarla kaplıydı.

Ana Gövde

Yüksek kaidenin üzerinde dört cephesi sütun sırası ile çevrili olan ana gövde yer alıyordu. Gövdeyi saran bu tek sıra sütun dizisi İon başlıklıydı. Plinius, anıtın cephelerini süsleyen sütunların 36 adet olduğunu bildirir. Yapılan bilimsel incelemelere göre yapının kısa kenarlarında 9'ar, uzun kenarlarında ise 11'er adet sütun yer alıyordu. Bilimsel araştırmalar, sütunların çevrelediği ana gövdede, kapı açıklığıyla girilen bir oda olmadığını ortaya koyuyordu. İon sütunlarının arkasında, üzerinde heykellerin de konulmasına izin veren bir duvarın yer aldığı anlaşılmaktadır.

Piramidal Çatı

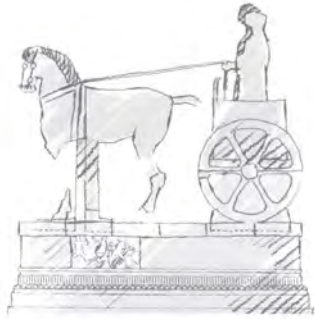
Yapının mimari açıdan son bölümünü, pramidal çatı oluşturmuyordu. Plinius'un tasvirlerinden anlaşıyor ki Mausolleionu oluşturan çatı 24 basamaktan oluşuyordu. Tüm cephelerde yukarı doğru daralarak yükselen basamakların her biri 29,9 cm. yükseklikteydi. Ön cephelerdeki basamaklar kısa (43 cm.), yan cephelerdeki basamaklar ise daha uzundu (54 cm.).

Anıtın Teknik Detayları

Plinius, Mausolleion'un tüm çevresinin 440, toplam yüksekliğinin ise 140 ayak ölçüsünde olduğunu bildirir. Yapıda kullanılan ayak ölçüsünün bugünkü ölçü sistemine göre 31,9 cm. olduğu düşünülürse anıtın yüksekliğinin 44,66 m. taban çevresinin ise 140,36 m. (38 x 32 m) olduğu ortaya çıkar.

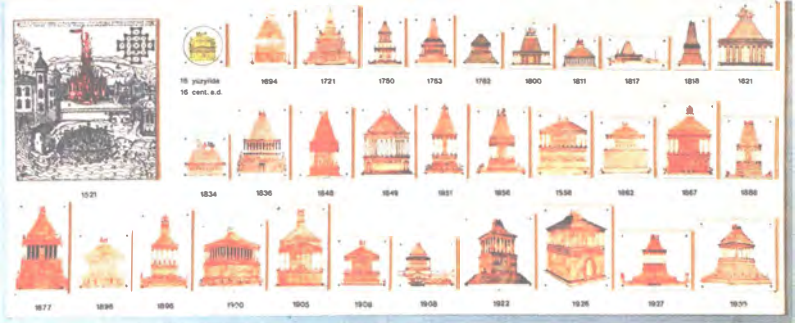
Charles Newton'un 1857 yılında çizdiği Mausolleion planı.

Piramidal basamaklı çatının en üstündeki quadrika (dört atlı araba) ve iki heykelin çizimi.

Fritz Krischen tarafından 1926 yılında çizilen Mausolleion rekonstrüksiyonu.

Mausolleion mezar anıtının -1521-1939 yılları arasında- farklı rekonstrüksiyon çizimleri panosu örenyeri içindeki Müze Galerisi'nde sergilenmektedir.

Berlin'de Neues Museum'da sergilenen Mausolleion anıtı kopya frizleri.

Yapının bütünündeki ölçülerde belirgin bir uyumluluk dikkati çeker. Bu sistem Mimar Pytheas'ın yapılarından bilinen en önemli özelliğidir. Ana gövdeyi çevreleyen kolonadaki 24 yivli İonik sütunlarda kullanılan çap/yükseklik oranı (1/10), yapının genelinde dikkati çeken bir ölçü uyumluluğunun en belirgin göstergesiydi. Mausolleion Anıtı'nda Mimar Pytheas'ın, dönemin en güçlü kültürlerinden bazı izleri kusursuz bir ahenk içinde harmanladığı anlaşılır: Mezar anıtının yüksek bir podium üzerinde oluşu Anadolu'daki Lykia mezar geleneğini hatırlatır. Sütunlu ana gövde Antik Yunan ve İon geleneğinin yansıması olarak karşımıza çıkar. Basamaklı ön cephe ile piramidal çatı ise hem Mısır, hem Lydia hem de İran Yaylası'nın Pers sanatından aşına olduğumuz tipik unsurlardır.

Mausolleion'u süsleyen yontular

Mausolleion Mezar Anıtı, son derece başarılı işlenmiş çok sayıda heykel ve kabartma ile süslüydü. Antik yazarlar anıtı süsleyen yontuların *Skopas*, *Leokhares*, *Bryaxis* ve *Timotheos* isimli dört

Mausolleion'da, olasılıkla heykellerin yer aldığı bir köşede olduğu sanılan klosal heykele ait kadın başı.
British Museum. (Br.M.)

heykeltıraşın elinden çıktığını anlatır. Bu isimler MÖ. 4. yy. heykel sanatının en seçkin ustaları arasında yer alıyordu. Bu dönemde gelişen doğa felsefesi ve sofizmin yontu sanatındaki yansımalarını en

iyi şekilde temsil eden bu sanatçılar Geç Klasik Dönem heykel sanatında realist betimleme ve portre sanatının da öncüleri sayılır. Duygu yoğunluğunu yüzde ifade etme konusundaki başarılarıyla tanınan bu sanatçıların birçok eseri günümüzde Dünya müzelerini süslemektedir. Mausolleion tam anlamıyla baştan aşağıya heykel ve kabartmalarla süslüydü. Her biri mezar sahibinin dinsel ve sosyal dünyasına vurgu yapan bu rengârenk yontular Mausolleion'un görkemini bir kez daha artırıyordu.

Çatıyı süsleyen yontular

Anıtın en üstünde devasa bir heykel grubu yer alıyordu. Piramidal basamaklı çatının en üstünde, yüksekçe bir kaide üzerinde yer alan bu tam plastik yontu grubunda dörtnala koşan quadrika (dört atlı araba) içinde ayakta duran iki heykel bulunuyordu. Pilinius'un bildirdiğine göre bu dört atlı araba heykel grubunu yapan

Mausolleion'dan Mausollos ve karısı Artemisia'nın heykeli. (Br.M.)

kişi, anıtın mimarı olan Pytheos'tu. Plinius, anıtın tepesinde yer alan quadrikadan söz ediyor ama binicisinden hiç bahsetmiyordu. Ancak biliminsanları bu dört atlı arabanın içinde mezar sahiplerinin yani Mausollos ile Artemisia'nın devasa birer heykelinin olması gerektiğini öngörmektedir. Mezar anıtının giriş yönü olan doğuya doğru yönelen quadrika, Karia'nın iki unutulmaz yöneticisini gökyüzünün sonsuzluğuna doğru götürüyordu bir anlamda. Antik Çağ'da yaşayan insanların gözünden bakıldığında, Halikarnassos açıklarındaki engin denizlerden bile net olarak görülebilen bu harikulade tasvir oldukça etkileyici

Mausolleion piramidal çatısının üstünde yer alan, quadrikaya (dört atlı araba) ait at heykeli. British Museum. (Br.M.)

Mausolleion'un pramidal çatısını süsleyen aslan heykelleri. 1, 2, 4, 5- British Museum eserleri.

3- İstanbul Arkeoloji Müzeleri eseri.

olmalıydı. Quadrikayı oluşturan atlardan bugüne ulaşan küçük parçalar üzerinde incelemeler yapan bilim insanları, buradaki at heykellerinin işlenişinde Asya tipi yarış atlarının model alındığını ortaya koymuştur. Atlara ait heykel parçalarındaki ayak ölçüleri bu düşünceyi destekler. İncelemelerde ortaya çıkan bir başka gerçek ise, Pers savaş arabalarının buradaki at arabasına model oluşturduğudur. Atların çektiği bu arabanın tekerleklerinde işlenebilen altı adet mil çubuğu, Perslilerin savaş arabalarında bilinen bir özelliktir. Anıtın tepesini süsleyen quadrikaya ait parçalar Londra'daki British Museum'da sergilenmektedir.

Mausolleion'un tepesindeki quadrikalı heykel grubunu taşıyan yaklaşık 160 cm. yüksekliğinde bir kaide olduğu düşünülmektedir. Çatının 24'üncü basamağı üzerinde yükselen bu kaide üzerinde Ege mitolojisinden bir kompozisyon, kabartma frizi şeklinde işlenmiştir. Kentaur adı verilen mitolojik at adamlarla Lapithler denilen devlerin savaşlarının (Kentauromakhia) anlatıldığı bu frizler Mausollos'un zaferlerinin destansı bir tasviri olarak görülüyor olmalıydı. Kentauromakhia frizi, toplamda 14 bloktan oluşuyordu ancak, frizden bugüne sağlam tek bir blok dışında önemli bir parça kalmamıştır.

Kazılarda bulunan birçok aslan heykelinin anıtın neresini süslediği uzun bir süre tartışma konusu oldu. Mausolleion'da ve Bodrum Kalesi duvarlarında tespit edilen çatı basamaklarının ölçüleri ile kazılarda bulunan aslan heykeli kaidelerinin uyumlu ölçülere sahip olması, aslan heykellerinin çatıda durduğunu kanıtladı. Belli ki piramit biçimli çatının basamakları üzerinde onlarca aslan heykeli duruyordu. Beyaz mermerden yapılmış olan anıtsal boyutlu aslan heykelleri sayesinde hem Mausollos'un gücüne vurgu yapılıyor hem de mezar anıtı kötü güçlerden korunmuş sayılıyordu. Pramidal çatıyı süsleyen aslanlar adım atar biçimde, başları dikkatle yana çevrilmiş şekilde tasvir edilmişlerdir. Çift oluşturan bu aslan heykellerinin karşılıklı olarak durdukları tahmin edilir.

Ana gövdeyi süsleyen yontular

Mausolleion'un ana gövdesini oluşturan sütunlu galeride her bir sütunun arasında birer anıtsal heykel durduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca sütunların gerisinde yer alan duvar üzerinde de mermer heykeller yer alıyordu. Yapının, kuzeydeki ana caddeneye bakan cephesinde, sütunların ardındaki duvar üstünde görkemli bir Mausollos yontusunun durduğu, onun önündeki alanda, sütunlar arasında ise kendisinden sonra gelen Hekatomnoslar ailesinin üyelerini betimleyen heykellerin durduğu önerilir. Ana gövde sütunları arasında durduğu düşünülen bir başka heykel grubu ise Mausollos'un egemen olduğu yarımada halklarını simgeleyen yontulardır. Bunların doğu cephede durduğu, kentin kuruluşunu simgeleyen mitolojik kahramanlara ait yontuların ise batı cepheyi süslediği tahmin edilmektedir. Tüm bu yontulardan bugüne gelebilen örnek ise yok denecek kadar azdır.

Sütunlu gövdenin iç tarafında, duvarın, tavana yakın üst kenarında bir kabartma frizi yer alıyordu. Pentelikon mermerinin ışıltılı parlaklığı ile güçlendirilmiş sanatsal estetikle yapılan bu kabartmalarda sağa doğru koşan atlı araba tasvirleri işlenmiştir. Dört atlı arabalarla (quadrika) yapılan bu tasvirler cenaze yarışlarını simgeliyordu. Sütunların çevrelediği gövde duvarının üst kenarını çepeçevre dolaşan cenaze yarışı sahnesinden bugüne az sayıdaki parça ulaşabilmiştir.

MAUSOLLEİON'UN KABARTMALI AMAZON FRİZİ

British Museum. (Br.M.)

Mausolleion'da yer alan friz parçasında (üstte), yere düşmüş Karadeniz'in efsanevi savaşçı kadınlarından bir Amazon'a iki Hellen savaşçı saldırıaktadır (üstte solda). Mausolleion'da yer alan friz parçasında, at üstündeki Amazon'a bir Hellen savaşçı saldırıaktadır (üstte sağda).

- 1- Amazonlarla Hellen savaşçıların mücadelesi.
- 2a- Yere öldürülmüş arkadaşının başında duran Amazon ile Hellen savaşçının mücadelesi.
- 2b- Amazon ve Hellen savaşçıların mücadelesi.
- 3- At üstünde bir Amazonla, -kalkıyla kendisini savunan Hellen savaşçının mücadelesi.
- 4a- At üstünde bir Amazon savaşçı.
- 4b- Yere düşmüş Amazon'u bıçaklayan Hellen savaşçı ile arkasında arkadaşını savunan Amazon Savaşçı.
- 5- Amazonlarla Hellen savaşçıların mücadelesi.
- 6- Sol tarafında atlı, sağ tarafında ayakta duran Amazon'un saldırısına karşılık gelen Hellen savaşçı.
- 7- At üstündeki Amazon ile Hellen savaşçının mücadelesi.

2a

2b

5

3

6

4a

4b

7

MAUSOLLEİON'UN KABARTMALI AMAZON FRİZİ

British Museum. (Br.M.)

Üstte sol tarafta at üstünde bir Amazon, ortada yere düşmüş kendisini savunan Hellen savaşçı, sağında saldırı halinde bir Amazon görülmektedir. Üstte sağ grupta Amazon ve Hellen savaşçının mücadelesi sonunda Amazon yere düşüyor.

8a- Yere düşmüş Amazon'a ayağıyla basan bir Hellen savaşçı ile karşısında arkadaşını savunan bir savaşçı görülüyor.

8b- At üstünde bir Amazon'a karşı kendini savunan bir Hellen savaşçı.

9- Bir Amazon savaşçı.

10- Sol tarafta bir Amazon'la mücadele eden Hellen savaşçıya arkasından başka bir Amazon saldırıyor.

11- Sol tarafta bir Amazon savaşçı

Hellen savaşçıyı
atın altına alıyor;
sağda, -aralarında

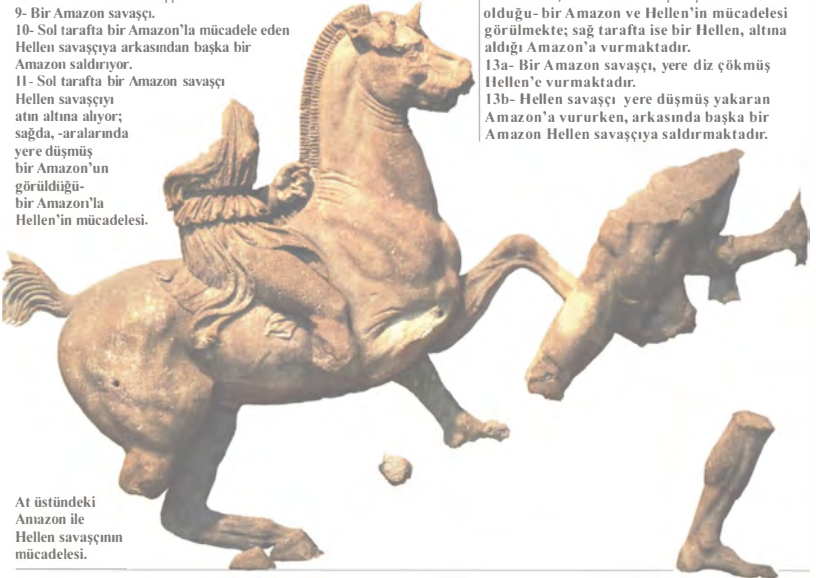
yere düşmüş
bir Amazon'un
görüldüğü-
bir Amazon'la
Hellen'in mücadelesi.

12a- Sol tarafta at üstünde Amazon'a mızrak fırlatan bir Hellen, sağ tarafta ise bir Amazon karşısında iki Hellen savaşçının mücadelesi görülmektedir.

12b- Solda, -aralarında düşmüş bir Hellen'in olduğu- bir Amazon ve Hellen'in mücadelesi görülmekte; sağ tarafta ise bir Hellen, altına aldığı Amazon'a vurmaktadır.

13a- Bir Amazon savaşçı, yere diz çökmüş Hellen'e vurmaktadır.

13b- Hellen savaşçı yere düşmüş yakaran Amazon'a vururken, arkasından başka bir Amazon Hellen savaşçıya saldırırmaktadır.

At üstündeki
Amazon ile
Hellen savaşçının
mücadelesi.

8a

8b

10

11

12a

12b

9

13a

13b

Kaideyi süsleyen yontular

Mausolleionu süsleyen yontuların yer aldığı bir diğer bölüm ise mezarın kaide kısmını oluşturan podyumdur. Podyumun en üst kenarlarında, yapının tüm cephelerini çepeçevre saran friz kabartmaları vardır. Sütunlu ana gövdenin hemen altında yer alan bu frizlerde efsanevi kadın savaşçılar olan Amazonlar ile Hellenlerin savaşını anlatan Amazonomakhia tasvirleri işlenmiştir. Toplam 116 m. uzunluğunda olduğu ve yapıyı çepeçevre sardığı anlaşılan bu kabartmaların ancak dörtte biri iyi korunarak günümüze gelebilmiştir. Amazonomakhia frizlerinin orijinal parçalarının büyük bir bölümü British Museum'dadır.

Örenyerinde sergilenen mermer sunak.

MAUSOLLEİON'UN KABARTMALI AMAZON FRİZİ

British Museum. (Br.M.)

*Bir Amazon savaşçı yere diz çökmüş Hellen'e vurmaktadır (solda).
Hellen savaşçı yere düşmüş yakaran Amazon'a vururken, arkasında
başka bir Amazon kendisine saldırılmaktadır (sağda).*

Ören yerinde sergilenen mermer stel.

Frizlere ait alçı kopyaları ile orijinal iki parça ise Mausolleion Örenyeri'ndeki Müze Galerisi'nde sergilenmektedir. Anıta ait yontuların büyük bir bölümü kayıp olduğu için, tıpkı mimari rekonstrüksiyonda olduğu gibi heykel ve kabartmaların yeri konusunda da birbirinden farklı öneriler ileri sürülmüştür. Yukarıda anlatılan öneriler ise bilim dünyasında kabul gören son araştırmalara dayanır. Ancak Plinius'un aktardığı bilgilerden öğreniyoruz ki, heykeltıraş Skopas'ın çalıştığı kabartmalar anıtın kuzey cephesini, Bryaksis tarafından yapılan yontular anıtın doğu cephesini, Timotheos'un eserlerini güney cepheyi ve Leokhares'in kabartmaları ise batı cepheyi süslüyordu.

Yapılan teknik analizler, at arabası frizinde, çatıyı süsleyen quadrika atlarının yapımında, aslanlarda ve serbest duran heykellerde pentelikon mermeri kullanıldığını ortaya koymuştur. Diğer parçaların yontulduğu mermerlerin kaynağı ise Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki mermer ocaklarıdır.

Halikarnassos'tan geometrik motifli mozaik taban.

şiddetli bir depremle yıkıldı. 15. yy'da Rodos Şövalyeleri tarafından Aziz Petrus Kalesi (Bodrum Kalesi) inşa edilirken, Mausolleion'un yıkıntılarından alınan çok sayıda mimari blok ve yontu parçası devşirme malzeme olarak kullanıldı. Kazılar, anıtın Rodos Şövalyelerinin tahribinden önceki bir zamanda mezar soyguncuları tarafından talan edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Öyle anlaşıyor ki mezar

soyguncuları, anıtının batı kesiminden itibaren yumuşak tüf taşında açtıkları bir tünel sayesinde mezar odasına kadar girmiş ve mezar odasını talan etmişlerdi.

1846 yılında Lord Stratford ve 1857 ile 1862 yılları arasında ise Sir Charles Newton tarafından yürütülen kazılarla Mausolleion'un birçok parçası gün yüzüne çıkarıldı. Ortaya çıkarılan eserler ile Bodrum Kalesi'nin duvarlarında kullanılmış olan kabartmalı bloklar, Osmanlı makamlarının da izniyle gemilere yüklenip İngiltere'ye götürüldü. Mausolleion'a ait birçok mimari eleman yanında, anıtı süsleyen heykel ve kabartmaların çoğu da bugün İngiltere'deki British Museum'da sergilenmektedir. Anıtın tepesinde duran devasa at arabası heykeli ile Mausollos ve Artemisia'nın portre özelliği taşıyan heykelleri de bu grup içindedir.

Mausolleion kutsal alanındaki arkeolojik araştırmalar günümüzde de devam etmektedir. 1966-1972 yılları arasında Danimarka Aarhus Üniversitesi, arkeoloji bölümünden Kristian Jeppesen başkanlığında yürütülen yeni dönem kazılarına uzun bir aradan sonra bugün aynı ülkeden Paul Pedersen devam etmektedir.

Mausolleion kutsal alanı içindeki diğer kalıntılar

Mezar odasının güney tarafında yapılan kazılarda, açığa çıkarılan başka mezarlar bu alanın Mausollos döneminden önce de sonra da mezarlık olarak kullanıldığını ortaya koymuştur. Mausolleion terasının güneybatı köşesine yakın bir alanda yer alan merdivenler bu alandaki daha erken dönemlere (MÖ. 5. yy.) ait önemli mezarların girişine ulaşan basamaklardır ve Mausolleion'la ilgili değildir.

Örenyerinin güney kesimindeki küçük bir alanda mozaik sergisi yer alır. Bodrum'un batı kesiminde yakın bir zamanda yapılan inşaatlar sırasında bulunmuş olan mozaik pano, Hellenistik Dönem'den bir konuta ait olmalıdır. MÖ. 2. yy. sonlarına tarihlenen panoda kaliteli bir işçilikle yapılmış geometrik süsleme öğeleri görülür. Mozaikteki işçilik, yakın çevreden bilinen villa mozaikleri ile karşılaştırılabilecek bir kaliteye sahiptir.

Mausolleionun tahribatı: Depremler, kaçak kazılar, yağmalamalar

Mausolleion anıtı 1304 yılında Batı Anadolu'nun büyük bir bölümünde hissedilen

Sidon'lu şair Antipatros'un dilinden Yedi Harika ve Mausolleion

Lübnan sınırları içindeki Sidon (Saida/ Sayda) antik kentinde doğup büyümüş olan ünlü şair Antipatros'un MÖ. 2. yüzyılda kaleme aldığı Grekçe yazılmış şiiri, Dünya'nın Yedi Harikası'nın liste halinde sıralandığı ilk kayıt olma özelliğine sahiptir; şair, Halikarnassos Mausolleionu'ndan **"Mausollos'un kudretli anıtı"** diye söz eder:

*"Babil'in göğe doğru yükselen şehir duvarlarını gördüm
Üzerinde atlı arabaların gittiği.
Ben Alpheios'taki Zeus'u gördüm,*

*Helios'un dev boyutlardaki heykelini,
Ve asma bahçelerini,
Nil'deki piramitlerin görkemli yapılarını
Ve Mausollos'un kudretli anıtını da gördüm.*

*Ama sonunda, ne yazık ki
O bulutlara doğru yükselen Artemis Tapınağı'nı(*) gördüm;
Betim benzim uçtu.*

*Ve dedim ki:
'Helios'un gözleri yüksek Olympos'un dışında
Böyle karşılaştırmaya değer başka bir şey gördü mü?"*

(*) Efes'teki (Selçuk) Artemis Tapınağı.

Charles Newton'un 1857 yılında yaptığı kazılar.

KENT AGORASI (PAZAR YERİ)

Halikarnassos Kenti'nin pazar yeri ve şehir meydanını oluşturan agoranın yeri konusunda farklı görüşler öne sürüldü. Bölgeyle ilgili çalışmalar yapan İ. Çalışlar'a göre Bodrum Limanı'nın hemen yanında, Tepecik Camisi'nin bulunduğu alanda yapılan inşaat çalışmaları sırasında açığa çıkmış olan antik kalıntılar kentin Agorası'na işaret ediyordu. Ona göre agora, limana yakın bir yerlerde olmalıydı.

Başka araştırmacılar ise kent agorasının, Mausolleion'un hemen doğusunda bir yerlerde olması gerektiğini düşünüyordu. Mausolleion'un doğu yanındaki parsellerde yapılan inşaat kazıları sırasında bulunmuş olan bazı yazıtlar bu teorinin en güçlü kanıtları olarak kabul ediliyordu. Zira burada ele geçen yazıtlar Roma İmparatoru Diocletianus tarafından yayınlanmış fiyat tarifeleriydi ve agorada satılacak malların fiyatlarını gösteriyordu. Aslında, Halikarnassos gibi güçlü bir liman kentinde iki agoranın olması şaşırtıcı bir durum değildir. Bu nedenle kentin, biri liman yanında, diğeri ise kent merkezini oluşturan Mausolleion yakınlarında olmak üzere iki agorasının olduğu düşünülebilir. Mausolleion Anıtı'nın yer aldığı örenyerinin hemen doğu yanından güneydeki limana doğru dik bir hat halinde uzanan Hamam Sokak, Antik Çağ'da kent merkezindeki devlet agorası ile kıyıda ki liman agorasını birbirine bağlayan cadde hattını izliyor olmalıydı.

GYMNASİON / DORİK STOA

Kentte bulunan iki adet Hellenistik yazıtta, Halikarnassos'ta "**Philippeion**" olarak anılan bir gymnasion yapısının varlığından söz edilir. Yazıtta, **Philonikos oğlu Diodotos** adlı bir vatandaşın gymnasionun inşasına 10 bin drahmi başlattığı belirtilir. Diğer vatandaşların yaptıkları bağışlar yeterli olmayınca **Diodotos** yeniden para yardımı yaparak gymnasion inşasını tamamlamayı başarmıştır. Yapının bitiminde de bu cömert Halikarnassoslu'nun bronzdan bir heykeli yapılmış ve bu heykel ona sunulan altından bir çelenk ile beraber gymnasionun içine yerleştirilmiştir.

Gymnasionlar antik şehirlerde, spor eğitiminin verildiği, gladyatörlerin yetiştirildiği okullardır. Genelde bir spor alanı ve onun hemen yakınındaki hamam yapısında oluşan bir yapı bütününden oluşurlardı.

Mausolleion Örenyeri'nden çıkıp Turgut Reis Caddesi'nde doğuya doğru yaklaşık 300 m. kadar ilerlendiğinde, kuzeye doğru çıkan Davut Sokak ile karşılaşılır. Davut Sokak'ta bir süre ilerlendiğinde yolun Mars Mabedi Caddesi ile birleştiği noktanın kuzeybatısında genişçe boş bir parsel yer alır. Parsel içine doğru gidildiğinde yanyana sıralanmış sütun tamburları görülecektir. Çoğu orijinal yerinde duran bu sütunlar Gymnasionu'nun bir parçası olmalıdır. 1850'lerde C.T. Newton'un plan ve raporlarında 30 adet olarak belirtilen, Dor düzenindeki bu sütunlardan günümüze ancak altı tanesine ait tambur görülmektedir. Sütun sıraları, Gymnasion'un palaestra denilen eğitim alanını çeviren stoaya ait olmalıydı. Kalıntıların mimari stili, Dorik Stoa'nın Geç Hellenistik- Erken Roma Dönemi'ne tarihlenebileceğini gösterir.

ARES KUTSAL ALANI

Vitruvius, Halikarnassos'ta bir Ares Kutsal Alanı bulunduğundan söz eder. Aynı kaynakta, kutsal alandaki tapınağın İon düzeninde olduğundan da bahsedilmektedir. Beyaz mermerden yapıldığı anlatılan tapınağın kült heykelinin başı, ayak ve elleri mermerden, diğer kısımları ise ahşaptandı. Vitruvius, bu kült heykelinin Timotheos ve Leokhares isimli yontu ustaları tarafından yapıldığını bildirmektedir. Bu bilgi, Halikarnassos Mausolleion'un heykel ve kabartmalarında da çalışan bu iki ustanın görev aldığı Ares Kutsal Alanı'nı MÖ. 4. yy'a, yani Mausollos'un hükümrانlık dönemine tarihler.

Turgut Reis Caddesi'nin kuzey kesiminde yer alan Davut Sokak ile Mars Mabedi Caddesi'nin birleştiği bölgede yer alan Dorik Stoa kalıntılarının hemen kuzeydoğu yanında yer alan teras antik kaynakların da sözünü ettiği Ares (Mars) Tapınağı'nın bulunduğu bölgedir. Geçen

yüzyılda hazırlanan raporlardan, MÖ. 4. yy'a tarihlenen kaliteli bir duvar işçiliğine sahip olduğu anlaşılan bu terasın duvarlarına ve üzerindeki tapınağa dair günümüzde görülebilecek bir kalıntı ne yazık ki yoktur. Tapınak alanında yer alan Hagia Mariana Kilisesi'nin kalıntıları da günümüzde ot ve makiler arasında neredeyse kaybolmuş durumdadır. Geçen yüzyıl içinde bölgede çalışmalar yapan bilim insanları tarafından kaydedilen az sayıda mimari yapı unsuru, Savaş Tanrısı Ares'in onuruna yapılan buradaki tapınağın, o dönemde Anadolu'nun en gözde mimari yapılarından biri olan Priene'deki Athena Tapınağı'na benzediğini düşündürmektedir. 1988 yılında bu alanda yapılan jeofizik araştırmalarda, alandaki yapılaşmanın yarattığı büyük tahribata rağmen tapınağa ait sunak ile propylona ait kalıntıların toprak altında durduğu tespit edilmiştir. Mausollos Dönemi'nin görkemli tapınağından bugüne kalan tek parça British Museum'da sergilenen antemion kuşaklı bir sütundur. Halikarnassos'taki Ares kültü Roma Dönemi'nde de sürdürülmüş ve bu dönemde adına Mars denilen bu tanrının tapınağı kullanılmaya devam etmiştir.

Antik yerleşimin görüldüğü Göktepe yamaçları.

DEMETER KUTSAL ALANI

Mausolleion kalıntılarının yer aldığı alanın yaklaşık 450 m. doğusunda, Turgutreis Caddesi ile Gerence Sokak'ta yer alan Maya Otel'i'nin arasındaki alanda, 1850'lerde C. Newton tarafından yapılan kazılarda Tanrıça Demeter ve Kore figürinleri bulundu. MÖ. 480-350 yılları arasına tarihlenen bu buluntular, Hekatomnidler Sülalesi'nden önceki devre ait bir Demeter Kutsal Alanı'na işaret ediyordu. Ege mitolojisinde ekinlerin ve verimli üretimin koruyucu tanrıçası olan Demeter için yapılmış olan bu tapınaktan günümüze ulaşan hiçbir mimari kalıntı mevcut değildir.

KORSAN SALİH'İN KULE EVİ VE ANTİK KENTİN MYLASA KAPISI

Turgut Reis Caddesi'nde doğuya doğru devam edilip caddenin sonuna geldiğinde 2015 yılında onarım işlemleri tamamlanmış olan dörtgen planlı bir kule ile karşılaşılır. Cadde üzerinde yer alan Türk Kuyusu Camisi'nin yaklaşık 150 m. kadar doğusunda yer alan kule, Osmanlı Dönemi Kaptan-ı Deryası Turgut Reis'in yakın arkadaşlarından Korsan Salih'e ait bir kule evdir. Kesmetaş bloklardan inşa edilmiş olan, dörtgen planlı ve birkaç katlı olan yapı, Bodrum'da Osmanlı Dönemi'nde sıklıkla karşılaşılan birçok kule evden biridir. 18. yy'a tarihlenen bu yapı, aynı bölgede olduğu bilinen ve benzer şekilde dörtgen planlı kulelere sahip olduğu düşünülen Mylasa Kapısı'nı akla getirmektedir. Kentin doğu yönden girişini sağlayan Mylasa Kapısı, batıda Myndos Kapısı'ndan başlayıp bugünkü Turgut Reis Caddesi'nin izlediği

Korsan Salih'in Kule Evi. Bodrum.

hattı takip eden antik yolun doğu ucunda yer alıyordu. Mylasa Kapısı'nın, Turgut Reis Caddesi'nin doğu ucunda bir yerlerde olduğu önerilmektedir. Bu da Korsan Salih Kule Evi'nin bulunduğu alana yakın bir bölgeyi işaret eder.

ANTİK STADİON

Bir antik kenti, "*polis*" (şehir) statüsüne kavuşturan yapılardan biri de stadiondur. Atletik oyunların, yarışmaların, sportif eğitimlerin düzenlendiği bu yapılar bugünkü modern stadyum geleneğinin de ilk örnekleridir. Halikarnassos kentinin stadion yapısının, bugünkü Türk Kuyusu Mahallesi sınırları içinde yer alan sanayi sitesinin bulunduğu yerde olduğu bilinmektedir. Burası, antik kenti çevreleyen surların kuzeydoğudaki bölümüne yakın bir alandır. 1997 yılının sonbaharında, Bodrum Müzesi uzmanlarının kontrolünde sürdürülen bir ev temeli kazısı sırasında Antik Çağ'dan bazı basamak bloklarına rastlanıldı. Bu basamaklar antik kentin stadionuna işaret

Antik Stadion'un yer aldığı bölgeden bir antik teras duvarı parçası. Sanayi Sitesi, Bodrum.

ediyordu. Müzenin ısrarlı çabalarına rağmen bu kalıntıların devamının açılmasına izin verilmedi ve stadion kalıntıları yeniden toprakla kapatıldı. Araştırmalara bakılırsa, stadion yapımı sırasında kentin ızgara biçimli kent planına sadık kalınmış, kuzey-güney yönünde uzanan yapı kentin diğer anıtlarıyla aynı doğrultuda konumlandırılmıştı. Yapının güney ucu, Antik Çağ'da kentin en merkezi caddesi olan bugünkü Turgut Reis Caddesi'ne kadar uzanıyor olmalıydı. Stadion kalıntılarının ortaya çıktığı alanda ayrıca yüzlerce metre uzunluğunda bir istinat duvarına da rastlanıldı. Geç Roma Dönemi'ne ait bu duvarda birçok antik malzemenin de kullanıldığı görülüyordu. Yine aynı alanda çıkan Geç Roma Dönemi mozaikli konut kalıntıları ile birlikte tüm veriler ne yazık ki günümüze ait çirkin beton yapılarının altında kaldı. Bu bölgede 1970'li yıllarda bulunan birçok yazıtlı ve aslan ayaklı basamak günümüzde Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ndedir. Günümüzde stadionun, sanayi sitesinin bulunduğu yerde olduğunu gösterecek topografik hiç bir iz kalmadı. Sanayi sitesinin hemen yanbaşıda yapılan modern stadyum, çılgın bir imar rantına kurban edilen antik stadionun adeta günahını affettirmek ister gibi buraya yapılmıştır!..

Sanayi Sitesi'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan ve bugünkü karayolunu da taşıyan bir teras duvarında görülen polygonal duvar izleri stadion yapısı ile ilişkilendirilebilecek tek kalıntıdır. Bu duvar örgüsü, stadion yapısının bir parçası olmasa da geçen yüzyıl yazılmış kaynaklarda sözü edilen yakınındaki *"antik teras"*ın bir bölümü olmalıdır.

YERİ TESPİT EDİLEMİYEN YAPILAR

Kütüphane

Kentte bulunan bir Roma Dönemi yazıtından, Halikarnassos şehrinin kütüphane yapısına sahip olduğunu anlıyoruz. MS. 2. yy'a tarihlenen yazıtta Gaius Iulius Longianus isimli yurttaşın, kütüphaneye kitap bağışladığından söz eder. Antik Çağ'da sosyal ve kültürel yaşamın son derece canlı olduğu Halikarnassos kentinde kütüphane olması şaşırtıcı değildir. Bu kent, *"Tarihin Babası"* olarak anılan bir ismi, büyük ozan Herodotos'u yaratmıştır. Onun yakın akrabası olan, Antik Ege'nin çok tanınmış epik şairi Pinyasis'in memleketidir Halikarnassos. Antik Çağ retoriğinin güçlü ismi tarihçi Halikarnassoslu Dionysius, MÖ. 1. yy'da bu kentte doğmuştur. Böylesine ünlü düşünürlerin yetiştiği bu şehrin Antik Çağ'da kütüphaneden yoksun olması elbette düşünülemezdi. Antik Kütüphane hakkında, sözü edilen kitabe dışında bugüne ulaşmış herhangi bir veri ne yazık ki yoktur. Bu nedenle yapının yeri konusunda kesin bir yer önermek oldukça zordur.

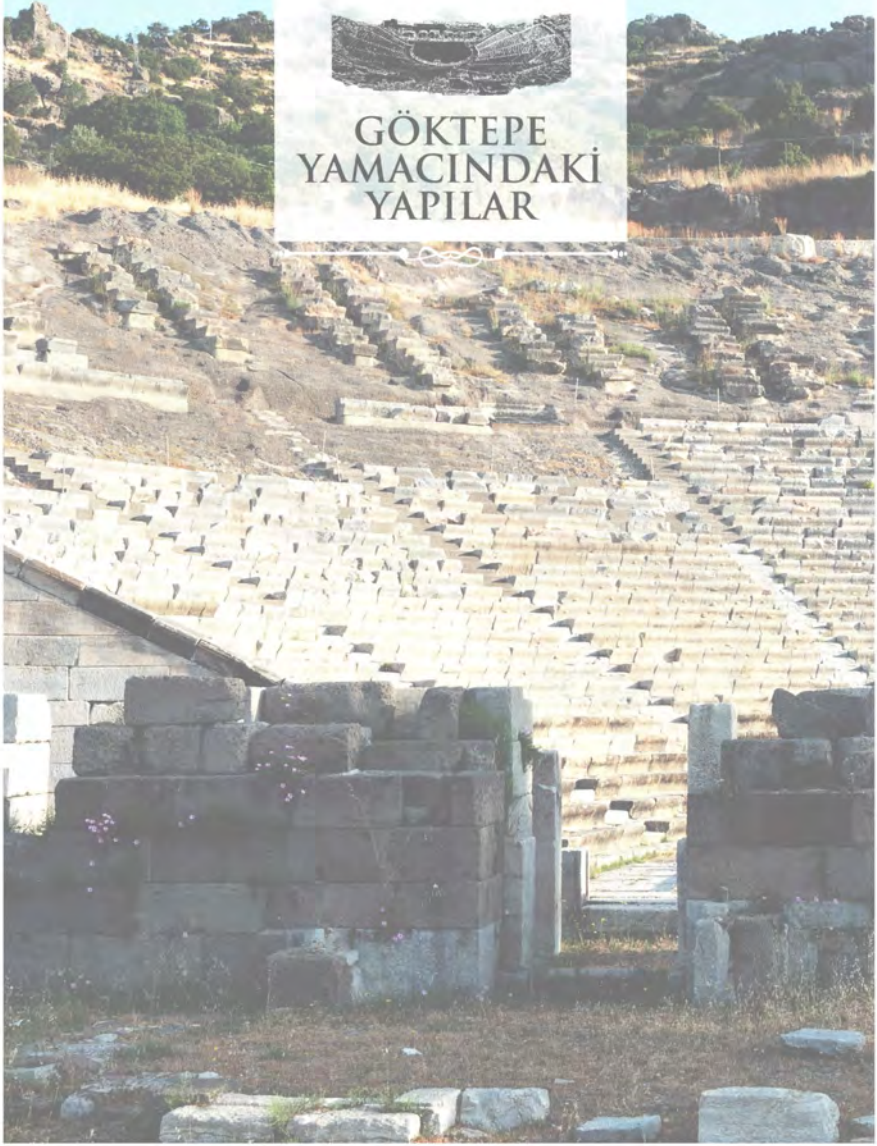
Bouleuterion

Antik şehrin vazgeçilmez kamu binalarından biri de kent meclisleri yani bouleuterionlardı. Satrap Mausollos devrinden beri bir antik polis kurgusu içinde gelişen Halikarnassos Kenti'nin de bouleuteriona sahip olduğu kuşkusuzdur. Nitekim Hellenistik Dönem'e ait bir kitabe bu bilgi verilir. Ancak kentin meclis binasının nerede olabileceği konusunda ne yazık ki herhangi bir bilgilim yoktur.

I/4

GÖKTEPE
YAMACINDAKİ
YAPILAR

ANTİK TİYATRO

Bodrum Kalesi'nden, -üzerinde tiyatronun da olduğu- Göktepe yamaçlarının görünümü.

Bodrum kalesi ve iç limandan kuzeydeki Göktepe sırtlarına doğru bakıldığında, Antik Çağ'dan bugüne kalan bir başka miras kendini tüm berraklığıyla gösterecektir. Bu yapı, kökeni Mausollos Devri'ne kadar giden antik tiyatrodur. Kentin en işlek caddelerinden biri olan Bodrum-Turgutreis karayolunun hemen yanındaki yapı, kuzeyinden geçen surların biraz aşağısındaki yamaçlar üzerine kuruludur. MÖ. 4. yy. tiyatrolarının genel özelliği olarak

Göktepe yamacında yer alan, 110 m. çapındaki 10 bin kişi izleyici kapasiteli, Halikarnassos Tiyatrosu.

yamaca oturtulan tiyatro, Antik Çağ'ın bir başka geleneğini mükemmel bir şekilde yaşatırcasına kentin en güzel manzarasına bakmaktadır. Tiyatro basamaklarına oturanlar eşsiz güzelliği ile Ege Denizi'ni, limanı ve Dünya'nın Yedi Harikası'ndan biri olan Mausolleion'u izleme olanağı buluyorlardı.

Tiyatronun cavea denilen oturma basamakları ana kayada yapılan

Tiyatronun Dionysos Sunağı ve oturma basamakları.

Tiyatronun sahne yapısına ait mimari parçalar.

düzleştirmeler üzerine oturtulan mermer bloklarla inşa edilmiştir. Dikine uzanan ara basamakların (kerkides) on bir bölüme ayırdığı cavea, at nalı şeklinde bir plana sahiptir. İki kademeli olan 'cavea'nın alt ve üst bölümleri yatay hatta genişçe uzanan bir diazoma ile ayrılır. Günümüzde, alt cavea sağlam bir şekilde görülmektedir.

Üst kısım ise ne yazık ki büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bilimsel analizler, 110 m. çapındaki bu tiyatronun Antik Çağ'da 10 bin kişilik bir seyirci kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymuştur.

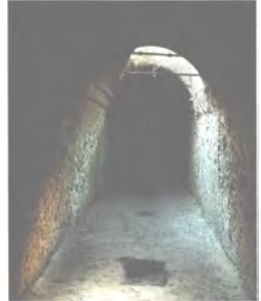
Tiyatronun sahne yapısına ait mimari parçalar.

Tiyatronun sahne yapısına ait sütun.

Oyunların gösterildiği sahne binası, bugün kalıntılar halinde görülmektedir. Sahne binası dikdörtgen planlı ve iki katlıydı. İki bölüm halinde tasarlanan sahne binasının seyirciye bakan ön kısmında proskene denilen sahne yer alırken onun arkasında iki katlı skene bulunuyordu. Proskene denilen podyum, iki sıra sütun dizisi tarafından taşınıyordu. Skene adı verilen sahne binası iç cephesi ise oynanacak oyuna uygun değiştirilebilir dekoratif panolarla süsleniyordu. Günümüzde tiyatro yapısını ziyaret edenler, proskenenin yıkılmış olduğunu, skene binasının ise birinci katını görebilmektedirler.

Seyirci girişleri, sahne binası ile oturma basamakları arasında kalan karşılıklı iki koridor ile sağlanıyordu. Parodos adı verilen bu koridorların, yapının Klasik Dönem mimarisine uygun olarak, üstünün açık olduğu anlaşıyor. Parodoslar, tiyatronun orkestra denilen orta meydanına açılır, seyirciler buradan 'cavea'ya geçerlerdi. Tiyatronun seyirci oturma bölümüne (cavea) Roma Dönemi'nde eklenmiş olan

Halikarnassos Tiyatrosu'nun seyirci oturma basamakları altındaki tonozlu girişler (vomitorium).

tonozlu galeriler (vomitorium) de izleyicilerin mekana giriş ve çıkışlarını kolaylaştırıyordu.

Antik Çağ'da müzikal gösterilerde koro ve dansçıların yer aldığı orkestra bölümü, oturma basamakları ve sahne binası arasında yer alır. Yarım daire şeklindeki planı ile genişçe bir avlu oluşturan orkestra tümüyle mermer plakalarla kaplıdır. Oturma basamaklarının bittiği noktada orkestra tabanı altında uzanan kanalizasyon sistemi, yağmur sularının yapı dışına taşınmasını sağlıyordu. Orkestra kenarında duran mermer sunak ise tiyatro tanrısı Dionysos'a yapılan sunular için kullanılıyordu.

Roma Dönemi'nde önemli değişiklikler gördüğü anlaşılan Bodrum tiyatrosu, 1960 yılında yapılan bilimsel kazılarla gün yüzüne çıkarılmıştır. Kazısı ve ilk restorasyonu Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu tarafından gerçekleştirilen yapıda son yıllarda ayrı bir ekip tarafından güçlendirme onarımları yapılmıştır.

GÖKTEPE KAYA MEZARLARI

Antik Halikarnassos'u yukarıdan kuşbakışı seyreden Göktepe Yamacı bugün de Bodrum'un ardında tüm heybetiyle yükselir. Tepenin denize hâkim yamaçlarında kaya mezarları yer alır. Kaya oygu tekniği ile yapılmış olan mezarlar özellikle antik tiyatronun üstünde ve dağın batı yarısında yoğunlaşır. Sur dışında yoğunlaşan antik nekropol alanının dışında, sur içi alanda yer alan bu kaya oygu mezarları, cephe mimarisi açısından çok da görkemli bir işçilik göstermezler. Kentin önde gelen ailelerine ait olduğu anlaşılan bu mezarların yamacın alt kotlarına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

Göktepe Kaya Mezarları.

Süpermarket parkında görülen Kaya Mezarları.

Bodrum'dan Turgutreis yönüne giden ve antik tiyatronun önünden geçen karayolu üzerinde yer alan Carrefoursa Alışveriş Marketi (eski Gima) içinde yer alan kaya mezarları, Göktepe Yamaçları'ndaki mezarların en batıdaki örneklerini teşkil eder. Tiyatrodan yaklaşık 500 m. batıya doğru gidildiğinde, Gümbet kavşağına varmadan hemen önce yolun kuzey kenarında yer alan Carrefoursa Alışveriş Marketi'nin otoparkında yer alan iki adet ve marketin kapalı alanı içinde tespit edilen bir adet kaya oygu mezarı bugün dahi ziyaret edilebilmektedir. 1999 yılında, mağaza inşaatı sırasında tespit edilen kaya mezarlarından elde edilen bulgular, mezarların Hellenistik ve Roma Dönemi'nde kullanıldığını ortaya koymuştur. Özellikle market içinde yer alan ve ölçüleri açısından daha büyük olan mezar, ölü yatakları ve kapı tıkaçı olarak kullanıldığı anlaşılan iri kaya bloğu ile çok daha iyi korunmuş durumdadır. Mezar, triclinium (üç yataklı) formunda bir platforma sahiptir. Plasterlerle yükseltilen bu

Süpermarket içindeki Kaya Mezarı.

platform ölü yatağı olarak kullanılıyordu. Mezarın ağız kısmı ne yazık ki büyük ölçüde tahrip olmuş bir şekilde bugüne ulaşmıştır.

I/5

BODRUM ŞEHİR
MERKEZİNİN
BATISINDAKİ
YAPILAR

MYNDOS KAPISI

Myndos yoluna açılan Myndos Kapısı Batı Surları üzerindedir.

Myndos Kapısı isodomik duvar örgüsü.

Bodrum ilçe merkezinin batı kesiminde, Mausollos zamanından bugüne kalmış ender miraslardan biri vardır. Halikarnassos Mausolleionu kalıntılarının hemen önünden geçen Turgut Reis Caddesi'nin batı aksında yer alan bu kalıntı, Halikarnassos kentine batı yönden girişi sağlayan kapıdır. Hellenistik devrin güçlü Myndos şehrine giden yola açıldığı için kentin bu kapısına kayıtlarda *Myndos Kapısı* adıyla rastlanır. Antik

alan Türk mezarlığını bulmak gerekiyor. Myndos Kapısı mezarlığın güneybatı kenarındadır. Alanda yapılan kazılar sayesinde üç bölümden oluştuğu anlaşılan kapı, Romalı gezgin Arrianos'un sözünü ettiği Tripylon (üçlü kapı) olmalıdır. Ortadaki ana kapı dışında kuzey ve güney yarlarda yer alan 2,50 m. genişliğindeki diğer açıklıklar, ani saldırılar sırasında kullanılmış potern yapıları olmalıdır.

Çağ'da Myndos Kapısı'ndan girerek, kentin merkezinden geçen önemli bir yol bugün Turgut Reis Caddesi'nin izlediği hattı takip ediyordu. Bu yolun doğu ucunda ise, bugüne ne yazık ki hiçbir kalıntısı ulaşamayan Mylasa Kapısı vardı.

Myndos Kapısı, Bodrum, Eski Çeşme Mahallesi'ndedir.

Myndos Kapısı güney kulesi.

Eski Çeşme Mahallesi'nde yer alan Myndos Kapısı'na ulaşmak için Bodrum ilçe merkezinin batısındaki Gümbet Kavşağı'nda yer

Myndos Kapısı yanındaki hendek.

Kapının iki yanında MÖ. 4. yy. sur sistemine uygun olarak, 7 x 8,5 m. ölçülerindeki dörtgen plana sahip birer kule yer almaktadır. Döneminin taş işçiliğinin kaliteli bir örneğini sunan Myndos Kapısı'nda, bosajlı kesme taş bloklarla yapılmış isodomik duvar sistemi görülür. Kulelerinden biri bugün neredeyse orijinal yüksekliğinde korunmuş durumdadır.

Myndos Kapısı, Halikarnassos Kenti'ni koruyan tahkimat sisteminin bir parçasıdır. Buna rağmen kapının kuzey yanından Göktepe'ye doğru, güney yanından ise denize doğru devam ettiği bilinen antik surun güney bölümü bir süre izlenebilmektedir. Tahkimatın en önemli parçası olan, sur önündeki derin hendek yapısının bir bölümü Myndos Kapısı'nın çevresinde yapılan kazılar sonucunda açığa çıkarılmıştır. Kapı avlusu içinde, Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiş bir mezar yapısı bulunmaktadır. Yöresel dilde adına **Diktiri** denilen bu kapının restorasyonu 1991 yılında tamamlanmıştır.

MYNDOS KAPISI ÖNÜNDEKİ ROMA MEZARLARI

Antik şehircilik sisteminde kente girişi sağlayan kapı aynı zamanda, sur dışındaki nekropole, yani ölümler şehrine de açılan kapıdır. Surun hemen dışında başlayan nekropol/nekropolis (mezarlık), kent kapılarından çıkan yolların iki yanı boyunca devam ediyordu. Bu sistemin aynısı Halikarnassos'ta da vardı; Myndos Kapısı'ndan çıkan caddenin iki yanında mezarlık yapıları devam ediyordu. Sur dışındaki geniş alanları kapsadığı anlaşılan bu mezar yapılarından birkaç tanesi Myndos Kapısı'nın hemen kuzeybatı çıkışında

Myndos Kapısı yakınlarında yer alan Roma mezarları
MS. 4.-5. yy.'lara tarihlenir.

Bazı tonozlu mezar odalarının önünde mozaik tabanlar tespit edildi.

yapılan arkeolojik kazılarla açığa çıkarılmış durumdadır. Burada görülen mezarlar Roma Dönemi'ndendir. Tonozlu mezar odalarının bazılarının ön giriş alanlarındaki mozaik döşemeler, anıtların dönemin zengin kişilerine ait bir aile mezarlığının parçası olduğunu düşündürür. Günümüzde bir bölümü özel bir otelin bahçesi içinde kalmış olan bu mezarlar MS. 4.-5. yy'a aittir. 1998 yılında gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda 17 mezar odası ve bu odalara bağlı olarak 31 adet kriptâ (gömüt odası) açığa çıkarıldı. Kazılarda, bu mezarların farklı dönemlerde bir ya da birkaç kez soygun geçirmiş olduğu, mezar mimarisinin de soygunlar sırasında tahrip edilmiş olduğu anlaşıldı. Mezarlar içinde en iyi korunmuş, en görkemli işçiliğe sahip olanlardan biri arkeologların "**3 No'lu Mezar Yapısı**" olarak tanımladığı mezardır. Mezar, tonozlu bir üst mekân, onun altında yan yana duran iki kriptâ ve bunların önünde çok geniş olmayan bir ön avludan oluşmaktadır. Oldukça iyi korunmuş bir mozaik pano ile tabanı süslenmiş ön avlu

1,20 m. x 1,80 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alandır. Avlu tabanında, çok renkli tesseralarla (mozaik taşı) yapılmış mozaikte bir av sahnesi işlenmiştir. Sahnede, av köpeğinin önünden hızla kaçmaya çalışan geyik tasvir edilir. Hızla ve korku dolu bir ifadeyle kaçan geyik, başını arkada onu kovalayan av köpeğine doğru çevirmiştir. Köpek, geyiği sol arka bacağından yakalamak üzeredir. Siyah çerçeve içindeki mozaik panoda figürler beyaz fon üzerine turuncu, kırmızı, siyah, gri ve beyaz renkli taşlar kullanılarak işlenmiştir.

SALMAKİS NYMPHAİONU VE HERMES-APHRODİT TAPINAĞI

Bodrum ilçe merkezinin, bir başka deyişle Halikarnassos antik yerleşiminin batı kesiminde, bugünkü Özel Eğitim Merkez Komutanlığı nizamıyesi içinde yer alan plajın olduğu yerde tespit edilmiş olan bir grup kalıntı, Vitruvius'un sözünü ettiği Salmakis Nymphaionu'nun izleri olmalıdır. Yapıya ait Hellence yazıtta, Halikarnassoslu ünlü kişilerden söz eden güzel bir şiir yazılıdır. Kazılarla bir kısmı açığa çıkarılmış olan bu çeşme anıtının mimari işçiliği, Hellenistik ya da Roma Dönemi'ne ait olduğunu gösterir. Vitruvius'ta ayrıca, bu çeşme yapısının yakınlarında Tanrıça Aphrodit ile Tanrı Hermes'e adanmış bir tapınaktan söz edilir. Salmakis Koyu'nda yer alan ve yakın zamana kadar bazı izleri yüzeyde görülebilen nymphaion ve tapınak günümüzde ne yazık ki toprak altında kalmıştır. Salmakis Nymphaionu ile Hermes-Afrodit Tapınağı'nın bu alanda buluşmuş olması kuşkusuz tesadüf değildir. Salmakis ile Hermafrodit'in aşkına dair Ege söylencelerinde anlatılan keyifli öykü bu isimleri aynı alanda birleştirmiş olmalıdır.

Salmakis ile Hermafrodit'in Aşkı

Hermafrodit heykeli. Musée du Louvre.

Efsaneye göre Halikarnassos'un batısında, durgun sığın ile bir ipek şalı andıran koy, adını güzel su perisi Salmakis'ten almıştır. Günlerden bir gün, yakışıklılığıyla etrafına ışıık saçan bir delikanlı Salmakis Koyu'nun kıyısında gezintiye çıkmış. Su perisi Salmakis, hemen koyun yanbaşıında salınarak gezinen bu delikanlıyı görür görmez aşık olmuş. Salmakis, biç sesini çıkarmadan doyasıya izlemiş delikanlının güzel yüzünü, uzun boyunu. Tanımadığı, adını bilmediğı bu delikanlıya karşı gönlünün hızla çarpmasına karşı koyamamış bir türlü. Salmakis'in aklını başından alan bu genç, Aşk Tanrıçası Afrodit ile Ülke Tanrı Hermes'in biricik oğlu Hermafrodit'ten başkası değilmış; güzelliğini, aşk tanrıçası olan annesinden adını ise hem annesi hem de babasından alan Hermafrodit... Salmakis, biyyük bir cesaretle yanaşıp delikanlının yanbaşıına, aşkını ilan etse de Hermafrodit'in ilgisini bir türlü çekmeyi becerememiş. Güzeller güzeli su perisi duyduğı gönöl sızsısını bir türlü anlatamamış o delikanlıya. Zaman geçtikçe Salmakis'in yüreğindeki kor artmış. Öyle ki, an gelmiş ve Salmakis'in gözüü aşk sızsısıyla döniürmüş birden. Hırslarını

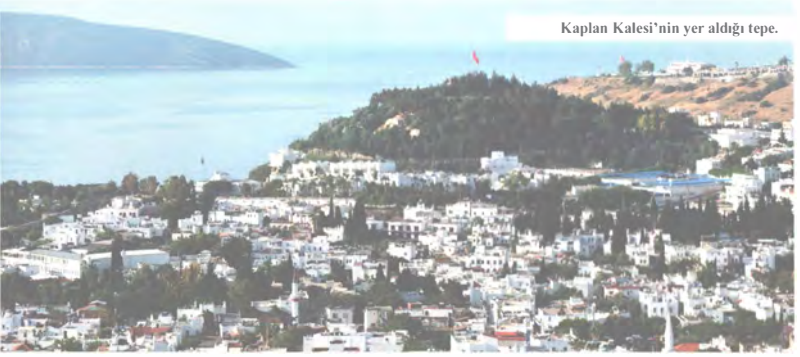
daha fazla engelleyemeyip ve bir anda kollarının arasına alıvermiş Hermafrodit'i. Sımsıkı sarılmış sevdığı oğlana. Öylesine kavuşturmış ki kollarını, Hermafrodit'in yapacak hiçbir şeyi kalmamış. Delikanlı kabullenip olup biteni kendini Salmakis'in kollarına bırakıvermiş nihayet. Anlatılana göre bu kavuşma öylesine tutkuyla olmuş ki, Salmakis ile Hermafrodit'in vücutları bir daha ayrılmamak üzere birleşmiş ve iki cinsin bedeni tek vücut olıvermiş o anda.

Antik sanatın sevilen temalarından biri olan erkek cinsel organlı, kadın gövdeli Hermafrodit heykellerinin kaynağı bu öyküdür. Bu aşk öyküsünün geçtiğı inanılan Salmakis Koyu, yukarıda bahsedilen kahıntıların bulunduğı bugünkü Bardakçı Koyu'dur.

Hermafrodit heykeli.
Allard Pierson
Museum.
Amsterdam.

Kaplan Kalesi'nin yer aldığı tepe.

KAPLAN KALESİ

Kentin batı kenarında, bugün adına Bardakçı Koyu denilen antik Salmakis Koyu'nun kenarındaki tepe üzerinde yer alan Kaplan Kalesi, Halikarnassos kentini çevreleyen surların bir parçasıdır. Surlara ait bir burç kalıntısı olan Kaplan Kalesi, surların diğer bölümlerinde de görülen kaliteli bir taş işçiliğine sahiptir. Kalıntı, Mausollos dönemine ait olup MÖ. 4. yy'a tarihlenir. Salmakis Burcu adıyla da bilenen Kaplan Kalesi günümüzde, Myndos Kapısı kalıntılarının yer aldığı bölgenin 200 m. kadar güney batısında yer alan **Özel Eğitim Merkez Komutanlığı**'nın sınırları içindedir. Üzerinde bayrak dikili olan kale surları, Milta Marina'nın olduğu kıyı sahilinden rahatlıkla görülebilmektedir.

AKBERRAK SİTESİ KAYA MEZARLARI

Bodrum ilçe merkezinin hemen batısında yer alan Gümbet sınırları içindeki Akberrak sitesi içinde kaya oyma mezarları vardır. Sitenin batı kesiminde, bahçe içinde yer alan mezarlar

hafif eğimli ana kayanın güney cephesinde oyularak yapılan basit mezar odalarından oluşur. 2009 yılında A. Diler tarafından yapılan yüzeysel araştırmasında tespit edilen mezarlar yamacın denize hâkim cephesinde, yan yana sıralıdır. Roma Dönemi'ne tarihlenen bu mezarlar, Halikarnassos Nekropolü'nün ne kadar geniş bir alana yayıldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Halikarnassos nekropolü geniş bir alana yayılmıştır. Akberrak Sitesi kaya mezarları da bu nekropolün bir parçasıdır.

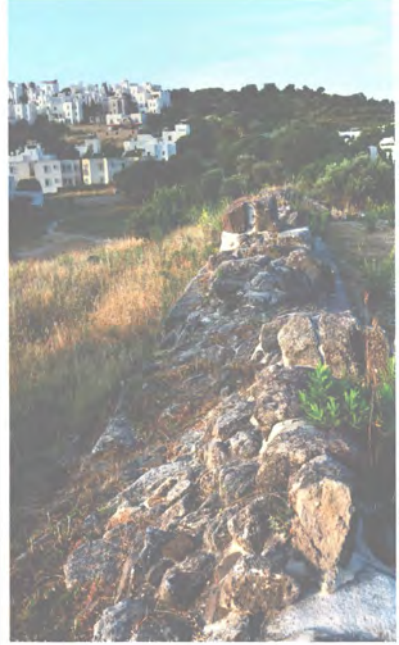
HALIKARNASSOS SURLARI

Satrap Mausollos'un iktidarı döneminde (MÖ. 4. yy. ortaları) Halikarnassos'un etrafı güçlü surlarla çevrildi. Bu sur sistemi, 7 km. uzunluğu sayesinde çok geniş alanları içine alıyordu. Surlar, sadece kentin çekirdek alanını çevrelemiyor, uzak sayılabilecek alanlardaki birçok stratejik tepeyi de içine alıyordu. Esasında, geniş topografyaların tahkimata dâhil edilerek savunma sisteminin güçlendirilmesi olgusu, Klasik-Hellenistik Dönem Anadolu kentlerinde yaygın bir gelenektir. Efes'te, Herakleia Latmos'ta, Alabanda'da, Knidos'ta ve daha birçok kentin tahkimat düzeninde karşımıza çıkan bu geleneğin en erken örneklerinden birini Mausollos, Halikarnassos'ta uyguladı.

19. yy'da Bodrum'da arkeolojik kazı ve araştırma yapanlar, kentin surlarını keşfetmek konusunda daha şanslıydı. Zira bu dönemde hem yapılaşmanın yarattığı hem de doğal etkenlerin getirdiği tahribatlar daha azdı. Bu nedenle kentin sur sistemine dair en belirgin veriler, önceki yüzyılda hazırlanmış çizimlerdir. Az sayıdaki arkeolojik veri ile bugün de desteklenen bu çizimlere göre surların izlediği güzergâh tanımlanabilmektedir.

Batı Surlar

Şehrin batısında, Kaplan Kalesi'nin bulunduğu çevreye hâkim burun üzerinde başlayan kent surları kuzeybatı yönde, Caferpaşa Caddesi'nin hemen batısındaki yamaçlar boyunca

Myndos Kapısı'ndan güneye -sahile- uzanan Halikarnassos Batı Surları.

devam eder. Surun izlediği bu hat az ileride Myndos Kapısı'na ulaşır. Myndos Kapısı ve kenarındaki kalıntılar bu hattın korunan tek parçalarıdır. Kapıdan sonra kuzeye doğru yönelen surlar, kapı yanındaki modern mezarlığı aşır karayolunun kuzeyindeki Göktepe yamaçlarına doğru dik bir doğrultuda uzanır. Surların Göktepe Yamacı üzerinde izlediği hat bugün bile uydu fotoğraflarında net olarak izlenebilir. Carrefoursa'nın kuzeybatısındaki sitelerin hemen arkasında ayakta duran dörtgen planlı bir MÖ. 4. yy. kulesi sur hattı hakkında bize fikir vermektedir.

Kuzey Surlar

Göktepe Yamacı boyunca hafif kuzeydoğu doğrultulu olarak devam eden surlar yamacın en yüksek noktasında doğuya doğru keskin bir dönüş yapar. Göktepe'nin zirvesini doğu yönünde bir hat ile aşan tahkimat duvarları, Türk Kuyusu Mahallesi'ndeki Barbaros Hayrettin Paşa Caddesi'nin biraz kuzeyinde bir yerlerde tekrar yön değiştirip kuzeydoğuya doğru devam eder. Göktepe'nin doğusundaki derin olmayan vadi içinden giden surlar karşı tepenin zirvesine ulaşır ve burada yine keskin bir dönüş yaparak deniz yönüne doğru yamaç boyunca inmeye başlar.

Doğu Surlar

Yamacın aşağısında surların, bugünkü sanayi sitesinin olduğu bölge yakınından devam ettiğini gösteren kalıntılar önceki yıllarda yapılan bazı kazılar sayesinde bilinmektedir. Sanayi sitesinin olduğu alanın hemen güneyinde, Turgutreis Caddesi'ni karşılayan alanda olması gereken Mylasa Kapısı'nı aşan surlar düz bir hat ile kıyıya doğru inip Zaphyron Yarımadası'nı da içine alıyor olmalıydı. Kentin doğu yanındaki surlar ve kapılara dair bugüne ulaşan hiçbir kalıntı yoktur.

Surların Teknik Yapısı

Yörede kolaylıkla bulunabilen kireçtaşı, tufftaşı, trakit ve beyaz andezit kullanılarak inşa edilen surların ortalama kalınlığı 2 m'dir. MÖ. 4. yy'n yaygın inşa tekniği olan sandık duvar tekniğinde yapılan surlarda iç ve dış cepheler düzgün kesilmiş bloklarla örülmüş, iki cephe arasında kalan bölüm ise moloz taşlarla doldurulmuştur. Sur hattının, yer yer kulelerle desteklendiği anlaşılmaktadır. Sulu Hasan Tepesi olarak anılan yüksek bölgede tespit edilen rektagonal duvar işçiliğine sahip, kare planlı kule bu sistemin elimizdeki tek kanıtıdır.

Kentin Kapıları

Geleneksel kaynaklarda, kentin iki ana kapısı olduğundan söz edilir. Bunlar batıda Myndos Kapısı ve doğuda Mylasa Kapısı'dır. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda P. Pedersen, Halikarnassos'a girişi sağlayan başka kapılar olduğunu da ortaya koymuştur. Bunlardan biri surların kuzeydoğu ucunda yer alan **“Pedesa Kapısı”** diğeri de doğu kanatta, bugünkü Turgutreis'e giden karayolunun güney yanında bulunan bir başka kapıdır. Kent kapılarından sadece Myndos Kapısı bugüne ulaşmıştır.

Batı Surları üzerinde Myndos Kapısı vardır.

I/6

BODRUM İLÇE
MERKEZİ'NDEKİ
ORTAÇAĞ-
YAKINÇAĞ
YAPILARI VE
MÜZELER

BODRUM KALESİ

Şövalyeler ve sultanlar; kalede yaşayan tarih

Kentin boynuna takılmış değerli bir gerdanlıktır Bodrum Kalesi. Bodrum'a gelenleri tüm ihtişamıyla ilk karşılayan odur. Evliya Çelebi'nin *"Deniz kıyısında öyle bir kaledir ki Anadolu'da böylesi yoktur"* diye methiyeler düzdüğü bir yapıdır aynı zamanda. Bölgeyi 1402 yılında ele geçiren Rodos Şövalyelerinin, -Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmet'in izniyle- Zaphyron Burnu'na yaptıkları kale günümüzde tüm görkemiyle halâ ayakta. Aziz Petrus'a adanmış olmasından dolayı kimi kaynaklarda kalenin adına Aziz Peter Kalesi olarak da rastlanılır. Rodos Şövalyeleri'nin yaptırdığı bu kale aynı yerde var olan, Menteşe Beyliği'nden kalma daha küçük bir kale üzerine inşa edildi. Rodos ve Kos (İstanköy) Adası'nda yer alan, Saint Jean Şövalyeleri'ne ait diğer kalelerle birlikte Bodrum Kalesi de, Ege'nin o tarihlerde durmak bilmeyen, yoğun deniz trafiğini kontrol ediyordu.

Kalenin inşaatında, yöresel taşlarla oluşturulmuş bloklar yanında çok sayıda antik malzeme de kullanılmıştır. Antik Halikarnassos kentinden ve özellikle de Mausolleion yapısının kalıntılarından alınarak kullanılan devşirme malzemeler bugün dahi kalenin duvarlarında görülebilir.

Bodrum Kalesi girişi.

Kalenin inşası bir an evvel bitsin diye Vatikan, Aziz Petrus'un anısına ithaf edilen bu kalenin yapımında çalışacak olan herkesin günahlarının affedileceğini ilan etmiş olsa da bu görkemli yapının 1406 yılında başlayan inşası tam 99 yıl sürmüştür. İki koy arasında, denize ince bir burun şeklinde

uzanan Zaphyron Yarımadası üzerinde tüm ihtişamıyla yükselen yapı iç ve dış kaleden oluşur. Kaleye giriş yedi ayrı kapıdan sağlanıyordu. Her kapının üstünde, şövalyelerin ya da kale inşasında görev almış büyük ustaların arması yer alır. Bunun dışında kalenin birçok farklı yerinde, haç, aslan, ejder gibi gücü ve inancı simgeleyen yüzlerce arma işlenmiştir. Yaklaşık 3000 metrekarelik bir alan üzerine inşa edilen kale dikdörtgen planlı olup, Alman, İngiliz, İtalyan, Fransız ve Yılanlı Kule adlarıyla bilinen beş ana kule ile desteklenir. Kulelerin birçoğunun adından da anlaşılacağı üzere kalenin yapımında farklı uluslardan kişilerin, cemaatlerin katkısı oldu. Kuleler, adını, kalenin yapımında katkısı olan uluslardan alır. Yılanlı Kule ise, üzerinde yer alan armadan dolayı bu isimle anılır.

Kale içinde on dört adet su sarnıcı tespit edildi. Ana kayaya oyularak yapılan bu sarnıklar kalenin su ihtiyacını karşılıyorlardı. Kale içinde ayrıca bir adet şapel, çok sayıda oda ve Osmanlı Dönemi'nde eklenmiş küçük bir Türk Hamamı da yer alır.

Günümüzde Bodrum Kalesi'nin birçok oda ve bahçesi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Sualtı Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Bodrum Kalesi.

Bodrum Kalesi kapı üstlerinde ve duvarlarında St. Jean Şövalyeleri ve kaleyi yapan ustalara ait çok sayıda armanın yanı sıra gücü ve inancı simgeleyen ejder, aslan ve haç betimli armalar görülür.

Bodrum Kalesi.

SAİNT JEAN ŞÖVALYELERİ

Kudüs'ten Ege'ye ve Malta'ya Uzanan Bir Kutsal Ordu Serüveni

Haçlı ordusunun 1099 yılında Kudüs şehrini ele geçirmesinden sonra, kente gelen Hristiyan hacıların tedavi edildiği Saint Jean Hastanesi çok daha önemli bir konuma gelmiş ve ihtiyacı karşılaması için zamanla güçlendirilmişti. Haçlı şövalyelerin kaldığı bu hastane, tedavi merkezi olmanın yanında, Müslümanlara karşı bir savunma yeri idi. Bu özel mekânı koruyan şövalyelerden

ve hastanede görevli kişilerden oluşan bir tarikat kuruldu. Hristiyanlığın önderlerinden biri olan Aziz (Saint / St.) Jean anısına kurulmuş olan bu Katolik tarikatın üyelerine ilk başlarda Latince *Cavalieri Ospitalieri* yani *Hastane Şövalyeleri* deniliyordu. Şövalyeler bir süre sonra tarikatlarının kutsadığı azizin adıyla, *Saint Jean Şövalyeleri* olarak anılmaya başlandılar.

1291 yılında Selahaddin Eyyübi önderliğindeki Müslüman ordu tüm bölgeyi hâkimiyetine alıp çevredeki haçlı prensliklere son verince Aziz Jean Hastanesi ve tarikat şövalyeleri Kıbrıs'a taşındı. 1309 yılında ise haçlı şövalyeler Rodos Adası'nı ele geçirip merkezlerini buraya taşıdılar. Böylece isimleri *Rodos Şövalyeleri* oldu. Doğru

Şövalyeler Sarayı, Rodos.

Akdeniz'de güç sahibi olan bir donanma oluşturdular. 1413 yılında Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmet'in özel izni ile Rodos Şövalyeleri Bodrum'u hâkimiyetleri altına alıp buradaki Zaphyron Burnu üzerine güçlü bir kale inşa ettiler. Bu kale hem bölgedeki deniz gücünü kontrol eden stratejik bir askeri mevzi hem de Hristiyan azizi Petrus anısına yapılmış **Petrium Kutsal Merkezi** idi.

14. -15. yy'da Doğu Akdeniz'in korkulu rüyası olan Rodos Şövalyeleri, Osmanlı Hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'ın 1522 yılında yaptığı Rodos seferi sonucunda büyük bir yenilgi yaşadılar. Merkezleri olan Rodos'u ve Bodrum'daki kalelerini Osmanlı hâkimiyetine kaptırdılar. Bölgeyi terk eden St. Jean Şövalyeleri Malta Adası'na

göç ettiler. Artık tarikat askerleri **Malta Şövalyeleri** diye anılacaktı. 1530'da Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Karl, Malta Adası'nı şövalyelere ve onların bağlı olduğu tarikata bağışladı. Burada yeniden, güçlü bir hastane kuran St. Jean Şövalyeleri bir süre parlak bir dönem yaşasa da Osmanlı'nın yaptığı Malta Seferleri ile giderek gücünü yitirdi. 17.-18. yy'da şövalyelerin gücü ile birlikte Saint Jean Tarikatı'nın etkisi de zayıflamaya başladı. 1798'de Malta Adası Napolyon Bonapart'ın eline geçince, kısa süre sonra Saint Jean Tarikatı'nın merkezi Roma'ya taşındı.

Tarikatın, günümüzde Batı dünyasında diplomatik gücü olan bir unsur olarak hâla etkisini sürdürdüğü düşünülmektedir.

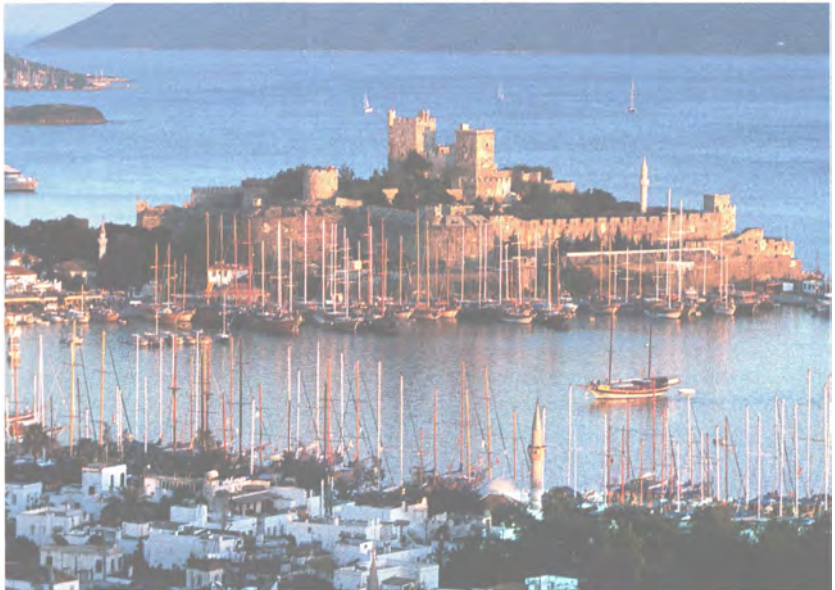
Bodrum yerleşimi ve kalesi.

BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ

Dünya'nın ender sualtı müzelerinden biri olan Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi ilçe merkezindeki Bodrum Kalesi içindedir. Kalenin tarih kokan duvarlarına dokunarak yapılan bu müze gezisi ziyaretçisine çok yönlü bir bilgi ve seyir olanağı sunar.

Buradaki gezi sırasında, kale duvarlarında devşirme malzeme olarak duran Mausolleion kalıntısına rastlamak da mümkündür, az ötede sere serpe uzanan Ege'nin engin sularından çıkmış onlarca batığın izine de... Bu yüzden Bodrum Sualtı Arkeoloji

Bodrum Kalesi kapılarından birisi.

Müzesi'nde yapılacak bir gezi, sıradan bir müze ziyaretinden çok başka anlamlar içerir.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi,
Bodrum Kalesi içinde kurulmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde hapisane iken sonradan terk edilmiş olan Bodrum kalesinin bir müzeye dönüştürülme serüveni 1950'li yılların sonlarına rastlar. Amerikalı bir gazeteci ve dalgıç olan Peter Trockmorton'un Bodrum müzesi fikri, dönemin İzmir Müzesi Müdürü Hakkı Gültekin'in gayretleriyle resmiyete dökülmüş ve 1961 yılında Bodrum Müzesi resmi olarak açılmıştır. Müzenin kurucu müdürü Haluk Elbe, 1973 yılına kadar görev yaptı. Kalenin güney duvarları ile Osmanlı Dönemi'nde camiye dönüştürülen şapeli restore ettirdi. Şapel, Dirmil'den getirilen Myken buluntularının sergilendiği müzenin ilk teşhir alanıydı.

Birçok kurum ve kuruluşun katkısıyla hızla geliştirilen müze, bugün Dünya'nın sayılı sualtı müzeleri arasında yerini almış bulunuyor. 1995 yılında Avrupa Müzeleri arasında yapılan yarışmada Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi **"Yılın Müzesi Özel Ödülünü"** de almayı hak kazandı. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi günümüzde Türkiye'nin tek sualtı arkeoloji müzesi olma özelliğine sahiptir.

Bodrum Kalesi kuleleri.

Sualtı Arkeolojisi

Son
yıllarda
Türkiye ve
Dünya'da hızla
gelişen bir bilim
alanı olan su
altı arkeolojisi,
bilim
dünyasına
önemli
katkılar
sunmaktadır.
Kendine has
bir disiplini
olan su altı

kazılarında batık adam
arkeologlar öncelikle batık
içindeki eserlerin üzerinde
oluşan bitki ve yosunları
temizleyerek işe başlarlar.
Ardından batığın oluşturduğu
yığın düzenli plankarelere
bölünerek kazılar bu kareler
içinde sürdürülür. Batığı
kapatan kum, emici adı verilen
bir aletle temizlenmektedir.
Bu temizleme işleminde,
fiberglas boru içine salınan
basınçlı hava kullanılır.
Topraktan temizlenen
eserlerin batık halindeki
durumu fotoğraflanarak plan
üzerine işlenir. Bu belgeleme
çalışmasının ardından eserler
kaldırma balonları yardımıyla
su yüzeyine çekilir.

Kale / Müze girişi.

Kale / Müze girişinde sergilenen Mausollos ve karısı Artemisia ile Heredotos heykeli.

Kalenin kuzeybatı köşesinden girilen müze, kalenin sahip olduğu manzara sayesinde oldukça keyifli bir gezi olanağı sunmakla beraber, çok sayıda dikkat çeken teşhir alanlarıyla gezilmesi uzun zaman alan bir mekândır.

Kalenin hemen girişindeki Haluk Elbe Sanat Galerisi'nde bir sergi var ise onu görerek müze gezisine başlayabilirsiniz. Bilet satış reyonunun hemen önündeki avluda Roma Dönemi'ne ait bir lahit yer alır. İçi su dolu olan lahit, ziyaretçilerin attığı bozuk paralarla

Kale / Müze girişinde, içine adak için para atılan lahit teknesi.

Kalede / Müzede sergilenen Romalı devlet adamı heykeli.

Beşinci kapı: Geçit Kule Kapısı.

Kale kapısının üstündeki lento taşında Osmanlı padişahı II.Mahmut'un tuğrası vardır.

Sunak.

günümüzde bir adak teknesine dönüşmüş durumdadır. Girişteki Roma lahlinin kazandığı bu etnografik görünüm bile ne denli ilginç bir müze ziyaretinin başlayacağına işaret eder aslında! Girişte yer alan kafeteryada soluklanıp elinizdeki notları gözden geçirdikten sonra müze gezisine başlayabilirsiniz. Kale girişinden itibaren, basamaklı yolları yürüyüp, şövalye nişanlarıyla süslü kapılar geçilerek müzenin ilk sergi alanına ulaşılır. İnsanın kendini Ortaçağ'da hissettiği bu uzun giriş yolu üzerinde önce Osmanlı Sultanı'na ait tuğranın işlendiği lento taşına sahip kapıdan geçilir; ardından, üzerinde Aziz Petrus tarihine üye şövalyeler tarafından yazılmış Latince duanın yer aldığı bir başka kapıdan geçilerek geziye devam edilir. Rodos şövalyelerinin, kaleye girerken her gün gördükleri

bu Latince duada, *“Efendimiz, uyurken bizi koru, uyanırken kurtar. Senin koruman olmadıkça bizi kimse koruyamaz.”* dizeleri yer alır.

Tarih kokan koridor ve basamaklardan biraz daha yürüyenler küçük tonozlu bir galeriye ulaşacaktır. Giriş kapısı üzerinde, Bodrum Kalesi'nin fatihi olan Osmanlı hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'ın portre resmi yer alan bu galeride hem kale planını hem de antik Halikarnassos'un kent planını görme olanağı bulur ziyaretçiler.

Amfora Sergi Alanı

Kalenin uzunca giriş yolundan sonra ulaşılan tonozlu galeri büyük bir terasa açılır. Güzel bir bahçe şeklinde düzenlenmiş olan bu terasın batı yanında, kale duvarlarının dibinde oluşturulmuş bir sundurma görülür. Sundurma alanında, müzenin en geniş koleksiyonunu oluşturan amforalardan örnekler sergilenir. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Dünya'nın en geniş amfora koleksiyonunu elinde bulundurma özelliğine sahiptir. Sergilenen amforaların birçoğu, sünger avlamak için Bodrum açıklarında dalış yapan dalgıçlar tarafından bulunarak müzeye getirilmiştir. Bunun dışında, Bodrum Sualtı Arkeoloji

Kalenin yedinci kapısı: İç Kale Kapısı.

Amfora alanında sergilenen Amfora yapımı ve kullanımıyla ilgili resimler.

Enstitüsü'nün (INA) kazılarıyla ele geçirilen çok sayıda amfora örneği de buradaki koleksiyonu oluşturur. Modern müzecilik kriterlerine göre sergilenen amforalar MÖ. 1400'lerden bugüne kadar üretilmiş çeşitli örnekleri içerir.

Amforaların gemiye yüklenmesini betimleyen resim.

Hazırlanmış olan tanıtım panolarında ayrıca, uzak mesafelere yük taşıyan gemilerde amforaların istifleniş biçimi ve buluntu durumlarını gösteren şemalar da dikkat çekmektedir. Sergi alanının son kısmında ise günümüzde Anadolu'nun birçok yerinde süren amfora biçimli kap üretimlerine dair örnekler sunulur.

Sundurma altında sergilenen toplu amforalar.

Ege ve Akdeniz dünyasındaki amfora merkezlerinin gösterildiği harita ile başlayan sergi alanında, **"Antik Çağ'da Akdeniz'de Deniz Ticareti", "Amfora Yapım Teknikleri"**

gibi başlıklara sahip tanıtım

panoları yanında ayrıca amforaların üretim şekilleri, kullanım alanları ve amforalara yapılan mühürlerin anlatıldığı panolar ziyaretçiye bilgi dolu bir seyir olanağı sunar.

1,2- Bizans amforaları. MS. 12.yy.

Filistin amforaları:

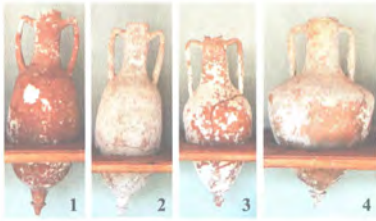
3- MS. 4.-6.yy. / 4- MS. 5.-6.yy.

Khios (Sakız) Adası'nda üretilmiş amforalar. MÖ. 3.-5. yy.

Zeytin sıkma ezgi taşları ile
Kartaca Amforası. MÖ. 2.yy.

Knidos Amforaları:

1- MS. 3.yy. 2- MÖ. 1.yy. 3- MÖ. 2.yy. 4- MÖ. 2.yy.

Sergilenen -pişmiş toprak-
kuyu kasnakları.

Su Kuyuları ve Pişmiş Topraktan Kuyu Bileziği

Amfora sergisinin bittiği yerde, galerinin hemen karşısında sergilenen iki adet pişmiş topraktan su kuyusu kasnağı oldukça dikkat çekici bir örnektir. Hellenistik Dönem'e

tarihlenen bu kuyu bilezikleri ve kale içinde sıklıkla karşılaşılan su kuyuları, kentin birçok evrede su sorununu kuyular sayesinde çözdüğüne işaret eder.

Kale içindeki su kuyusu.

Amfora galerisinden, aynı terasta yer alan şapel/cami yapısına doğru giderken, güzergâh üzerinde kalede yaşayan çeşitli hayvanlara dair ilginç bilgilerin verildiği panolar yer alır. Bu panoların yanı sıra terastaki ağaçların dibine konulmuş küçük tanıtım panoları ziyaretçiye sadece bir tarih vizyonu vermek dışında farklı alanlarda da bilgiler sunar.

Mermer, kuyu bileziği.

Şapel / Cami - Doğu Roma Batığı Salonu

Kalenin ilk terası üzerinde yer alan şapel yapısı müzenin Doğu Roma Batığı buluntularının sergilendiği bölümdür.

İç Kale'deki şapel / cami yapısı.

Şapelin hemen kuzey yanındaki bahçe içinde yer alan mezar stelleri ile bir sundurma altında sergilenen bronzdan

Şapelin ön cephesi.

Şapel'e ait bir yazıt.

Doğu Roma batığı canlandırması.

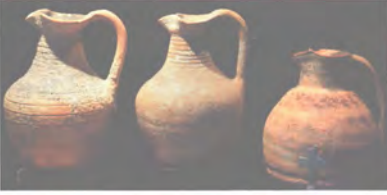
bir gemi çıpası ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen iki mozaik gezildikten sonra şapele ulaşılır. Şapel, kalenin ilk inşa edilen yapılarından biridir. 1519-20'li yıllarda İspanyol Şövalyeler tarafından onarıldığı için bazı kayıtlarda **“İspanyol Kilisesi”**

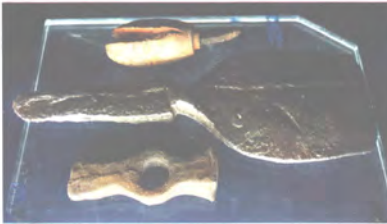
Geminin mutfağından amforalar.

olarak da anılır. Yapının gotik mimarisi tamamiyle İspanyol onarımları sırasında kazandırıldı. Bu etki hem plan hem de süslemelerde kendini tüm detaylarıyla belli eder.

Oldukça güzel süslenmiş özenli bir ön cepheden şapele girilir. Girişi sağlayan üç

Batıkta bulunmuş toprak kaplar, kandiller.

Batıktan çıkarılan marangoz aletleri.

kapıdan her birinin üstünde kemerli pencere açıklıkları yer alır. Daha büyük olan ortadaki ana kapının üstünde işlenmiş, Gotik mimari stilin güzel bir örneğini yansıtan bitkisel süslemeler ve en üstte yer alan akroter

dikkat çeker. Tek nefli, üzeri beşik tonozla örtülü olan yapının doğu cephesi apsislidir. Yapının neredeyse tümünün inşasında antik malzemenin kullanılmış olması ziyaretçilerin hemen dikkatini çekecektir. Yan duvarlarda görülen yeşil tuftaşı bloklar, Mausolleion'dan getirilmiş parçalardır. Girişin iki yanında, köşelerde yer alan bloklar üzerinde okunan Latince yazıtlarda şapeli tamir ettiren İspanyol şövalyelerin adı ve yapının onarım tarihi yazılıdır. Kuzey duvarı üzerinde ise, bu alanda yer alan ve 1472 yılında Venedik korsanlarınca yıkılan bir mescide ait iki kitabe görülür. Bu küçük kilise, kalenin 5 Ocak 1523'te Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra minare eklenerek camiye dönüştürülmüştür. Evliya Çelebi, bu yapıdan Süleymaniye Camisi olarak söz eder. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız savaş gemisinden açılan bombardımanla, şapele eklenen minare yıkıldı. Tahribat bununla da sınırlı kalmadı, şapelin oldukça ilginç olan orijinal ahşap süslemeleri yanarak yok oldu. Yıkılan minare 1997 yılında aslına sadık kalınarak yeniden ayağa kaldırıldı.

Günümüzde, müzenin en önemli teşhir alanlarından biri olan şapelde, MS. 7. yy'da, Turgutreis yakınlarındaki Yassıada açıklarında batmış olan bir geminin kesiti birebir ölçülerde canlandırılmıştır. Bu canlandırma ile dönemin gemicilik anlayışı ve deniz ticareti oldukça gerçekçi bir anlatımla ziyaretçilere sunulmaktadır. Basamaklar yardımıyla geminin üstüne çıkma fırsatı bulan ziyaretçi hem geminin içini hem de geminin alt kısmında istiflenmiş olan amforaları yukarıdan görebilme olanağına kavuşur.

Şapelin apsis bölümünü Halikarnassos kentinin, kıyısıyla beraber tasvir edildiği bir resim kaplar. Salonda, kesiti ile canlandırılmış olan geminin yaşadığı devri, buluntu durumunu, gemide yapılan sualtı kazılarını anlatan bilgi panoları yer

Turgutreis yakınlarındaki Yassıda.

alır. Bunun yanında gemi içinde bulunan yiyecek-içecek malzemeleri, geminin tamiratında kullanılan marangoz aletleri, balık avı malzemeleri gibi gemi tayfasının günlük yaşamını aydınlatan birçok unsur bilgi panolarıyla birlikte sergilenmektedir.

Şapel içinde yarı kesiti ile ayağa kaldırılmış olan gemi, denizde 32 ile 39 m. derinlikte kum zemine oturmuş haldeyken, 1951-1954 yılları arasında, o dönemde henüz bir öğrenci olan George Bass'ın yönetimindeki ekip tarafından kazılmıştır.

Türk Hamamı Sergilemesi

Şapel/cami yapısının hemen güney yanında yer alan bir başka sergi alanı ise Türk Hamamı'dır. Kaleye, Osmanlılar döneminde eklenmiş olan bu yapı, küçük bir Osmanlı hamam mimarisidir. Ön avlu ve kapalı odalardan oluşan hamam 1991 yılında restore edilerek müze salonlarına dâhil edilmiştir. Geleneksel peyzaja uygun olarak limon ağaçlarıyla süslenmiş olan ön avlu, çeşmesi ve Bodrum çevresinden derlenen tuvalet örneklerinden oluşan sergi koleksiyonu ile dikkat çekicidir. Hamamın her bölümünde, o kısmın kullanımına ilişkin bilgi panoları vardır; tuvalet bölümünde alaturka ve alafranga tuvaletlerin hamam kültüründeki yeri ve kullanımı anlatılmış, nefaset odasında ise vücut sağlığı için hamamlarda kullanılan bitkilerin hazırlanışı tasvir edilmiştir. Hamamın soyunmalık odasında yer alan orijinal soyunma-giyinme hücreleri günümüzde sergi vitrinine dönüştürülmüştür. Vitrinlerin birinde yer alan, uzun bütün çubuklu kadın tasviri ve gravür pano **Osmanlı** son döneminde

Türk Hamamı.

kadının hamam kültüründeki yerine ışık tutar. Diğer vitrinlerde de hamam kültürüne dair etnografik objeler yer alır. Soyunmalık bölümünde yer alan hamamcı sekisi, hamama gelen kişilerin karşılandığı yerdі. Hamama gelenlerin özel eşyalarının konulduğu emanet dolapları ya da sabun gibi banyo eşyalarının saklandığı tezgâhlar hamamcı sekisinin yanında yer alırdı. Sekinin yanı başındaki kazan, hamamdan çıkanların hararetini alacak içme suyunun saklandığı kaptır. Soyunmalıktan sonra geçilen sıcaklık bölümü hamamın asıl banyo alanıdır. Tokmaklı bir kapı ile girilen sıcaklık bölümünde mekânın tüm iç cepheleri mermer kaplıdır. Mekân duvarlarının dibinde dört adet kurna yer alır. Hamamın sıcak su havuzu, kafesli bir pencere ile sıcaklık bölümüne açılır. Sıcaklık bölümünün tavanı, ışık delikleri yer alan kubbe ile örtülüdür. Mekân mimarisini tamamlayan kemer, kubbe ve pandantifler üzerinde 17. yy. Osmanlı sanatından izler sunan bezemeler dikkat çeker. Sıcaklık odası, Osmanlı hamamlarındaki uygulamaları anlatacak eşyalarla donatılmıştır.

Hamamın dördüncü bölümü ise, birkaç merdivenli basamakla inilen külhandır. Ateşin yakıldığı bu alanın ardındaki cehennemlik bölümünde dolaşan sıcak hava ve buhar, hamam duvarları içinde yer alan künkler yoluyla mekânı ısıtıyordu.

Cam Batığı / Serçe Limanı Batığı Salonu

Şapelin hemen kuzey yanından yukarı terasa çıkılır. Bu yol Mausollos Sarayı'nın kalıntılarının yer aldığı alanın kenarından geçerek üst terasa ulaşır. Saray kalıntılarının yer aldığı alanın hemen kuzey yanında Serçe Limanı Batığı'nın, buluntularıylar birlikte sergilendiği galeri görülecektir.

Kale içindeki Mausollos Sarayı kalıntıları.

Serçe Limanı.

Marmaris'in batısındaki Loryma antik kenti yakınlarında yer alan Serçe Limanı'nda, 32 m. derinlikteki kum zemine batmış olan gemi 1970'li yıllarda Bodrum'lu bir sünger avcısı tarafından keşfedildi. MS. 11. yy'da battığı anlaşılan bu gemi 1977-1979 yılları arasında Prof. Dr. George Bass başkanlığındaki Türk ve Amerikalı bilim insanlarınca kazılarak açığa çıkarıldı.

Cam Batığı / Serçe Limanı Batığı Salonu girişi.

35 ton yük kapasitesine sahip olan gemi 16 m. uzunluğunda, 5 m. genişliğindedir. Battığında sancak kısmı tahrip olmuş olan geminin yüzde 25'lik bölümü,

Serçe Limanı Batığı canlandırma sergilemesi.

yapılan titiz kazılar sayesinde açığa çıkarılabildi. Omurgası karaağaçtan, kaburga ve kaplama tahtaları çamdan yapılmış olan Serçe Limanı Batığı'nın yapımında ahşap ve bakır çivi kullanılmıştır. İki direkli olduğu ve üçgen Latin yelken kullanıldığı sanılan geminin teknik detayları, günümüzde uygulanan gemi yapım tekniğine benzer bir şekilde inşa edildiğini göstermektedir. Önce ana omurga üzerine eğriler konularak teknenin iskeletinin hazırlandığı ve ardından tahtalar kullanılarak geminin tümüyle kaplandığı anlaşılmaktadır. Bu yapım aşaması sayesinde Serçe Limanı Batığı, antik gemi yapımı ile modern gemi yapımı arasındaki geçiş döneminin en eskisi örneklerinden biri olarak kabul edilir.

Batık eşyalarının sergilendiği vitrinler.

Geminin deposundan pişmiş toprak kaplar.

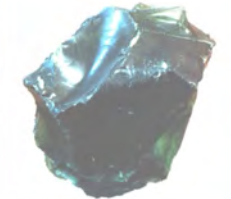
Batıktan çıkarılmış cam atıkları ve cam kaplar.

Batıktan cam kaplar.

Batıktan, süzgeç kapları.

Batıktan cam külçe.

Batıktan altın takı.

Yüzyıllarca denizin dibinde tuzlu suyun etkisine maruz kalan gemi aksamı, yüzeye çıkarıldıktan sonra iki yıl boyunca tatlı su havuzlarında bekletildi. Bu süreçte, bekletilme havuzlarındaki sular sıklıkla değiştirilerek ahşabın tuzdan arınması sağlandı. Ardından iki yıl süresince sentetik mum ile güçlendirilme çalışmalarına tabi tutulan gemi bu sayede tuzlu suyun yarattığı bozulmalardan korunmuş oldu. Tüm bu çalışmaların ardından nihayet 1984 yılında gemi aksamı aslına uygun bir şekilde tümlenmeye başlandı.

Batıktan terazi ağırlıkları.

Batıktan
balık
zıpını.

Cam batığı salonu iki ana bölümden oluşur. Birinci bölümde Serçe Limanı batığı hakkında detaylı bilgi, çizim ve video gösterileri yer alır. Bu bölümde ayrıca gemi buluntularının sergilendiği vitrinler bulunmaktadır.

Serçe Limanı Batığı'nda bulunmuş sırlı kâseler. Kazıda yaklaşık dört düzine sırlı kâse ele geçmiştir. Kâseler MS. 9.-12. yy.lara aittir.

Salonun ikinci bölümünde ise batığın rekonstrüksiyonu, içindeki buluntularla beraber sergilenmektedir. Bu bölümün girişindeki balkondan, bulunduğu haliyle sergilenen gemiye yukarıdan bakma olanağı sağlanır. Geminin yer aldığı alt kata inildiğinde, geminin cam buluntularından

Batıktan, asma kilitler.

oluşan bir sergileme alanı onun arkasındaki odalarda ise gemi buluntusu birçok eserin sergilendiği vitrinler vardır. Alt kat odalarındaki sergi alanlarında, geminin tüm yolculuğu boyunca yaşadığı serüvene ışık tutacak birçok buluntu, açıklamalarıyla birlikte sergilenmektedir.

Sergilenen günlük kullanım eşyaları arasında özellikle, içinde mercimek ve üzüm çekirdekleri bulunmuş olan amforalar, MS. 7. -10. yy'lara tarihlenen Çin malı porselenlerin Yakındoğu üretimi örnekleri, Arapça mühür baskılı mutfak kapları, Mısır tipi süzgeçli kaplar, madeni takı malzemeleri, tuvalet ve temizlik malzemeleri dikkati çekmektedir. Çin işi porselenlerin birinin içinde sergilenen balık kılıçıkları, geminin batmasından hemen önce yenen yemeğin en canlı tanığıdır. Bu alanda dikkat çeken bir başka kap ise Suriye kökenli sırlı seramik kaplardır. Kaplardan birinin iç kısmında **"mutluluk"** anlamına gelen Arapça bir yazı kufi tekniği ile yazılıdır. Bu yazı, kabın kenarları boyunca tekrar edilerek süsleme yapılmıştır. Geminin arka bölümünde bulunmuş olan çeşitli oyun eşyaları da bu salonda sergilenmektedir.

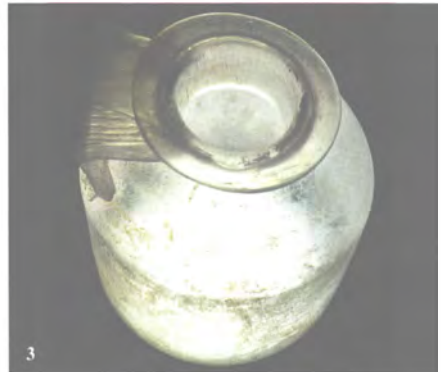
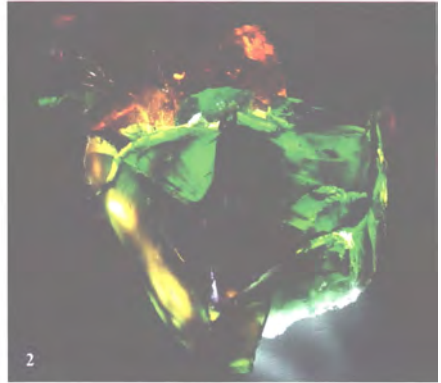
Geminin üst düzey mürettebatının ya da soylu yolcularının eğlencelerinde kullandığı bu eşyalar arasında yer alan ahşaptan oyma satranç taşları, Dünya kültür tarihinde kesin olarak tarihlendirilebilmiş olan en eski satranç takımıdır.

Gemi, çok sayıda ticari cam eşya taşıyordu. Kazılar sırasında 2,5 ton cam malzeme bulundu. Bunlar içinde tüm kaplar yanında kırık parçalar, cam külçeler ve ağırlıklar da vardır. Gemide bulunan pişmiş toprak kaplar içindeki baharatların tartıldığı cam ağırlıkların birinde Fatımi Halifesi'nin adının yazılı olması oldukça dikkat çekicidir. Gemide bulunan çok sayıda cam eser ve diğer buluntuların konservasyonu yaklaşık on yıl sürdü.

Salonun en zengin koleksiyonunu 11. yy'a tarihlenen ve yaklaşık 200 farklı formdan cam eserler oluşturur. Buluntu durumundaki şekliyle, bir yığın halinde sergilenen cam eser grubu, sergiye gelene kadar geçen sürecin zorluğu hakkında açık bir fikir vermektedir.

Cam Eserler Salonu

Cam batığı sergi salonundan çıktıktan sonra gezi yolunun bir diğer durağı, hemen doğu yanda yer alan Cam Eserler Sergi Salonu'dur. Cam eserlerin sergilendiği bu tarihi mekâna, üzerinde şövalye nişanları işlenmiş olan bir kapıdan girilir. Dikdörtgen planlı ve kesik tonozlu bu mekânın asıl işlevi net olarak bilinmiyor. Ancak yapının iç duvarlarda yer alan nişlerde şövalyelerin, savaşlarda ganimet olarak ele geçirdikleri silahları sergilediği tahmin edilir.

1- Sürahiler. MS. 2.-3. yy. 2- Cam külçeler. MS. 11. yy. Serçe Limanı batığı. 3- Cam Eserler Salonu'ndan silindirik gövdeli şişe. MS. 1.-2. yy.

Vazo. MS. 4. yy.

İçerideki düşük ışık nedeniyle tarihin karanlık tünellerinde yol alındığı hissi uyandıran Cam Eserler Salonu'nda, MÖ. 14. yy. ile MS. 11. yy. arasındaki farklı dönemlere tarihlenen cam eserler sergilenir. Kronolojik bir düzenleme ile ziyaretçiye sunulan eserlerden en erkeni, birinci vitrinde sergilenen Kaş Uluburun Batığı buluntuları ile Bodrum çevresindeki kazılardan ele geçmiş Myken cam boncuklarıdır. Bu eserler MÖ. 14. yy'a tarihlenir.

Daha sonraki vitrinlerde Bodrum ve çevresindeki örenyerlerinde bulunmuş olan farklı tipteki cam kâseler, şişeler, boncuklar, ağırlık pulları ve külçeler sergilenir. Salondaki koleksiyonun önemli bir bölümünü ise Serçe Limanı Batığı'ndan ele geçen 11. yy. eserleri oluşturur. Bu döneme ait kaplardan biri olan, aslan kabartmalı bardak,

İslami Dönem cam sanatının en güzel örnekleri arasında sayılabilir.

Cam Eserler Salonu'nun en ilgi çeken bölümlerinden biri, bir niş içine yerleştirilmiş akvaryum içindeki batık gemi modelidir. Bir Doğu Roma batığının

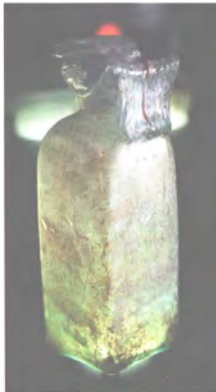
küçültülmesiyle elde edilmiş olan bu model sayesinde, batıklar ve batık kazıları hakkında görsel bilgilendirme olanağı sağlanmıştır.

Cam Eserler Salonu'nu gezdikten sonra ziyaretçi güzergâhı kuzey yönde devam

Şişeler, vazolar. MS. 11. yy. Serçe Limanı Batığı.

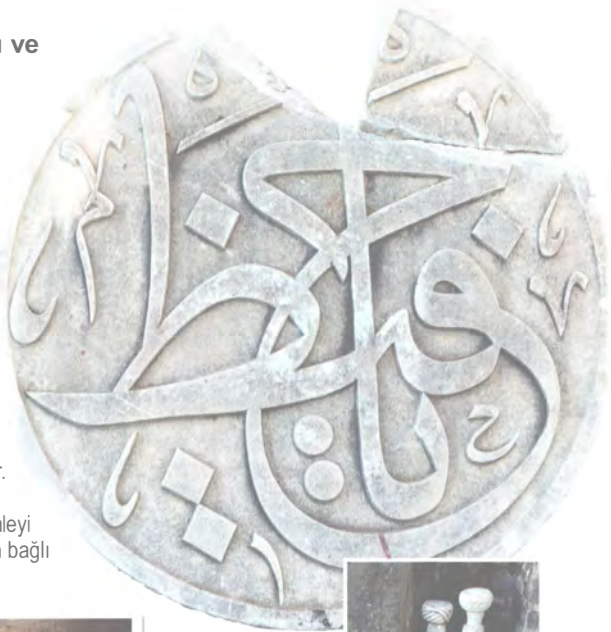
eder. Bu yolun solundaki alt teras üzerinde, Halikar-nassos'un Doğu Roma (Bizans) Dönemi villalarından birinde bulunmuş olan güzel bir mozaik pano görülebilir. Biraz daha ilerleyip bir üst terastaki bahçeye çıkıldığında yol üç koldan devam eder. Bunlardan sağa, yani doğu yöne giden tercih edilmelidir. Doğu yönde ilerleyen gezi güzergâhı ziyaretçiyi çapraz tonozlu bir galerinin iki yanındaki Fransız ve İtalyan kulelerine götürecektir.

Dörtgen gövdeli şişe. MS. 1.-2. yy.

Çapraz Tonozlu Yapı ve Önündeki Osmanlı Namazgâhı

İtalyan Kulesi ile onun batısındaki Fransız Kulesi arasında, çapraz tonozlu bir galeri yer almaktadır. 1518 yılında yapılmış olan galerinin kuzey cepheye bakan girişinin üstünde şövalye armaları ile Latince bir yazıt yer alır. Aynı şekilde yapının tonozlarını taşıyan kilit taşları üzerinde de arma kabartmaları yapıldığı görülür. Bunlardan, girişteki tonozun kilit taşında yer alan arma, kaleyi yapan St. Jean şövalyelerinin bağlı olduğu tarikatı simgeler.

Namazgâhta sergilenen yazıtlar ve mezar taşları.

Tonozlu galerinin hemen girişindeki küçük bahçe alanı Osmanlı Dönemi'nde

açıkhavada cemaatle namazın kılındığı bir namazgâh olarak kullanıldı. Namazgâhın kiblesi küçük bir mihrapla belirlenmiştir. Burada sergilenen İslami mezar taşları çevrede yer alan mezarlıklardan sergi amacıyla getirilmiştir.

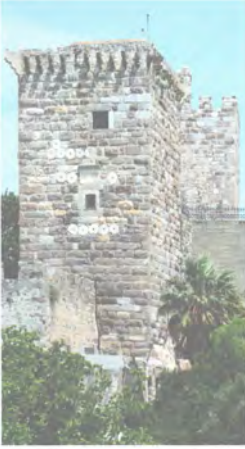
Kale içindeki namazgâh.

Fransız Kulesi girişindeki çapraz tonozlu yapı.

İtalyan Kulesi / Sikke ve Mücevherat Salonu

İtalyan Kulesi.

Çapraz tonozlu galerinin batı yanında yer alan kare planlı yapı İtalyan Kulesi'dir. İki katlı kulenin alt kat girişi, çapraz tonozlu galeri içindedir. Kulenin yapımı 1436 yılında tamamlandı. Saint Jean Kalesi'nin ilk komutan-

larından biri olan İtalyan şövalye Angelo Muscetola'ya ait armalar, İtalyan Kulesi'nin duvarlarını süslemektedir.

Bizans sikkesi.
MS. 1071-1078Sergiden bir
Dareikos sikkesi.Mausolleion'dan
altın takı.

Kulenin tonozlu alt katı, müzenin sikke ve mücevher eserler salonu olarak hizmet vermektedir. Sikkelerin her iki yüzünün de görülebileceği şekilde yapılan sergileme oldukça başarılıdır. Vitrinlerin birinde sikkenin ilk defa kullanıldığı MÖ. 6. yy'dan MÖ. 2. yy'a kadar en yüksek değerdeki (tetradrahmi) bir sikkenin alım gücü uygulamalı örneklerle ziyaretçiye gösterilmektedir. Aynı vitrinde, bir tetradrahminin farklı dönemlerdeki alım gücü, sosyal yaşamdaki değeri, iş gücü pazarındaki değeri gibi konular da örneklerle ve açıklayıcı bir teknikte anlatılmıştır.

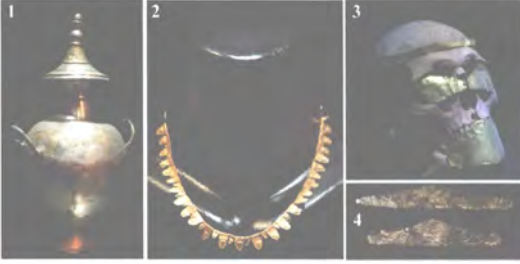
Köşe vitrininde sergilenen Halikarnassos sikkeleri, kentin sikke tarihine ışık tutar. Özellikle Hekatomnos Dönemi'ne

ATTİKA SİSTEMİNDE SİKKE BİRİMLERİ

- Dekadrahmi= 10 Drahmi= 43 gr.
- Tetradrahmi= 4 Drahmi= 17,2 gr.
- Didrahmi= 2 Drahmi= 8,6 gr.
- Drahmi= 6 Obol= 4,3 gr.
- Tetrobol= 4 Obol= 2,85 gr.
- Hemidrahmi (Triobol)= 1/2 drahmi (3 Obol)= 2,15 gr.
- Diobol= 2 Obol= 1,43 gr.
- Trihemiobol= 1,5 Obol= 1,07 gr.
- Obol= 0,72 gr.
- Tritartemion= 3/4 obol= 0,54 gr.
- Hemiobol= 1/2 Obol= 0,36 gr.
- Trihemitartemion= 3/8 Obol= 0,27 gr.
- Tetartemion= 1/4 Obol= 0,18 gr.
- Hemitartemion= 1/8 Obol= 0,09 gr.

Sikke vitrinlerinde, Tetradrahmi, Didrahmi, Drahmi, Tetrobol, Triobol, Diobol, Trihemiobol, Obol, Tritartemion, Hemiobol, Tetartemion birimlerinden örnekler görülmektedir. Ayrıca, Roma, Doğu Roma (Bizans) Dönemi sikkeleri ve 17. yy'a ait Venedik Şövalyeleri, Avrupa sikkeleri ile Osmanlı sikkeleri kronolojik olarak sergilenmektedir.

İtalyan Kulesi'nde sergilenen diğer eserler: 1-Altın varaklı urne (Ölü külinün konulduğu kap). Augustus Dönemi. MÖ. 27- MS. 14. 2- Mausolleion'dan altın takı. 3- Kafatası üzerinde, Hellenistik Dönem'e ait ağız bandı, göz bandı ve diadem. 4- Hellenistik Dönem'e ait diadem.

ait, ön yüzünde Apollon, arka yüzünde Zeus Labrandos betimi olan sikkeler az bulunmaları açısından eşsiz birer örnektir.

Salonda dikkati çeken bir başka uygulama ise kaçakçılar tarafından basılan sahte sikkeler ile gerçeklerinin nasıl ayırt edileceğini gösteren teşhirdir. Burada, gerçek sikkeler ile devrinde ya da modern zamanlarda basılan sahteleri yan yana sergilenmektedir.

Değerli metallere yapılmış eserlerin de sergilendiği salonda dikkati çeken eserlerden biri de Muğla'da bir yol yapımı sırasında bulunmuş olan gümüş urnadır. MS. 1. yy'a tarihlenen urna üzerinde yer alan altın yıldız süslemeler eserin görsel güzelliğine zenginlik katar.

Salonda ayrıca, Roma İmparatoru Diocletianus tarafından yayımlanan ve birçok antik kentte örneğine rastlanan fiyat tarifelerini açıklayan bir yazıt sergilenmektedir. Mermer pano üzerinde, Halikarnassos agorasında satılan malların fiyatının ayrıntılı bir şekilde yazıldığı metin MS. 3. yy'da İmparatorluğun yaşadığı mali krize karşı oluşturulmuştur. Yazıtın bazı

satırlarında, “*Bağcıklı erkek ayakkabı ve çizme tabanlarının en büyük numarası 10 denarius / Kadın ayakkabısı ve çizme tabanı 60 denarius / Çocuk ayakkabısı ve çizmesi 30 denarius / Katur sürücülerinin araziye kullandığı çivili tabanlı çizmeler 120 denarius / Senatör ayakkabıları 50 denarius / Purpur*

(erguvan) renginde Babil ve Finike tipi ayakkabılar ve Babil tipi beyaz ayakkabılar 120 denarius / Askerlerin giydiği sandalet 65 denarius / Altın yaldızlı ayakkabı 80 denarius / Sığır derisinden içi yünlü ayakkabı 50 denarius / Deriden heybe, birinci kalite 500 denarius / Deriden alt eyeri 500 denarius / Katırlar için iki kırbaçlı eğer çantası ve baş kısmına ait deri koşum alınlığı ve dizgini ile birlikte 75 denarius /.../ ” olduğu açıklanmaktadır.

Datça'dan Bizans toplu buluntusu.

Roma İmparatoru Diocletianus'un fiyat tarifelerini açıklayan yazıt.

Fransız Kulesi / Tektaş Batığı

Fransız Kulesi.

Fransız Kulesi girişi ve üstündeki arma.

Çapraz tonozlu mekânın doğu kanadında yer alan Fransız Kulesi, İtalyan Kulesi ile karşılıklıdır. Tıpkı İtalyan Kulesi'nde olduğu gibi burada da ilk kat girişi çapraz tonozlu galeriye açılmaktadır.

Fransız Kulesi, denizden 47,5 m. yüksekliği ile kalenin en yüksek noktasını oluşturur. Burayı, kale komutanının kızının gergef dokuduğu yer olarak tanımlayan yöre halkı, Fransız Kulesi'ne **"Gergef Kulesi"** adını vermiştir. Kule 1421-1431 tarihleri arasında, St. Jean Şövalyeleri'nden Pilibert de Naillac tarafından yaptırıldı. Doğü cephesinde altı arma yer

Çapraz tonozlu galeri ve Tektaş Batığı girişi.

Batıktan, pişmiş toprak kap ve kandiller.

Müzesi'nde sergilenmektedir. Teos antik kentinden yola çıktığı sırada battığı düşünülen gemiye ait 200 civarında amfora ile gemi tayfasının günlük yaşamına ışık tutacak eşyalar salonda sergilenmektedir.

alır. Bunlar kuleyi yaptıran şövalyeye, Fransa Krallığı'na ve papaya ait nişanlardır.

Fransız kulesinin alt katını oluşturan iki salonda Tektaş Burnu Batığı sergilenmektedir. Tektaş Burnu Batığı, 1996 yılında Çeşme yakınlarındaki Sığacık limanı açıklarında keşfedildi. 2001 yılında Bodrum Sualtı Araştırmaları Merkezi (İNA) ile Türk Sualtı Araştırma Vakfı'nın (TİNA) ortaklaşa gerçekleştirdiği kazılar sayesinde bu batık açığa çıkarıldı. MÖ. 5. yy'a tarihlenen bu batık 2004 yılından bu yana Bodrum Sualtı Arkeoloji

Tektas Batığı bilgilendirme Salonu; üstte batıktan çıkarılan amforalar.

Batıktan, pişmiş toprak kaplar ve amforalar.

Baltalı Kule / Kariyalı Prenses Salonu

Fransız Kulesi'nin hemen güney yanında yer alan Baltalı Kule, çapraz tonozlu galerinin çıkışında yer alır. Önünde genişçe bir terası yer alan kule 1989 yılından bu yana Kariyalı Prenses Ada'ya ait mezar buluntularına ev sahipliği yapmaktadır. 1989 yılında, Bodrum ilçe merkezindeki Yokuşbaşı Mahallesi'nde yapılan ev inşaatı sırasında tesadüfen ortaya çıkan bir antik mezar, o dönemde tüm dikkatleri üzerinde toplamıştı. Tespit edilen bu mezar, bir oda içinde duran lahitten oluşuyordu. Ağzı taş levhalarla kapatılmış olan oda düzgün kesilmiş taşlarla yapılmıştı. Mezarda acilen kurtarma kazısı yapılmasına karar verildi. Çünkü mezar odası ve lahit soyulmamıştı ve bu nedenle çok önemli buluntuları saklıyor olabilirdi. Bodrum Müzesi uzmanları önderliğinde yapılan kazılarda mezarın MÖ. 4. yy'da yapıldığı ve mezar içindeki lahitin önemli bir kadına ait olduğu anlaşıldı. Tek parça taşın oyulması ile yapılmış olan ve semerdam biçimli bir kapağa sahip olan lahit içindeki kadın iskeleti, kolları karın bölgesinde çapraz kavuşturulmuş şekilde yatıyordu. Tahmin edildiği üzere iskeletin etrafında son derece zengin mezar hediyeleri bulundu. Lahitte bulunan kadın iskeletinde yapılan antropolojik incelemeler kazı heyetinin, 1,62 m. boyunda, oldukça sağlıklı bir yaşam sürmüş, çok sayıda çocuk ya da düşük yapmış bir kişiyle karşı karşıya olduğunu düşündürüyordu. Mezar hediyeleri, mezarın önemli bir kişiye ait olduğuna şüphe bırakmayacak kadar zengindi. Kazıyı yapan bilim heyetine göre, bu mezar MÖ. 330 yılında, henüz 44 yaşında hayata veda eden **Karia Prensesi Ada**'ya ait olmalıydı.

Orijinali British Museum'da sergilenen Pnyx Ada'nın kopya büstü.

Pnyx Ada'nın kafatasının yeniden canlandırma aşamaları.

Pnyx Ada'nın, -Mersin dalı bitkisinin çiçeği, yaprağı ve dalına benzetilmiş- altın taci.

Karia Prensesi Ada'nın Manchester Üniversitesi tarafından yapılmış canlandırması.

Mezarda bulunan kadın iskeleti üzerindeki incelemelere yurt dışındaki laboratuvarlarda devam edildi. Manchester Üniversitesi'ne gönderilen kafatası, yapılan titiz çalışmalarla gerçeğine uygun bir görüntüye kavuşturuldu. Ortaya çıkan görüntü, Priene kentindeki Athena Tapınağı'nın kazılarında bulunan Pnyx Ada heykelciğindeki yüzün aynısıydı. Bu sonuç, Halikarnassos'taki zengin mezarda bulunan iskeletin Pnyx Ada'ya ait olduğuna artık kuşku bırakmıyordu.

Kariyalı Pnyx Salonu'nun birinci bölümünde, Ada'nın mezarının bulunuş öyküsü, mezar buluntuları ve Antik Çağ'da ölü gömme adetlerinin anlatıldığı bilgilendirme panoları yer alır. Mekânda ayrıca Labraunda antik kentindeki Andron B yapısı hakkında da tanıtım yazıları yer almaktadır. Çünkü Karia Prensesi Salonu, ön oda ve asıl odasında yapılan alçı süslemelerle Labraunda'daki Andron B yapısını yeniden canlandıran bir plan şemasına sahiptir.

Salonun ikinci bölümünde ise Yokuşbaşı Mahallesi'ndeki kurtarma kazısında bulunan, Prenses Ada'ya ait lahit, içindeki iskelet buluntusu ile birlikte sergilenir. Oda içindeki nişler, mezarıda bulunan bazı takıların, vazoların ve Ada portresinin sergilenmesi amacıyla kullanılmaktadır.

Girişin karşısına gelen büyük apsidal

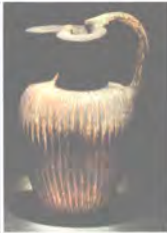

Prenses Ada'nın, Tomurcuk taneli altın koljesiyle antilop başlı bilezikleri.

İlk salonda yer alan bilgi panoları arasında en dikkat çekenlerden biri ise **"MÖ. 4. yy'da Karia Bölgesi'nde Yaşasaydınız"** başlıklı olanıdır. Dönemin günlük yaşamına ışık tutan bu pano sıradan özgür bir Halikarnassoslu'nun gözünden bakıyor o çağlara.

Karia Prenses Ada büstü.

Oinokhoe (içki kabı).

niş içinde ise kafatası etlendirmesi ile elde edilmiş Ada mankeni oldukça canlı bir görüntü sunmaktadır. İpekli kumaştan bir peplos giyen Kraliçe Ada'nın elbisesi, aslına uygun bir şekilde altın süslemeler ve boncuklarla bezelidir.

Karia Prensesi Salonu'ndan çıkıp, salonun önündeki terastan eşsiz bir Bodrum manzarası izlemek mümkündür. Salonun hemen güney yanında, Labraunda'da bulunmuş olan mermerden bir sfenks heykeli, yüksekçe bir sütun üzerinde durmaktadır. Sfenksli dikmenin yanından doğuya doğru devam eden gezi güzergâhı, az ileride sola dönülünce Karia Prensesi Salonu'nun üstüne denk gelen bir seyir terasına, sağa döndüğünde ise İngiliz Kulesi'ndeki müze sergi alanına ulaşır.

Müzedede sergilenen Karia Prensesi Ada canlandırması.

İngiliz Kulesi / Ortaçağ Savaşçıları Sergi Salonu

İngiliz Kulesi girişi.

İngiliz Kulesi, kalenin güneydoğu köşesinde yer alır ve kare planlıdır. Üç katlıdır. Ana kaya üzerine oturan kuleye giriş batı ve kuzey cephelerde yer alan iki kapı ile sağlanıyordu. Orta kata girişi sağlayan batı kapısı sur dışına açılmaktadır. Kuzey cephedeki kapı, iç kaleden üst kata girişi sağlıyordu. Kulenin orta katında birbiriyle bağlantılı iki zindan vardı. Zindanların zemini deniz seviyesine kadar inmektedir. Kulenin batı duvarında yer alan aslan kabartması, Arkaik Dönem'e ait devşirme malzemedir. Bu aslan kabartmasından dolayı, halk arasında kuleye **"Aslanlı Kule"** de denilmektedir. Aslan üzerinde İngiltere'de 1399-1413 yılları arasında hüküm sürmüş olan Kral IV. Henry'nin kraliyet arması yer alır. İç kaleye açılan ve müze ziyaretçilerinin girdiği kuzey kapısının üstünde de çok

İngiliz Kulesi.

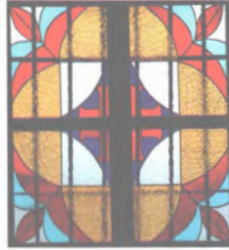
sayıda arma vardır. Bunlardan, ortada yer alan ve daha büyük olanı, tıpkı kulenin batı cephesinde yer alan arma gibi İngiltere Kralı IV. Henry'ye aittir. Bu arma, kalkan üzerindeki kıvrımlı bir kumaşa oturan miğfer ve onun üzerinde yükselen aslan motifinden oluşur. Kıvrımlı kumaş, kralın asaleti ve hoşgörüsünü, miğfer zaferlerini ve kükreyen aslan ise güç ve kudretini simgelemektedir. Kulenin kuzey kapısının üstünü süsleyen diğer kabartmalardan haç motifli olanlar tarikatı, diğerleri ise kulenin inşasında görev alan şövalyeleri simgeler. Kule, 1915 yılındaki Fransız bombardımanında ciddi oranda tahrip olmuş, sonraki yıllarda onarılmıştır.

Savaşçı zirhi ve mızrağı.

Kule'de sergilenen Ortaçağ eşyaları canlandırması.

Kule penceresinden bir vitray.

Kulenin içinde duvarlara kazınmış Ortaçağ'a tarihlenen yazılar.

Kulenin ilk katı müze deposu, orta katı ise cam eserler laboratuvarı olarak hizmet vermektedir. Kalenin, kuzey kapısından girilen üst kat müze teşhir alanı olarak ziyarete açıktır. Buradaki teşhir, ziyaretçiyi Ortaçağ'da bir güne götürür adeta. Kuleye girer girmez, tarihin derinliklerinden bir zaman karşılar insanı. İçeride çalan Ortaçağ kilise müzikleri, duvarda asılı duran tarikat nişanları ve odayı dolduran eşyalar ile Bodrum Kalesi'ndeki bir müze salonunda değil de 15. -16. yy'daki Aziz Petrus Kalesi'nde sıradan bir günün içinde hissedersiniz kendinizi. Burada adeta bir film, bir öykü sahnesi içinde dolaşırsınız.

Kule içindeki duvara kazınmış yazılar.

Aslan başı canlandırması.

Salonun girişinin karşı duvarında tarih boyunca kullanılan Türk sancak ve bayrakları asılıdır. Odanın köşeleri ise Türk ve Rodoslu korsanların kullandığı bayraklara ayrılmıştır. Mekânın dar

kenarlarını oluşturan duvarlarda karşılıklı olarak iki korsan bayrağı yer alır. Güney duvar üzerinde sergilenen bayrak Rodoslu Hristiyan korsanlara aittir. Bu bayrakta siyah zemin üzerine işlenmiş korkunç bir kurukafa betimi vardır. Kuzey duvarda asılı olan Türk korsanlarına ait bayrakta ise kırmızı zemin üzerine işlenmiş kafatası ve onun yanında da zülfikâr tutan güçlü bir kol betimi görülür. Salona girişi sağlayan kapının tam karşısında asılı olan nişan, 1498-1499'da kale komutanlığı yapmış olan İngiliz şövalye Thomas Docwray'a aittir. Kırmızı zemin üzerine beyaz haçlı bayraklar ise Saint Jean tarikatının bayraklarıdır. Hristiyan bayrak ve sancakların bir bölümü Londra'daki Saint Jean Şövalyeleri Müzesi'nin armağanıdır.

İngiliz Kulesi'nden çıktıktan sonra, denize hâkim bir noktada soluklanmakta yarar var. Kale duvarlarının kenarında durup denizin sonsuzluğuna bırakın bakışlarınızı. Ilık bir rüzgâr denizin üzerinden sıyrılıp gelecek ve yüzünüze çarpacaktır sessizce. Bu sayede İngiliz Kulesi'ndeki, son derece gerçekçi Ortaçağ atmosferinden sıyrılıp yeniden günümüze dönebilirsiniz. Kale duvarlarının dibinden kuzey yönünde devam eden yolu takip ederseniz İngiliz Kulesi'nin hemen karşısındaki salonda Geç Tunç Çağı'na ait batıklarda bulunmuş olan eserler sizi bekliyor olacak.

Gelidonya Burnu yakınları.

Geç Tunç Çağı Batıkları Sergi Salonu

1999 yılında, özel ve bir o kadar da uzun uğraşlar harcanarak oluşturulan bu salon üç ana bölümden oluşur. Güney yöndeki giriş odasında antik Lykia Bölgesi kıyılarında yer alan **Gelidonya Burnu** (Khalidonia veya Şilidoni adıyla da bilinir, bugünkü adı Taşlık Burnu) açıklarında batmış olan bir geminin buluntuları sergilenir. Bu büyük ticaret gemisi MÖ. 1200'lerde bir kayalığa çarparak battı. 1954 yılında bir sünger dalgıcı

Gelidonya batığından taş terazi ağırlıkları.

tarafından keşfedilen batık, Dünya'da tüm kazısı tamamlanmış olan ilk batık olma özelliğine sahiptir.

Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu'nun birinci bölümünde batıkta bulunan eşyalar sergilenmektedir.

Bunlardan en dikkat çekenlerden biri külçelerdir. Eritilerek bronz alet yapımında kullanılmak üzere Kıbrıs'tan getirilen bakır ve kalay külçeler ile eritilmek üzere taşınan hurda bronz aletler gemi yükünün en büyük kısmını oluşturuyordu.

Gelidonya batığı eşyalarının sergilendiği vitrin.

Gelidonya batığından bir tüccara ait hematit silindirik mühür, fayans skarabeler, tunç külçeler.

Gelidonya batığına bulunan bakır ve kalay külçeler.

Şeytanderesi batığına ait yiyecek-içecek küpleri.

Salonda ayrıca, madeni şekillendirmede kullanılan taş çekiçler, bronz aletler, taştan örsler ile Suriye-Filistin bölgesine ait skarabe biçimli mühürler, kandiller ve taş ağırlıklar sergilenir. Bu salonun bir bölümünde ise Bodrum Yarımadası'nın güneyinde, Mazi Köyü açıklarında, 33 metre derinlikte bulunmuş **Şeytan Deresi Batığı** küpleri sergilenmektedir.

Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu'nun ikinci ve üçüncü bölümleri ise **Uluburun Batığı** kazısından gelen buluntulara ayrılmıştır. Salonun ikinci bölümünü oluşturan büyük mekânın alt katında batık, tüm iskeleti ve içindeki bazı buluntuları ile

Uluburun batığı canlandırması içinde geminin yükü.

Uluburun batığı eserlerinin sergilendiği vitrinler.

Uluburun batığı canlandırması.

Uluburun batığından, bakır, kalay ve cam külçeler.

Uluburun batığı buluntuları, fildişi eşyalar vitrini.

Uluburun batığından fildişi süsleme parçalarından Koç boynuzu biçimli borazan, akrobat, asalar, ördek biçimli kozmetik kapları ve su aygırı dişleri.

birlikte sergilenmektedir. Gemi yükünün diziliş düzenini gösterebilmek amacıyla alt katın ön cephesi açık bırakılmıştır. Salonun yürüme zemininden aşağıda duran bire bir ölçülerde yapılmış gemi replikası ziyaretçiye, derinlerdeki bir batığa bakıyormuş gibi bir izlenim sunar.

Uluburun batığı buluntuları: 1- Fayans, kuvars, akik boncuklar. 2- Tunç külçeler. 3- Altın kupa. 4- Matara. 5- Altın, tanrıça betimli pandantif. 6- Fildişi kozmetik kaşığı.

Mısır firavnu Akhenaten'in eşi Nefertiti kopya büstü. Uluburun batığı buluntuları arasında som altından yapılmış, üzerinde Nefertiti'nin isminin yazılı olduğu bir skarabe de vardır.

Batıktan şahin biçimli altın pandantif.

yıllar süren arkeolojik kazılarla denizden çıkarılabilmektedir. 1984 yılından itibaren 11 yıl boyunca Uluburun Batığı kazılarını önce George Bass yürütmüş, ardından da

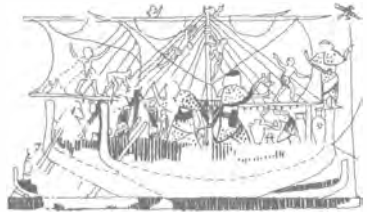
Batıktan hurda altınlar.

Uluburun batığından altın madalyonlar.

Cemal Pulak bu kazılara devam etmiştir. Buluntular, geminin Suriye, Mısır ve Kıbrıs'tan yük olarak yoluna devam ettiği bir sırada battığını göstermiştir. Geminde 365 adet bakır külçe, 1 ton ağırlığında kalay külçe, yüz adet küp içinde saklanan reçine dışında çok sayıda değerli metalden takı ve eşyalar bulundu. Batık kazılarında bulunan çok sayıda eşya ve küp salonun üçüncü odasındaki vitrinlerde sergilenmektedir. Gemi yaşamı ve MÖ. 14. yy. sosyal dünyası hakkında önemli ipuçları veren bu buluntular arasında özellikle, ince işçiliği ile dikkat çeken bir Mısır heykelciği

ile gemi envanterlerinin kaydedildiği ahşap kitap ilgiyi hemen üzerine toplamaktadır.

Mısır, Teb kenti valisi Kenamun'un mezarındaki resimde Suriyeli gemiciler betimlenmiştir.

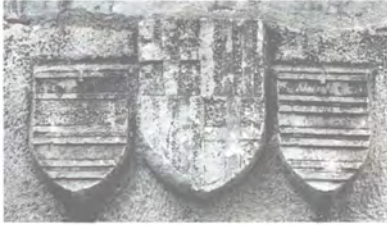

Uluburun batığından:

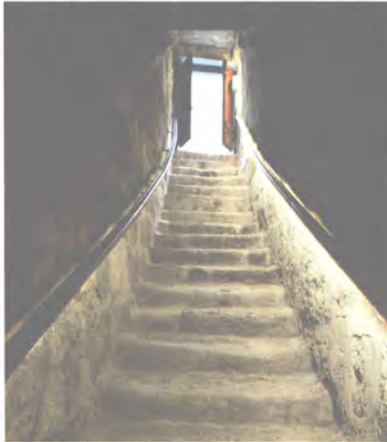
- 1- Baş, elleri ve ayakları altın plaka ile kaplı bronz tanrıça heykelciği; Suriye-Filistin bölgesinde yapılmış, el ve kolları kutsama pozisyonundadır.
 2- Bronz ok uçları.
 3- Duvar kandili.
 4, 6- Kokulu yağ taşınmada kullanılmış, üzengi kulplu pişmiş toprak kaplar.
 5- Steatit (sabuntaşı) skarabe.
 7- Taş skarabe.

Zindan

Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu'nun kuzey kapısından çıkıp bahçe içinde bir süre ilerlendiğinde iç kalenin kuzeydoğu köşesine ulaşılır. Buradan aşağı teraslara inen merdivenler ziyaretçiyi zindan mekânlarına götürür. İç kale teraslarının epey aşağısında yer alan zindan, ana gezi güzergâhının biraz dışında olsa da görülmeye değer.

Zindan kapısı ve arması.

Zindana inen merdiven.

İç kale terasından aşağı doğru inildiğinde kalın sur duvarlarının çevrelediği iç hendekte yer alan iki kule karşınıza çıkar. Bunlardan biri 1513-1521 yılları arasında, St. Jean tarikatının en büyük üstatlarından biri olan Fabricio Del Caretto adına yapılmış olan Caretto Kulesi, diğeri ise 1512-1514 tarihleri arasında, kale komutanı Jacques Gatineau tarafından yaptırılmış olan Gatineau Kulesi'dir. Gatineau Kulesi'nin duvarları da tıpkı diğerleri gibi, dönemin önemli şövalyelerinin ve bu kuleyi yaptıran ailenin armalarıyla süsli'dür.

Gatineau Kulesi'nin top mazgalları 1513'de kapatılmış ve yapı bir zindan olarak 1522 yılına kadar kullanılmıştır. Burası aslında bir tür işkence odasıydı. 23 basamakla inilen zindanın iç kapısının üstünde yazan Latince yazı, yapının korku dolu geçmişini özetliyordu: **"INDE DEUS ABEST"** yani; **"Burada Tanrı Yoktur..."**

Zindana giren ziyaretçilere, küçük bir izleyici terasından işkence odalarını görme olanağı sağlanmıştır. Duvarlarda yer alan kapatılmış top mazgalları, zindan döneminden kalan mahkûm hücreleridir. Odanın kuzeybatı köşesinde yer alan çukur, darağacı içindir. Çukur önündeki tabutluk, duvarda asılı kelepçe ve yerde duran zincirli güller bu işkence odasının tüyler ürperten geçmişini gözler önüne sermektedir.

Zindanda zincire vurulmuş mahkûm canlandırması.

Osmanlı Tuvaletleri

Zindana inen merdivenlerden geri dönüp tekrar iç kalenin kuzeydoğu köşesine çıkıldığında ziyaretçi yolu batıya doğru devam eder. Güzergâh üzerinde, iç kalenin kuzey duvarı dibinde Osmanlı Dönemi'nde yapılmış tuvaletler yer alır.

Osmanlı tuvaletleri

Kadırga Köleleri'nin Mezarları

Osmanlı tuvaletlerinin hemen karşısında, ziyaretçi yolunun güney yanında yer alan kapalı mekânda, kalede ve korsan gemilerinde görev almış kölelere ait mezarlar bulunmaktadır.

Kadırga kölelerinin mezarlarının olduğu yapı.

Alman Kulesi

Kadırga Köleleri'ne ait mezarlar ve Osmanlı Dönemi tuvaletlerinin yer aldığı güzergâhtan batıya doğru devam edilip bir alt terastaki bahçeye inildiğinde, sağ kenarda görülen yuvarlak planlı kule Alman Kulesi'dir. 1437-1440 yılları

Alman Kulesi.

arasında inşa edilen Alman Kulesi kalenin ilk yapılan yerlerindendir. Cephesinde, Alman şövalyeleri simgeleyen çift başlı kartal arması yer alan kulenin kuzey yüzünde ise baklava dilimi şeklinde dört madalyon yerleştirilmiştir. Ortasında küçük bir Malta haçı işlenmiş olan madalyonların en üstünde Vaftizci Yahya vardır. Alman Kulesi Ortaçağ'da yemek odası, toplantı mekânı ve revir işlevine sahipti. Günümüzde Alman Kulesi, tıpkı İngiliz Kulesi'ndeki gibi Ortaçağ şövalyelerinin yaşamından kesitler sunan bir sergi alanıdır. Kulenin üst terasında ise tarihin farklı dönemlerinde kullanılmış olan gemi çapalarından örnekler sergilenir. Sünger avcılarının bulup müzeye kazandırdığı birçok çapa örneği burada ziyaretçilere sunulmaktadır.

Yılanlı Kule

Alman Kulesi'nin batı karşısında yer alan Yılanlı Kule, adını alt kat girişindeki yılan kabartmasından alır. Kapı girişinde ayrıca, kulenin mimarının ismi ve 1516 tarihi dikkatli çeker.

Yılanlı Kule arması.

Yılanlı Kule'nin alt bölümünde sergilenen farklı uluslara ait amforalar.

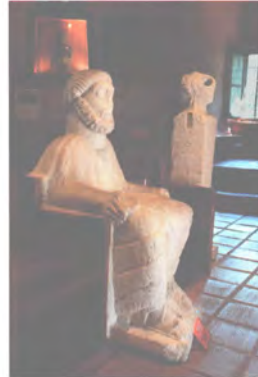
Geç Roma Dönemi'ne ait, üzerinde, "Baba Kallinikos ile anne Khara, oğulları Onesimosun anısına; Zosimos, Neikados ve Prokopton kardeşleri (Onesimos'un) anısına (bu taşı diktiler)" yazısı okunan mezar taşı.

Yılanlı Kule'nin üst bölümünde sergilenen güneş saati.

Roma Dönemi'ne ait çift yüzlü Herm (yol mesafe anıtı).

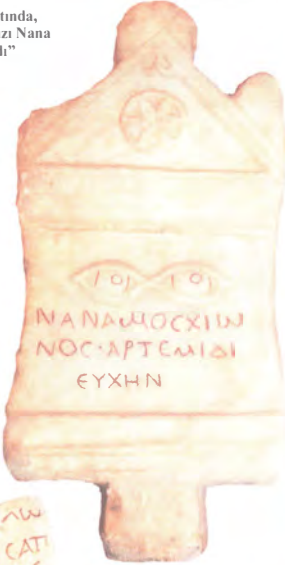

Asklepios rahibi. Geç Roma Dönemi.

Kule iki katlıdır. Üst kat kapısının üzerinde üçlü arma, kulenin inşasında görev alan İspanyol şövalyelere aittir. Diğer adı İspanyol Kulesi olan yapı, Rodos Şövalyelerinin kullandığı hastane veya revir olmalıdır. Kulede, kazılarda ele geçen antik tıp aletleri sergilenir. Bodrum'un hemen karşısında yer alan Kos Adası'nın Antik Çağ'ın en önemli tıp merkezlerinden biri ve tıbbın babası sayılan Hipokrates'in doğum yeri olması buradaki sergilemeyi daha anlamlı kılar. Amphora örneklerinin

de yer aldığı salondaki vitrinlerde ayrıca Antik Çağ'da üretkenliği ve doğurganlığı sembolize eden figürinler, heykelticikler sergilenir. Bunlar arasında, büyük cinsel organı ile Tanrı Priapos heykeli, elinde Eros figürü tutan evlilik tanrıçası Tellus Mater'e ait kabartma ve çiftli fallus kabartması sayılabilir.

Adak taşı. Yazıtında, 'Moscion'un kızı Nana Artemis'e adadı" yazılıdır.

Yazıtlı adak taşı.

Kabartmalarındaki tören alayında Jupiter (Gök Tanrısı), Juno (baş tanrıça), Tellus Mater (Toprak Ana) ve Vesta Rahibeleri'nin sıralandığı sunak.

1, 2- Bereketlilik, verimlilik ve doğurganlık için tapınan kültün simgesi falloslar.

3- Spastik karni şiş, sıtmal figürin.

4- Hastalıklı figürin.

5- Hekimlik Tanrısı Asklepios ve -ismi sağlık anlamına gelen-

kızı Hygieia heykelticikleri.

Eski Yunanlıların sağlık tanrısı Asklepios'u,

Eski Mısırlılar Hümmüz, Araplar İdris Peygamber,

İranlılar Trita, Türk-İslam coğrafyası

Lokman Hekim ismiyle anımslardır.

Komutan Kulesi

Yılanlı Kule'den çıktıktan sonra müze gezisinin başladığı ilk terasa değil de batıdaki sur duvarları boyunca devam ederek kalenin güneybatı köşesine ulaşıldığında kalenin bir başka kulesi görülecektir. Burası, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nin en ilginç mekânlarından biri olan Komutan (Kumandan) Kulesi'dir. Kare planlı Komutan Kulesi iki katlıdır ve adını Birinci Dünya Savaşı yıllarına dayanan bir hikâyeden alır; savaşın en ateşli günlerinde, 1915'de Ege sularına giren Fransız donanması, tüm heybetiyle ayakta duran Bodrum Kalesi'ni amansız bir bombardımana tutar. Bu saldırılar karşısında Bodrum'u canı pahasına savunan Türk birliğinin başında genç bir teğmen vardır. Bu genç Türk subayı, -adına daha sonraki yıllarda İstiklal Savaşı'nda da rastladığımız- İbrahim Nezihi Bey'dir. 1915 Fransız saldırıları sırasında, Bodrum'da zarar gören mekânlardan biri de bugün adına **"Kumandan Kulesi"** denilen burç oldu. Kule, Cumhuriyet yıllarında restore edildi. Bodrum tarihinin en şanlı savunmalarından birine önderlik eden ve ne yazık ki İstiklal Savaşı yıllarında Kocatepe Cephesi'nde (Afyon yakınlarında) yüzbaşı rütbesiyle ülkesini savunurken şehit düşen İbrahim Nezihi Bey'in anısına buraya **"Komutan Kulesi"** adı verildi. Günümüzde kulede, İbrahim Nezihi Bey ile Milli Mücadele yıllarında Bodrum'da kale muhafızlığı ve jandarma komutanlığı görevlerini başarıyla sürdürmüş olan Yüzbaşı Rifat (Önal) Bey'in anılarını canlı tutan bir sergileme vardır. Yakın tarihe ışık tutan bu anı odasının üst katında Yüzbaşı Rifat Bey'in çalışma odası, aslına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Kulenin alt katında ise İbrahim Nezihi Bey'in özel eşyaları, askeri teçhizatı ve onunla ilgili belgeler sergilenir. Burada sergilenen eşyalar arasında, genç bir teğmen olarak Bodrum'a atanan İbrahim Nezihi'nin, Milas'ta oturan ailesine yazdığı hüznü dolu mektup da vardır. Kayınvalidesine hitaben yazılmış olan mektupta genç subay, savaşın acı yüzünü çarpıcı bir dille kelimelere dökmektedir.

KIZILHİSARLI CAMİSİ

Bodrum'un en eski Türk yapılarından biridir. Bodrum Kalesi'nin hemen yanında yer alan cami, Bodrum tersanesinin kurucusu, Osmanlı denizcisi Kızılhisarlı Mustafa Paşa'nın vakfı ile 18. yy'a yapıldı. Dikdörtgen planlı caminin çatısı hem harimde hem de son cemaat yerinde düzdür ve tavan ahşaptır. Son cemaat yerinin ön cephesi, üç sütunun taşıdığı yuvarlak kemerlerle süslüdür. Aynı şekilde harimde de üst yapıyı kemerli sütunlar taşımaktadır. Yapı çeşitli dönemlerde geçirdiği kapsamlı onarımlar nedeniyle orijinal görüntüsünü büyük ölçüde yitirmiş, Cumhuriyet dönemi içinde de birkaç kez esaslı onarım yapılmıştır.

Kızılhisarlı Camisi ve yakınındaki çeşme.

TEPECİK CAMİSİ

Bodrum limanının kenarında yer alan cami, Neyzen Tevfik Caddesi üzerindedir. Osmanlı Kaptan-ı Deryası Kızılhisarlı Mustafa Paşa'nın kâhyası Hasan Ağa tarafından 1735 yılında yaptırılmıştır. Kesme taştan yapılmış olan cami iki bölümden oluşur. Harim bölümü dikdörtgen planlı ve tek kubbelidir. Harim kubbesi pandantiflerle taşınır. Son cemaat yeri ise dikdörtgen planlı olup kırma çatı ile örtülüdür. Son cemaat yerine, üstü kapalı bir sundurmada geçilir. 1915 yılındaki Fransız deniz saldırıları sırasında hasar gören caminin minaresi tümüyle yıkılmıştır. Cami ve minaresi daha sonraki yıllarda onarılarak tekrar kullanılmaya başlanmıştır.

Tepecik Camisi.

ADLİYE CAMİSİ

Bodrum Belediye binasının da bulunduğu Cumhuriyet Meydanı'nda yer alır. Osmanlı'nın son dönemlerinde, 1900'lü yılların başında yaptırılmıştır. Kareye yakın, dikdörtgen planlı caminin yapımında kesme taş kullanılmıştır. Kiremit kaplı kırma çatı ile kapatılmış olan caminin cephelerinde iki katlı pencere açıklıkları mekân aydınlatması sağlar. 2007 yılında kapsamlı bir onarımdan geçmiştir.

Adliye Camisi.

OSMANLI TERSANESİ VE TÜRBE

Osmanlı tersanesini çeviren surun kulesi sanat galerisi olarak kullanılmaktadır.

Bodrum limanının batısında, Milta Marina'nın hemen yanında Osmanlı Dönemi'ne ait tersanenin çevre duvarları görülür. Kökeni 1115'li yıllara dayandığı kabul edilen tersanenin bugün görülebilen kalıntıları, 18.-19. yy'a tarihlenir. Bodrum'da tersanecilik ve gemi yapım geleneği 1700'lü yılların sonlarında hız kazanmıştır. Bu süreçte Bodrum Yarımadası'nın ormanlarla kaplı dağları, gemi yapımında en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Bodrum'un bugünlere ulaşan ahşap yat ustalığının tarihi kökleri bu tersanede yatar. Tersanenin etrafını çeviren duvarlar ve kuleler korsan saldırılarına karşı 1822 yılında yapılmıştır. Ancak duvarların dayanıksız oluşu nedeni ile Adalar valisi Mehmet Nazif Bey tarafından dört kuleli tersane kalesi inşa edilmiştir. Bugün tersane alanına giriş olarak kullanılan kule ise 1829 yılında Tavaslı Osman Ağa tarafından bitirilmiştir. Tersanenin giriş bölümünde yer alan geniş avlu günümüzde sanat galerisi olarak kullanılmaktadır.

Tersaneyi çeviren surlar.

Kızılhisarlı Mustafa Paşa ve oğlu Cafer Paşa'nın mezarlarının bulunduğu türbe.

Tersanenin arka kısmındaki yüksek sırt üzerinde yer alan Osmanlı mezarlığı içinde Kaptan-ı Derya Kızılhisarlı Mustafa Paşa ile kendisi gibi denizci olan oğlu Cafer Paşa'nın mezarlarının yer aldığı bir türbesi vardır. 18. yy'ın ikinci yarısında Bodrum tersanesini kuran Osmanlı denizcisi Kızılhisarlı Mustafa Paşa ile Bodrum'da gemiciliğin gelişmesinde büyük katkılar sağlamış olan oğlu Cafer Paşa kentteki birçok önemli kamu yapısının imarını sağlamışlardır. Türbe, dikdörtgen planlı ve

Osmanlı mezar taşı

üzeri tonoz örtülüdür. Denize hâkim bir tepe üzerinde yer alan yapının dört cephesi kemerli açıklıklara sahiptir. Hem tersane alanı hem de türbe, düzenlenmiş ve bakımlı gezi alanlarıyla bugün ziyarete açıktır.

Tersane kulesinin içindeki sanat galerisi.

SALDIR ŞEYH TÜRBESİ

Saldır Şeyh Türbesi.

Anadolu'ya yapılan ilk Türk akınlarıyla birlikte Bodrum'a kadar gelmiş olan Horosanlı eren Saldır Şeyh (ya da şah) Bodrum yakınlarındaki Gümbet'te hayata gözlerini kapatmış ve aynı yerde defnedilmiştir. Büyük Türk mutasavvıfı Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencisi olan Saldır Şeyh, tarihsel menkıbelerde **“başını vermeyen şehit”** olarak anlatılır. Anlatımlara göre, Tanrıverdi isimli bir Türkmen Beyi'nin emrinde uç beyi olarak görev yapan Saldır Şeyh, seksen kişilik askeriyle birlikte Gelibolu tarafından Bodrum'a gelir. Gümbet'te, Doğu Roma (Bizans) askerleriyle girdiği çatışmada başı kesilmesine rağmen savaşıma devam eder. Bir süre daha yiğitçe savaşan Saldır Şeyh, bir süre sonra dayanamayıp toprağa düşer. İnanılır ki, bugün Gümbet'te yer alan bu türbede Saldır Şeyh'in gövdesi, 100 m. kadar batısındaki zeytin ağacının altındaki mezarda ise başı gömülüdür. Dikdörtgen planlı Saldır Şeyh Türbesi, Gümbet'te, Halikarnas Balıkcısı'nın mezarının da olduğu Türbe Tepe Mevkii'ndedir. Türbe mimarisi Geç Osmanlı Dönemi'ne aittir. Eskiden türbeye gelenlerin hayır yemeklerinin yapıldığı mekân sonradan camiye dönüştürülmüştür. Cami ve türbe yakın bir zamanda esaslı onarımdan geçirilmiştir.

YEL DEĞİRMENLERİ

Yel değirmenleri fonunda hatıra fotoğrafı çektiren gezginler.

Yel değirmeni iç kasnağı.

Bodrum hakkında ön bilgisi olanlar bilirler ki Bodrum'u Bodrum yapan simgeler arasında, kente girenleri karşılayan bembeyaz yapılar, o yapıların cephelerinin süsleyen begonviller ve bir de denize nazır tepelerin üzerine birer süs boncuğu

gibi dizilen tarihi değirmenler anlatılır. Denizin dingin yüzünü izlemeye verdiği olanaktan mıdır bilinmez, Bodrumlular'ın gözünde değirmenler, sevgililerin buluşma yeridir adeta. Bilinir ki yel değirmenlerinin gölgesinde süregelen bu romantik buluşmalar tarihin içlerinden bugüne kalan bir mirastır. Kimi yıkılmış, kiminin çatısı uçup, kolları kırılmış da olsa yarımadanın birkaç farklı yerinde karşımıza çıkar tarihi değirmenler. Ancak, Bodrum ilçe merkezinin hemen batı yanındaki Bardakçı Koyu'na bakan Değirmenler Tepesi'ndekilerin apayrı bir yeri vardır. Zira o yaşlı anıtların hüznle izlediği koy, mitolojik devirlerden bu yana büyük aşkların mekânı olan Salmakis Koyu'dur. Su perisi Salmakis ile Hermafrodit'in büyük aşkının son tanıklarıdır aslında bu değirmenler.

Bodrum modern yerleşimin batısındaki tepede yer alan yel değirmenleri.

Bardakçı Koyu yanındakiler dışında, Ortakent'te, Yalıkavak'ta ve yarımada yolunuzun düştüğü birçok yerde sizi selamla karşılar tarihin bu yorgun tanıkları. Eğer yel değirmenlerinden birinin yanına uğrarsanız, esen rüzgâr size nice sesler, nice öyküler getirir. 19. yy'da bir güz günü, katırlar ve eşekler sırtında değirmene tahıllarını taşıyan Bodrumluların sesi gelir kulağınıza. Kuzu ya da keçî derisinden heybelere doldurulmuş olan buğdaylar, mısırlar, yulaflar bir bir bırakılır değirmen kapısına. Şakalar, sohbetler, gülüşmeler... Yaşlı değirmenci, her bir heybeyi sırayla alır içeri ve başlar beklemeye; rüzgâr essin, kollar dönsün diye. Sabır ve emek ister değirmen işi. O gün eğer rüzgâr yoksa değirmenci bırakıp

gitmez; bekler gece boyu rüzgârı; güç verip çarklar dönsün diye. Günümüze, kenti güzelleştiren birer süs gibi ulaşmış olsalar da değirmenler bir zamanların en önemli günlük kullanım mekânlarıydı ve yaşamsal bir öneme sahipti. Bu nedenle değirmenlerin işleyişi, ince düşünülmüş bir tekniğe dayanırdı. Değirmenlerin cephesinde duran büyük pervaneler rüzgârın etkisiyle dönmeye başlayınca, mekânın içindeki çarklar da dönmeye başlar. Pervanenin gücüyle dönen bu çarklara dökülen tahıllar bu sayede una dönüşür. Değirmenlerdeki çarkların dönüşü daireseldir. Bodrum değirmenleri bu dönüşe uygun olsun diye yuvarlak planlıdır. Rüzgârın güçlü olduğu bir günde, bir yel değirmeni saatte 320 kg. civarında tahıl öğütebilir.

Ortakent'te
görülen yel
değirmenleri.

SARNIÇLAR

Bodrum'da sıklıkla rastlanılan Ortaçağ-Yakınçağ yapılarından biri de sarnıçlardır. Yağmur sularının biriktirilip çeşitli amaçlar için kullanıldığı bu yapılara yarımadanın birçok yerinde rastlamak mümkündür. Örneğin Bodrum ilçe merkezi ile Yalı Beldesi arasındaki karayolu kenarlarında

çok sayıda sarnıç yapısı kümelenmiştir. Genellikle yuvarlak planlı ve kubbeli sarnıç yapılarından bazıları ise dikdörtgen planlı ve tonoz örtülüdür.

Bodrum Yarımadası'nda geçmiş yüzyılda su sorununu çözen tipik sarnıçlar.

Cevat Şakir Kabaoğlu / Halikarnas Balıkcısı

Ağlarını Anadolu Kültürlerine Atmış Bir Balıkçı

Türk düşün hayatının önemli isimlerinden biri olan Cevat Şakir Kabaoğlu'nun Bodrum'la özdeşleşen hikâyesi 13 Nisan 1925 tarihinde, bir gazetede Hüseyin Kenan takma adıyla kaleme aldığı yazı ile başladı. Asker kaçağı birkaç mahkûmun idamını anlatan büzün dolu, dıygu dolu yazısında devlet düzenini tehdit eden unsurlar bulan mahkeme beyeti Kabaoğlu'yu üç yıllığına Bodrum'a sürgüne gönderdi. O günlerin Bodrum'u, ömrünün büyük kısmını şehirlerde geçiren birisi için hakikaten sürgün sayılabilecek, virane bir kasabaydı. Ama o, insanın gittiği her yeri güzelleştirebileceğini kanıtlayacak kadar ufku geniş, birikimli ve zeki bir insandı.

17 Nisan 1886 tarihinde, babasının görevi gereği bulunduğu Girit'te dünyaya gelen Cevat Şakir, Osmanlı Sarayı'nın önde gelen ailelerinden birinin üyesiydi. Sanat ve kültür dünyasına ilgili bir ailenin en büyük çocuğu olan Cevat Şakir orta eğitimini İstanbul'daki Robert Kolej'de tamamladıktan sonra yüksek tahsil için İngiltere'ye gitti. Amacı denizcilik eğitimi almaktı ama ailesinin ısrarlarını karmayıp Oxford Üniversitesi'nde tarih okudu. Kolej yıllarında İkdam Gazetesi'nde başladığı yazı hayatına, üniversiteden sonra döndüğü İstanbul'da devam etti. Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1914 yılında tüm ailesiyle birlikte Afyon'daki Kabaoğlu Çiftliği'ne taşındı. Burada yaşanan elim bir silahlı kaza sonucunda babasının ölümüne neden oldu. Hapishaneye girdi. 15 yıllık kürek mahkûmiyeti aldı ama yedinci senesinde baş gösteren verem hastalığı sebebiyle tabii edildi. İstanbul'a döndüğünde çevirileri, köşe yazıları ve çizdiği kapak karikatürleriyle yazın hayatına devam etti. 1925 yılında aldığı sürgün cezasını

çekmek üzere Bodrum'a gitti. Bir buçuk yıl kalıp ayrıldığı Bodrum'u hiç aklından çıkaramadı. Kısa bir süre sonra tekrar Bodrum'a döndü ve buraya yerleşti. Bu köhne kasabanın tarihten gelen tilsiminin farkındaydı Cevat Şakir Kabaoğlu. Ömrünün sonuna kadar, tam 27 yıl boyunca Bodrum'da kalan Kabaoğlu,

Bodrum'da sergilenen "Halikarnas Balıkcısı" Cevat Şakir Kabaoğlu büstleri.

Cevat Şakir Kabaağaçlı.

bu şehrin taribini araştırdı, çevresini yeşillendirdi, balıkçılarıyla denizlere açıldı. Türk ekin dünyasında, Antik kültürlerin Anadolu kimliğine vurgu yapan birkaç aydından biri oldu. Sehabattin Eyyüboğlu, Azra Erhat gibi Türk aydınlarla birlikte Kabaağaçlı da “Anadolucular” diye tanındı. Çoğunu Bodrum’da geçirdiği ömrüne birçok roman, öykü, çeviri ve deneme kitabı sığdırdı. **Ege Kıyılarından (1939),**

Aganta Burina Burinata (1945), Merhaba Akdeniz (1947), Ege’nin Dibi (1952), Turgut Reis (1966), Deniz Gurbetçileri (1969), Çiçeklerin Düğünü (1991)

bu çalışmalarının sadece birkaçıdır. Bodrum kültürü ve tarihi ile öylesine özdeşleşti ki, Bodrumlu balıkçılarla denize açılmayı bir yaşam biçimine dönüştürmüş olan bu usta yazar Halikarnas Balıkcısı adıyla tanındı. Eserlerini de bu isimle verdi.

Kızı İsmet Kabaağaçlı Noonan, oğulları Dr. Sina Kabaağaç ve Suat Kabaağaçlı olmak üzere üç evladı bulunan Halikarnas Balıkcısı, bugün Türkiye’nin önde gelen aydınlarından biri olan Prof. Dr. Şadan Gökovalı’yı da manevi oğlu olarak kabul etti.

13 Ekim 1973’te kemik kanseri teşhisiyle tedavi gördüğü İzmir’de bayata gözlerini kapattı. Ölmeden evvel manevi oğlu Şadan Gökovalı’ya vasiyet ettiği üzere mezarı Gümbet’teki Türbe Tepesi’ndedir. Mezarının hemen yanında ise adına kurulu bir anı müzesi yer almaktadır.

Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın, Gümbet, Türbe Tepesi’nde yer alan mezarı ve adına düzenlenmiş müze yapısı.

Neyzen Tefik

**Bodrum'dan
Tüm Dünya'ya,
Türk Kültürü'nün
Sivri Dilli Üstadı**

24 Mart 1879 yılında Bodrum'da doğdu. Klasik Türk Musikisi'nin önde gelen ustalarından biridir. Ney üstadı ve aynı zamanda şair olan Neyzen Tefik'in taşlama kitapları da vardır. II. Abdülhamit döneminde yaşanan baskı rejimine karşı yazdığı birçok taşlama nedeniyle hapis cezaları aldıysa da uzun süreli bir hapis hayatı olmadı.

Neyzen Tefik, ilk gençlik yıllarından beri çeşitli kişilerden ney eğitimi aldı. Eğitim için gittiği İzmir'de vaktinin büyük kısmını mevlevihâne geçirip ney eğitimini sürdürdü. O yıllarda, istibdat yönetimince İzmir'e sürgün edilen Türk kültür hayatının önde gelen hiciv ustalarından Şair Eşref, Rubi Baba, Tokadızaade Şekip gibi isimlerle dost oldu. Bu dostlarından Farsça ve Arapça dersleri aldı.

Ondokuz yaşında gittiği İstanbul'da Galata Mevlevihânesi'nin yolunu aşındırdı. Burada da İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy ile tanışıp sıkı bir dostluk kurdu ve ondan Fransızca dersleri aldı. 1902 yılında İstanbul'daki Sütluce Bektâşi Dergâhı ile tanıştı. Bektâşi şeyhi oldu ve bundan sonraki ömründe bu tarıkata bağlı olarak yaşamını sürdürdü.

Cumhuriyet'e tüm gönüllüyle bağlı olan Neyzen Tefik, Cumhuriyet devrimlerini eleştirenleri yerden yere vuran yazı ve şiirleri ile bilinir. Soyadı Kanunu'nun çıktığı yıllarda,

Samsun'un Bafra İlçesi'ne bağlı Kolay Kasabası'nda görevli olan babası nedeniyle aileye "Kolaylı" soyadı verildi. Tefik Kolaylı 1950'de "Onu Affettim" ve ardından da "Ağlayan Şarkı" adındaki iki filmde rol aldı. 1952 yılında ise Şehir Tiyatroları'nda bir oyun ile sahneye çıktı.

Kendini kısıtlamadan, özgür bir rubla sürdürdüğü yaşamının ayrılmaz parçalarından biri de rakıydı. Günün büyük bir kısmını içkili geçiren Neyzen Tefik düzenli bir yaşamı reddetmiştir. Sahip olduğu entelektüel birikimi gereği birçok aydın, bilimsan dostu olmuş olan Neyzen Tefik'in bir o kadar da sokakta yaşayan, alkolik dostu vardı. 28 Ocak 1953 yılında öldüğünde, Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camisi'nin etrafında izdiham oluşturan sevenleri arasında ülkenin önde gelen aydınlarının yanı sıra sokaklarda yaşayan yurttaşları da vardı.

Neyzen Tefik.

ZEKİ MÜREN MÜZESİ

Zeki Müren Müzesi ön cephesi.

Türk Müziği'nin en iyi icracılarından biri olan Zeki Müren'e ait konut bugün müze olarak kullanılmaktadır. Bodrum ilçe merkezindeki Kumlubahçe Mahallesi'nde yer alan konut, 2008 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından müze olarak düzenlendi. Bir bahçe içinde yer alan müze iki katlıdır. Konutun alt katı, sanatçının yaşarken kullandığı şekliyle korunurken, üst kat ise tadilata sokularak bir sergi salonu şeklinde düzenlenmiştir. Müzede, Zeki Müren'in, kendi tasarımı olan şık sahne kostümleri, özel eşyaları, fotoğrafları, kendisine yazılmış çok sayıda mektup ve

Müze içinde Zeki Müren eşyaları.

Müzede, Zeki Müren'in otomobili de sergilenmektedir.

aldığı ödüller sergilenir. Müzenin denize nazır bahçesinde ise sanatçının otomobili ile bronz heykeli sergilenmektedir.

1- İstanbul gazinoları afişinde Zeki Müren baş sırada.
2- Müze bahçesinde şarkı söyleyen Zeki Müren heykeli.
3-Anı panosu: Zeki Müren fotoğrafları.

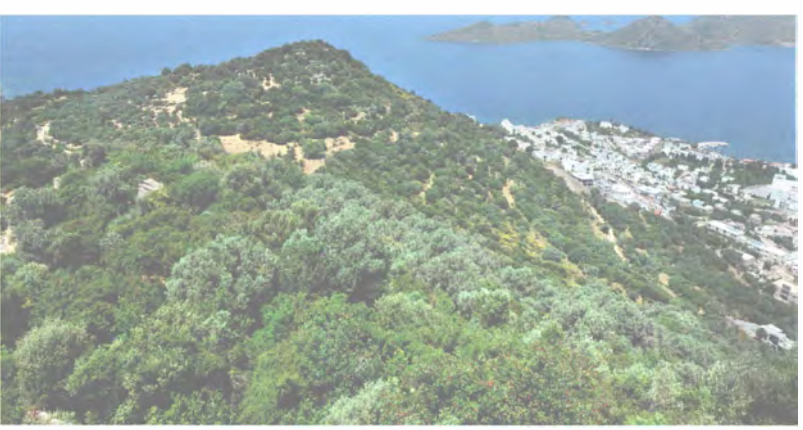
Seramik, Zeki Müren heykeltciği ve film afişinde Zeki Müren.

BODRUM
YARIMADASI'NDAKİ
DİĞER ANTİK
YERLEŞİMLER VE
TARİHİ KALINTILAR

Fotoğraf: Aspat Kalesi, Akyarlar.

Ouranion, Geriş Mahallesi, Yalıkavak.

YARIMADANIN SEKİZ LELEG YERLEŞİMİ VE ÇEVRESİNDEKİLER

Halikarnassos'u besleyen kırsal kültürün izleri

Bodrum Yarımadası'nın Antik Çağ'da en güçlü kenti kuşkusuz Halikarnassos'tu. Özellikle Hekatomnidler Sülalesi döneminde, yani MÖ. 4. yy'dan sonra bir polis özelliği kazanan bu şehir giderek güçlendi ve yarımada'nın diğer birçok taşra yerleşimini kendi merkezi gücüne kattı. Mausollos'un, iktidarı döneminde uyguladığı en önemli politik manevralardan biri yarımada'nın güçlü sayılabilecek birçok taşra yerleşimini, Karia'nın yeni başkentine, Halikarnassos'a bağlamak oldu. Antik Çağ'da sıklıkla karşılaştığımız bu birleştirme uygulamasına

Syneikismos adı verilir. Mausollos, syneikismos uygulamasıyla yarımada'da yer alan altı yerleşimi Halikarnassos'a bağladı. Yeni başkent'in insan kaynağını ve dolayısıyla egemenlik alanını artıran bu uygulama ile yarımada'nın siyasi gücü MÖ. 4. yy'dan sonra neredeyse tümüyle başkent Halikarnassos'un kontrolüne girdi.

Yarımada'nın Leleg kenti Syangela.

Myndos kenti.

Theangela.

Antik kaynaklar, Bodrum Yarımadası'nın çeşitli yerlerinde dağılan sekiz Leleg yerleşiminin adlarını şöyle sıralarlar: Pedesa, Madnasa, Side/ Sibda, Ouranion,

Myndos, Telmissos, Termira, Syangela/ Theangela. Mausollos'un uyguladığı syneikismos politikalarıyla Halikarnassos'a bağlanan altı kent, bölgenin en kadim halkları olan Leleglerin kurduğu bu kentler arasından seçildi. Bu uygulamadan muaf tutulan ve bağımsızlığını kısmen de olsa koruyan iki kent, Halikarnassos'un doğusundaki Syangela/Theangela ile batısındaki Myndos'tu.

Madrnasa yerleşimi kalıntıları Gölürükükü'ndedir.

Pedesa kenti.

Side / Sibda kenti.

PEDESA

Pedesa antik kenti, Bodrum ilçe merkezinin kuşuğunu 3 km. kuzeybatısındaki dağlık alanda kuruludur. Kent kalıntlarına ulaşım, Bodrum İlçe merkezinin kuzeybatısında yer alan Konacık Mahallesi içinden sağlanır. Bodrum-Turgutreis karayolu üzerinde görülen küçük bir yönlendirme tabelası ile sağa (kuzeye) döndükten sonra yaklaşık 3,5 km'lik asfalt ve parke döşeli karayolu antik kent içine kadar ulaşır. Parke döşeli yolun bittiği yerdeki otopark alanının hemen kuzeybatı yanında kentin ilk kalıntıları görülür.

Tarihi kaynaklarda sözü edilen sekiz Leleg yerleşiminden Halikarnassos'a en yakın kent Pedesa'dır. Herodotos'un anlattığına göre Karia Bölgesi'ne saldıran Pers ordusuna karşı tek direnen kent Pedesa olmuştur. Bu da kentin MÖ. 6.-5. yy'lardaki gücünü göstermek açısından önemlidir. Mausollos tarafından Halikarnassos'a bağlanan kent, bu dönemden sonra da varlığını sürdürmüştür. Yapılan araştırmalar, Mausollos döneminde Pedesa'da bazı kamu yatırımları yapıldığını

Pedesa antik kenti Bodrum'un kuşuğunu 3 km. kuzeybatısındadır.

Pedesa Kalesi.

ve kentin yerleşim tarihinin Doğu Roma (Bizans) Dönemi içlerine kadar sürdüğünü ortaya koymuştur. Pedesa kentinde 2007 yılından bu yana, Muğla Üniversitesi'nden Prof. Dr. Adnan Diler başkanlığında bilimsel kazılar yürütülmektedir.

Pedesa kelimesi eski Anadolu dillerinden biri olan Luwice ile açıklanmaktadır. Pedesa adı bu dilde *“suyu bol ülke/yer”* anlamına gelir. Etimolojik olarak ise Pedesa isminin bugüne Bitez olarak geldiği önerilir. Bodrum'un batısında yer alan modern Bitez, aslında Antik Çağ'da Pedesa'nın sahile yakın bölgesiydi.

Tipik bir Leleg kenti olan Pedesa, bir iç kale ve onun güney-güneybatı yamaçlarını çevreleyen, kulelerle desteklenmiş güçlü duvarlara sahip bir dış kaleden oluşur. Kente gelenleri ilk karşılayan kalıntılar, MÖ. 4. yy'ın tipik bosajlı bloklarıyla inşa edilmiş olan bir kule / karakol yapısı ve onun hemen üstündeki terasta yer alan Athena Kutsal Alanı'dır. 10 m. genişliğinde, taş döşeli

Pedesa, Athena Kutsal Alanı içindeki Kutsal Yol.

ve hafif eğimli bir kutsal caddenin ucunda yer alan Athena Kutsal Alanı ve çevresinde arkeolojik kazılar yapılmış ve bulgular gün yüzüne çıkarılmıştır. Kutsal alanın hemen kuzey yanındaki yamaç üzerine kurulmuş olan ahşaptan seyir terası sayesinde alanı gezen ziyaretçilerin kalıntıların durumunu daha net bir şekilde görmelerine olanak sağlar.

Athena Kutsal Alanı ve ona ulaşan tören yolu MÖ. 6. yy'da kuruldu. Kazılardan elde edilen bulgular alanın MÖ. 2. yy'a kadar kullanıldığına işaret etmektedir. Ancak kutsal alanı oluşturan büyük terasta, Mausollos döneminde (MÖ 4. yy.) geniş çaplı bir tadilat ve düzenleme yapıldığı anlaşılmıştır.

Pedesa, Athena Kutsal Alanı.

Athena Kutsal Alanı.

Templum in antis planlı tapınağın güney duvarında yer alan kült amaçlı nişler, basamaklı düzlemler, altar ve stoa yapısı ile bir kompleks oluşturan açık hava tapınım alanı bu dönemin yapılarıdır. Hem arkeolojik verilerin hem de yazıtlarda anlatılanların verdiği bilgilere bakılırsa Savaş Tanrıçası Athena'ya olan inanç bu kentte oldukça güçlüydü. Herodotos, kentteki Athena kültü konusundaki son derece ilginç bir bilgiyi bizlerle paylaşmaktadır; ozana göre Pedesa'da ne zaman işler kötüye gidecek olsa kentteki Athena rahibelerinin sakalı çıkmış.

Kent hakkında anlatılan anekdotlardan biri de Zeus Akraios kült törenleriyle ilgilidir. Antik yazar Aristoteles, kentte güçlü bir inanç olan Zeus Akraios için yapılan şölenlerde Pedesa'dan yola çıkan halka bir keçi önderlik edermiş. 70 stadia (yaklaşık 13 km.) boyunca yolu şaşırmadan giden bu keçi şölen alanına yaklaşınca iki karga da ona eşlik edermiş.

Pedesa akropolünde iç kaledeki kule yapısı.

Akropolde ortaya çıkarılan yapılar.

Athena Kutsal Alanı'nın yer aldığı yamaçtan doğuya doğru devam eden toprak yoldan 100 m. kadar gidildiğinde Pedesa akropolünün güneybatı eteklerine gelinir. Toprak yoldan akropolün yer

aldığı zirveye doğru uzanan, düzenlenmiş bir yürüyüş parkurundan yaklaşık 10 dakika kadar yürüyenler kentin akropolünü saran tipik Leleg tarzı sur duvarlarını görecekler. Yaklaşık 155 m. uzunluğundaki iç kale surları bazı yerlerde oldukça iyi korunmuştur.

Pedesa akropolü.

“Gökçeler Kalesi” olarak da bilinen Pedesa akropolü doğal bir yükselti üzerinde yer alır. Kalenin girişi batı yandadır. Kalenin doğu kenarında, küçük bir içkale içinde yer alan anıtsal görünümlü kule hemen dikkati çeker. Kalenin, topografik açıdan zayıf kaldığı güney ve batı taraflarında tahkimat duvarları iki kademelidir ve duvarlar arasında kuleler ile güçlendirme yapılmıştır.

Pedesa'nın doğusu.

Pedesa akropolü yapıları.

Akropolün ortasına yakın bir alanda, megaron planlı bir yönetici binası / tapınak kazılarla açığa çıkarılmıştır. Akropoldeki yerleşimin ise, sur dibine sıralanmış, sokağa dönük oda sıralarından oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Gökçeler Kalesi MÖ. 6. yy'da inşa edilmiştir.

Bölgedeki birçok Leleg kentinde olduğu gibi Pedesa'da da kendine özgü plan ve işçiliği ile dikkat çeken tümülüsleri

sahip olan geniş bir nekropol sahası vardı. Kentin kurulu olduğu yamacın güney-güneydoğu eteklerinde yer yer izlenebilen yuvarlak planlı, taş örgülü Leleg tümülüsleri oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca akropolün kuzeybatısındaki tepe üzerinde yer alan Üç Örenler Mevkii, Leleg tümülüsleri açısından oldukça zengindir.

Pedesa kentine ait en iyi korunmuş mezar yapısı kuzeydoğudaki Gebekilise adıyla anılan anıttır. **Gebekilise Mezar Anıtı**, Torba Beldesi'ne bağlı Keseli Tepe Mevkii'nde yer alır. Kuzeydeki Torba Koyu'na hâkim bir noktada yükselen Gebekilise Mezar Anıtı'na ulaşım, Pedesa yerleşiminden kuzeydoğuya uzanan orman yoluyla 4 km. sonra, ya da Torba'nın yaklaşık 3,5 kilometre batısında orman itfaiye istasyonundan doğuya uzanan orman yoluyla sağlanabilir; orman itfaiye istasyonundan doğuya uzanan 2 km. bozuk orman yolundan sonra kuzeye dönülüp, 1 km. sonra Gebekilise'ye yaklaşılmış olunur. Araç yolunun bitiminde başlayan patika yolda 5-10 dakika kadar yürüyenler mezar anıtına ulaşacaklardır.

Pedesa'nın 4 km. kuzeydoğusunda yer alan Gebekilise Mezar Anıtı.

Gebekilise Mezar Anıtı çevresindeki diğer yapılar.

Torba Beldesi'nde, denizi gören Keseli Tepe mevkiinde yer alan Gebekilise Mezar Anıtı 13,5 m. çapında, 3,45 m. yüksekliğinde, yuvarlak planlıdır. Kubbenin içi pramidal formldur.

Bilimsel kayıtlara “*Gebekilise Leleg Tümölüsü*” adıyla geçmiş olan mezar anıtı, çevreye hâkim yüksek bir teras üzerine kuruludur. Bu teras, doğu yönde 17 m. uzunluğa ve 1,25 m. yüksekliğe sahiptir. Tüm mimarisiyle korunmuş olan mezar anıtı 13,15 m. çapında ve 3,45 m. yüksekliğindedir. Tümölüsü çevreleyen krepis 1,75 - 1,90 m. yükseklikte yer alır. Yöresel taşlardan yapılmış olan yuvarlak planlı mezarın üstü kubbe örtülüdür. Kubbe

tavan, yöresel taşların bindirme tekniğinde inşa edilmesi ile yapılmıştır. Kubbenin mekân içine bakan yüzü ise pramidal formldur. Mezar odası, dışarıya açılan ince uzun bir koridor (dromos) ve onun ardındaki mezar odasından oluşan bir plana sahiptir. Tabanı yatay plaka taşlarla kaplı olan dromosun uzunluğu 3,60 m'dir. Giriş kısmında 83 cm. olan genişliği içe doğru hafifçe genişleyerek 90 cm'ye ulaşır. Yukarı doğru kademeli şekilde daralan

Gebekilise Mezar Anıtı yakınındaki yapı.

bir tavan örgüsüne sahip olan dromosun yüksekliği ise 1,50 m'dir. Ana mezar odası tümölüsün merkez aksında değildir. Kareye yakın planlı olan ana mezar odası 2,95 x 3,00 m. ölçülerine sahiptir. Ana odanın, isodomik teknikle örülü olan iç duvarları zeminden itibaren 1,75 m'de son bulur ve pramidal tavan kubbesi başlar. Orijinalinde yassı plaka taşlarla kaplı olduğu anlaşılan taban günümüzde ne yazık ki kaçak kazı tahribatının mağdurudur.

Mimari özellikleriyle bu mezar, İzmir yakınlarındaki Yamanlar Dağı'nda yer alan **"Tantalos'un Mezarı"** ile büyük benzerlik gösterir. Üç yönde temenos duvarı ile çevrili olduğu anlaşılan Gebekilise Mezar anıtı, bölgede araştırmalar yapan A. Diler'in bulgularıyla MÖ. 6. yy'a tarihlendirilmiştir.

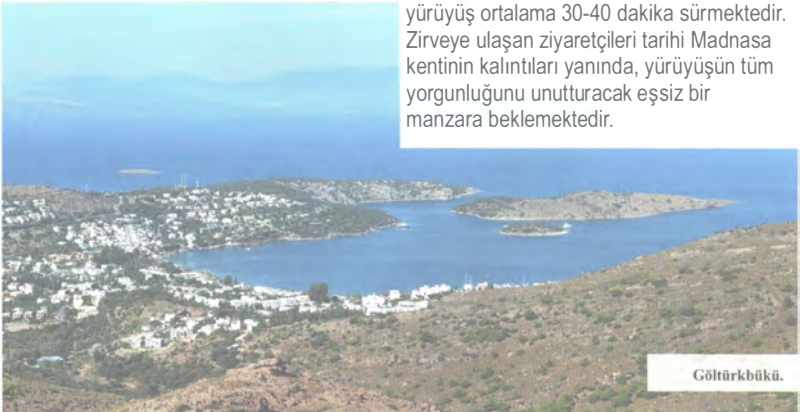
MADNASA

Side / Sıbda antik kentinden Madnasa ve Göltürbükü görünümü.

Madnasa antik yerleşimi, Bodrum Yarımadası'nın kuzeyindeki Göltürbükü sınırları içinde yer alır. Tarih ve doğanın iç içe geçtiği koylardan biri olan Türkbükü Koyu'nun kıyısında kurulu olan Göltürbükü, eskiden birbirinden farklı iki komşu yer olan Gölköy ile Türkbükü köylerinin birleştirilmesiyle oluşmuş bir mahalledir.

Madnasa kentinin kalıntıları Türkbükü ve Gölköy'ün batısındaki *Kaleyiği Tepesi* üzerindedir. Aşağı Gölköy'den, caminin üstündeki mahalleye araçla çıktıktan sonra dik patika izlenerek antik yerleşimin kalıntılarına ulaşmak mümkündür. 2 kilometre uzunluğa sahip olan patikadaki yürüyüş ortalama 30-40 dakika sürmektedir. Zirveye ulaşan ziyaretçileri tarihi Madnasa kentinin kalıntıları yanında, yürüyüşün tüm yorgunluğunu unutturacak eşsiz bir manzara beklemektedir.

Göltürbükü.

Madnasa antik yerleşimi, Gölterkbükü'nün batısındaki Kaleykığı Tepesi üzerindedir. Yaklaşık 2 km. lik bir tırmanışla ulaşılır.

Yarımadanın kıyıya yakın bölgelerinde yer alan az sayıdaki Leleg yerleşiminden biri olan Madnasa'nın MÖ. 5. yy'da Attika-Delos Deniz Birliği'ne üye olduğu bilinmektedir. Mausollos'un, Halikarnassos'la birleştirdiği altı Leleg kentinden biri olan Madnasa'nın adına Yaşlı Plinius'ta "*Medmassa*" olarak, Byzantionlu Stephanos'ta ise "*Medmasa*" şeklinde rastlanır. Luwice ile açıklanan adı, "*Ma (Ana Tanrıça) Kenti*" anlamına gelir. Bu etimolojik çözümleme, kentte güçlü bir ana tanrıça inancının olabileceğini akla getirir.

Kaleykığı Tepesi'nin zirvesinde yer alan kalıntılar, uzun ve güçlü sur duvarlarıyla önemli bir Leleg kenti görüntüsü vermektedir. Yerleşim alanı, kabaca işlenmiş yöresel

taşlardan yapılmış bir sur ile çevrilidir. Bir iç kaleye de sahip olan yerleşme içinde çeşitli mekân kalıntıları ve yapı terasları görmek mümkündür. Kentin yapı kalıntıları ve sur duvarları

Madnasa'dan bir yapı kalıntısı.

Madnasa antik yerleşimine ait sur ve teras kalıntıları.

dağınık durumdadır. Buna rağmen yapı kümeleri özellikle kentin akropolü olan zirvede yoğunlaşır. Surların, kuzeydoğu yönündeki sırt boyunca uzandığını ve geniş bir alanı çevrelediğini anlamak mümkündür. Akropolün kuzey-doğusundaki

sırt üzerinde görülen kule kalıntıları bunun kanıtıdır. Rektagonal biçimde kesilmiş bloklar ya da polygonal işlenmiş taş örgüleri ile yapılmış olan bu duvarlar, bölgede bilinen tipik Arkaik Dönem özelliği göstermektedir.

Sur dışındaki alanda, yerleşimin batı yamacında yer alan kuzey-güney yönlü kaya kütleleri üzerinde çok sayıda kaya mezarından oluşan nekropol vardır.

1, 2- Madnasa akropolünün batısındaki kaya oluşumu içindeki nekropol alanında kaya mezarları görülür.

Mezarlar, kayalığın ön cephesine açılmış basit birer giriş açıklığına sahip, tek odalı mekânlar şeklinde düzenlenmiştir. Mekân içlerinde, yine ana kayanın şekillen-

dirilmesiyle oluşturulmuş olan ölü yatakları mezar odalarının bir kişi için değil, birden fazla birey için olasılıkla da aile için yapıldığını gösterir.

Kaleykığı Tepesi'ndeki kent kalıntıları dışında kıyıda yer alan Göltürkbükü Mahallesi'nin içinde de dağınık şekilde bazı antik kalıntılara rastlamak mümkündür. Gölköy'ün batı kesiminde, Sağlık Ocağı'na varmadan yolun iki yanına dağılmış durumdaki bazı tarihi kalıntılar yoldan geçenlerin hemen dikkatini çeker. Yolun güney yanındaki kalıntılar, ana kaya kütesinin cephesinde açılmış olan oda biçimli kaya mezarlarıdır. Mezarlar içindeki dörtgen biçimli küçük nişler, yakılan ölünün küllerinin ya da ölen kişinin kemiklerinin konulduğu osthotekler için yapılmış olmalıdır.

Göltürkbükü, sağlık ocağı yakınındaki kaya mezarı.

Göltürkbükü, sağlık ocağı yakınında, "kilise" olarak bilinen yapı.

Kaya mezarlarının önünden geçen yolun kuzey yanında ise bir başka yapı kalıntısı görülür. Denize hâkim bir noktada duran yapı halk arasında "**kilise**" olarak bilinir. Kabaca işlenmiş yöre taşları ve harç kullanılarak inşa edilmiş yapının tonoz bölümü kısmen ayakta. Yapının konumu ve özellikle de antik kaya mezarlarıyla aynı bölgede olması bu tonozlu mekânın bir kilise-mezar yapısı yani bir Martyrion olabileceğini akla getirir.

Bölgede sıklıkla kullanıldığı anlaşılan oda biçimli kaya mezarlarından oluşan bir başka grup ise Kemaliye Caddesi'nin batısındaki küçük vadi içinde yer alır. Kayalıkların denize bakan kuzeydoğu cephesi boyunca sıralı 21 adet mezar yapısı, kaya oygu tekniği ile yapılmıştır. Mezarlardan bazıları tek bir niş şeklinde

Göltürkbükü, Kemaliye Caddesi'nin batısında, -büyük kaya kütesi içinde- 21 adet kaya mezarı görülür.

bazıları ise oda mezar biçiminde işlenmiştir. Mezar girişlerinin üstünde adak nişleri yer alır. Konutlarla neredeyse iç içe girmiş olan mezarlar günümüzde bakımsız ve atıl durumdadır.

Göltürkbükü merkezinde, denize yakın bölgelerdeki kalıntılardan biri de Atatürk Caddesi'nden kuzeye doğru uzanan Sahil Sokak'ın hemen başında yer alır. Sokağın kuzey kenarında, çalılıklar arasında görülen kalıntı kabaca işlenmiş kireçtaşlarının harçla tutturulması ile inşa edilmiş bir antik yapı kalıntısıdır. Dörtgen planlı, kubbeli ve duvarlarında nişler yer alan yapı Roma/ Bizans Dönemi'ne tarihlenebilecek bir hamam kalıntısı olabilir.

Göltürkbükü'nün kuzeybatısında, Cennet Koyu Caddesi'nden Hilton Otel yerleşkesinin başladığı yola dönüleceği noktada, yolun kenarında dörtgen planlı bir kalıntı görülmektedir. Sahil Sokak'taki kalıntı ile benzer işçiliğe sahip olan kalıntı bir sura ait kule olabilir. Göltürkbükü merkezinde dağınık olarak görülebilen bu kalıntılar, Madnasa kentinin en erken yerleşiminin yüksek tepeler üzerinde, Roma ve Bizans Dönemi yerleşiminin ise sahile yakın bölgelerde olabileceğini akla getirir.

Göltürkbükü'nde görülen diğer yapı kalıntıları.

SİDE/SİBDA

Side / Sibda yerleşimi Dağbelen Köyü yakınlarındadır.

Side / Sibda antik yerleşiminden Göltürkbükü ve Ege Denizi.

Bir Leleg yerleşimi olan Karia'daki Side kentinden Byzantionlu Stephanus, Sibda olarak söz eder. Side adı Anadolu'nun başka bölgelerinde de karşılaşılan bir kent ismidir. Hellence'de **“Nar”** anlamına gelen bu kelimenin Luwi dilindeki ***Swaida*** kelimesinden türediği ve bunun da **“güzel orman”** demek olduğu önerilir.

Mausollos'un Halikarnassos'a bağladığı Leleg kentlerinden biri olan Sibda'nın kesin lokalizasyonu henüz yapılamamıştır. Buna rağmen kentin, Bodrum Yarımadası'nın ortasına yakın bir bölgede yer aldığı düşünülür. Dağbelen Köyü yakınlarındaki Karadağ'ın güneye bakan yüksek yamaçlarında yer alan Leleg yerleşimi bu kentle eşleştirilir. Dağbelen Köyü'ne ulaşmak için Yalıkavak üzerinden Bodrum ilçe merkezine devam eden karayolunu takip etmek gerekiyor. Yalıkavak-Bodrum sapağından Bodrum yönüne ilerleyen

1, 2- Akropole tırmanmadan önce yol üstünde yapı kalıntıları görülür.

yokuşun ucunda, birer mahzun çiçek gibi duran yel değirmenleri çıkar karşınıza. Onlara küçük bir selam verip yokuş aşağı devam eden karayolunda ilerlerseniz yaklaşık 100 metre sonra sola bir yol ayrılacaktır. Bu yol sizi Dağbelen Köyü'ne götürür. Dağbelen'in içinden başlayarak devam eden bozuk bir orman yolu, araçla Side/Sibda antik kentinin bulunduğu bölgeye doğru çıkmanıza olanak sağlar. Side/Sibda antik kenti

gezinlerini bu yolda ilk karşılayan anıt, Ortaçağ'dan bir esinti sunan tarihi kilise kalıntısıdır. Bazı bölümleri ayakta kalmış olan kilisenin ana duvarları, işlenmemiş yöresel taşlar kullanılarak yapılmıştır.

Side / Sibda'dan muhteşem bir Ege Denizi manzarası görülür.

Binanın köşe blokları ise düzgün kesimli dörtgen taşlardan oluşur. Kilisenin duvarlarında görülen küçük delikler, zaman içinde çürümüş olan ahşap hatılların izidir.

Kilisenin yakınında görülebilen bir başka kalıntı ise MÖ. 4. yy. özellikleri gösteren bir kule kalıntısıdır. Bir sur sisteminden bağımsız duran bu dörtgen planlı kule, Side kentini koruyan bir uç karakol görevi görüyor olmalıydı. Kilise ve kule kalıntıları incelendikten sonra, antik kentin içine ulaşmak için dik bir patika yolda yaklaşık 50 dakika yürümek gerekiyor. Bu zorlu ancak keyifli parkur ziyaretçileri Karadağ'ın zirvesine yakın bir bölgede yer alan antik kente götürür. Side / Sibda kentinin kalıntılarının yer aldığı Karadağ'a Göltürkbükü'nden çıkılan bir orman yoluyla da ulaşmak mümkündür. Bu yol kullanıldığında da öncelikle tarihi kilise ve kule kalıntısının olduğu alana ulaşılır.

“Ören Avlusu” zirvesinde yer alan ve halk arasında **“Girel Kalesi”** olarak bilinen yerleşim oval plana sahip, 201 m. uzunluğunda surlarla çevrilidir. Yer yer 2 m. yüksekliğe kadar korunduğu görülen surlarda polygonal duvar örgüsü kullanılmıştır. Bölgenin Leleg kentlerinden sıklıkla bilinen tipteki sur kalıntıları birçok yerde doğanın yıkıcı tahribatından nasibini almış, duvar blokları çevreye dağılmıştır. Sur içi alanda yan yana oturtulmuş dörtgen yapı kalıntıları görülür. Kimi yerlerde surun hemen dibinde oluşturulmuş dörtgen mekânlar, Leleg tipi kentlerden bilinen bir planlamadır. Güney kesimi kayalık ve uçurum olan Girel Kalesi'ndeki Side/Sibda kentinin kuruluşunun MÖ. 6. yy'a dayandığı kabul edilir. Side kentinin yer aldığı zirve, yarımada'nın kuzeyini süsleyen Türkbükü ve Gölköy koylarına bakan eşsiz bir manzaraya hâkimdir. Buradan bakıldığında Madnasa kentinin yer aldığı tepe de görülebilir.

Karşılıklı iki tepede birbirine bakan Side ve Madnasa kentlerinin Antik Dönem'de, bu topografik etkileşim sayesinde güçlü bir iletişim içinde olduğu anlaşıyor.

Girel Kalesi'nin karşısındaki tepede, Karadağ'ın zirveye yakın bölümlerinde, Girel Köyü'nün güneydoğusundaki Oyluklu Tepe'nin zirvesinde de çeşitli Leleg yerleşimleri ve çiftlik evleri tespit edilmiştir. Tüm bu dağınık buluntu alanları Side kentinin territoriumunun parçası olmalıdır.

Side / Sibda surları.

YALIKAVAK'A AÇILAN HÜZÜNLÜ BİR PENCERE: SANDIMA KÖYÜ

Sandıma Köyü'nden Yalıkavak.

Yılın hemen her mevsiminde, sıcakkanlı insanlarıyla neşesini hiç yitirmeyen Yalıkavak'ın hüzünlü yüzüdür Sandıma Köyü. Yalıkavak'ın 2,5 km. doğusundaki köy, beldeyi yukarıdan seyreden, yüksekçe bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Ne zaman kurulduğuna dair çeşitli rivayetler anlatılsa da, kabul edilen genel görüş Sandıma Köyü'nün günümüzden 600 yıl önce yani Osmanlı Dönemi'nde kurulduğu yönündedir. Hemen her noktasından denizi görme

Yıkık Sandıma Köyü evleri.

Yılların tanığı, Sandıma Köyü çeşmesi.

olanağı sunan Sandıma Köyü'nün bulunduğu arazi tarımsal üretim açısından oldukça verimli topraklara sahiptir. 160 hanesiyle, geçen yüzyılın önemli merkezlerinden biri olan köy **“Eski Yalıkavak”** olarak da anılır. Cumhuriyet'in ilânından hemen sonra, köyün batısındaki deniz kıyısında yapılmış olan iskele Sandıma Köyü'nün kaderini belirler. Sandıma köylüleri, iskele etrafında şekillenmeye başlayan yeni balıkçı köyüne yani Yalıkavak'a taşınmaya başlar. Böylece, 1945'lerden itibaren artan bir hızla Sandıma Köyü terk edilir. Yavaş yavaş ama hüzün dolu bir ısrarla süren bu göç dalgası 1965 yılına kadar sürer ve nihayet bu tarihten sonra Sandıma Köyü'nün sokaklarını çınlatan insan sesleri tümüyle son bulur.

Zeytin ağaçları arasında uzanarak köye çıkan toprak yolu, taş duvarlı, geniş avlulu evleri, yokuştan kıyıya doğru kıvrılarak yol alan taş döşeli sokakları ve köyün hemen her noktasını süsleyen yeşil doğası ile Sandıma Köyü'nün eski günlerinden bize yadigâr kalmış birer anı gibi durur. Bugün, terk edilmiş eski bir Türk köyü kimliğini korusa da, Sandıma Köyü'nde 2004 yılından itibaren bir şeyler değişmeye başlamış. Bu köydeki virane evlerden birini alıp onararak yaşanır hale getiren İsmail Erkoca ve karısı Nurten Değirmenci Erkoca 2004 yılından buyana Sandıma Köyü'nde yaşıyorlar.

YALIKAVAK KAYA MEZARLARI

Yalıkavak yerleşimi.

Yalıkavak, Küdür Mevkii.

1, 2- Sandıma Köyü, Nuris Sanat Evi.

Çevresini rengârenk bitkilerle süsledikleri evlerinin elektrik ihtiyacını kurdukları küçük çaplı rüzgâr ve güneş enerji santralleriyle sağlıyorlar. Günlük su ihtiyaçlarının kaynağı ise uzun yıllar kullanılmamış olan köy çeşmesi... Doğanın koununda hayal ettikleri yaşamı kurmuş olan Erkoca çiftinin Sandıma Köyü'ndeki evleri bugün bir kültür merkezidir aynı zamanda. **Nuris Sanat Evi** adıyla ziyaretçilerini de ağırlayan köy evinin her bir odası, Erkoca ailesinin yaptığı resim ve heykelleriyle süslüdür.

Yalıkavak merkez yerleşiminin yaklaşık 3 km. kuzeybatısında yer alan Küdür Mevkii'ndeki yüksek kayalık alan dikkat çekici bazı kalıntıları barındırır. Halk arasında Alacain Kayalığı olarak da bilinen bu volkanik temelli kayalığın, doğu cephesi boyunca ana kayanın oyulması ile yapılmış olan oda mezarlar görülür. Mezarlardan, kayalığın güney kesiminde yer alanlar bir antik tapınağı andıran cepheye sahiptir. Alınlıklı bir cephesi bulunan bu mezarlardan birinin önünde yer alan iki sütun günümüze ne yazık ki gelememiştir.

Yalıkavak, Kūdūr Mevkii kaya mezarları.

Kayıtlarda “*Panormus Kaya Mezarları*” adıyla da geçen bu kalıntılar, kayalığın denize bakan cephesinin bir tapınak-mezarlık olarak düzenlendiğini düşündürür. Kayalığın görkemli yükselişi, kaya yüzeyindeki derin çatlakların oluşturduğu doğal oyuklar ve ana cephede açılmış adak nişleri bu alanın ana tanrıça için düzenlenmiş bir açık hava tapınağı olabileceğini akla getirir. Kalıntıların yer aldığı alan, bu bölgede yoğunlaşan antik kentlerden birinin ya da birkaçının ortak kullandığı bir kült alanı olmalıdır. Bu açık hava tapınağının oluşturulduğu tarihe işaret edecek bulgular az olsa da eldeki veriler kayalardaki bu düzenlemenin Hellenistik ve Roma Dönemi'nde yapıldığını akla getirmektedir.

OURANİON

Ouranion antik yerleşimin bulunduğu tepe (üstte) ve yerleşimden Yalıkavak'ın görünümü.

Ouranion kentinin tarihi ve yeri konusunda sahip olduğumuz veriler son derece az ve tartışmalıdır. Roma Dönemi'nde yaşamış olan tarihçi Diodorus, Troia Savaşı sonrasında Kariyalı bir grup halkın Syme (Sömbeki) Adası'na yerleştiklerini, ancak bir süre sonra baş gösteren bir kıtlıktan dolayı buradan ayrılarak anakarada Ouranion Kenti'ni kurduklarını aktarır. Kentin adına tarihi bir kayıta, Delos Birliği'nin zayıf üyelerinden biri olarak da rastlanır.

Bölgede araştırmalar yapmış olan G. Bean ve J.M. Cook, bu Leleg kentinin yarımada'nın batı ucundaki Yalıkavak'a bağlı Geriş Mahallesi yakınlarında olduğunu önerirler. Yalıkavak ile Gümüşlük arasında yer alan Geriş Mahallesi'nde kaya doğru uzanan üç tepe yer alır. Geriş Köyü'nden başlayarak bunlar Burgaz Tepe, Tilki Tepe ve Karain Tepe'dir. Bu tepelerin üçünde de arkeolojik kalıntılar saptanmıştır. Bunlardan,

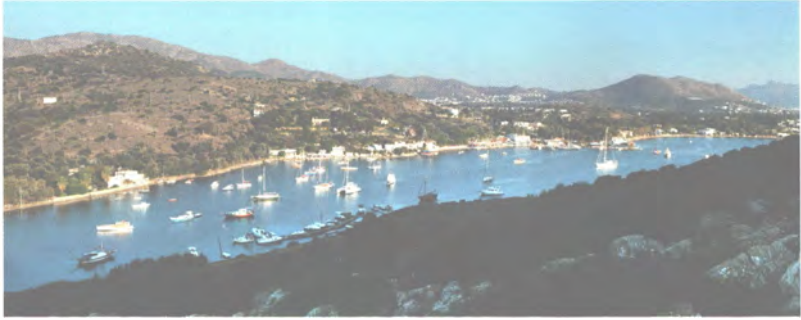
Ouranion akropolü kule yapısından görünümür.

ortada yer alan ve Yalıkavak Koyu'na hâkim olan Burgaz Tepesi'nde yer alan kalıntılar ana yerleşime ait izlerdir. Bu tepenin kuzeyinde yer alan Karain Tepe'de tespit edilen kalıntılar bir anıt mezara ait olmalıdır. Bir temenos duvarı ile çevrili olan anıt mezar dikdörtgen planlı bir oda ve dromostan oluşmaktadır. Mezar odasının kuzeydoğu cephesinde fresko izleri vardır.

Burgaz Tepe'nin hemen önündeki Tilki Tepe, şehrin akropolüydü. Akropolün kuzey kanadını oluşturan surların denize bakan cephesinde kare planlı bir kule dikkati çeker. Yerel halkın Geriş Kalesi olarak bildiği yerleşimin yakınlarına kadar araç ile çıkmak mümkündür. Geriş Mahallesi'nin en üst kısmında yer alan Nevin Başara Parkı'ndan batıya doğru bakıldığında Burgaz ve Tilki Tepe görülebilmektedir. Sık makilerle kaplı tepedeki bazı sur ve kule kalıntıları bu alandan izlenebilmektedir.

Ouranion antik kenti kalıntıları için Geriş Mahallesi'ne gelenler, Nevin Başaran Parkı'nın hemen aşağısında yer alan kubbeli bir Osmanlı Dönemi su sarnıcı da göreceklerdir.

Prof. Ender Varinlioğlu, 1990'lı yıllarda yaptığı araştırmalarda Ouranion kentinin yarımadaının doğusunda, Keramos antik kentinin olduğu örenin hemen batısındaki Dikmendağı Kenger Tepesi üstünde yer aldığını iddia eder.

Gümüşlük Koyu.

MYNDOS

Gümüşlük'ün kuzeyinde, kıyıya yakın, denizin içinde yapı kalıntısı görülür.

Strabon'un, *“Halikarnassos'un hemen yakınında, Kos Adası'nın Skandaria Burnu'nun karşısındaki Termerium Burnu üzerindedir.”* diye tanımladığı Myndos antik kenti, Bodrum Yarımadası'nın batı ucunda yer alan Gümüşlük sınırları içindedir. Tarihi ve arkeolojik kaynaklar, Myndos kentinin ilk kurulduğu yerin Gümüşlük Beldesi'nin kuzeydoğusunda, Bozdağ'ın yüksek kesimlerinde olduğunu bildirmektedir. Eski Myndos olarak bilinen ve tipik bir Leleg yerleşimi olarak yüzeyinde bazı sur ve mezar kalıntıları dışında fazla bir şey görülmesi mümkün olmayan bu ilk yerleşim alanına ulaşım, yaklaşık bir saatlik yürüyüşle sağlanır.

Gümüşlük sahillerinde Myndos yerleşim izleri.

Yarımadadaki Leleg yerleşimleri arasında en güçlülerinden biri olan Myndos kenti de diğer birçok görkemli şehir gibi, Antik Çağ yazınında Hellen soylu bir kent kurucusuna bağlanmak istenmiştir. Bu anlatımı dile getiren Pausanias'a göre bu kent de tıpkı Halikarnassos gibi, Yunanistan'daki Troizen'den gelen halk tarafından kurulmuştur. MÖ. 5. yy'da Attika-Delos Deniz Birliği'ne üye olan kentin gücünü gösteren bir başka olay ise, Mausollos döneminde altı Leleg kentinde yapılan synekismostan (kentlerin

Gümüşlük Koyu: Myndos'tan yapı izleri.

birleştirilmesi) Myndos'un muaf tutulması ve kentin bağımsız bir statüde yeniden inşa edilmiş olmasıdır.

Gümüşlük yakınlarındaki Bozdağ'ın zirvesinde küçük bir kale kent olarak kurulan Myndos, MÖ. 4. yy'da bölgenin diğer birçok güçlü kenti gibi Maussollos'un hâkimiyetini kabul etti. Kent, bu tiran tarafından deniz kıyısına taşındı. Yeni kentin etrafını uzun surlarla tahkim eden Mausollos, birçok önemli imar çalışmalarıyla Myndos'u ayağa kaldırıp güçlü bir şehir kıldı. MÖ. 334 yılında, Anadolu topraklarını fethederek tarihin en büyük akınlarından birini düzenleyen Büyük İskender, Myndos kentinin güçlü surlarını aşamadı. Kent ancak Büyük İskender'in bölgeden ayrılmasından sonra, komutanı Orontobates tarafından zorla ele geçirilebildi. Tüm Anadolu şehirleri gibi Hellenistik krallıkların hâkimiyetine giren Myndos, Rodos Krallığı'nın egemenliğinde, MÖ. 2. yy'da ilk kez kendi adına kent sikkesi bastırdı. Romalı diktatör Caesar'ın ölümüne karışan kişileri yakalamak için bölgeye gelen Roma donanmasının en güçlü limanlarından biri Myndos oldu.

Doğu Roma Dönemi'nde de etkinliği devam eden kent Hristiyanlık kayıtlarında *Amyndos* adıyla anıldı. Ortaçağ'a geçişte, tüm bölgeyi sarsan büyük bir depremin ardından terk edilen Myndos'ta yerleşim sona erdi.

Doğudan, Gümüşlük.

Gümüşlük Koyu karşısındaki -üzerinde yapı kalıntıları olan- yarımada.

Gümüşlük Koyu: Myndos'dan bir sütun.

Myndos Kenti'nin ilk keşfi 1800'lü yıllara dayanır. 19. yy. seyyahlarından alınan bilgiler, kentin stadiyon, tiyatro gibi yapılarının yüzeyde görülebilir şekilde olduğu yönündedir. Kent 19. ve 20. yy'da birçok batılı seyyah ve araştırmacının raporlarına konu olmuştur. Kentte bilimsel incelemeler yapan bir başka isim de 1850'lerde Halikarnassos Kenti'nde kazılar

yapan Newton olmuştur. 2000'li yıllarda başlayan ve halen devam eden bilimsel arkeolojik kazıları, Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Kürsüsü'nden Prof. Dr. Mustafa Şahin başkanlığındaki bir ekip tarafından sürdürülmektedir.

Mausollos tarafından sahilde kurulan yeni Myndos kenti Gümüşlük Beldesi ile neredeyse iç içe girmiştir. Gümüşlük'ün kıyıya yakın bölümleri antik kentin kalıntıları

üzerindedir. Myndos antik kentini ziyaret etmek üzere Bodrum merkezinden yola çıkıp Gümüşlük'e doğru yola koyulduğunuzda, bu şirin sahil beldesini yukarıdan panoramik görme olanağı sunan bir tepeden geçeceksiniz. Peksimet Köyü'nü geçtikten sonra, yel değirmenlerinin süslediği tepeyi aşar aşmaz güzel bir tablo gibi önünüzde duran manzarayı doyasıya izlemeden Gümüşlük'e inmeyin. Gümüşlük sahilinde sıralı lokanta, dükkân ve kafeteryalar, Gümüşlük'ün tarihi kalıntılarla iç içe girmiş eski bir balıkçı köyünden turistik bir merkeze dönüşme çabalarını yansıtır.

Kentin, son dönem kazılarıyla da açığa çıkmaya başlayan kalıntıları dağınık durumdadır. Ne yazık ki yeterince bilgi levhası ve düzenlenmiş bir örenyeri gezi güzergâhı bulunmayan Myndos'ta yüzeyde görülebilen kalıntı sayısı da bu nedenle sınırlıdır. Myndos kentinin büyük bir bölümü Gümüşlük'ün kuzeyindeki geniş tarım arazilerinin içinde kalmaktadır. Modern yerleşimin bir bölümü antik kentin üzerindedir. Günümüzdeki Gümüşlük'ün sahil hattı antik yerleşimin de marinasıydı. Antik kentin dağınık durumdaki kalıntıları, sahilin ardındaki geniş sahada, sahilinin

Gümüşlük'ten bir yapı kalıntısı.

kuzeybatısında uzanan burun üzerinde ve yakındaki küçük ada üzerinde takip edilebilir. Gümüşlük sahilini oluşturan koyun kuzey doğusundaki tarlalara doğru giden araç yoluna girdikten sonra yolun solundaki bahçe içinde yüksek duvarları ile dikkati çeken bir yapı kalıntısı görülecektir; bu kalıntılar, Roma Dönemi'ne ait bir hamam yapısından bugüne kalmış izlerdir. Hamamın 50 metre batısında ise Bizans Dönemi'ne ait kalıntılar vardır.

Koyun kuzeybatısında uzanan büyük yarımada antik kaynaklarda **Termerium Burnu** adıyla anılıyordu. Myndos kentini koruyan sur duvarları bu burun üzerinde de izlenebilmektedir. Yarımada'nın kuzey kesiminde görülen, rektagonal formlu büyük bloklarla yapılmış duvar örgüsü izleri MÖ. 4. yy. surlarının parçalarıdır.

Termerium Burnu'nun üst kısmı boyunca, yaklaşık kuzey-güney doğrultuda uzanan güçlü bir duvar kalıntısı vardır. Kabaca işlenmiş büyük bloklardan yapılmış olan bu duvar, kentin surlarını oluşturan MÖ. 4. yy. duvarlarından oldukça farklıdır. Olasılıkla daha eski bir savunma ya da terasa ait olan bu duvarın işçiliği, bölgedeki

Yarımada kuzeyindeki duvar örgüsü.

Gümüşlük Koyu'nun doğusundaki yapı kalıntıları.

Yarımada kuzeyindeki duvar örgüsü.

Leleg yerleşimlerinde görülen duvarlara benzer. Bu nedenle Termerium Burnu üzerindeki bu duvar literatüre **Leleg Duvarı** olarak geçmiştir. Leleg duvarının güney ucunda, Doğu Roma Dönemi'nden bir kiliseye ait kalıntılar tespit edilmiştir.

Burun ile ana karanın birleştiği dar boğazın kuzey yamaçlarında, yer yer deniz suları içinde de görülebilen kalıntılar kentin liman yapılarının izleridir.

Kalıntıların yoğunlukla izlenebildiği alanların başında, Gümüşlük sahilinin hemen karşısında yer alan Tavşan Adası (Aethusa Adası) gelir. Bu küçük ada ismini, yakın bir zamana kadar üzerinde yaşayan tavşanlardan alır. Adadaki tavşanlar yakın bir geçmişte buradan toplanarak başka bir adaya götürüldü. Gümüşlük sahilinden, deniz içinde yürüyerek geçilebilen ada yüzeyinde kazılarla açığa çıkarılmış bazı kalıntılar görülebilir. Bu adacığın Antik Çağ'da kara ile birleştiği ve surların burada da devam ettiği bilinmektedir.

1850'lerde Halikarnassos'ta da kazılar yapan C. T. Newton, Myndos Limanı'nda bir antik tapınak ile büyük bir kilise ve hamamların olduğundan söz eder, ancak bu yapılardan bugüne ulaşan herhangi bir iz ne yazık ki yoktur.

Sığ deniz içinde yürüyerek de geçen Tavşan Adası (Aethusa Adası) kazılarında yapılar ortaya çıkarılmıştır.

Tavşan Adası (Aethusa Adası).

Kentin surlarıyla ilgili detaylı çalışmalar eski yıllara dayanır. Myndos kenti, oldukça geniş bir araziye çevreleyen surların içinde, bir çukuru andıran topografyaya sahiptir. Özellikle limanı koruma altına alan ve denizden gelen rüzgârı da kesecek şekilde konumlandırılan surlar kulelerle destekleniyordu.

Surların inşasında kullanılan granit taşı, Gümüşlük'ün güneyinde Koyunbaba Mevkii'ndeki ocaklardan getirilmiştir. Bu ocaklar, Halikarnassos Mausolleionu'nun yapımında kullanılan granitlerin de kaynağıdır. Rektagonal kesilmiş, ön yüzü bosajlı taşların pseudo-isodomik yerleştirilmesiyle inşa edilen surların iç ve dış duvarların arası moloz taşlarla doldurulmuştur. Yer yer izleri takip edilebilir de surların büyük bir kısmı günümüzde tarlalar içinde, toprak altındadır. G. Bean, Gümüşlük Yarımadası'nı çepçevre dolanan güçlü Myndos surlarının 19. yy'da çok daha iyi korunmuş olduğundan söz eder.

Gümüşlük Koyu.

Gümüşlükte, ana karayolu kıyısında görülen Ektisa Şapeli.

Kadıkalesi'nin batısı.

KADIKALESİ

Kadıkalesi'nden kuzey sahilleri.

Bodrum Yarımadası'nda gün batımının en güzel seyredildiği yerlerin başında gelen Turgutreis'in kuzey kesiminde yer alan Kadıkalesi, denize hâkim bir burun üzerinde yer alır. Kale günümüzde büyük ölçüde Kadıkalesi Resort Hotel sınırları içinde kalmaktadır.

Kadıkalesi duvar örgüsü.

Yaklaşık 100 x 50 m. ölçülerindeki düz bir tepeyi çevreleyen kalenin köşe noktalarında birer adet yuvarlak planlı kule olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeybatı köşedeki kule belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Kalenin tarihi Hellenistik Dönem'e (MÖ. 3. -2. yy) kadar iner. Osmanlı Dönemi'nde, bölgenin fatihi Kaptan-ı Derya Turgut Reis'in bir kadısının bu kaleyi kullandığına ve adının buradan geldiğine inanılır. Kale üzerinde ve eteklerinde 18. -19. yy'dan küçük bir Rum yerleşimi olduğunu gösteren kalıntılar vardır. Kalenin batı cephesinde, farklı dönemlere ait kullanım ve yenileme izleri belirgin olarak izlenebilmektedir.

Kadıkalesi üzerinde yakın dönem yapı kalıntıları.

Turgutreis kuzey sahilleri.

TURGUTREİS'DEKİ RUM ORTODOKS KİLİSESİ

Kadıkalesi'nin yaklaşık 500 m. doğusundaki yamaç üzerinde 18. yy'dan kalma küçük bir kilise vardır. Yapı, Turgutreis-Gümüşlük karayoluna yakın bir alanda Kadıkalesi Armonia Resort'un hemen yanındadır. Yörenin eski Rum halkından kalma Ortodoks kilisesi iyi korunmuş yapısı ve dikkat çeken mimari üslubu ile görülmesi gereken bir anıttır. Yöresel taş ve harç ile inşa edilmiş olan kilisenin tonoz örtüsü içten çapraz kemerlerle ana duvarlara bağlanır. Yan cepheyi süsleyen kemerli çatı yükseltileri arasındaki çan kulesi bugün bile sağlamdır.

Yol kenarındaki çeşme yapısı.

Osmanlı mezar taşı.

Kilisenin bulunduğu yamaçtan, bir alt parselde yer alan Turgutreis-Gümüşlük karayoluna inildiğinde yolun doğu kenarında Osmanlı Dönemi'ne ait iki kültür varlığı da hemen dikkatleri çekecektir. Bunlardan

biri, Bodrum Yarımadası'nın birçok yerinde karşımıza çıkan kubbeli su sarnıçlarından biri, diğeri ise bugün aktif olarak kullanılmadığı anlaşılan bir çeşmedir.

Rum Ortodoks Kilisesi.

Turgutreis'teki sarnıç yapısı.

Dikdörtgen bir hazneye sahip olan çeşmenin aynasında yer alan Osmanlıca kitabede Hicri 1199 tarihi okunmaktadır.

Bu da çeşmenin, az yukarıda yer alan kilise ile çağdaş olduğuna işaret eder.

TERMERA

Bodrum Yarımadası'ndaki Leleg kentlerinden biri olan Termera'nın kesin yeri konusunda bilim dünyası henüz bir fikir birliğine varamamıştır. Ancak eldeki verilerden yola çıkan araştırmacılar, Akyarlar'ın kuzeyindeki Mandıra Köyü yakınlarındaki zirvede yer alan antik yerleşim kalıntılarının Termera'ya ait olduğunu önermektedir. Kentin yer aldığı zirve halk arasında **“Asarlık Tepe”** ya da **“Asarlık Kale”** adıyla anılmaktadır.

Yakın bir geçmişe kadar Akyarlar'ın birkaç kilometre doğusunda, deniz kenarında yer alan Aspat Kalesi, Termera olarak kabul ediliyordu. G. Bean'in teorilerine dayanan bu görüş son yıllarda A. Diler tarafından yapılan araştırmalarla çürütülmüştür. Diler'in araştırmaları, Aspat Kalesi ve yakın çevresinde yer alan antik yerleşim izlerinin, kuzeydeki Asarlık Tepe üzerinde kurulu olan Termera kentinin liman yerleşimi olduğunu ortaya koymuştur.

Myndos kentinin MÖ. 4. yy. ortalarında kıyıda yeniden kurulmasından önceki dönemlerde Termera, yarımadanın batı kesimlerini kontrolü altında tutan önemli bir kentti. Bu gücü, MÖ. 5. yy'da Atina vergi listelerinde ödediği verginin yüksekliği ile

de kendini gösterir. Bu listelerde, Myndos kentinden söz edilirken **“Termera yakınlarındaki Myndoslular”** tabirinin kullanılması da ayrıca dikkat çekicidir.

Plinius'un **“özgür bir kent”** diye söz ettiği Termera, Mausollos'un iktidarı döneminde diğer beş Leleg kentiyile beraber Halikarnassos'a bağlandı.

Kentin kalıntıları Turgutreis ile Akyarlar arasında kalan dağlık arazinin yüksek kesimlerinde yer alır. Şehrin kalıntılarına ulaşabilmek için iki seçenek vardır. Bunlardan birisi Turgutreis yönünden gelen toprak yoldur. Bu yol Asarlık Tepe'nin eteklerine kadar uzanır. Bir başka ulaşım ise tepenin doğusundaki Mandıra Mahallesi'nden sağlanır. Asfalt yol kullanılarak mahalleye kadar gelip ardından yarım saatlik kolay bir yürüyüş ile Termera kentine ulaşmak mümkündür.

Kent, diğer Leleg yerleşimlerinde olduğu gibi bir iç ve dış kaleden oluşuyordu. Tepenin en üst noktasında yer alan düzlük iç kale surları ile çevrilerek kentin akropolü oluşturulmuştur. Akropolün ortasındaki kayalık alanda ana kayaya açılmış bir sarnıç kentin su ihtiyacını sağlayan ana kaynaklardan biriydi. İç kale içinde ayrıca bazı yapı kalıntıları da dikkati çeker. Asarlık tepenin sarp yamaçlarında dış surlara ait duvar kalıntıları görülebilmektedir. Bu duvarların bazı yerlerde yüksekliği 5 m'ye kadar ulaşır. Kalınlıkları yaklaşık 2 m'dir. Kentin giriş kapıları güney, doğu ve batıdadır.

Yüzeyde ayrıca tarım terasları, işlikler, çiftlik evleri, yağmur sularını biriktirmek için su kanalları, kayaya işlenmiş havanlar, üzüm bağları, zeytinlikler, yağhanelere dair kalıntılar dağınık olarak görülebilir. Kentin güney ve kuzey eteklerinde de kaya mezarları tespit edilmiştir. Kentin tarihi Erken Demir Çağı'na (MÖ. 10. -9. yy) dayandırılmaktadır.

Aspat Kalesi, Akyarlar yakınındadır.

ASPAT KALESİ (STROBİLOS ANTİK KENTİ)

Kale'nin bulunduğu tepenin batıdan görünümü.

Yarımadanın en ihtişamlı yerleşimlerinden biri de Aspat Kalesi'dir. Bodrum ilçe merkezinden Akyarlar'a giden kara yolu üzerinde yer alan kale, Akyarlar merkezine varmadan birkaç kilometre öncesinde görülen yüksek bir tepenin üzerinde yer alır. Kalenin kurulu olduğu tepe denizin hemen kıyısında tüm ihtişamıyla yükselir.

Erken Ortaçağ kaynaklarında söz edilen Strobilos ya da Strobole isimli yerleşim bazı biliminsanları tarafından Aspat Kalesi ile eşleştirilir. Strobolis/Strobole isminden bahseden ilk kaynak Hristiyan azizlerinden Willibald'ın MS. 720'li yıllarda, kutsal topraklara yaptığı hac yolculuğu sırasında tuttuğu gezi notlarıdır. Ephesos'a (Selçuk/ Efes) uğradıktan sonra, kıyı çizgisi boyunca

yolculuğunu sürdürdüğünü bildiren Aziz Willibald, bir süre sonra yalçın bir tepeye konuşlanmış Strobole/Strobilos kentine ulaştığından söz eder.

Kentin adının anıldığı bir başka tarihi olay ise MS. 726-842 yılları arasında Hristiyan dünyasını etkisi altına alan ikonaklazm hareketine (İkona/resim kırıcılık) karşı çıkan Nikomedialı (İznikli) Aziz Theophylaktos'un sürgün edilmesidir. Aziz Theophylaktos, MS. 815 yılında Strobilos'a sürgün edildi ve hayatının geri kalan otuz yılını bu kentte geçirmek zorunda kaldı.

Andreas Salos tarafından yazılmış olan apokrif (sahte) İncil metninde Strobilos kentinden söz eder. Buna göre, savaşlar, yangınlar ve yıkımlar ile Dünya'nın sonu geldiğinde bu sondan kurtulacak birkaç din merkezi arasında Strobilos da vardır.

MS. 11. yy'a ait el yazmalarında, Strobilos'ta bir manastırın varlığından söz edilir. MS. 13. yy'a kadar daha birçok

Tepenin kuzeydoğu yamaçları.

kaynakta sözü geçen Strobilos'un uzun yıllar Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun en önemli liman kentlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde tüm bu belgeler, Aspat Kalesi ve çevresine lokalize edilen **Strobilos** kentinin kıyı Karia bölgesinde Doğu Roma (Bizans) Dönemi bulguları veren birkaç önemli merkezden biri olduğunu göstermektedir.

13. yy'ın ikinci yarısında, tüm bölgeyle birlikte Aspat Kalesi de Menteşe Beyliği'nin kontrolüne girmiştir. Dış kale surlarında görülen bazı mimari detaylar Menteşe Beyliği döneminde de kalenin onarıldığını göstermektedir.

1472 yılında, Osmanlı'ya karşı birlik oluşturan Kıbrıs ve Rodos ordusu Strobilos'a saldırdı. Tarihi kayıtlar bu saldırıda kalenin yağmalandığını, 400 civarında evin yakıldığını kentin tüm kaynaklarının yok edildiğini anlatır.

16. yy'dan itibaren bazı Türk kaynaklarında, Menteşe Livası'na bağlı kazalar arasında adı geçen **“Sıralalos”** isminin, Aspat Kalesi'ndeki Strobilos ile aynı yer olduğu akla gelse de bu bilgi kesin değildir.

Strobilos kelimesi Grekçe'de **çam kozalağı** anlamına gelir. Kentin Ortaçağ kayıtlarındaki adının bu kelimedenden mi kaynaklandığı yoksa Grekçe'de **sert rüzgârın etkisini** anlatan Strobos kelimesinden mi türetildiği kesin olarak bilinmez.

Kaleden, Piri Reis **“Aspat Kalesi”** adıyla söz eder. Piri Reis, el kitabında kalenin denize hâkim konik ve yüksek bir tepe üzerinde yer aldığı, yamaçta ve tepenin altında yıkık binalar ile bir akarsuyun bulunduğu fakat kimsenin bu sudan içmediği, su ihtiyacının sarnıçlardan sağlandığı anlatılır. Konuyu bir denizci

Tepenin zirvesindeki kale yapısı.

Aspat Kalesi'nin yer aldığı tepenin doğudan görünümü.

gözüyle de inceleyen Piri Reis, limanda kuzeydoğu rüzgârlarına karşı sığınmak için demir atmaya uygun yerler bulunduğuna vurgu yapar.

Osmanlı Dönemi'nin ünlü seyyahı Evliya Çelebi, **“Menteşe hâkimiyetinde, yalçın kayalık üzerinde, hünerli bir ustanın elinden çıkmış küçük bir kale”** diye tanımladığı kalenin etrafının 700 adım olduğunu anlatır. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde, kalenin kuzeyde bir kapısının olduğunu ve çevredeki Hristiyan korsanlara karşı kalede her zaman temkinli olduğunu aktarmıştır. Yöre halkının **“Çift Kalesi”** olarak da adlandırdığı Aspat Kalesi ve yakın çevresindeki düzlüklerde yer alan yerleşimin tarihi MÖ. 7. yy'a kadar iner. Ortaçağ'da Strobilos olarak adlandırılan Aspat Kalesi'ndeki yerleşimin antik dönemdeki adı konusunda kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak son yıllarda alanda yapılan arkeolojik araştırmalar, Aspat Kalesi ve çevresindeki antik kalıntıların, kuzeydeki yüksek doruklarda kurulu olan Termera kentinin territoriumu içinde kaldığını ve kentin limanı olduğunu orta koymuştur.

Tepenin kuzey yamaçlarında yapı kalıntıları görülür.

Yüksek duvarlarla günümüzde de ihtişamını koruyan Aspat (Çifit) Kalesi, iç ve dış kale surlarından oluşur. Aspat Tepesi'nin topografyasına uydurulan iç kale duvarlarının inşasında andezit bloklar, tuğla parçaları ve harç kullanılmıştır. Sur duvarlarında yer yer görülen boşluklar, ahşap hatılların çürümesiyle oluşmuştur. Akropol niteliğindeki iç kalenin bu duvar örgüsü Orta-Geç Bizans Dönemi için tipiktir. İç kale kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı köşeler ile doğu cephenin ortasında yer alan kulelerle daha korunaklı kılınmıştır. Kalenin girişi batı cephesindedir.

Dörtgen ve yuvarlak planlı kulelerle desteklenen dış kale surları, Aspat Tepesi'nin etrafında yer yer 8 m. yüksekliğe kadar korunmuş durumda görülebilir. Kalenin liman yönündeki duvarları diğer bölümlerine oranla daha çok tahrip olmuş durumdadır. Dış kale surlarının birer seyirdim (yürüme) yoluna sahip olduğunu gösteren izler belirli yerlerde görülebilmektedir. Genel olarak Doğu Roma (Bizans) Dönemi özelliği gösteren dış kale surlarında, Beylikler Dönemi ve Osmanlı Devri'nde yapılmış onarım izleri de ayırt edilebilmektedir.

Kale içinde taş, tuğla ve ahşap kullanılarak yapıldığı anlaşılan dörtgen planlı mahzen yapıları gibi Geç Antik Dönem'e tarihlenen kalıntılar dışında geçen yüzyıllara ait taş malzemeli kır evlerine de rastlamak mümkündür.

Kalenin kuzeyindeki teraslarda çok sayıda irili ufaklı kilise/şapel kalıntısı tespit edildi. Denize bakan güney- güneybatı eteklerinde ise doğal kayalıklar içinde yer alan tören yerleri, mağara kiliseler ve

mezar yapıları belirlenmiştir. Belirli bir plan vermeyen doğal kaya oyukları ve mağara kiliselerinin dışarıdan algılanmaları oldukça zordur. Doğal kayalıklar arasına harçlı duvarlar örülerek oluşturulan ve genellikle iç yüzleri sıvanmış olan bu mağara kiliselerden biri Nikolaos Monakhos isimli aziz adına kutsanmış olan mekândır. Güney eteklerdeki bu kaya sığınağının iç yüzeyindeki sıva üzerine yazılmış Grekçe metinde şöyle denilmektedir: *“Yüce Efendimizin adıyla sana köle Nikolaos Monakhos, günahkâr ve önemsiz kulun burada yatıyor.”*

Kalenin güneybatısında, azmağın hemen güney yanında yer alan, Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait hamam yapısında Bodrum Müzesi'nce 2007 yılında kazı ve temizlik çalışması yapıldı. Çalışmalar sonucunda yapının apodyterium (soyunmalık), frigidarium (soğukluk), tepidarium (ılıklik), caldarium (sıcaklık), praefurnium (külhan) bölümleri ile su haznesi büyük ölçüde belirgin hale getirildi. Kabaca işlenmiş bloklar ve moloz taşların harç ile tutturulmasıyla inşa edilmiş olan hamam yapısında çok sayıda antik dönem malzemesinin de kullanıldığı görülmektedir.

Erken Demir Çağı'nda, Termere'ya bağlı bir Leleg yerleşimi olarak kurulduğu anlaşılan Aspat Kalesi'nin kuzeyindeki geniş arazi üzerinde çok sayıda antik kalıntıya rastlamak mümkündür. Arkeolojik

kazılar yapılmadığı için çoğu net olarak görülemeyen bu kalıntılar arasında çiftlik evleri, gözetleme kuleleri, zeytinyağı/ şarap işlikleri ve çok sayıda tarım terasları tanımlanmıştır.

Aspat Kalesi'nin eteklerinden başlayıp batıya doğru 700 m, kuzeye doğru ise yaklaşık 1 km. gidildiğinde antik yerleşimin tarım üretim mekânlarına, işliklerine, çiftlik evlerine, sarnıçlara ve tarım terasları ile tarla sınırlarını gösteren duvarlara rastlamak mümkündür. Özellikle kalenin kuzeyinde kalan **“Zeytinli Tepe”** isimli alçak kayalık alan yerleşimin en önemli kırsal kalıntılarını barındırır. Zeytinli Tepe'nin en yüksek noktasından itibaren güneye doğru alçalan geniş arazi üzerinde Antik Dönem'den kalan büyük (35 x 15 m) bir çiftlik evinin kalıntıları ile ana kayaya işlenmiş çeşitli işlik blokları vardır. Benzer işlikler ile Leleg Dönemi'ne ait yuvarlak planlı mekân kalıntılarına tepenin doğu eteklerinde de rastlamak mümkündür. Öte yandan tepenin kuzeybatı yamacında ise kayaya oyularak yapılmış bir mezar odası bulunmaktadır. Aspat Kalesi'nin çevresinde ki bu tarımsal yoğunluk, bu alanın Termara Kenti'ne ait bir liman yerleşimi olması ile açıklanabilir. Burada yapılan üretim, vakit kaybetmeden gemilerle deniz aşırı bölgelere iletiliyor olmalıydı.

Aspat kalesi çevresinde Antik Çağ'dan bugüne ulaşan tarım alanları son yıllarda inter-disipliner çalışmalar için de bir laboratuvar görevi kazandı. Buradaki antik tarım terasları ve işlikler farklı üniversitelerin tarım, ziraat, botanik bölümlerinin uygulamalı çalışma alanı oldu. Alanın tarımsal ve turistik potansiyeli dikkate alınarak 2008-2010 yılları arasında **“Aspat (Strobilos) ve Territoriumu'nda Arkeolojik Park Yönetimi ve Antik Tarım Alanları'nda Agro-Turizm Planlaması”** çalışmalarını gerçekleştirildi.

TELMISSOS/TELMESSOS

Mausollos'un Halikarnassos'a bağladığı altı Leleg kentinden biri olan Telmissos'un nerede olabileceği konusunda bugün dahi devam eden bilimsel tartışmalar vardır. 19. yy'da bölgede çalışan araştırmacılar bu kenti yarımada'nın kuzeyindeki Gölköy çevresinde aramıştır. 1950'li yıllarda, Telmissos'un, Ortakent'in batısındaki Gürece Köyü sınırları içinde olduğu fikri yayıldı. Yakın zamanda çalışan bazı bilim insanları ise bu kentin asıl yerinin Alazeytin'de olduğunu önermektedir. Bu görüşlerden en yaygın olarak kabul gören ise Telmissos antik kentinin Gürece'nin hemen kuzeybatı yanında yükselen **“Kale Tepe”** üzerinde ve yamaçlarında olduğunu söyleyen teoridir.

MÖ. 6. yy'da, yarımada'daki birçok kentle beraber Telmissos da Tymnes isimli tiranın hâkimiyeti altında bulunuyordu. Atina vergi listelerinde adına rastlanmayan bu kentin MÖ. 5. yy'daki durumunu açıklayan herhangi bir veriden yoksunuz. Herodotos'un, kehanetleriyle ünlü olan bir Apollon Tapınağı'na sahip olduğunu söylediği Telmissos şehrinin, bu gücünden dolayı Lydia ve Frigya kralları ile bağlantı kurduğuna dair tarihi kayıtlar vardır. Arrianos'un anlattığı efsanevi bir öyküye göre Frigya Krallığı'nın kurucusu Gordios, henüz genç bir çiftçiyken başına gelen ilginç olayı anlayabilmek için bilicilik merkezine danışmak üzere Telmissos'a gelir. Buradaki bir köyde, kuyudan su çeken bir kız ile karşılaşır ve başından geçen olayı anlatır. Bilicilik rahiplerinden birinin çocuğu olan bu genç kız ona Zeus için kurban kesmeyi salık verir. Zeus'a kurban sunan Gordios, ona doğru yolu gösteren Telmissoslu bu köylü

kızıyla evlenir. Bu evlilikten doğan çocuk da Frigya Krallığı'nın kudretli kralı olacak olan Midas'tan başkası değildir.

Mausollos'un zorunlu iskân göçü sebebiyle kent MÖ. 4. yy'da büyük ölçüde nüfus kaybetmiş ve zayıflamış olsa da uzun bir süre daha bilicilik merkezi olma özelliğini korumayı başarmıştır. MÖ. 2. yy'dan kalan bir yazıtta, Telmissos'ta her yıl Halikarnassos halkı adına Apollon Telmisseus adına kurbanlar kesildiği anlatılmaktadır.

Doğu'da Halikarnassos'a batıda Turgutreis sahiline ve güneyde ise Aspat Kalesi'ne hâkim bir noktada yükselen

1- Telmissos yerleşiminin bulunduğu tepe.
2- Tepe zirvesinde yer alan kule yapısı.
3- Yerleşimden güneye bakış.
4- Yerleşim kalıntıları.
5- Yerleşimin kuzey yamaç altında görülen kaya mezarı.

Telmissos, bir iç kale ve dış kale planlaması ile tipik Leleg kenti formuna sahiptir. Kentin ana girişi surların güneydoğusunda yer alır. Yamaç ve tepede, bölgenin diğer kentlerinden bilinen dörtgen planlı kule kalıntıları yanında kayaya işlenmiş mezarlar ve

tümülüsler görülür. Tepenin üst noktasında, yaklaşık 3 m. yüksekliğe kadar korunmuş olan dörtgen bir kule, kesmetaş işçiliği ile dikkat çeker. Kule ve onu çeviren surlar Mausollos Dönemi özelliği gösterir.

Tepenin eteklerine doğru ise yapı kalıntılarından çok antik tarım teraslarının kalıntıları görülebilir. Tepenin batı eteklerinde, ana kayaya işlenmiş ezgi teknesi ve toplama çukurundan oluşan bir işlik vardır. Kuzeydoğu yamaçlarda, geleneksel konut örneklerinin yer aldığı, terk edilmiş bir 19. yy. köy izleri görülür.

Halk arasında adına Kale Sokak da denilen 11. Sokak'tan itibaren 10-15 dakikalık bir patika yürüyüşü ile çıkılabilen tepedeki yoğun maki örtüsü, antik kalıntıları büyük ölçüde kapatmış durumdadır.

SYANGELA (SOUANGELA) VE THEANGELA

Syangela ve Theangela, aynı kentin farklı dönemlerde aldığı isimlerdir. Souangela ya da Syangela adıyla kayıtlarda rastlanılan kent, Demir Çağı başlarında kurulmuş olan bir Leleg yerleşimidir. MÖ. 544 yılında Pers ordusu tarafından yıkılıp yıkılan Syangela ana yerleşimini, olasılıkla Mausollos döneminde (MÖ. 4. yy) bulunduğu yerden biraz daha güneydoğuda yer alan Kaletepe'ye taşıdı.

Karia Satrabı Mausollos'un Halikarnassos'a bağlamayıp, özgür bıraktığı iki Leleg kentinden biri Myndos, diğeri ise Syangela'dır. Buna rağmen Mausollos, özgür bıraktığı Syangela (Souangela) kentinin adını Hellen diline uydurup Theangela olarak değiştirdi.

Syangela (Souangela) Yerleşimi

Genç Antik Çağ'ın ünlü coğrafi terimler yazarı Byzantionlu Stephanus, Souangela'dan şöyle bahseder: **“Karlar'ın büyük kralına ait mezarının burada olduğunu, bunun da kentin isminden belli olduğunu söylerler. Zira 'soua'nın 'mezar', 'gela'nın ise 'kral' anlamına geldiği söylenir.”**

Syangela yerleşiminin görüldüğü tepe.

Syangela yerleşimindeki yapılarda-yerel taşlardan- tipik Leleg duvar örgüsü görülür.

B. Umar, Syangela olarak Hellen diline uydurulan Souangela adının eski Anadolu dillerinden türediğini ve **“kutlu geçit”** anlamına geldiğini önerir.

Kent tarihi hakkında bilgiler azdır. Ancak, MÖ. 5. yy'da Delos Birliği'ne üye olduğu ve bu dönemde tüm bölgeye hâkim olan Pigres isimli bir bey tarafından yönetildiği bilinir.

Syangela kentinin kalıntıları Bodrum'un doğusunda, Yalı Mahallesi'ne bağlı Alazeytin yerleşiminin güneyinde, Kaplan Dağı üzerindedir. **“Alazeytin Kalesi”** olarak da bilinen antik yerleşim alanı Yalı Mahallesi'nin yaklaşık 8-10 km. kuzeybatısında yer alır.

Syangela yerleşiminden, bindirme tonoz örtülü dörtgen yapı.

Kalıntıların bulunduğu tepeye Alazeytin yerleşimi içinden başlayıp tepenin eteklerine kadar çıkan araç yolu ile ulaşmak mümkündür. Yerleşimin yer aldığı tepenin eteklerinde son bulan araç yolundan sonra yaklaşık 15-20 dakikalık bir rahat tırmanışla Syangela kentine varılabilir.

Syangela sur sistemi, kent planlaması, mimari işçiliği ve yapı kalıntılarıyla tipik bir Demir Çağı Leleg kenti özelliğine sahiptir. Yerleşim iç ve dış kaleden oluşur. Dış kale yuvarlak planlıdır ve kale duvarları birçok noktada dörtgen kulelerle desteklenir. Birkaç farklı noktada kente girişi sağlayan kapılar olsa da ana kapı güneydedir. İç kalenin girişi ise batı cephedeki iki dörtgen kule arasındadır.

Yerleşim içinde, özellikle dış kale surlarına yakın bölgelerde, Leleg mimarisinin tipik birer örneği olan konut kalıntılarına rastlamak mümkündür. Konutların yapımında yer yer kyklopik bloklar kullanıldığı görülür. İyi korunmuş şekilde bugüne ulaşan, bindirme tonoz örtülü dörtgen mekânlar bölgenin diğer Leleg yerleşimlerinden bilinen yapılarıdır.

Yerleşimin orta bölümünde, iç kalenin hemen kuzey batı yanında agora olabilecek geniş bir düzlük yer alır. Bu düzlüğün doğu tarafında ise ata kültürle ilişkili bir tapınak-mezar yapısı vardır.

Kentin kurulu olduğu Kaplan Dağı'nın yakın çevresinde tespit edilen çok sayıda küçük Leleg yerleşimi vardır. Bunlar Syangela territoriumu içinde, ona bağlı küçük yerleşimler olmalıdır. Kentin hemen hemen tüm kalıntıları MÖ. 7.-6. yy'a tarihlenir.

Theangela Yerleşimi

1

2

3

1, 2, 3- Theangela yerleşiminde, orman yangın kulesi yakınında yer alan kule yapısı kalıntıları.

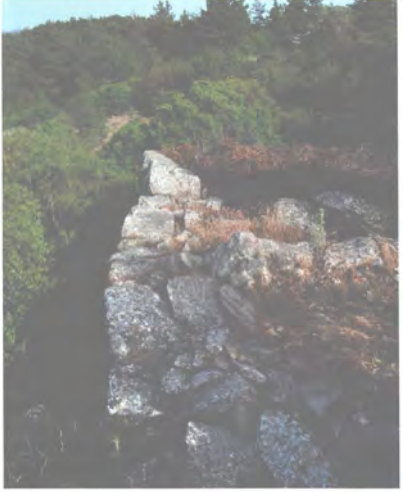
Syangela kentinin taşınmasının ardından Theangela adıyla anılmaya başlayan kent, Mausollos döneminde yaşadığı refahı Hellenistik Dönem'de de devam ettirdi. Roma Dönemi'nde de varlığını sürdüren kent bu dönem içinde zamanla bağımsızlığını yitirip Halikarnassos'un hâkimiyeti altında yaşadı.

Yerleşimde, çobanlar tarafından halâ kullanılan su kuyusu.

Theangela kenti Kale Dağı üzerindedir. Antik yerleşimin bulunduğu tepeye ulaşmak için Yalı Mahallesi'nden Mumcular yönüne giden asfalt yoldan 300 metre gittikten sonra sağa (güneye) dönen bozuk orman yoluna sapılmalıdır; 2,6 km.lik bir tırmanıştan sonra kalıntılara ulaşılabacaktır. Theangela'nın batı surlarına ait kalıntıları, tepe üzerinde yer alan yangın gözetleme kulesinin yanı başında görülmeye başlar. Bundan sonra, doğuya doğru devam eden patika yol izlenerek kent gezilebilir. Theangela için Kale Dağı zirvesine çıkanları tek karşılayan antik kentin ihtişamlı kalıntıları değildir. Tepeden net olarak izlenebilen Gökova Körfezi manzarası, unutulmaz bir seyir keyfi sunmaktadır.

Theangela Antik kenti, doğu-batı yönünde birbirini izleyen üç tepe üzerinde kuruludur. Kentin batı bölümündeki kalıntılar Kale Tepe'dedir. Orta bölümü oluşturan tepenin adı Çukur Tepe, doğu uçtaki kalıntıların yer aldığı yükselti ise Manastır Tepe'dir. Kentin etrafını çevreleyen kalın örgülü sur sistemi, kentin kurulu olduğu tüm tepeleri içine alacak şekilde uzanır. Surların toplam uzunluğu 3,5 km'dir. Surlar batıdan doğuya doğru genişleyerek devam eder. Bastionlarla desteklenmiş olan surlar genel olarak Mausollos Dönemi özellikleri gösterir. Ancak kentin doğu kesimindeki polygonal bloklarla örülmüş sur ve teras duvarları daha erken bir döneme (MÖ. 7.-6. yy) tarihlenir.

Yangın kulesinin doğusunda görülen Theangela kenti kalıntıları.

Kente girişi sağlayan ana kapılar Kale Tepe'nin kuzey ve güney eteklerinde tespit edilmiştir. Kale Tepe'nin güney kesimindeki kapıdan girildiğinde, taş döşemeli bir antik yol batıdaki Çukur Tepe'ye varmaktadır. Çukur Tepe ve Manastır Tepe üzerinden geçerek surun güney ve kuzey duvarları arasında yatay uzanan iki duvar sayesinde kent üç ana bölüme ayrılmış durumdadır. Yüzeydeki yapı kalıntılarının yoğunlaştığı alan, kentin batı ucundaki Manastır Tepe ve yamaçlarıdır. Tepenin doğu eteklerinde, 5,95 x 15 m. ölçülerinde, dikdörtgen plana sahip bir konut dikkati çeker. Kabaca işlenmiş bloklarla örülmüş olan bu üç odalı ve iki katlı konut tipik bir Leleg evidir. Leleg tipi konutun

hemen güney batısındaki kalıntılar, G. Bean tarafından Arkaik Dönem'e (MÖ. 7. -6. yy) tarihlenen bir tapınağın parçaları olarak yorumlanmıştır.

Manastır Tepe'nin zirvesine yakın bir alanda, tepenin hemen doğu eteklerinde yer alan mezar yapısı iyi korunmuş duvarları ve büyük kesme taş bloklarla örülü kırma çatısı sayesinde hemen dikkati çeker. Mezar odasının iç duvarlarının sıvalı hatta renkli bir süslemeyle kaplı olduğunu gösteren izler mevcuttur. Mezarın, M.Ö. 480 yılındaki Salamis Deniz Savaşı'nda Pers donanmasının Kariyalı kaptanları arasında yer alan Pigres isimli komutana ait olduğu önerilmektedir.

Başta Çukur Tepe üzerinde olmak üzere yerleşimin birçok yerinde, kentin su ihtiyacını karşılayan sarnıç ve su kuyuları mevcuttur. Bu su kuyularından bazılarının, topografinin doğal yarık ve boşluklarından yararlanılarak oluşturulmuş olması oldukça dikkat çekicidir. Özellikle kentin doğu kesiminde yer alan ve taş dizisi ile oluşturulmuş dörtgen ayakların taşıdığı, oda biçimli büyük sarnıç görülmeye değerdir.

Maussollos tarafından bir antik polis standartlarına göre yeniden kurulduğu bilinen bu kentte, bir kenti polis yapan tiyatro, meclis binası, stadion gibi yapıların olması beklenir. Bu tür kamu binalarından sadece stadiona ait olduğu düşünülen bir kalıntı alanı tespit edilebilmiştir. Manastır

Kentin doğusundaki yapı kalıntıları.

Tepe'nin güneybatı eteklerinde yer alan ve G. Bean'ın "M" yapısı olarak adlandırdığı kalıntılar, form özellikleri açısından küçük bir stadionu andırır.

ARKONNESOS (KARAADA)

Bodrum'un güneydoğusundaki Orak Körfezi'nin karşısında yer alan Karaada antik Arkonnesos kentinin bulunduğu yerdir. 1950'li yıllarda Bean ve Cook tarafından yapılan araştırmalarda keşfedilen yerleşimde 2008 yılında Diler ve Gümüş tarafından yüzey araştırması yapıldı. Ada üzerinde tespit edilen, etrafı çevrili yapının bir tapınak olduğu anlaşılmıştır. Duvarlarının yüksekliği yer yer 5 metreyi bulan yapının güneybatı köşesinde belirgin bir tahribat görülür. Yapıda kullanılan duvar işçiliğinden yola çıkılarak tapınağın MÖ. 7.-6. yy'a tarihlenebileceği önerilir.

Bodrum yerleşiminin güneyinde -körfezin karşısında- görülen Karaada (Arkonnesos).

KARYANDA

Antik kaynaklarda sözü edilen sekiz Leleg kenti dışında, yarımada'nın çeşitli bölgelerinde, irili ufaklı kentler ve yerleşimler olduğu bugün de bilinmektedir. Karyanda kenti bunlardan biridir.

Hem Herodotos hem de Strabon, Skylaks isimli Karyandalı eski bir tarihçiden söz eder. Herodotos'a göre Pers Kralı Dareios, İndos Irmağı'nın denize ulaştığı yeri keşfetmesi için Karyandalı Skylaks'ı gemilerle yola çıkardığını anlatır. Bu da Skylaks'ın aynı zamanda bir denizci ve coğrafyacı olduğunu göstermektedir.

Strabon, Bodrum Yarımadası'nda Myndos ile Bargyla kentleri arasında Karyanda isimli bir liman ve yine aynı adı taşıyan bir ada olduğunu söyler. Benzer bilgilere bir başka antik kaynaktan, Plinius'un yazdıklarında da rastlanır. Bu anlatımlardan, Karyanda Adası'ndaki yerleşimin sakinlerinin sonradan ana karaya geçip aynı adlı liman kenarında yeni kent kurdukları ortaya çıkar.

G. Bean, Karyanda Adası'nın, Bodrum Yarımadası'nın kuzeydoğu kenarında yer alan bugünkü Salih Adası olduğunu, Hellenistik Dönem'de göç edilen ana karadaki yeni yerleşimin ise Salih Adası'nın güneybatı karşısındaki Göltürkbükü çevresinde olması gerektiğini önermiştir. Bugün bilim çevreleri erken dönem Karyanda kentinin Salih Adası üzerinde olduğunu kabul etse de anakaradaki geç dönem yerleşim için yapılan bu lokalizasyonu tartışmaktadır. G.Bean, Göltürkbükü Gölü (G.Bean, Gölköy Gölü der) yakınlarındaki Karyanda yerleşiminin, buradaki Bizans yerleşiminden dolayı net olarak tespit edilemediğini belirterek kuşkusunu ortaya koymaktadır.

Son yıllarda bölgede yapılan çalışmalar, antik kaynaklardan da yola çıkarak Karyanda antik kentinin, Halikarnassos'un doğusunda, bugünkü Güvercinlik Koyu çevresinde olabileceğini ortaya koymuştur. Bodrum-Milas karayolu üzerinde yer alan Trafik Şube Müdürlüğü tesislerinin karşısındaki koy çevresinde tespit edilen az sayıdaki arkeolojik kalıntı bu görüşü desteklemektedir.

ORTAKENT'TEKİ KULE EV VE YELDEĞİRMENLERİ

Bodrum Yarımadası'nda Antik Çağ'dan yakın geçmişe aktarılan bir yapı geleneği

Dikdörtgen planlı, birkaç kattan oluşan yüksek kule evler ilk bakışta bir konuttan ziyade Antik Çağ'dan kalmış bir tahkimatın kulesi sanılır.

Bu mimari Batı Anadolu'da oldukça yaygındır. Tamamıyla taş kullanılarak yapılan kule ev geleneği Hellenistik dönem kır konutlarına dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Yapılma amacı, bulunduğu yörenin tarım arazilerini olası saldırılardan korumaktır. Bu nedenle, savunmaya elverişli bir kule şeklinde tasarlanır.

Bodrum Yarımadası'nda Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen kule evler yaygındır. Tüm Batı Anadolu örneklerinde olduğu gibi bu bölgede de kule evler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde merkezi otoritenin zayıflaması ile ortaya çıkan ayânlar ve yerel toprak sahipleri tarafından kullanılan birer çiftlik eviydi. Yerel otoritenin güç simgesi de olan bu evler, bölgeye hâkim olan derebeyi ve ailesini de koruyan bir kale görevi görüyordu adeta. Mimar Cengiz Bektaş Bodrum'un kule evlerini, **"Bodrum Kalesi'nden dışarı taşınan Türk ahalinin kale dışındaki ilk mimari yapı örneği"** olarak tanımlar.

Bu ev tipinin en iyi korunmuş örneklerinden biri Müsgebi'de (Ortakent) yer alır. Kültür varlığı olarak tescil edilmiş bu yapı, Bodrum-Turgutreis karayolundan Ortakent'e doğru bakıldığında da rahatça görülebilecek yüksekçe bir yerdedir. Yapı, kayıtlarda **Mustafa Paşa Kule Evi** olarak geçer. Bu ismin, 18. yy'da Bodrum

Ortakent yel değirmenleri.

Tersanesi'ni kuran Kızılhisarlı Mustafa Paşa'dan geldiği önerilse de buna dair kanıt yoktur. Hatta eve ait bir kitabede yapım tarihi olarak Kızılhisarlı Mustafa Paşa'nın yaşadığı yıllardan daha erken bir tarih olan 1602 yılı yazılıdır.

Müsgebi'deki Mustafa Paşa Evi, yamaç üzerine kurulu bir bahçe içinde yer alır ve 10 m. yüksekliğe sahiptir. Kare planlı yapı, alt kat, üst kat ve bir de terastan oluşur.

Ortakent'te görülen, Mustafa Paşa Kule Evi.

Ortakent yel değirmenleri.

Alt kat kapısı, batı yöndeki bahçeye çıkar. İkinci kata girişi sağlayan kapı ise kuzey cephede yer alır ve kaldırılıp indirilebilen bir ahşap köprüye açılır. Yapının bahçesinde müstemilat mekânları vardır. Bunlardan, kuzeydoğu yandaki kubbeli küçük mekân evin bir parçası olan bir bey hamamıdır.

Evin bulunduğu yamacın 200 m. kadar güneyinde yer alan sırt üzerinde sıralanmış olan tarihi yel değirmenleri, geçmişin yapraklarından dökülen hüznü cümleler gibidir.

b ö l ü m
III
MÜZELERDE
HALİKARNASSOS

Fotoğraf: Mausolleion'un Amazon frizinden detay. (Br.M.)

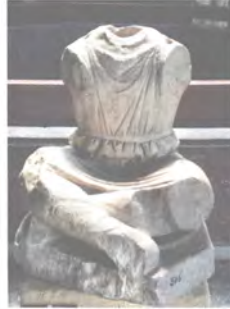
İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ

5000 metrekairelik geniş bir alan üzerinde oturan İzmir Arkeoloji Müzesi Konak İlçesi'ndeki Bahri Baba Parkı içindedir. Müzenin burada kuruluşu 1984 yılına rastlarsa da İzmir kentinde müze tarihi çok daha eskilere, 1924 yılına dayanır.

Müzenin teşhir alanları iki katlı binanın zemin katı ve birinci katında yer alır. Alt katta yoğunluklu olarak taş eserler, üst katta ise kronolojik sıra ile vitrinlerde sergilenen seramik eserler ve değerli madenlerden yapılmış takı malzemeleri ile sikkeler bulunmaktadır. Sergilenen eserleriyle müze tam anlamıyla bir Ege kültürleri müzesi kimliğine sahiptir.

Müze teşhir eserlerinin önemli bir bölümünü Karia bölgesi kökenli eserler oluşturmaktadır. Bodrum Yarımadası yerleşimlerinden bulunarak İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen eser sayısı çok fazla olmasa da oldukça ilgi çekicidir.

Halikarnassos buluntusu olarak sergilenen eserlerden biri giyimli bir erkek heykelidir. Heykel, müzenin giriş katındaki fuayede sergilenmektedir. Müzeye gelen ziyaretçiye ilk karşılayan eser olan **“Oturan Erkek Heykeli”** ince granüllü, kaliteli beyaz mermerden yapılmıştır. Bağdaş kurmuş bir pozisyonda oturan figürün kalın kumaştan elbisesi, göbek hizasından ince bir kemer ile sarılmıştır. Eserin baş kısmı eksiktir. Bu nedenle kimliği konusunda kesin konuşmak mümkün değilse de, tüm vücudunu kapatan doğulu halklara özgü elbisesi ile bu kişinin Kariyalı bir genç erkek olduğunu söylemek mümkündür. Heykelin boyun bölümünde yer alan çukur, belki portre özelliği gösteren bir başın buraya

Halikarnassos'tan Geç Klasik Dönem heykeli. MÖ. 4.yy.

yerleştirildiğini düşündürmektedir. MÖ. 4. yy'a tarihlenen eser, Kariyalı bir kahraman için yapılmış anıtın parçası da olabilir.

Müzenin giriş katındaki taş eserler salonunu süsleyen heykeller

arasındaki sakallı rahip heykeli de Halikarnassos kentinde bulunmuştur. Ayakta durur vaziyette tasvir edilen heykel, normal insan boyutlarından daha küçüktür. Ayak uçlarına kadar uzanan bir khiton ve onun üstünde tüm gövdeyi sıkıca saran bir himation giydiği anlaşılan rahibin, alın ortasından iki yana dalgalar yaparak uzanan kıvrımlı saçları Roma Dönemi'nin ilk yüzyılına özgü genel tipolojiyi yansıtsa da sakal ve yüzdeki portre özellikleri **“tam bir Karia yurttaşı”** ile karşı karşıya olduğumuza hiç şüphe bırakmaz. Eser, MS. 1. yy'a, yani Roma Dönemi'nin hemen başına tarihlenir. Rahibin uzun, bukleli, sert duruşlu sakalı, MÖ. 5. yy'da bu bölge sanatında koyu bir şekilde kendini göstermeye başlayan Pers sanatı etkisinin izlerini yansıtır. Eserin yüzü, bıyık yapısı ve sakalı, MÖ. 4. yy'da yapılmış olan Mausoleion'daki Mausolos heykelini anımsatır. Tüm bu kozmopolit özellikler, Karia'nın yerel heykel stiliyle birleşerek güçlenmiş olan Pers sanatının, Roma Dönemi'ne kadar silinmeyen gücünün kanıtıdır.

Bodrum açıklarında
denizden çıkarılmış
tunç Demeter heykeli.
MÖ. 4.yy. Demeter,
mitolojide bolluk ve
bereketi simgeler.

Halikarnassos'tan rahip heykeli.
Roma Dönemi.

İzmir
Arkeoloji
Müzesi'ni
süsleyen
Bodrum
kökenli bir
başka eser
ise Tanrıça
Demeter'e
ait bronz
heykelin
gövde
ve baş
kısmıdır.
Smyrnlı
(İzmirli)
ozan
Homeros'un
MÖ. 8.
yy'da
kaleme
aldığı
destanında
“güzel
örgülü
tanrıça”
olarak
tanımladığı,
bereketin
simgesi
Demeter'e
ait bu
heykelde
Tanrıça

başını hafifçe öne eğmiş durumda
gösterilmiştir. Baş örtülü olan tanrıçanın göz
çukurları boştur. Bu da heykelin bir zamanlar
irisleri renkli camla gösterilmiş mermer
gözbebekleri taşıdığını akla getirmektedir.
MÖ. 4.yy'a tarihlenen eser, bu boyutta ele
geçen ender bronz heykellerden biridir.
3544 envanter numarası ile ikinci kattaki
koridorlardan birinin sonunda, duvara
asılı sergilenen eser 1953 yılında Bodrum
açıklarında sünger avcılığı yapan yurttaşlar
tarafından denizin 75 metre derinliğinde
bulunmuştur.

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ

Büyük bir yerleşke içinde yer alan
farklı teşhir binalarından oluşan İstanbul
Arkeoloji Müzeleri Sultanahmet Semti'nde,
Gülhane Parkı'ndan Topkapı Sarayı'na
çıkan Osman Hamdi Bey Yokuşu'nda yer
alır. Türk tarihinin ilk müzesi olma özelliğine
sahip olan “*Müze-i Hümayun*” yani
“*İmparatorluk Müzesi*”nin devamı olarak
kabul edilen İstanbul Arkeoloji Müzeleri
13 Haziran 1891'den itibaren bugünkü
binasında hizmet vermektedir.

Günümüzde İstanbul Arkeoloji
Müzeleri, aynı yerleşke içindeki “*Arkeoloji
Müzesi*”, “*Eski Şark Eserleri Müzesi*”,
“*Çinili Köşk*” ve diğer ek binalardan
oluşur.

Halikarnassos kökenli olup İstanbul
Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenmekte olan
tek eser, 313 T envanter numarasıyla
müzedeki yer bulan mermer aslan heykelidir.
Dünya'nın Yedi Harikası'ndan biri olan
Mausolleion'un süsleme elemanlarındanır.
Heykelin ayakları ve arka kısmı günümüze
ulaşmamıştır. Eser, hafif açılmış ağzı, her
an hamle yapmaya hazırmış gibi duran
gergin gövdesi ve gerçekçi bir üslubun
izlerini taşıyan dalgalı yeleleriyle MÖ. 4. yy.
sanatının başarılı örneklerinden biridir.

Mausolleion mezar anıtının çatısını süsleyen aslan heykeli.

ALTES MUSEUM

Uzun yıllar süresince birçok sanat ve kültür eserini büyük bir hayranlıkla biriktiren Prusya Kraliyet ailesinin, 1823 yılında bu koleksiyonunu halka açık bir mekânda sergilemeye karar vermesi Berlin'deki Altes Museum'un (Eski Eserler Müzesi) temelini oluşturmuştur.

Dönemin ünlü mimarlarından Karl Friedrich Schinkel tarafından tasarlanan bu müze, içinde barındıracağı eserlerin eşsiz güzelliğini aratmayan bir mimarlık harikası olarak inşa edildi. Cephesi on sekiz adet ionik sütunla süslü olan yapı neo-klasik mimarinin en önemli eserleri arasındadır. Müze binası yaklaşık yedi yıl süren inşa çalışmalarının ardından 1830 yılında hizmete girdi. İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar **"Kraliyet Müzesi"** adıyla hizmet veren müze, savaş sonrasında yapılan kapsamlı bir restorasyonla yeniden işlev kazandırıldı ve 1966 yılından itibaren Altes Museum adıyla yeniden halka açıldı.

Müzede antik coğrafyanın birçok bölgesinden elde edilmiş, son derece önemli eserler sergilenir. Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi eserleri yanında Etrüsk sanatının en güzel eserleri de bu müzede görülebilir.

Müze koleksiyonunun önemli bir bölümünü oluşturan Anadolu kökenli eserler arasından bir tanesi de Halikarnassos'ta bulunmuştur. 1854 yılında Bodrum'da bulunarak Berlin'e getirilmiş olan bu eser MÖ. 2. yy'a tarihlenen, kabartmalı bir mezar stelidir. İnce kristalli, beyaz mermerden yapılmış olan eserde betimler yüksek kabartma olarak işlenmiştir. Eserin ön cephesinde mezar sahibi olan, giyimli bir genç erkek kabartması, panonun sağ

Halikarnassos'tan kabartmalı stel. MÖ. 2. yy. Altes Museum.

kenarında tüm heybetiyle tasvir edilmiştir. Kalın bir himation ile tüm vücudu sarılmış olan bu erkek, mezar sahibidir. Ana figürün sağ yanında, antik şehirlerde yol kavşaklarına konulan bir Herm yer alır. Bu yol anıtı, üzerinde yer alan aslan postu sayesinde,

sporcuların en önemli koruyucusu olan güç tanrısı Herakles'i simgeliyordu. Mezar sahibi olan ana figür sıcak bir temas ile yüzünü çevirdiği Herm'e (yol anıtı) dokunmaktadır. Kaide üzerindeki Herm'in yanında duran küçük erkek çocuğu ise bir hizmetçiye tasvir eder. Spor alanlarının (palaestra) koruyucu tanrısı Herakles'e yapılan simgesel vurgu, bu stelin dikili olduğu mezarın sahibinin yaşamında başarılarla imza atmış bir sporcu olduğunu gösterir. Kabartma panosunun sol kenarında işlenmiş olan büyük palmye dalı ise, sporcunun hayatta elde ettiği başarıları ve zaferleri anlatır. Berlin'de, "Müzeler Adası"nda yer alan -Altes Museum'un yanı sıra- Neues Museum'da ise Halikarnassos Mausolleion'un kaidesinin üst kısmında yer aldığı öngörülen kabartmalı frizin kopyası sergilenmektedir.

Neues Museum'da sergilenen Mausolleion mezar anıtı kopya frizleri. Berlin.

BRITISH MUSEUM

British Museum'un sütun ve kabartmalarla süslü güney/giriş cephesi.

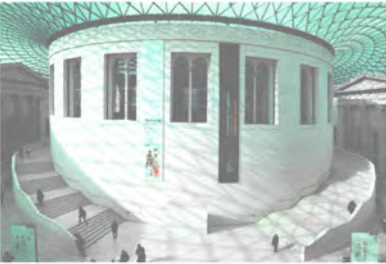

İngiltere'nin başkenti Londra'da yer alan British Museum, dünyanın en eski kurumsal müzelerinden biridir. 1753 yılında kurulan müzenin ilk koleksiyonunu doğabilimci ve hekim olan Sir Hans Sloane'nin biriktirdiği çok sayıda kitap ve doğa tarihi objeleri oluşturuyordu. Dünyanın farklı bölgesinde arkeolojik araştırmaların artmaya başladığı 19. yy'da, batılı gezgin ve araştırmacılar tarafından bulunan birçok eser Londra'ya getirildi ve bu sayede British Museum büyük bir arkeoloji koleksiyonuna kavuştu. İlk kurulduğunda Bloomsbury'deki *Montagu House*'da hizmet veren müze, özellikle arkeoloji alanında elde ettiği çok sayıda

eser nedeniyle yeni bir binaya ihtiyaç duydu. Bugün halen kullanılmakta olan British Museum binası, 1847'de Sir Robert Smirke tarafından yaptırıldı.

British Museum, dört ana teşhir bölümünden oluşan büyük bir komplekstir. Müze, *"Eskiçağ Eserleri seksiyonu"*, *"Sikkeler ve Madalyonlar Seksiyonu"*, *"Baskı ve Çizimler Bölümü"* ve *"İnsanlık Tarihi-Etnografya Bölümü"*ne sahiptir.

Eskiçağ Eserleri Bölümü'nde İngiltere ve Avrupa'nın tarih öncesi ve tarihi dönemlerine

Müzenin, üstü camla kaplı büyük avlusu (Great Court).

Knidos'tan -bir mezar anıtının piramit çatısında yer aldığı bilinen- 7 tondan fazla ağırlığa sahip "Knidos Aslanı" heykeli.

Efes, Artemis Tapınağı kabartmalı sütun tamburu.
M.Ö. 325-300.

Müze de orijinal parçalarıyla kurulmuş Xanthos Nereidler Anıtı rekonstrüksiyonu.

Halikarnassos'tan aslan betimli taban mozaïği.

Halikarnassos'tan keçi betimli taban mozaïği.

Halikarnassos'tan insan betimli taban mozaïği.

ait eskiçağ kültürlerinden eserler yanında çoğu Doğu Akdeniz ve Önasya coğrafyalarından getirilmiş kültür

varlıkları sergilenir. Dünya'daki en zengin eskiçağ kültür varlığı koleksiyonlarından birine sahip olan müzenin en büyük eser

Halikarnassos'tan geometrik motifli taban mozaïği.

kaynağını, 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında Ortadoğu'da yapılmış olan arkeolojik kazılar oluşturmaktadır.

Doğu toplumlarında kültür tarihi ve eski eser bilincinin yeterince gelişmediği bir dönemde, Batılı aydınlar tarafından yapılmış amatör ya da bilimsel kazılar sonucunda birçok eser, bağlı olduğu uygarlık topraklarından kopararak İngiltere'ye getirilmiştir. Bu eser nakli yasadışı yollardan gizli bir şekilde ya da kazıların yapıldığı toprakları yöneten devletlerin izniyle sağlandı. Antik uygarlıklara ait eserlerden, Londra'ya getirilip British Museum'da sergilenenler arasında sözü edilmesi gereken en önemli grubu kuşkusuz Halikarnassos Mausolleionu'na ait mimari ve yontu eserleri oluşturmaktadır.

İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi olan Sir Lord Stratford Canning 1846 yılında, Bodrum Kalesi'nin inşasında malzeme taşı olarak kullanılan birçok Mausolleion kabartmasını yerinden söktürüp Londra'ya götürdü. Bu işlem yasadışı yollardan değil, ne yazık ki Osmanlı Padişahı Abdülmecid'in bizzat izniyle gerçekleştirildi. Bundan tam on yıl sonra, 1856 yılından

Halikarnassos'tan mozaikli bir portre.

Halikarnassos, Mausolleion'dan sütun, sütun başlığı ile dekoratif mimari parçalar.

itibaren Halikarnassos Mausolleionu'nda arkeolojik kazılar yapan İngiliz araştırmacı Sir Charles Thomas Newton ele geçirdiği çok sayıda heykel ve kabartmayı yine yetkili mercilerin izniyle Londra'daki British Museum'a taşıdı. Anıtı süsleyen kabartmalar, Mausollos ve eşi Artemisia'ya ait olduğu düşünülen kolossal boyuttaki heykeller, Mausolleion'un en üstünde durduğu düşünülen dört atlı arabaya ait harikulade yontu parçaları ve daha nice bu kazılar sonrasında götürüldü.

British Museum'a getirilen Halikarnassos eserleri, önceleri yer darlığı nedeniyle ahşap barakalar üzerinde sergilendi. 25 yıl boyunca devam eden bu basit sergileme, eserlerin ihtişamına yakışmadığı için 1882 yılında Mimar John Taylor tarafından tasarlanan yepyeni bir Mausolleion salonu oluşturuldu. Her iki ucunda yükselen merdivenler ile geniş bir salon şeklinde düzenlenmiş olan Mausolleion bölümü uzun yıllar aynı mimari tasarımı korudu. 1960'lı yıllarda yapılan yeni düzenleme ile de bugünkü halini aldı. Günümüzde, Halikarnassos Mausolleionu'na ait eserler British Museum'un 21 numaralı salonunu süslemektedir.

British Museum'un 21 numaralı salonunda sergilenen Mausolleion'a ait Amazon kabartma frizi ve heykeller.

Mausolleion Salonu'nda dinlenen gezginler.

Salonun iki karşılıklı duvarındaki savaş sahneli kabartmalar, MÖ. 4. yy'da Mausolleion'un duvarlarını süsleyen Amazonomachia kompozisyonuna aittir. Bodrum'daki Mausolleion Müzesi'nde alçı kopyaları sergilenen bu kabartmalar, döneminin en güzel örnekleri arasındadır. Salonun ortasında, Satrap Mausollos ile eşi Artemisia'ya ait olduğu düşünülen heykeller yan yana durmaktadır. Newton tarafından Mausolleion Anıtı'nın kuzey yanında, yanyana yıkılmış ve dağılmış olarak bulunan bu iki heykel onlarca parçanın birleştirilmesi sayesinde bugünkü görünümüne kavuşturuldu.

Mausolleion'a ait Amazon frizinden detay.

Mausolleion'dan sakallı erkek başı.

Mausollos'a ait heykel, bir Kariyalı erkeğe ait olduğu konusunda neredeyse hiç kuşku bırakmayacak derecede gerçekçi portre özelliklerine sahiptir. Tüm vücudunu sıkıca saran kalın pelerini, Roma Dönemi Anadolu'sunun soylu erkek heykellerinde sıklıkla karşılaşılan

bir giysi tipinin başlangıcı gibidir. Eserin, kısmen korunan bir ayağındaki sandalet oldukça dikkat çekicidir.

Tıpkı Mausollos heykeli gibi pentelikon mermerinden yapılmış olan büyük boyutlu Artemisia heykelinin başı, gövdeden daha sonra bulundu ve birleştirildi. Omuzlarda, düğmeler sayesinde tutturulan bir tunik üzerinde bol kıvrımlı bir şal giymiş olan Artemisia, tüm duruş özellikleriyle matem tutan hüznü bir kadını temsil ediyor olmalıydı. Saç özellikleri, heykelin yapıldığı MÖ. 4. yy. ortalarından yaklaşık yüz elli yıl öncesinin, yani Geç Arkaik Dönem'in stil özelliklerini yansıtır. Bu durum, Arkaik Dönem saç stiline Karia bölgesindeki bu dönemde yeniden güç kazanması olarak yorumlanır.

Aynı salonda yer alan bir başka heykel örneği ise oturan erkek heykeline ait gövde bölümüdür. Kaliteli pentelikon mermerinden yapılmıştır. Büyük boyutlu çeşitli hayvan

Mausolleion'dan Mausollos heykeli.

Mausolleion'dan, üstünde Pers sürücülü at heykeli.

Mausolleion'dan aslan heykelleri.

fragmanları ile birlikte bulunmasından dolayı bu heykelin, bir tören sahnesinde adak eşyalarını karşılayan kişiyi simgelediği kabul edilir.

Mausollos salonunu süsleyen bir başka yontu ise Tanrı Apollon'a ait olduğu düşünülen heykel başıdır. Dinamik yüz ifadesi, dalgalar halinde geriye taranmış uzun saçları ile MÖ. 4. yy. içlerinde hızla yaygınlaşan Apollon heykellerine öncülük ettiği anlaşılan bu baş, Mausolleion'u süsleyen heykellerden birinin parçası olmalıdır. Başın Apollon'a ait olması şaşırtıcı değildir. Zira Apollon, Hekatomnoslar sülalesi tarafından koruyucu tanrı olarak

Mausolleion'dan
Apollon başı.

kabul ediliyordu ve Hekatomnoslar dönemi sikkelerinde de betimleniyordu.

Mausolleion'un en tepesinde durduğu düşünülen quadrikaya (dört atlı araba) ait sadece birkaç parça günümüze ulaşabilmiştir. Bu

görkemli anıtın bir parçası olan at heykeli de British Museum'da sergilenir. Son derece gerçekçi bir stilde işlenmiş olan at heykelinin baş ve gövdesinin ön bölümü korunmuş durumdadır. Atın duruşundaki sakinlik, quadrikanın bir cenaze alayını ya da mezar sahibi olan ölüler taşıdığını anlatır. Sergideki atın ağzında yer alan bronz gem takımı da Newton'un kazılarıyla bulunmuş orijinal parçalardır. Newton'un notlarında, quadrikaya ait at heykelinin bulunup seksen işçi sayesinde gemiye götürülmesi tasvir edilirken, Bodrum evlerinden bakan peçeli kadınların hayret dolu bakışları anlatılır. Newton, Bodrumlu kadınların hayretli bakışlarını vurgulamak için şu ifadeleri kullanır: *“Troialı kadınlar bile kentlerine giren tahta atı gördüklerinde bu kadar şaşırmamışlardı...”*

Mausolleion'dan at
heykeli.

Mausolleion'dan Mausollos'un karısı Artemisia heykeli.

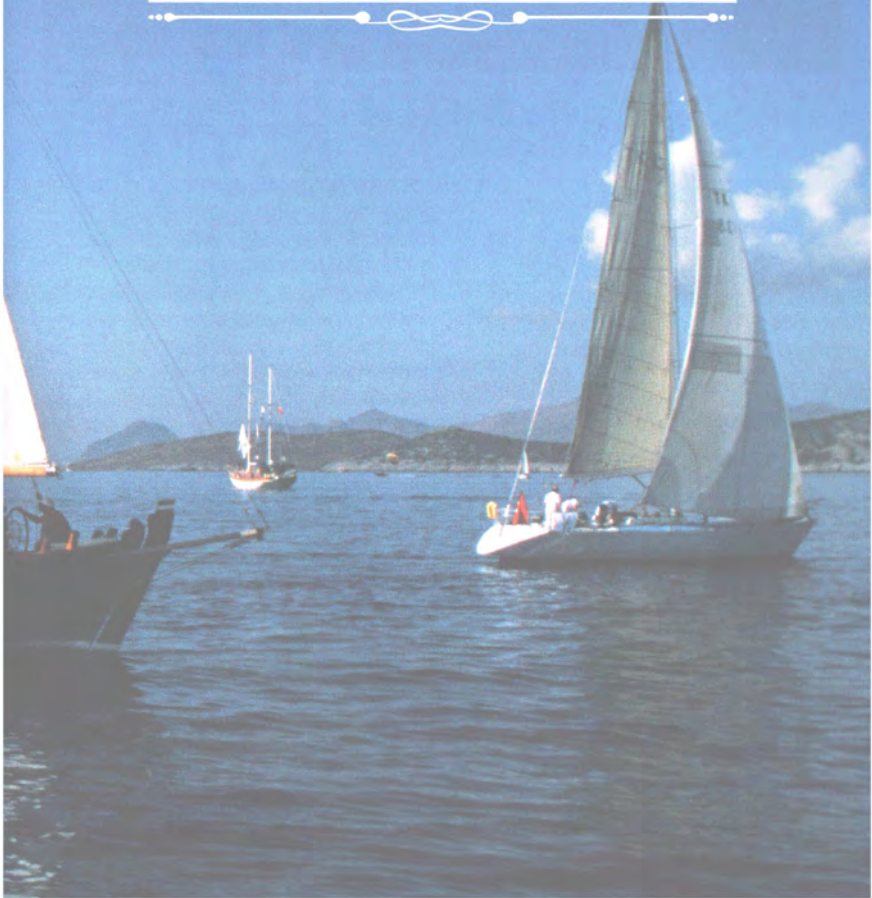

b ö l ü m

IV

REHBER BİLGİLER

Fotoğraf: Bodrum'da her yıl düzenlenen Yat Yarışları'ndan bir an.

HALİKARNASSOS VE ÇEVRESİ HAKKINDA PRATİK BİLGİLER

Bodrum ve kalesi.

YER

Halikarnassos Antik Kenti Muğla iline bağlı Bodrum ilçesinin merkezindedir. Günümüzde ilçenin modern yerleşiminin altında kaldığı için düzenlenmiş bir örenyerine sahip olmayan antik kentin kalıntılarına, ilçenin çeşitli bölümlerinde ulaşmak mümkündür. Bu durum kenti gezmek isteyenler için bir yandan zor bir ziyaret olanağı sunmakta ama öte yandan Bodrum sokaklarında keyifli ve heyecan dolu bir keşif yolculuğu yapma olanağı da sağlamaktadır.

Halikarnassos'un keşfi için, Bodrum Kalesi'nden ziyarete başlamakta yarar vardır. Müzenin de yer aldığı kalenin yüksek kesimleri antik kentin topografyasına panoramik bir bakış olanağı sunar. Bundan sonrası ziyaretçinin keyfine kalmış; ister kent sokaklarında adım adım gezerek Halikarnassos'un izini sürebilir, isterseniz bir araç ile kent kalıntılarının bulunduğu noktaları ziyaret edebilirsiniz.

Halikarnassos gezisi yılın dört mevsiminde gerçekleştirilebilir; yaz mevsiminin sıcaklığını sevmeyenler için yılın diğer mevsimleri Sonbahar, Kış ve Bahar aylarının iklim özellikleri ve azalan kent nüfusu sayesinde kolay ve daha keyifli bir gezi olanağı doğar. Özellikle, doğanın yeniden canlandığı bahar ayları gezisi unutulmaz izlenimler bırakır belleklerde.

Yarımadanın diğer kentlerine yapılan geziler ise ziyaretçiye bambaşka tatlar sunar. Her birine ulaşım, eşsiz deniz ve orman manzarası eşliğinde sağlanır. Özellikle kırsal alanlarda yer alan birçok Leleg kentine gitmeden önce detaylı yol tarifleri alınmalı ya da rehber eşliğinde gezilmelidir. Kırsal kesim gezilerinde yerel yöneticilerin (muhtar vb.) bilgilendirilmesi ya da onlardan bilgi alınması yararlı olur. Araziye uygun kıyafetler, ayakkabılar seçilmesi, su vb. ihtiyaçların önceden sağlanması yararlı olacaktır; uzun süreli gezilerde güneş etkisinden korunmak için (şapka, güneş kremi vb.) önlem alınmalıdır. Az kullanılan bozuk orman yollarında araziye uygun araç tercih edilmelidir; sağanak yağmur sonrası orman yollarında araçla ulaşım riskli olabilir. Bodrum Yarımadası içinde köy yolları ve ara yollar asfalttır; yarımada içinde karavan gezisi de bir seçenek olabilir; kültür gezisi sonrası uygun koylarda konaklayıp Ege'nin berrak suları ile buluşmak hafızalarda unutulmaz anılar bırakacaktır.

Bodrum Yarımadası kuzey sahilleri.

İKLİM

Tipik bir Akdeniz iklim kuşağı kenti olan Bodrum'da bu sebeple yaz ayları sıcak ve kurak geçerken bahar ve kış aylarında sıcaklık biraz düşmekle beraber ılıman bir hava görülür. Bu iklim özellikleri Bodrum Yarımadası'nın neredeyse tümüne hâkimdir.

Yarımadada ortalama sıcaklık 18-19 derece dolaylarındadır. Kış mevsimleri ve bahar aylarına geçiş dönemleri bölgenin yağış rejiminin en kuvvetli olduğu zamanlardır. Genellikle yağmur şeklinde görülen yağış rejiminde kar yağışı sadece belirli yıllarda kaydedilmiştir. Kış dönemlerinde bile giyilecek çok kalın olmayan elbiseler ve ince bir yağmurluk ile gün geçirmek mümkündür. Mikro klima alan özelliği gösteren bölgede yaz aylarında neredeyse hiç nem yoktur. Kış aylarında ise nem oranı oldukça düşüktür. Yarımada'nın özellikle kuzey bölümündeki yüksek tepelerde yer alan antik kentlerini kış sezonunda ziyaret edecek gezginlerin rakımdan kaynaklanan düşük hava sıcaklığını dikkate almaları yararlı olur.

Gümbet yerleşimi.

KONAKLAMA

Türkiye'nin en seçkin tatil kentlerinden biri olan Bodrum'da çok farklı konaklama seçenekleri mevcuttur. Bu olanaklar sadece ilçe merkeziyle sınırlı olmayıp yarımada'nın tüm yörelerinde pansiyonlardan beş yıldızlı otellere kadar geniş bir yelpazede tesise ulaşmak çok kolaydır.

Turizm sezonunun açık olduğu yaz aylarında otel rezervasyonlarını önceden yaptırmakta yarar vardır. Bunun dışında, turizm sezonu haricinde bölgeye gidenlerin günlük olarak da konaklama yeri bulmaları mümkündür.

YEME/İÇME- EĞLENCE

Tipki konaklama olanaklarında olduğu gibi yeme- içme ve eğlence sektörü açısından da tüm Bodrum Yarımadası zengindir. Her türlü bütçeye uygun lokanta, bar ve eğlence mekânlarının yanında, ilçenin çeşitli bölgelerinde günlük alışveriş olanağı sunan marketlere ve hatta semt pazarlarına da rastlanabilir. Akşam eğlenceleri için genellikle, Bodrum İlçe merkezi ve Gümbet Beldesi'nde yoğunlaşan mekânlar tercih edilir.

ULAŞIM

Bodrum'a ulaşım deniz, hava ve kara yolları ile mümkündür. Yılın her döneminde İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerden Bodrum'a karayolu ulaşımı vardır. Bu imkân turizm sezonlarında çok daha yoğun olarak sağlanmaktadır. Kendi araçlarıyla gelmeyi tercih edenleri Bodrum ilçe merkezine taşıyan karayolu, Milas'tan geçerek devam eden çift şeritli geniş asfalt yoldur.

Bodrum ile Milas ilçeleri arasında yer alan havalimanı, Bodrum'a sadece

30 km. uzaklıktadır. Başta İstanbul olmak üzere, ülkenin birçok bölgesinden Bodrum Havaalanı'na uçak seferleri yapılmaktadır. Havaalanından ilçe merkezine ulaşım ise uçak firmalarının olanakları, havaalanı otobüsleri, özel ticari taksiler ya da havaalanı içerisindeki firmalardan karşılanan kiralık araçlar ile sağlanabilmektedir.

Bodrum'a deniz yoluyla ulaşma olanağı da vardır. İlçede üç büyük marina ve kruvaziyer iskelesi mevcuttur. Turizm sezonunda yoğun olmak üzere, Bodrum, Kos, Rodos, Marmaris ve Datça arasında karşılıklı feribot ve deniz otobüsü seferleri yapılır. Sezon dışında bazı turlar yapılmadığı için önceden bilgi almak ve rezervasyon yaptırmakta yarar vardır.

BODRUM YARIMADASI FESTİVALLERİ

Turizmi birçok yönüyle ve olabildiğince yoğun yaşayan Bodrum'da son yıllarda çığ gibi büyüyerek gelişen bir başka etkinlik alanı da festival ve şenliklerdir. Yarımada'nın birçok farklı bölgesini kapsayan festival etkinlikleri arasında, her yıl Mayıs ayı içinde yapılan **"Bisiklet Festivali"**; Ekim ayının üçüncü pazar gününde düzenlenen **"Yat Yarışları"**; Ağustos ayının son haftasında düzenlenen **"Pedesa Festivali"**; Eylül ayı başında yapılan **"Türkbükü Kültür ve Sanat Festivali"**; Haziran ayının başlarında düzenlenen **"Class 1 Off-Shore Sürat Teknesi Yarışları"** ve Mayıs ayı ortalarında düzenlenen **"Uçurtma Festivali"** sayılabilir. Yoğun katılımı bu organizasyonlar konuya ilgili olan tüm gezginlere açıktır.

Bodrum'dan yelkenlilerle Mavi Yolculuk.

YAKIN ÇEVRE GEZİSİ / KARIA YOLU

Antik Çağ'da Karia Bölgesi'nin merkezi konumunda olan Bodrum'un yakın çevresi de antik kalıntılar, örenyerleri ve müzeler açısından zengindir. Bodrum'un hemen doğu yanındaki komşusu olan Milas İlçesi, üzerine kurulu olduğu Mylasa antik kentiyle Karia'nın ilk başkentinin mirasını taşır. İlçe içinde dağınık durumda yer alan kalıntılar ile Milas Müzesi kesinlikle görülmeye değer. Öte yandan Milas'ın hemen batısında yer alan İasos, doğusundaki Labraunda, kuzeyindeki Euromos ve Herakleia Latmos antik kentleri, düzenlenmiş gezi parkurları ile kolay ve bir o kadar da keyif dolu gezi alanıdır.

Milas Müzesi.

Milas, Baltalı Kapı.

Euromos.

İasos.

Marmaris.

Milas, Gümüşkesen Anıtı.

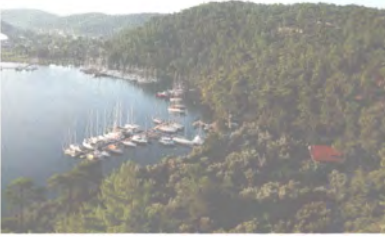
Söğüt.

İasos.

Aynı şekilde, güneydeki Marmaris İlçesi ve Datça Yarımadası kalıntıları da zengin bir kültür mirası olarak ziyaret edilebilir. Özellikle Marmaris Kalesi içinde yer alan müze, Marmaris'in güneyindeki Amos Antik Kenti ve Datça Yarımadası'nın batı ucunda yer alan Knidos antik kenti görkemli eserleriyle tüm dikkatleri üzerine çeker. Marmaris İlçe merkezinin yakın çevresinde, Cennet Adası, Nimera Mağarası, Turgut Şelalesi gibi doğal güzellikler de Bodrum'un yakın çevresinde görülmesi gerekenler arasındadır. Bodrum'dan yaz aylarında Datça'ya düzenlenen arabalı feribot seferleri bu gezi olanağını kolaylaştırır.

Birkaç kültür dostunun öncülüğü ile oluşturulan ve zamanla yapılan katkılar sayesinde gelişen **Karia Yolu**, yaklaşık 820 km'lik güzergâhı ile Türkiye'nin en uzun trekking (doğa yürüyüşü) rotasıdır. Muğla ve Aydın illerini kapsayan bu rota üzerinde antik Karia Bölgesi'nin hemen hemen tüm kentleri ve diğer birçok doğal değerler görülebilir. Dağ yamaçlarını, dorukları, denize nazır patikaları, köyleri ve taş döşeli antik yolları aşan Karia yolu güzergâhında,

Amnistos.

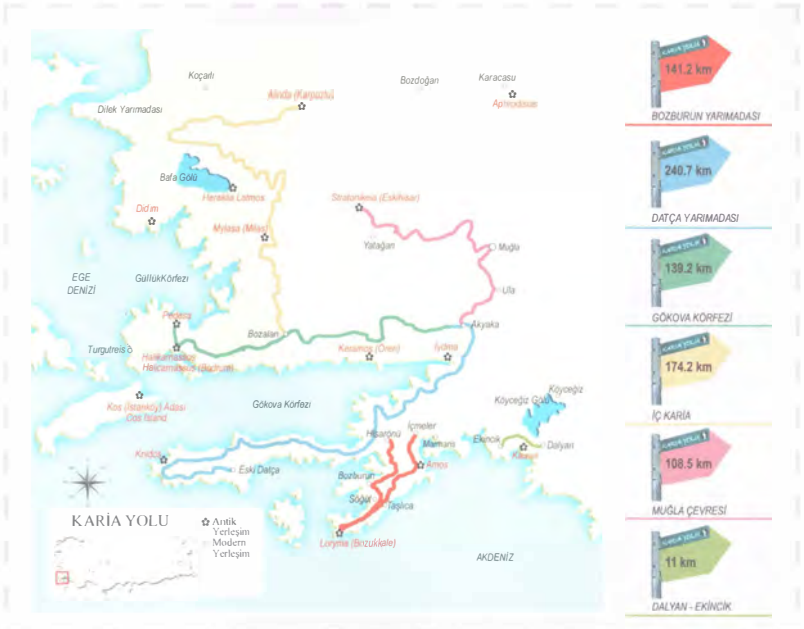
Orhaniye.

bu organizasyonun adıyla düzenlenmiş yön tabelalarına sık sık rastlamak mümkündür.

Karia Yolu yürüyüş ve kültür gezileri, aynı adla kurulmuş olan internet sitesi ([www. kariayolu.com](http://www.kariayolu.com)) aracılığıyla katılımcılarını davet ediyor.

Karia Yolu yönlendirme tabelaları.

İşaretlenmiş, yaklaşık 820 km. uzunluğundaki Karia Yolu güzergâhları. Yol, çok sayıda antik yerleşim ve eşsiz güzellikte doğal alanlardan geçer. (Çizimde, 'Karia Yolu' kitabından yararlanılmıştır.)

YAZARLARDAN TEŞEKKÜR

Metnin yazılma sürecinde birçok insanın katkısı oldu. Yarımada'yı adım adım gezerken nezaket dolu tavırlarıyla kalıntılara ulaşmamızı kolaylaştıran yöre halkının katkısını unutmak mümkün değil. Bilgilerini ve hatta belgelerini bizimle paylaşan sevgili meslektaşımız Reyhan Şahin'in vesilesiyle tüm Myndos kazı ekibine; yörenin arkeolojisine dair harcadığı onlarca emekten damıttığı bilgilerini ileten dostumuz Ufuk Çörtük'e; misafirperverliği ile arazi gezilerimizin yorgunluğunu unutturan değerli arkadaşımız Kudret Akça'ya; en zor zamanlarında bile bir an yanımızdan ayrılmayıp keşif gezilerimize ortak olan kardeşimiz Mesut Doğan'a; metni yazarken onlardan çaldığımız zamanları hoş görüp bize en büyük desteği sunan çocuklarımıza sonsuz teşekkürler.

EDİTÖRDEN

Bodrum Yarımadası kenti Halikarnassos ve bağrında barındırdığı "Dünya'nın Yedi Harikası"ndan bir anıt Mausolleion'u, yarımada'nın diğer şehirleriyle bölge eserlerinin sergilendiği müzelerin tanıtıldığı gezi kitabımızın yaratıcı ekibi içinde, özverili katkılarıyla birçok dostumuz yer aldı. Yapıtın ortaya çıkması uzun zamana yayıldı; yazım, çekim, tasarım ve baskı aşamasında nitelikten ödün verilmedi; yazarlar, fotoğrafçı ve tasarımcı geniş kaynaklar ışığında bölgeyi tarayıp adeta yeniden keşfetti; yerleşim uzaktan görülmekteydi ama zirvelere (Akropol'e) çıkılıp, görülenler paylaşıldı. Türkiye, Almanya, İngiltere ve Hollanda müzelerinde Halikarnassos ve Mausolleion Anıtı eserleri tarandı. Bu müze eserlerinin, okuyucunun / gezginin hayalinde o kent yaşamı ve halkını canlandırmada etkili olduğunu bilmekteyiz; yaşanan mutlulukların, hüznlerin, acıların tanığı olan bu eserler arasında günlük yaşam araç gereçleri, heykeller, büstler, mezar anıtları, olayı sinema filmi etkisiyle canlandıran kabartmalı frizleri sayfalarımızda yer aldı. Kolektif çaba içinde, bilimsel titizlikten ödün vermeden gezi tadında metni kaleme alan yazarlarımız, Sema Gülsün Doğan ve M. Umut Doğan'a; yaratıcı çabasıyla kitabı tasarlayan, illüstrasyon, portre, harita, kroki ve planları çizerek hayallerimizi süsleyen Vahit Akça'ya; İngilizce baskısı için metnin özenle çevirisini yapan Gökmen Elmalı'ya ve metnin son okuması için Justina Lukaityte'ye; müze yetkililerine, ismini satırlara sığdıramadığımız yerel yöneticilere ve yöre halkına -yayınevi adına- teşekkürü borç biliriz.

Gezip, görüp, tanıyıp, sunduğumuz yerleşimlerin ortaya çıkmasında, Anadolu tarihinin aydınlanması ve Anadolu Arkeolojisi'nin gelişmesinde kazıları, araştırmaları ve yapıtlarıyla emeği geçen bilim insanlarına şükranlarımızı sunmanın yanı sıra teşekkürlerimiz az gelecektir; onlar iyi ki var oldular, iyi ki varlar; toplum olarak borcumuzu, yanlarında olup, destek vererek ödeyebileceğimize inanmaktayız; gezip, görüp, keşfetmek, sahiplenip, korumanın bir parçası olabilmek için Myndos Kapısı'ndan Halikarnassos sokaklarına girmenin zamanıdır.

SÖZLÜK

Agora: Antik kentlerde etrafı sütunlarla ve stoalarla çevrili kent meydanı, pazar yeri.

Akropol/ Akropolis: Antik kentlerde şehrin en yüksek bölgede yer alan ve surlarla çevrili olan yukarı bölümü, yukarı kent, iç kale.

Alüvyon: Akarsuların taşıyıp yığdıkları balçık, kil gibi çok ince taneli maddelerle kum ve çakılların karışması sonucunda genellikle akarsuların denize ulaştığı alanlarda oluşan yığın.

Amphora (Amfora): Sivri dipli ya da ayaklı, iki kulplu zeytinyağı, şarap vb. taşınan kap türü.

Analemma: Antik tiyatrolarda seyirci oturma bölümlerini iki yandan sınırlandıran duvarlar.

Andezit: Belirli bir jeolojik dönemdeki volkanik hareketlere bağlı olarak oluşmuş olan kor kayaçlar.

Andron: Antik Çağ'da evin erkeklere ayrılan bölümü; kutsal alanlarda üst düzey, özel erkek misafirlerin ağırlandığı küçük mekânlar

Antemion: Hanımeli bitkisini andıran bir çeşit süsleme ögesi.

Ante: Antik tapınaklarda, yan duvarların ön ve arka cephede öne doğru çıkıntı yapan uçları.

Antik Çağ: Kelime anlamı olarak “*eski çağ*” anlamına gelse de, bu dönem Ege Göçleri ile (kabaca MÖ. 1000) başlayıp Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun yıkıldığı tarihe kadar geçen zamanı anlatmak için kullanılır. Bu dönemin son bölümünü oluşturan Bizans Devri için “*Gec Antik Dönem*” tanımı kullanılır.

Amorf: Şekilsiz, biçimsiz, tanımlanamayan maddeler için kullanılır.

Apodyterium: Antik Çağ hamamlarında, soyunma bölümü.

Arşitrav: Antik mimaride sütunların

üstüne oturtularak sütunları birbirine bağlayan yatay taş blok.

Asklepieion: Antik Çağ'da Sağlık Tanrısı adına kurulmuş olan kutsal alan ve hastanelere verilen ad.

Ata (Atalar) Kültü: Tarih öncesi çağlardan beri, birçok kültürde yer alan bir inanç biçimi. Kabilenin, kentin ya da ailenin geçmişte büyük hizmetlerde bulunmuş bireylerini kutsallaştıran bu inançta ataların anısı, ölümden sonra da bir şekilde canlı tutulmak istenir ve bu amaçla birçok tören ya da anıt yapılır.

Batık: Herhangi bir nedenle su altında kalmış yerleşim birimi, gemi vb.

Beşik Tonoz: Bir beşiği andıran, yarım daire kesitli tonoz sistemi.

Bosaj: Mimaride kullanılan yapı bloklarının dış cephesine yapılan hafif dışbükey kabartma.

Bouleuterion: Antik Çağ'da kent statüsü kazanmış tüm yerleşimlerde mutlaka yer alan meclis binalarıdır.

Brankhidler: Didim Apollon Tapınağı ile Miletos Antik Kenti arasındaki kutsal yolun iki yanında dizili olan oturan rahip heykelleri. Heykeller bu adı, temsil ettikleri Didyma'daki Apollon rahipleri sülalesinden alır.

Boustrophedon: Bir satırın sağdan sola ve ikinci satırın ise soldan sağa yazıldığı eski bir yazı şekli.

Cavea: Antik tiyatro, stadion ve odeonlarda seyircilerin oturduğu basamaklar.

Caldarium: Antik Dönem hamamlarında asıl yıkanmanın yapıldığı sıcaklık bölümü

Cella: Bkz. Naos.

Chert: İçinde kuvarz maddesi barındıran bir tür kaya çeşidi.

Devşirme: Başka bir yapının parçasıyken yerinden sökülerek başka bir yapıda yeniden mimari eleman olarak değerlendirilmiş yapı bloğu.

Diazoma: Antik tiyatrolarda, oturma basamaklarını yatay olarak bölen yürüme yolları.

Dor Heksapolisi: MÖ. 6. yy'da Halikarnassos (Bodrum), İasos (Kıyıkışlacık), Knidos (Datça), Kos (İstanköy) Adası ile Rodos Adası'nda yer alan Lyndos ve Kamiros gibi Dor halkının kurduğuna inanılan altı adet kentin bir araya gelmesi ile kurulmuş siyasi birlik.

Dromos: Mezar odalarına geçişi sağlayan ince uzun koridor.

Eyvan: Üç yönü kapalı, bir yönü dışa açılan ve tonoz ile örtülmüş olan mimari mekân. İslam mimarisinde yaygındır.

Fallus (Fallos): Erkek cinsel organı şeklindeki betim. Antik Çağ'da bereketin ve bolluğun da simgesiydi.

Fresko / Fresk: Duvara yapılan sıva henüz yaş iken üzerine yapılan renkli duvar süslemesi.

Frigidarium: Antik Dönem hamamlarında, genellikle soğuk su havuzunda bulunduğu soğukluk salonu.

Gnays: Kuvars, mika ve feldspattan birleşmiş kayaç.

Granit: Kuvars, feldspat, ortoklaz ve mika minerallerinden birleşmiş türlü renkte, billursu, çok sert bir kayaç türü.

Gymnasion: Antik Çağ'da genç yurttaşların spor ve beden eğitimleri yanında düşünsel bazı eğitimlerinin de verildiği okul yapıları. Bir kentin polis sayılabilmesi için gereken kamu yapılarından biri olan gymnasionlar ilk kez Hellenistik Dönem'de ortaya çıktı.

Hades: Ege mitolojisinde ölülerin gittiği yer altı dünyası ve o dünyanın tanrısına verilen isim.

Han: Kentiçinde yer alan ticaret ya da geçici konaklama yapısı.

Hankah: Büyük tekke ve dergâhlarda pir makamı; fakir, derviş ve öğrencilere yemek verilen ve misafir edilen yer.

Hazire: Cami ve türbelerin bahçesinde yer alan küçük ve özel mezarlık alanı.

Herm: Yol kavşaklarına konulan ve üst bölümü bir büst biçimli yontu, alt bölümü ise

prizmatik bir paye görünümünde yapılan anıtlara verilen isim. Adını, insanlara yol gösterdiğine inanılan Tanrı Hermes'ten alır.

Heroon: Yüceltilmiş kahramanlar için yapılan özel yapı.

Hekatomnidler / Hekatomnos

Sülalesi: MÖ.5-4. yüzyılda Karia Bölgesi'nin Pers İmparatorluğu adına yöneten hanedanlık. Adını Satrap Hekatomnos'tan alır.

Hellenistik Dönem: Anadolu kronolojisine göre Makedonya Kralı Büyük İskender'in Doğu Seferi yapmak üzere Anadolu'ya girdiği MÖ. 334 yılından, Roma Devleti'nin, son Hellenistik Krallık olan Ptolemaioslar Hanedanlığı'nı ele geçirdiği Aktium Savaşı'na (MÖ. 31) kadar geçen süreyi kapsayan tarihsel süreç.

Hippodamos tipi kent planı: Diğer adı "*ızgara plan*" olan kent planlama biçimi. Adını, MÖ. 5. yy'a yaşamış olan ve bu planı ilk kullanan kişi olarak bilinen Miletoslu (Miletli) Mimar Hippodamos'tan alan bu planda kent birbirine eşit aralıklarla uzanan dikey ve yatay sokaklara bölünür ve yapılır bu sokaklar arasındaki dörtgen biçimli yapı adalarına yerleştirilir.

Hipoje (Hypogeum) Mezar:

Yer altına açılmış oda mezarlar. Roma Dönemi'nde yaygındır.

Horasan harcı: Tuğla kırığı, kireç ve kum karışımından yapılan geleneksel yapı harcı.

Hypokaust: Antik hamamlarda, mekân tabanı altında, tuğla dizileri ile yapılan ısıtma sistemi.

İn antis: Antik Çağ'da kullanılan bir tapınak planıdır. Templum İn Antis olarak da bilinir. Bu planda, sadece tapınağın ön cephesindeki iki ante duvarı arasında iki sütun yer alır.

İn-situ: Bir buluntu ya da yapı kalıntısının özgün konumunda durduğunu anlatan Latince terim.

İsodomik: Antik mimaride, eşit

yükseklikte blok taş sıralarından oluşan harçsız duvar örgüsü.

Kâgir / Kargir: Taş, tuğla ve kerpiç malzemeden yapılmış bina.

Kerkides: Antik tiyatrolarda, seyirci oturma basamaklarını dikey olarak bölen, dar basamaklı yürüme yolları.

Kharon: Antik Ege mitolojisine göre ölen insanı yer altındaki dünyaya (Hades) geçirmek için Akheron Irmağı'nın kenarında bekleyen kayıkçı.

Kithara: Otuz ya da kırk telli çalgı. Tanrı Apollon betimlerinde görülen bu çalgı kanuna benzer.

Kırmızı Figür Tekniği: Antik Dünya'da MÖ. 5. ve 4. yy'larda yaygın olarak kullanılmış bir vazo süsleme tekniğidir. Bu teknikte, vazo üzerinde yer alan figüratif motifler kilin kendi renginde bırakılmış, figürler dışında kalan alanlar ise siyaha boyanmıştır.

Krepidoma: Antik Çağ'da tapınağın oturduğu zemini çevreleyen basamaklar.

Kline: 1) Antik Dönem'de yatmak ya da uzanmak için kullanılan sedir. 2) Mezarlarda ölünün konulduğu yatak.

Kremasyon: Ölünün tüm bedeninin yakıldığı cenaze ve defin işlemi.

Konservasyon: Kültür varlığının bilimsel yöntemler kullanılarak yapılan temizlik ve bakım işlemi.

Kubbe: Yarım küre formunda yapı örtüsü.

Kült: Tapınım, inanç.

Kültür Varlığı: Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ya da günlük yaşamın herhangi bir alanı ile ilgili olan, yer altı, yer üstü ya da deniz altında bulunan her türlü insan yapımı taşınır ya da taşınmaz niteliğindeki obje.

Kuvarz: Doğada yer alan oldukça saf şekildedir silika kristali.

Kyklopik: Kabaca işlenmiş, devasa boyutlarda taşlarla yapılmış duvar örgüsü.

Adını Ege mitolojisindeki Kyklop isimli devlerden alan bu örgü genellikle Geç Tunç

Çağı ile Demir Çağı başlarında yaygındır.

Labrys: Antik sanatta sıkça kullanılan, çift ağızlı balta. Girit'in Minos kültüründe, Karia ve Lydia bölgelerinde kutsal balta olarak yaygındır.

Lahit: Antik Çağ'da ölülerin konulduğu taş ya da pişmiş topraktan yapılmış sanduka biçimli mezar.

Latit: Bir tür yüzey kayacı.

Lento: Bir kapı ve pencere açıklığının ya da iki sütun arasının üstünde yapının ağırlığını taşıyan yatay mimari öge.

Lokalizasyon: Kuruluş yeri seçimi. Bir yerleşimin kurulduğu alanın tespiti.

Manastır: Hristiyan din görevlilerinin kent yaşamından uzakta yaşayıp, ibadetlerini yaptıkları, din eğitimi aldıkları, kırsal alanlarda kurulmuş mekân.

Martyrion: Hristiyanlıkta, din büyükleri ve azizler anısına yapılan kilise- mezar anıtı.

Medrese: İslam tarihinin erken dönemlerinden beri var olan, bugünkü orta ve yüksek öğretim düzeyinde eğitim veren eğitim kurumu ve binası.

Miyosen: Jeolojik kronolojiye göre Neojen Dönem (23,8-1,81 myö) içinde yer alan jeolojik zamanlardan biri. Miyosen zamanı günümüzden 23,8 milyon yıl önce başlar ve 5,32 milyon yıl önce sonlanır.

Mozaik: Renkli, küçük taş, cam ya da mermer parçacıklarından yapıma duvar ve yer kaplaması.

Mukarnas: İslam mimarisinde, yan yana veya üst üste yerleşen prizmatik öğelerin dışı doğru aşamalı bir biçimde taşması ile oluşan simetrik şekilli mimari süsleme ögesi. Taç kapılarda, mihraplarda ve geçitlerde görülür.

Naikos: Küçük tapınak, ya da tapınakların içindeki küçük kült odası.

Namazgâh: Açıkta namaz kılmak için hazırlanmış olan ve kible yönüne doğru dikili bir taş ya da küçük bir mihrabı bulunan yer.

Naos: Diğer adı Cella'dır. Tapınaklarda, tanrı-tanrıça heykelinin de durduğu ana oda.

Narteks: Kiliselerde ana mekâna geçişi sağlayan ön giriş ya da avlu bölümü.

Nef: Kiliseler ve diğer bazilika planlı yapılarda, yapı içinde dikey olarak uzanan ve sütun sıralarıyla ayrılmış koridorlar.

Nekropol / Nekropolis: Ölümler şehri. Antik Çağ'da genellikle kent surları dışında yapılan mezarlık alanları.

Niş: Bir mekânın duvarında ya da kayalık yüzeyinde, adak, eşya veya kült heykeli koymak amacıyla açılmış olan girinti.

Nymphaeum: Anıtsal çeşme binası.

Adını antik mitolojideki su perileri olan Nympheler'den alır. Grekçesi Nymphaion'dur.

Nymphe: Antik Ege mitolojisinde ormanlarda, kırdı ve sulak alanlarda yaşadığına inanılan periler.

Opisthodomos: Antik tapınaklarda arkada yer alan sundurma.

Opus caementicium: Roma harcı olarak da bilinen bir duvar örgü biçimi. Taş, çakıl, kum ve seramik kırıklarının kireç harcı ile karıştırılıp kalıba dökülerek sıkıştırılmasıyla elde edilirdi.

Orchestra: Antik tiyatro ve odeonlarda seyirci basamakları ile sahne arasında kalan ve genelde at nalı ya da yarım daire planlı olan boşluk.

Orthostat: Eski Çağ mimarisinde yapıları oluşturan duvarların tabana yakın alt kenarlarında duran ve genellikle bezemeli olan büyük taş levhalar.

Ostrotek: Yakılmış ya da cesedi çürümeye bırakılmış ölümlerin kül veya kemiklerinin saklandığı antik taş sandukalar.

Parodos: Antik tiyatro ve odeonlarda sahne binası ile cavea arasında kalan simetrik seyirci girişleri.

Palaestra: Hamam ve Gymnasium yapılarında spor ve bedensel etkinlikler için ayrılmış, üstü açık avlu.

Peplos: Antik Çağ'da dörtgen kesilmiş kumaşın iğne ve kemerlerle tutturulması ile yapılan dikişsiz, kolsuz, ipekli kadın giysisi.

Peribolos: Bir kutsal alanı çevreleyen duvarlar.

Peripteros: Tapınak etrafında tek sıra sütun dizisinin yer aldığı tapınak planı.

Permiyen Dönem: Günümüzden yaklaşık olarak 292 ile 251 milyon yıl öncesini kapsayan Jeolojik dönem. Bu dönem jeolojik olarak Paleozoik zamandan Mezozoik zamana geçiş evresini oluşturur.

Pithos: Antik Dönem'de yağ, şarap, zeytin ya da tahıl saklamak amacıyla kullanılan büyük küpler.

Polygonal: Çok kenarlı bloklarla yapılmış duvar örgüsü.

Plaster: Dörtgen prizma şekilli dikme.

Polis: Antik Çağ'da kamu yapılarıyla kent statüsü kazanmış yerleşimlerin genel adı. Kent, kent devleti.

Polygonal Duvar: Çok kenarlı taşlarla örülmüş duvar.

Portiko: Bkz. Stoa.

Potern: Yapıların ve özellikle de surların altında açılan gizli geçitler.

Praefurnium: Hamamlarda ateşin yakıldığı fırın.

Prehistorik: Tarih öncesi (yazının kullanımından önceki) çağları kapsayan zaman dilimi.

Proskene: Antik tiyatrodaki sahne binasının (skene) önünde yer alan ve oyunların oynandığı platform.

Pronaos: Antik tapınaklarda, ön cephede yer alan sundurma.

Propylon: Anıtsal kapı

Prytaneion: Latincesi "*Prytaneium*"dur.

Antik Çağ'da, içinde sürekli kutsal ateşin yandığı, kente gelen üst düzey misafirlerin, başarı kazanmış kişilerin ağırlandığı kamu yapısı.

Pseudo-isodomik: Yalancı isodomik duvar örgüsü. Bu örgü biçiminde dörtgen kesilmiş yapı blokları, bir sıra ince bir sıra kalın bloklar kullanılarak şekilde dizilir.

Pseudo-dipteros: Antik tapınak planı. Yalancı dipteros plan da denir. Bu planda

tapınak etrafında iki sıra sütun dizisi yapılacak şekilde tasarlanır ancak içteki sütun dizisinin yeri boş bırakılır.

Rekonstrüksiyon: Bir yapının elde kalan az sayıdaki kalıntısından ve diğer belgelerden yola çıkılarak yeniden yapımı.

Rektogonal: Dörtgen kesilmiş mimari yapı bloğu.

Replika: Tek bir orijinal esere dayanılarak yapılan taklit eserler.

Restorasyon: Bir mimari eserin, aslına uygun olarak onarılması işlemi.

Retorik: Hitabet sanatı ve bu sanatı inceleyen edebiyat dalı.

Ritüel: Dinsel tören, ayin.

Seyirdim yolları: Kale ve kent surlarının iç kısmında, merdivenle çıkılan ve askerlerin çevreyi kontrol etmek için kullandıkları dar yürüme yolları.

Silme: Bir mimari elemanda ya da yazıtta görülen kabartmalı süsleme öğesi.

Skarabe: Eski Mısır'da dinsel anlamı da olan bok böcekleri. Kozmik evren ve ölümden sonra yeniden dünyaya geliş ile ilgili inançlarla ilişkili olan Skarebe, antik sanatta da yer yer kullanılmıştır.

Skene: Antik Tiyatrolarda sahne binası. Bu yapı genellikle sütunlar, nişler ve heykellerle süslü anıtsal bir görünüme sahipti.

Slika: Yer kabuğunun önemli bir kısmını oluşturan silikon dioksit maddesi.

Strigilis: Antik Çağ'da sporcuların, mücadele ve eğitim sonrasında hamama girmeden önce vücutlarındaki ter ve yağı sildikleri, orak biçimli, metal aletler.

Siyah Figür Tekniği: Antik Dünya'da MÖ. 6. ve 5. yy'larda yaygın olarak kullanılmış bir vazo süsleme tekniğidir. Bu teknikte vazunun açık kırmızı kil yüzeyinde figürler siyah gölge şeklinde yapılır, figür detayları kazıma çizgilerle verilir.

Stel: Sek parça halinde dik duran taş. Antik Çağ'da mezar başlarına ya da bir kişiyi onurlandırmak için kentin çeşitli yerlerine dikilen yazıtlı ya da motifli dikmeler.

Stoa: Antik kent meydanlarının etrafında ya da bağımsız birer yapı olarak kentin manzaralı bölgelerinde kurulan üstü çatı ile kapalı, bir ya da iki cephesi sütun dizisi ile sınırlandırılmış yürüme yolları. Diğer adı portikodur.

Stylobat: Antik mimaride yapının oturduğu, sütunların dikildiği zemin.

Syneikismos: Antik Çağ'da güçlü bir kent devleti oluşturmak için yapılan, birkaç küçük şehir ya da kasabayı birleştirme işlemi.

Synthronon: Bizans Dönemi'nde ve doğu kiliselerinde yer alan, din görevlilerinin ayin sırasında oturduğu basamaklar.

Şapel: Tek mekândan oluşan küçük kilise yapısı.

Tabula ansata: İki yanı kulplu çerçeve şeklindeki kitabelik motifli.

Temenos: Bir tapınağı çevreleyen ve peribolos denilen duvarlarla çevrili kutsal alan.

Tepidarium: Antik çağ hamamlarında, ortalama düzeyde ısıya sahip olan ara bölüm, ılıkılık.

Territorium: Bir kentin hâkim olduğu çevresel etki alanı.

Tessera: Mozaik yapımında kullanılan küp biçimli küçük taşlar.

Tonoz: Tuğla ve harçla örülmüş, yarım silindirik biçiminde tavan örtüsü.

Trakit: Volkanik kayalıklar arasında bulunan bir minarel türü.

Trias Dönem: Günümüzden yaklaşık olarak 251 milyon yıl önce başlayıp 205 milyon yıl önce sonlanan jeolojik dönemdir. Permian Dönem'den hemen sonra gelir ve Mezozoik zamanın ilk dönemini oluşturur.

Triclinium: Antik Çağ'da bir masanın üç kenarına dizilen ve üzerine uzanılarak yemek yenilip içki içilen yataklar.

Tromp: Bina köşelerinde yer alan ve üst yapının ağırlığının yan duvarlara daha hafif bir şekilde inmesini sağlayan köşe kubbesi.

Tüf: Bir volkanik patlama sonucu ortaya çıkan volkanik küllerden oluşan kaya türü.

Tümölüs: Antik Çağ'da taş ya da toprak yığılarak oluşturulmuş mezarlar. Kent soyluları ya da yöneticileri için yapılan bu mezarlarda bazen bir oda, bazen de basit bir sanduka toprak ya da taş yığma ile örtülürdü. Trakya'da ve Anadolu'nun Lydia ve Frigya bölgelerinde yaygındır. Taş yığma tümölüsler ise Karia bölgesindeki Leleg kültürlerinde sıklıkla görülür.

Urna: Roma Dönemi'nde içine yakılan ölünün küllerinin konduğu ya da zeytinyağı, su gibi maddelerin saklandığı kavanoz biçimli kaplar.

Vomitorium: Antik tiyatrolarda seyirci girişlerini sağlayan ve oturma basamakları altında uzanan tonozlu geçitler.

Zaviye: İslam'da derviş denilen din misyonerlerinin dinsel törenler yaptığı küçük tekke yapısı.

KAYNAKÇA

AKPOLAT, Servet. "Bodrum Kalesi", Mimarlık Dergisi-1 (1979), 59-63.

AKŞİT, İlhan. Anadolu Uygarlıkları ve Türkiye'nin Antik Kentleri, İstanbul, 2008.

AKURGAL, Ekrem. Anadolu Uygarlıkları, İstanbul, 1993.

ALPÖZEN, Oğuz. Antik Halikarnassos-Bodrum, Ankara, 1987.

AREL, Ayda. "Bodrum Yarımadası'nın Ortakent (Eski Müsgebi) Köyünde Bulunan Mustafa Paşa Kulesi Hakkında" VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1998.

AREL, Ayda. "Ege Bölgesi Ayanlık dönemi Mimarisi: 1986-1991 Çalışmaları" VIII Araştırma Sonuçları Toplantısı Katalogu, Ankara, 1991.

ARSLAN Anıl. "Mylasa'dan Halikarnassos'a Hekatomnidler" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt. 6, Sayı: 25, Hamza Gündoğdu Armağanı, (2013), 47-57.

BARAN, Abdülkadir. "Lelegler", İDOL

Dergisi 11 (Ekim-Kasım-Aralık 2001), 23-28.

BASS, George, F. Bodrum Sualtı Müzesi'ndeki Batıklar, Çev. S. Pulak, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Yayınları-3, Ankara, 1996.

BAŞGELEN, Nezh. Bir Zamanlar Bodrum, İstanbul, 1998.

BEAN, E. George. COOK, J.M. "The Halicarnassus Peninsula" BSA (The Annual of the British School at Athens)-50 (1955), 85-171.

BEAN, E. George. Turkey Beyond The Meander, London, 1980.

BOYSAL, Yusuf. "Müsgebi Kazısı 1963 Kısa Raporu" Belleten XXXI (1967), 67-76.

BOYSAL, Yusuf. Katalog der Vasen im Museum in Bodrum-I, Ankara, 1969.

BÜYÜKÖZER, Aytekin. "Lagina Hekate Tapınağı'nın Altyapı ve Stylobat Düzenlemesinde Uygulanan Oranlar" Pamukkale Üniv. Sos. Bil. Enst. Dergisi, Sayı: 7 (2010), 1-13.

CARSTENS Anne. M. "Tomb cult and tomb architecture in Karia from the late Archaic to the Hellenistic period", Die Karer und die Anderen Internationales Kolloquium an der Freien Universtat Berlin 13.bis – 15 October, Ed: F. Rumscheid, Bonn 2009, 377-395.

ÇALIŞLAR, İzzeddin.

Halikarnassos'ta Bir Zaman- Bir Bodrum Rehberi, İstanbul, 1999.

DİLER, Adnan. "Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri Pedasa Mylasa Damlıboğaz (Hydai), Kedrai (Sedir Adası), Kisebükü (Anastasiaoupolis) ve Mobolla Yüzey Araştırmaları 2004-2005" Araştırma Sonuçları Toplantısı-XXIV-2 (2006), 487-491.

DİLER, Adnan - TÜRKOĞLU, S.

-ÇÖRTÜK. U.- GÜMÜŞ, Ş. "Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri Pedasa, Aspat, Kisebükü (Anastasiaoupolis) Mylasa Sarıçay Ovası- Damlıboğaz (Hydai), Pilavtepe, Kedrai (Sedir Adası) ve Mobolla Yüzey Araştırmaları 2006-2007" Araştırma

Sonuçları Toplantısı-XXVI-3 (2008), 131-132.

DİLER, Adnan - GÜMÜŞ, Şahin.

"Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri Pedasa, Adalar, Aspat, Kissebükü (Anastasiaoupolis), Milas Damlıboğaz (Hydai)- Pilavtepe, Sedir Adası (Kedrai) ve Muğla (Mobolla) Kalesi Yüzey Araştırmaları 2008." Araştırma Sonuçları Toplantısı-XXVII-I (2009), 105-108.

ERŞEN, Devrim. Değer Biçilemeyen Hazine, Türkiye'nin Antik Kentleri: Ege, İstanbul, 2013.

FEDAK Janos. Monumental Tombs of the Hellenistic Age, Toronto 1990.

FOSS, Clive. "Strobilos and Related Sites" Anatolien Studies-38 (1988), 147-174.

GÜTERBOCK, Hans, G. "Troy İn Hittite Texts: Wilusa, Ahhiyawa and Hittite History", Troy and Trojan War, (October 1984) Ed: M. J. Mellink, 1986, 33-45.

HERODOTOS, Herodot Tarihi, çeviri: Muntekim Ökmen, İstanbul, 1991.

HOMEROS, İlyada, çeviri: Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul, 1984.

JEPPSEN, Kristian. Antik Halikarnassos'taki Mavsoleion, Ankara.

KOVACSOVIĆ, W.K. Römische Grabdenkmäler, 1983.

MAGIE, David. Roman Rule in Asia Minors: To the end of the third century after christ, Princeton, 1950.

MUĞLA KÜLTÜR ENVANTERİ I-II-III-IV, İzmir, 2007.

ONAL, Naci, M. "Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri" I. Türk Dünyası Lehçe ve Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri, 21-22 Nisan 2002-Muğla, 167-183.

ÖZGÜNEL, Coşkun. Karia Geometrik Seramiği I, Ankara, 1979.

ÖZLER, Güner. "Halikarnassos Tonozlu Mezar Grubu", Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, Sayı: 9, (2009), 73-92.

ÖNEN, Ülgür. Karien, Südlische Westkuste Der Turkei, İstanbul, 1989.

PEDERSEN, Paul. "Report of The

Turkish-Danish Investigations at Ancient Halikarnassos (Bodrum) in 1999", 22. Kazı Sonuçları Sempozyumu, Cilt 2, (2001), 287-298.

PEDERSEN, Paul. "Resistiuty Measurements And Magnetometer in Ancient Halikarnassos 1988" V. Arkeometri Sonuçları Sempozyumu, (1990), 41-52.

RADHT, Wolfgang. "Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos", İstanbuler Mitteilungen-3 (1970).

STRABON, Antik Anadolu Coğrafyası, XII, XIII, XIV, çev. Adnan Pekman, İstanbul, 1993.

ŞAHİN, Mustafa. "Myndos 2004 Yılı Yüzey Araştırması" Araştırma Sonuçları Toplantısı-XXII-1 (2005), 171-184.

ŞAHİN, Mustafa. "Myndos Yüzey Araştırmaları 2005" Araştırma Sonuçları Toplantısı-XXIV-1 (2006), 293-306.

TAY (Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri) Projesi Katalogu. (internet erişimi: www.tayprojevt.org.)

TIRPAN, Ahmet. A. "Myndos ve Theangela" Araştırma Sonuçları Toplantısı-V-1 (1987), 167-190.

TÜRKİYE MÜZELERİ, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2002.

UMAR, Bilge. Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İstanbul, 1993.

UMAR, Bilge. Karia, Bir Tarihsel Araştırma ve Gezi Rehberi, İstanbul, 1999.

Von HASBERG, Henner. Römische Grabbauten, 1982.

WINTER, Frederick, E. Studies in Hellenistic Architecture, Canada, 2006.

YAKAR, Serap - UZALA, Gürşans. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla, 2006.

YAYLALI, Serap. "Bodrum Peynir Çiçeği Mağarası", Arkeoloji ve Sanat Dergisi 128 (2008), 1-10.

DİZİN

A

- Adliye Camisi** 131
Allard Pierson Museum, Amsterdam 25
Altes Museum, Berlin 183
Amazonlar 9, 26, 27, 55, 64, 66, 68, 69, 178, 179, 187
Amos 198
Antipatros 71
Apamea Antlaşması 10
Arkonnesos (Karaada) 175
Artemisia 10, 24, 25, 28, 45, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 62, 70, 98, 186, 187, 189
Aspat Kalesi (Strotilos) 140, 141, 164, 165, 166, 167, 168, 169
Aziz Petrus 11, 36, 43, 44, 70, 89, 98, 119
III. Attalos 30
II. Ada 28

B

- Bodrum Kalesi Armaları** 35, 90, 91, 111, 114, 118, 126, 127, 128
Büyük İskender 10
Beçin Kalesi 34
Bryaksis 61, 69
Bean E. George 156, 161, 164, 173, 174, 175, 204
British Museum 9, 25, 33, 59, 61....70, 73, 116, 178, 179, 184...189
Batı Roma İmparatorluğu 11, 33
Beşparmak Dağları 10, 17, 18, 19
Bodrum Kalesi 8, 14, 19, 25, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 43, 44, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 59, 63, 70, 77, 89, 90, 91, 93, 94...130, 176, 186, 192, 204
Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi 20, 27, 32, 33, 41, 45, 55, 75, 94...130, 204, 205

C

- Cemal Pulak** 124
Charles Newton 60, 70, 71, 72, 186

Ç

- Çınar Mağaraları** 10, 17

D

- Diodokhlr (halefler) Devri** 29, 30
Diocletianus 72, 113
Dünya'nın Yedi Harikası 27, 45, 55, 57, 71, 77, 182
Dor Hexapolisi 10, 23
Delos Deniz Birliği 10, 24, 149, 156, 158, 170
Doğu Roma İmparatorluğu 11, 33, 34, 46, 102, 110, 112, 133, 144, 159, 161, 166, 167, 199

E

- Evlıya Çelebi** 37, 89, 103, 166
Euromos 196
Ege Göçleri 20, 22, 199

F

- Fabrico Del Caretto** 126
Fatih Sultan Mehmet 36
Frigya-Karia Eyaleti 11, 32

G

- Gelidonya Batığı** 121, 122
George Bass 104, 124, 204
Gökova Körfezi 10, 15, 17, 18, 172

H

- Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı)** 49, 133, 136, 137
Halikarnassos Surları 86
Halikarnassos Tiyatrosu 12, 13, 29, 40, 41, 45, 47, 77, 78
Hekatomnidler Sülalesi 26, 142, 200, 204
Hekatomnoslar 10, 28
Herakleia Latmos 196
Hermafrodit 83, 84, 133
Hipokrates 128
Hititler 18, 19, 20, 21
Hyssaldomos 26

İ

- İdrieus** 28
İsa Bey 35
İzmir Arkeoloji Müzesi 180, 181, 182
İstanbul Arkeoloji Müzeleri 182
İasos 196
İonia 23, 24

K

- Kadıkalesi** 162
Kanuni Sultan Süleyman 11, 37, 93, 99
Karia Bölgesi 14, 20, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 33, 39, 53, 117, 143, 166, 180, 187, 196, 197, 200, 204
Karia Eyaleti 11, 32, 33
Karia Prensesi Ada 27, 29, 41, 115, 116, 117
Karia Satraplığı 10, 25, 26, 28, 52
Karia Yolu 197
Karialılar 21, 22, 23, 24, 28, 30
Karyanda 175
Kentaur 63
Kızılhisarlı Camisi 130
Kızılhisarlı Mustafa Paşa 11, 42, 48, 130, 131, 132, 176
Knidos 8, 21, 23, 40, 86, 101, 184, 197, 200
Knidos Aslanı 184,
Korsan Salih Kulesi 47
Kos Adası 14, 23, 24, 36, 40, 89, 128, 158, 194, 200

- Kristian Jeppesen** 70
Kule Evler 176, 177
Küçük Asia 30, 31, 32
L
Labraunda 24, 116, 117, 196
Lapithler 63
Latmos Bölgesi 17, 27, 86, 196
Lelegler 8, 22, 24, 27, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 152, 153, 156, 158, 161, 164, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 175, 192, 204, 205
Leokhares 61, 69, 73
Lord Stratford 70, 186
Lydialılar 23, 30, 61, 168, 201, 204
II. Lygdamis 24
Lykia 61, 121
Loryma 105
M
Madnasa 22, 143, 148...151
Marmaris Kalesi 197
Marsyas Deresi (Çine Çayı) 24
Mausolleion 9, 26, 27, 28, 40, 41, 42, 45, 46, 48, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 81, 89, 94, 103, 112, 113, 161, 178, 179, 180, 182, 183, 186, 187, 188, 189
Mausolleion Anıt Müzesi 46, 54...71
Mausollos 10, 25, 27, 28, 39, 40, 42, 45, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 70, 71, 73, 75, 77, 81, 85, 86, 98, 105, 142, 144, 149, 152, 158, 159, 164, 168, 169, 170, 172, 186, 187, 188, 189
Menteşe Beyliği 11, 34, 35, 42, 89, 166
Miletos 24, 40, 199, 200
Müşgebi (Ortakent) 10, 18, 176, 204
Mylasa (Milas) 15, 16, 17, 26, 31, 34, 130, 175, 194, 196, 205
Myndos 8, 15, 22, 32, 142, 143, 158, 159, 160, 161, 164, 170, 175
VI. Mithridates 31
N
Nefertiti 124
Neues Museum 183
Neyzen Tevfik 138
Nimera Mağarası 197
O
Octavianus 11
Oranion 142, 143, 156, 157
P
Paul Pedersen 70
Pax Romana 11, 32
Pedesa 8, 22, 143...148
Pentelikon Mermeri 64, 69, 187
Pergamon Krallığı 30
Persler 10, 23, 24, 25, 26
Peynirçiçeği Mağarası 10, 17
Piksodaros 23, 28
Pilinius 60, 62
Pisyndalis 24
Priene 40, 57, 73, 116
Ptolemaioslar 30, 200
Pytheas 57, 61
Q
Quadrika (dört atlı araba) 60, 62
R
Rodos Devleti 10, 30, 37
S
Saint Jean Şövalyeleri 8, 11, 35, 43, 44, 89, 92, 93, 120
Saldır Şeyh Türbesi 133
Salmakis 83, 84, 133
Salmakis (Bardakçı) Koyu 40, 43, 84, 85, 133
Salmakis Nymphaionu 40, 83
Sandıma Köyü 154, 155
Seleukos Krallığı 30
Serçe Limanı Batığı 105...110
Side /Sibda 15, 143, 148, 152, 153
Skopas 61, 69
Sualtı Arkeolojisi 97
Syangela 22, 142, 143, 170, 171, 172
Ş
Şeytan Deresi Batığı 122
T
Tektaş Burnu Batığı 114
Telmissos/Telmessos 168, 169
Tepecik Camisi 131
Termera 22, 143, 164, 167, 168
Theangela 15, 22, 143, 172, 173, 174, 205
Tiberius 39
Timotheos 61, 69, 73
I. Theodosius Magnus 33
U
Uluburun Batığı 122...125
V
Vitruvius 51, 52, 73, 83
Y
Yalıkavak Kaya Mezarları 155, 156
Yel Değirmenleri 49, 133, 134, 135, 152, 160, 177
Yıldırım Bayezid 35
Z
Zaphyron Yarımadası 10, 11, 19, 36, 39, 40, 42, 43, 44, 51, 52, 87, 89, 93

TÜRKÇE

■ GEZİ REHBERİ

1. İSTANBUL MÜZELERİ

■ ÖYKÜ / GEZİ

1. DÜŞ DÜNYAMDA ZENGİNLEŞEN
AFRODİSİAS ÖYKÜLERİ

■ ANTİK KENTLER SERİSİ / GEZİ REHBERİ

1. HİTİT BAŞKENTİ HATTUŞA /
ALACAHÖYÜK-ŞAPINUVA (2. BASKI)
2. EFES VE DİĞER İON KENTLERİ (2. BASKI)
3. HİERAPOLİS (PAMUKKALE) LAODİKEİA VE
ÇEVRESİ
4. APHRODİSİAS VE ÇEVRESİ
5. TROAS BÖLGESİ ARKEOLOJİK YERLEŞİMLERİ VE
ANITLARI / TROİA VE ÇEVRESİ
6. BODRUM YARIMADASI HALİKARNASSOS VE
ÇEVRESİ

■ BELGESEL - REHBER

■ ANADOLU UYGARLIKLARI SERİSİ

1. HİTİT UYGARLIĞI İZİNDE ANADOLU (2. BASKI)
2. LİKYA YOLLARINDA

■ BELGESEL - FOTOĞRAF

1. YONTULARIN DİLİ: HİTİT/GEÇ-HİTİT DÜNYASI

FOREIGN LANGUAGE BOOKS

■ TRAVEL-GUIDE BOOKS

1. CHURCHES OF İSTANBUL
2. MUSEUMS OF İSTANBUL

■ ANCIENT CITIES SERIE / TRAVEL-GUIDE

1. THE HITTITE CAPITAL HATTUSA /
ALACAHÖYÜK AND SHAPINUWA (2ND EDITION)
2. ヒッタイトの都 ハットウシャ アラジヤフユクとシャビヌワ
3. EPHESES AND THE IONIAN CITIES
4. エフェソス その他のイオニア都市
5. EPHESES UND DIE IONISCHEN STADTE (2ND EDITION)
6. HIERAPOLIS (PAMUKKALE) LAODICEA
AND SURROUNDING AREAS
7. APHRODİSİAS AND SURROUNDING AREAS
8. THE ARCHAEOLOGICAL SITES AND MONUMENTS OF
THE TROAS REGION / TROY AND THE SURROUNDING
AREAS
9. BODRUM PENINSULA HALICARNASSUS AND SURROUNDING AREAS

■ DOCUMENTARY-GUIDE BOOKS

■ ANATOLIAN CIVILIZATIONS SERIE

1. ANATOLIA: ON THE TRAIL OF THE HITTITE CIVILIZATION
(2ND EDITION)
2. ON THE LYCIAN WAY

■ DOCUMENTARY-PHOTOGRAPHY SERIE

1. VOICE OF SCULPTURES:
HITTITE AND NEO-HITTITE WORLD

MÜZELER (KISALTMALARI)

BODRUM MAUSOLLEİON ANIT MÜZESİ (B.M.A.M.) • 54

BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ (B.S.A.M.) • 96

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ (İz.A.M.) • 182

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ (İst.A.M.) • 184

ALTES MUSEUM • 185

BRITISH MUSEUM (Br.M.) • 186

BODRUM YARIMADASI halikarnassos VE YAKIN ÇEVRESİ

Ön Asya kültürlerinin yazıldığı Anadolu defterinde Bodrum Yarımadası, Avrupa'ya geçişten hemen önce konulmuş bir virgöl gibidir. Öncesinde Anadolu vardır, bir sonrasında ise Avrupa'nın kültürü. O yüzden yarımada, Asya ile Avrupa kültürlerinin sentez olduğu bir coğrafyadır. Tarihin en erken evrelerinde başlayan insan etkisi, neredeyse hiç ara vermaksızın bugüne kadar yaşamıştır bu topraklarda. Öyle ki, tüm Dünya'da adını kayıtlara "harika" olarak yazdırmayı başaramamış yedi anıttan birisi olan Halikarnassos'un Mausolleionu bu topraklardadır. Kuşkusuz bu tesadüf değildir. Verimli toprakları, yaşanabilir doğası ve sahip olduğu konumu ile Bodrum Yarımadası görkemli anıtların, güçlü uygarlıkların merkezi olmayı her zaman hak etmiştir. Karia Uygarlığı'na başkentlik yapan Halikarnassos'u / Bodrum'u ziyaret etmek sıradan bir tur gezisi olmayacaktır. Bodrum'da gezmek insanın içindeki keşfetme arzusunu kamçılar. İnsanın içindeki araştırma, sorgulama ve merak etme düşüncesini hep canlı tutar. Tarihin sır dolu odasına açılan birçok kapısı olan Halikarnassos / Bodrum aynı zamanda, insan yüreğini kıpır kıpır eden bir doğanın da sahibidir. Yarımada'nın boynuna bir süs gibi takılı duran Bodrum Kalesi'nin duvarlarına dokunarak gezmek, burçlarından Ege'nin masmavi sularına bakmak bile apayrı bir keyiftir. Elinizdeki kitap ile dünya ölçeğinde bir eğlence merkezi, bir tatil yörenesi olan Bodrum'un diğer yüzüne ışık tutmaya çalıştık. Bu ışığın altında Bodrum tarihi ve kültürü aydınlanıyor. Bodrum'da tarih ve kültür, doğa ve turizm ile iç içe girmiş durumda. Bu nedenle kente tatil yapmaya gelenler Halikarnassos tiyatrosunu, surlarını, kent kapılarını, anıt mezarlarını, Bodrum Kalesi'ni, Osmanlı anıtlarını; Bodrum Yarımadası'nda Lelegler'in ünlü kenti Pedesa'yı, Myndos'u ve daha nice kültür varlığını da ziyaret ederek gezilerine zenginlik katacaktır. Hem başlangıç bölümünde hem de sonunda okuyucunun ilgisine sunulmuş olan harita ve planlar ile gezinlere en ideal gezi planını sunmuş olan bu kitap, Bodrum'u Dünya kültür mirasının başlıca ev sahiplerinden biri olarak gören bir ekip tarafından hazırlandı. Sade bir dille anlatılan Bodrum tarihi ve kültürel mirası okuyucuya bir öykü tadında sunuldu. Metinde anlatılanların öyküsü de bilgisi de son derece nitelikli fotoğraflarla süslendi. Bu kitap, Bodrum koylarındaki denizin dingleliğinde ya da dağ eteklerindeki çam kokuları eşliğinde esen ılık bir rüzgâr tadında okunsun istedik. Bodrum, İzmir, İstanbul müzelerinden Londra'ya, British Museum'a, Berlin'de ise Altes Museum'a uzanıp Halikarnassos'un gizemli dünyasını paylaştık sayfalarımızda. Gezip, görüp, keşfetmek için Myndos Kapısı'ndan Halikarnassos sokaklarına girmenin zamanıdır.

URANUS